

**MEHMED TEVFİK EFENDİ'NİN
MEVLÛD-İ ŞERÎF ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)**

Elif KOTAN

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN 2022
Her Hakkı
Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Elif KOTAN
0000-0002-6839-8524

MEHMED TEVFİK EFENDİ’NİN
MEVLÛD-İ ŞERÎF ADLI ESERİ (İNCELEMESİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

ERZURUM-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	X
ABSTRACT	XI
ÖN SÖZ	XII

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	1
II. MEVLİD HAKKINDA GENEL BİLGİ, TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD VE TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	2
A. MEVLİD HAKKINDA GENEL BİLGİ	2
B. TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD	5
C. TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	6

I. BÖLÜM

İNCELEME 1.1. MEVLÛD-İ ŞERÎF ADLI

ESERİN YAPISI, DİLİ VE SANATSAL YÖNÜ

..... 12

1.1.1. Eserin Yapısı

..... 12

1.1.1.1.	Nazım
Şekilleri.....	12

1.1.1.2. Vezin	13
.....	13

1.1.1.3.	Kafiye	ve	Redif
.....	16		

1.1.1.3.1. Kafiye	16

1.1.1.4.	Eserin	Dili	ve	Sanatsal	Yönü

I	19
1.1.1.5. Eserin	Muhtevası
	23

I

1.2. MEVLÛD-İ ŞERÎF’TE DİN VE TASAVVUF

34

1.2.1. Din	34
1.2.1.1. İtikat	34
1.2.1.1.1. Allah	34
1.2.1.1.2. Melekler	40
1.2.1.1.2.1. Cebrail Aleyhisselam	41
1.2.1.1.2.2. Rıdvan	42
1.2.1.1.2.3. Hamele-i Arş Melekleri	43
1.2.1.1.3. Kutsal Kitaplar	43
1.2.1.1.3.1. Kur’an-ı Kerim	43
1.2.1.1.3.2. Tevrat	44
1.2.1.1.4. Peygamberler	44
1.2.1.1.4.1. Hz. Âdem	47
1.2.1.1.4.2. Hz. Şit	48
1.2.1.1.4.3. Hz. Nuh	48
1.2.1.1.4.4. Hz. İbrâhîm	48
1.2.1.1.4.5. Hz. İsmail	49
1.2.1.1.4.6. Hz. Musa	49
1.2.1.1.4.7. Hz. Süleyman	

I

.....	50	
1.2.1.1.4.8.	Hz.	İsa
.....	50	
1.2.1.1.4.9.	Hz.	Muhammed
.....	51	

II

1.2.1.1.5.	Ahiret	ve	İlgili	Mefhumlar
.....	55			
1.2.1.1.5.1.				Ahiret
.....	55			
1.2.1.1.5.2.	Ahir			Zaman
.....	56			
1.2.1.1.5.3.				Kıyamet
.....	57			
1.2.1.1.5.4.	Haşr,	Mahşer,	Mahşer	Günü, Yarınki Gün
.....	58			
1.2.1.1.5.5.	Cennet	ve	İlgili	Mefhumlar
.....	59			
1.2.1.1.5.5.1.				Cennet
.....	59			
1.2.1.1.5.5.2.				Tûbâ
.....	61			
1.2.1.1.5.5.3.				Kevser
.....	61			
1.2.1.1.5.5.4.				Selsebîl
.....	62			
1.2.1.1.5.5.5.				Hûri
.....	62			
1.2.1.1.5.5.6.				Gılman
.....	62			
1.2.1.1.5.5.8.	Hulle,		Kemer,	Tâc
.....	63			
1.2.1.1.5.5.9.				Burak
.....	63			
1.2.1.1.5.6.				Cehennem
.....	63			
1.2.1.1.6.	Hayır	ve	Şer;	Kazâ ve Kader
.....	63			

1.2.1.2.		İbadet
.....		64
1.2.1.2.1.	Kelime-i	Şehâdet
.....		65
V		
1.2.1.2.2.	Namaz ve İlgili	Mefhumlar
.....		65
1.2.1.2.2.1.		Namaz
.....		65
1.2.1.2.2.2.		Abdest
.....		66
1.2.1.2.2.3.		Secde
.....		66
1.2.1.2.2.4.	Mescid,	Minber
.....		67
1.2.1.2.2.5.		İmam
.....		67
1.2.1.2.2.6.	Tesbih, Zikir, Dua,	Salavat
.....		67
1.2.1.2.3.	Hac, Kâbe,	Tavaf
.....		69
1.2.1.3. Ayet ve Hadisler.....		69
1.2.1.3.1.		Ayetler
.....		69
1.2.1.3.1.1.	Ayetlerden	İktibaslar
.....		69
1.2.1.3.1.2. Ayetlere Telmihler		
.....		71
1.2.1.3.2.		
Hadisler.....		71
1.2.1.3.2.1.	Hadislerden	İktibaslar
.....		71
1.2.1.3.2.2.	Hadislere	Telmihler
.....		72
1.2.1.4. Diğer Dini Mefhumlar		
		72
1.2.1.4.1.		Refref

..... 72

1.2.1.4.2.

Ölüm

..... 72

.....			
1.2.1.4.3.	Cin,		Peri
..... 73			
1.2.1.4.4.			Şeytan
..... 73			
1.2.1.4.5.	Günah,	Cürm,	Günahkâr
..... 74			
1.2.1.4.6.			Nûr
..... 75			
1.2.1.4.7.			Kurban
..... 75			
1.2.1.4.8.			Zemzem
..... 75			
1.2.1.4.9.			Adak
..... 76			
1.2.1.5. Dini Şahsiyetler			76
1.2.1.5.1.	Dört		Halife
..... 76			
1.2.1.5.1.1.	H.z.	Ebu	Bekir
..... 77			
1.2.1.5.1.2.		H.z.	Ömer
..... 78			
1.2.1.5.1.3.		H.z.	Osman
..... 78			
1.2.1.5.1.4.		H.z.	Ali
..... 78			
1.2.1.5.2.	Ehl-i		Beyt
..... 79			
1.2.1.5.3.	H.z.	Muhammed'in	Eşleri
..... 80			
1.2.1.5.4.	H.z.	Hamza,	H.z. Abbas

.....	80	1.2.1.6. Dinlerle İlgili	
Mefhumlar			81
1.2.1.6.1. Küfür,		İman	
.....	81		

1.2.1.6.2.	Mü'min,	Müslüman,	İslâm
.....			81
1.2.1.6.3.			Ümmet
.....			82
1.2.1.6.4.			Mezheb
.....			83
1.2.1.6.5.			Müşrik
.....			83
1.2.1.6.6.	Put,		Putperest
.....			84
1.2.1.6.7.	Ehl-i		Salîb
.....			84
1.2.1.6.8.	Kilise,	Deyr,	Rahip
.....			85
1.2.1.6.9.	Yahudiler,		Yehûd
.....			85
1.2.1.6.10.	Mug,		Mecûsî
.....			85
1.2.2. Tasavvuf			
.....			85
1.2.2.1. Vahdet-i Vücûd ve Tevhid			87
1.2.2.1.1.			Masivâ
.....			87
1.2.2.1.2.			Tecelli
.....			88
1.2.2.1.3.	Cemâl,		Didâr
.....			88
1.2.2.1.4.	Nişân,		Alâmet
.....			89
1.2.2.1.5.			Nihân
.....			90
1.2.2.1.6.	Sır,		Esrâr

.....	90	
1.2.2.1.7. Gönül,	91	Kalp
1.2.2.1.8.	92	Aşk
1.2.2.1.9. Anasır-ı	94	Erba'a
1.2.2.1.10.	94	Cân
1.2.2.1.11. Vücûd (Ten, Cism, Beden)	95	
1.2.2.1.12.	96	Akıl
1.2.2.1.13.	97	Nefs
1.2.2.1.14.	97	Ruh
1.2.2.2. Yaratılış	98	
1.2.2.3. Tasavvufi Mertebeler ve Kavramlar	99	
1.2.2.3.1. Dört Kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat)	99	
1.2.2.3.2. Seyr ü	100	Sülûk
1.2.2.3.3.	101	Yakîn
1.2.2.3.4. Müşâhede,	102	Şuhûd
1.2.2.3.5.		Terk

.....	103	
1.2.2.3.6.	103	Sabır
.....	103	
1.2.2.3.7.	104	Nazar
.....	104	
1.2.2.3.8.	105	Niyâz
.....	105	
1.2.2.3.9.	105	Münâcât
.....	105	
1.2.2.3.10.	106	Sekr-Sahv
.....	106	
1.2.2.3.11.	106	Riyazet-Mücahede
.....	106	
1.2.2.3.12.	107	Sıdk
.....	107	
1.2.2.3.13.	107	İhsân
.....	107	
1.2.2.3.14.	108	Velâyet
.....	108	
1.2.2.3.15.	108	Keşf
.....	108	
1.2.2.3.16.	109	Kanaat
.....	109	
1.2.2.3.17.	109	Şükr
.....	109	
1.2.2.3.18.	110	Selâmet
.....	110	
1.2.2.3.19.	110	Hicâb
.....	110	
1.2.2.3.20.		Rızâ

.....	111	
1.2.2.3.21.	111	Înâyet
.....	112	
1.2.2.3.22.	112	Fakr
.....	113	
1.2.2.3.23.	113	Himmet
.....	113	
1.2.2.3.24.	113	Mana
.....	113	
1.2.2.3.25.	113	Halvet
.....	114	
1.2.2.3.26.	114	Hâl
.....	115	
1.2.2.3.27.	115	Havf-Recâ
.....		

1.2.2.3.28.	İki	Cihân	... 116
1.2.2.3.29.		Hayrân	116
1.2.2.3.30.		Hikmet	117
1.2.2.3.31.		Ubûdiyet	117
1.2.2.3.32.		Tevbe	118
1.2.2.3.33.		Firak-Vuslat	118
1.2.2.3.34.		Dünya	119
1.2.2.4.	Tarîkat ve İlgili	Mefhumlar	120
1.2.2.4.1.		Kutb	120
1.2.2.4.2.		İrşâd	120
1.2.2.4.3.		Dergâh	121
1.2.2.4.4.	Tâc, Hülle,	Kemer	121
1.2.2.4.5.		Meydân	122
1.2.2.5. Ahlaki Unsurlar			122
1.2.2.5.1.		Hayâ	123
1.2.2.5.2.		İffet	123
1.2.2.5.3.	Hûb	Siriş	123

1.2.2.5.4.	Söz	Söyleme	Adabı
..... 123			
1.2.2.5.5.	Kibir,	Kin,	Adâvet
..... 124			
1.2.2.5.6.	Hased,		Buğz
..... 124			
1.2.2.5.7.			Nifak
..... 124			
1.2.2.5.8.			
Bedkâr.....			125
II. BÖLÜM METİN 2.1. METİN			
.....			126
SONUÇ			
.....			
258			
SÖZLÜK			
.....			250
KAYNAKLAR			
.....			263
ÖZET			

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MEHMED TEVFİK EFENDİ'NİN MEVLÛD-İ ŞERÎF ADLI ESERİ
(İNCELEME, METİN)**

Elif KOTAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2022, X + 266 sayfa Jüri Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

X
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Emin ALTINIŞIK

Mevlid türü Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumunu ve onun doğumu nedeniyle yapılan merasimleri ele alan, İslami edebiyatın önemli ürünlerinden bir tanesidir. Mevlid

türünün oluşumu için fikir kaynağı olabilecek bazı eserler Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında verilmeye başlanmış ve zamanla mevlid yazmanın bir gelenek haline gelmesiyle bu alanda pek çok eser ortaya konulmuştur.

İslam edebiyatı çerçevesinde oluşan mevlid türüne Türk edebiyatında büyük ilgi gösterilmiş ve Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı eseri örnek alınarak edebiyatımızda çok sayıda mevlid örneği verilmiştir. Mehmed Tevfik Efendi'nin 19. yy.da tamamladığı *Mevlûd-i Şerîf* adlı eser de bu örneklerden bir tanesidir. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eser 771 beyitten meydana gelmektedir. Allah ile Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyulan derin sevgi ve hürmet merkeze alınarak yazılan esere edebiyatımızdaki diğer mevlid metinlerinin, Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin kaynaklık ettiği görülmektedir.

Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf*'ini inceleyerek henüz tam olarak aydınlanamamış olan mevlid türümüze küçük de olsa bir katkı sağlayabilmeyi hedefleyen çalışmamız iki temel bölümden oluşmaktadır. İnceleme kısmı olan birinci bölümde mevlid türü, mevlid türünün tarihi gelişimi hakkında genel bilgi verilmiş daha sonra *Mevlûd-i Şerîf* adlı eserin yapısı ve eserdeki dini tasavvufî unsurlar incelenmiştir. İkinci bölüm ise metin ve sözlük çalışmalarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Mevlid, Din, Tasavvuf, Mehmed Tevfik Efendi.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

MEHMED TEVFIK EFENDİ'S LITERARY WORK MEVLÛD-İ SERİF

(REVIEW, TEXT)

Elif KOTAN

Thesis Advisor: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2022, X + 266 Pages Jury Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Asst. Prof. Muhammet Emin ALTINIŞIK

Addressing the issue of Prophet Mohammad's birth and the ceremonies held for His birth, Mawlid genre is one of the important literary works of Islamic literature. Works that could be a source of ideas for the genre of mawlid were started to be presented in the time of Prophet Mohammad (pbuh) and numerous works in this area were presented as the tradition of composing mawlids spread.

The Mawlid genre developed within the framework of Islamic literature received great attention in Turkish literature and a great number of Mawlid examples have been written in our literature by taking Suleyman Celebi's *Wasîlat al-Najât* as an example. *Mevlûd-i Serif* which was completed by Mehmed Tevfik Efendi in the 19th century is one of these examples. The literary work written in masnevi form consists of 771 verses. Written by placing the deep love and respect to Allah and Prophet Mohammad (pbuh) in the centre, the work has been inspired by Koran, hadiths and the other Mawlid texts in our literature.

Our study, which aims to offer a small contribution to mawlid genre, which has not yet been fully enlightened, by examining the *Mevlûd-i Serif* of Mehmed Tevfik Efendi consists of 2 main parts. In the first review section, information about Mawlid genre and the historical development of this genre have been provided and then *Mevlûd-i Serif*'s structure of form and the Sufi elements in the literary work have been examined. The second section is composed of text and vocabulary studies.

Keywords: Prophet Mohammed, Mawlid, Religion, Sufism, Mehmed Tevfik Efendi.

ÖN SÖZ

Dinler genellikle toplumların düşünce sistemlerini, yaşayış tarzlarını ve kültürlerini derinden etkilemişlerdir. Türkler de İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu etkiyi yaşayarak İslamiyet'in temeli olan Allah'ı ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) toplumsal zihniyetlerinin unsurları haline getirmişlerdir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) her zaman derinden sevgi ve hürmet beslemişler, onunla övünüp ona layık olabilme çabasına girmişlerdir. Bu tutum Peygamberimiz'in, medeniyetimizin yapı taşlarından biri haline gelmesini ve medeniyetimizin çoğu alanında onun için bir alan oluşmasını sağlamıştır. Toplumsal oluşumumuzun her noktasında kendisini gösteren dini önderimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)

III

edebiyatımıza da önemli ölçüde yansımıştır. Yazar ve şairlerimizin mevlid metinlerine önem verip bu tür için edebi bir gelenek oluşturmaları bahsedilen durumun sonucudur.

Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf*'i bu sonucun örneklerinden sadece bir tanesidir.

Yapılan bu çalışmayla, Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf* adlı eserini günümüz Türkçesine aktarmak; eserin muhtevasını dini-tasavvufi açıdan ele almak ve bu incelemeyi ilim camiasına sunmak hedeflenmiştir.

Yüksek lisans eğitiminin her aşamasında bana bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik yapan, kaynak tavsiyeleriyle yol gösteren, önceliği öğretmek değil, her zaman öğrenmeyi öğretebilmek olan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e, benden hiçbir zaman desteklerini, kıymetli görüşlerini ve vakitlerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Gülhan ATNUR'a ve önerileriyle farklı bakış açıları kazanmama yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum-2022

Elif KOTAN

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın temel amacı Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf* adlı eserini Latin harflerine aktarmak ve günümüz Türkçesi ile nesir halinde vermek, eserin muhtevasını dini-tasavvufî açıdan inceleyerek mevlid metinlerinde dini unsurların olduğu kadar tasavvufî unsurların da bulunduğu dikkat çekebilmek ve mevlid sahasında yapılan çalışmalarımıza küçük bir katkı sağlayabilmektir.

Eserin tespiti için Fatih Köksal'ın, Rıfat Kütük'ün ve Necla Pekolcay'ın eserlerinde sıralanan mevlid metinleri araştırılmış daha sonra el yazması metin tespiti için Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi web sayfası taranmıştır. Tarama sonucu Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu'nda bulunan, yer numarası 24537, Demirbaş 0131751 şeklinde kaydedilen Mehmed Tevfik Efendi'nin 47 sayfadan oluşan *Mevlûd-i Şerîf*'i çalışmanın temel metni olarak belirlenmiştir. Eserin doğrudan inceleme izni olmadığı ve fotokopisi verilmediği için çalışma dijital ortamda yer alan metin üzerinden yürütülmüştür. Taşbaskı olan metin 1310 yılında tamamlanmış ve İstanbul'daki Ârif Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Seyfeddin Özege Koleksiyonu'nda yapılan taramada eserin herhangi bir nüshası tespit edilememiştir.

Eserin müellifi *Mevlûd-i Şerîf*'te “Kozan Mekteb-i Rüşdiye Muallim Evveli Mehmed Tevfik Efendi” olarak anılmaktadır. Araştırma esnasında Mehmed Tevfik Efendi'nin hayatı hakkında gerekli bilgilere ulaşabilmek için Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu taranmış; mevlid hakkında kıymetli akademik çalışmalar veren Fatih Köksal, Necla Pekolcay, Hasan Aksoy, Rıfat Kütük, Agâh Sırrı Levend, Hasibe Mazıoğlu, Ahmet Ateş ve Selami Bakırcı'nın çalışmaları incelenmiş fakat yazar hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. İlknur Yıldız müellif hakkında Osmanlı arşivlerinden bazı bilgilere ulaşmış ve bunları ilim camiamıza sunmuştur.¹

Çalışmamızda eserin yapısı hakkında detaya girilmeden genel bilgi verilmiştir.

¹ İlknur Yıldız, *Mehmed Tevfik: Mevlîd-i Şerîf (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2018.

Eserin yapısı hakkındaki detaylı bilgiler İlknur Yıldız'ın çalışmasında bulunmaktadır.²

Eserin muhtevası incelenirken Mustafa Tatcı'nın *Yunus Emre Divanı İnceleme*'de³ kullandığı muhteva tasnifi temel alınmıştır. *Mevlûd-i Şerîf*'in muhtevası baz alınarak bahsi geçen tasnife bazı eklemeler yapılmış ve yine eserin muhtevası gereğince Tatcı'nın tasnif sisteminden bazı başlıklar çıkartılarak metnin içeriği bu doğrultuda incelenmiştir.

Eserde sıkça Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerine rastlanmaktadır. Fakat metin 19. yüzyıl sonunda yani Osmanlı Türkçesinin yenileşme döneminden Türkiye Türkçesine geçiş aşamasında yazıldığı için, Lâtin harflerine aktarılırken eserin yazıldığı dönemin dil özellikleri ve standart Türkiye Türkçesi temel alınmıştır. Metninde transkripsiyon alfabesi kullanılmamıştır fakat şiirin vezin, kafiye ve diğer ahenk unsurlarının bozulmaması açısından kelime ortasındaki ve sonundaki ayın harfleri sağa dönük tek tırnak işaretiyle ('); hemzeler sola dönük tek tırnak işaretiyle ('); uzun vokaller ise düzeltme işaretiyle (^) gösterilmiştir. Arapça, Farsça terkip kurallarına aykırı olan tamlamalar ve bazı harekeleme hataları düzeltilmiştir. Eserde imlası yanlış olan kelimeler “[]” içerisinde gösterilmiş ve direkt olarak doğru biçimleri verilmiştir. Düzeltilen kelimelerin metindeki yazılış şekilleri ise dipnotlarda gösterilmiştir.

II. MEVLİD HAKKINDA GENEL BİLGİ, TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD VE TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

A. MEVLİD HAKKINDA GENEL BİLGİ

Arapça “v l d” kökünden türeyen mevlid, kelime anlamı olarak, doğma; dünyaya gelme; doğurma; doğum zamanı; doğum günü; doğulan yer, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu ev şekillerinde kullanılmaktadır.

“Literatürde terim olarak Hazret-i Muhammed'in doğum zamanı için “mevlid”, Hazret-i İsa'nın doğum zamanı içinse aynı kökten gelen “mîlâd” tabirinin kullanıldığını ifade etmek gerekir.”⁴

² Yıldız, 2018.

³ Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı İnceleme*, 1 (1. Baskı), H Yayınları, İstanbul 2008.

⁴ Fatih Köksal, *Mevlid-Nâme* (1. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, 20.

“Türkçede ise kelime, Hz. Peygamber’in doğumunu, bu doğum münasebetiyle düzenlenen muhtelif merasimleri; bu kutlu hadiseyi anlatan manzum ve mensur edebi eserleri, hususen Süleyman Çelebi’nin ünlü manzum eseri *Vesîletü’n-Necât*’ı ve onun okunduğu dini törenleri ifade etmektedir.”⁵

Mevlid kelimesi dilimizde mevlit, mevlüd, mevlüt şekillerinde kullanılmaktadır. Necla Pekolcay, “mevlüd”ün Arapça’da “doğmuş, çocuk” anlamlarına geldiği için yanlış olduğunu, “mevlid” şeklinin doğru olduğunu belirtirken ⁶ ; Fatih Köksal “mevlüd” biçiminin çok yaygın olduğunu ve yanlış olmadığını savunmuştur.⁷

Mevlid yazma geleneği incelendiğinde, bu geleneğin kaynaklarından olan Peygamberimiz’e övgü şiirlerinin Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında ortaya çıktığı görülmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) hayattayken sahabelerden Abdullah b. Revâha ve Hassân b. Sâbit Peygamberimiz’i öven şiirler yazmıştır. Ka’b b. Züheyr’in Peygamberimiz’i metheden kasidesi oldukça ünlüdür. Bu kasideyi beğenen Hz. Muhammed (s.a.v.) Ka’b b. Züheyr’e hırcasını hediye ettiği için bu kaside “Kaside-i Bürde” adıyla anılmaktadır. Bu durum şairlerin bu konuya olan ilgisinin artmasında ve Peygamberimiz’i merkeze alan edebi bir alanın oluşmasında teşvik edici olmuştur. Sonraki devirlerde yazılan siyer, şemâil ve megâzi kitaplarının mevlid türünün ortaya çıkmasında büyük etkisi vardır. Bahsedilen temeller oluşuktan sonra mevlid yazma geleneği şekillenmeye başlamıştır. Peygamberimiz’in hayatını anlatan eserlerden hareketle, onun hayatının tüm alanlarına değil de doğumuna odaklanan mevlid türü oluşmuştur.

Elimize ulaşan ilk mevlid metinleri Arapça yazılmıştır. Hasan Aksoy, ibâresinde mevlid kelimesi geçen ilk eserlerin İbnü’l-Cevzî (öl.597/1201)’nin *Mevlidü’n-Nebî*, Ebu’l-Kâsım es-Sebtî (öl.599/1203)’nin *ed-Dürrü’l-Munazzam fî Mevlidi’n-Nebiyi’lmuazzam*, İbn Dihye (ö.632/1235)’nin *Kitâbü’t-Tenvîr fî Mevlidi’s-*

⁵ Rifat Kütük, *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihi’nin Gül-Efşân İsimli Mevlidi* (1. Baskı), Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum 2018, 2.

⁶ Necla Pekolcay, *Mevlid Süleyman Çelebi* (5. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, 17.

⁷ Köksal, age., 21.

Sirâci'lMünîr, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (öl.638/1240)'nin *Mevlidü'l Cismânî ve'rRûhânî* ve Zemlekânî (öl.727/1327)'nin *Mevlidü'n-Nebî* adlı eserleri olduğunu belirtir.⁸ İlerleyen dönemlerde mevlid yazma geleneği yaygınlaşmış ve mevlid metinlerinin sayısında büyük oranda artış yaşanmıştır.

Mevlid metinlerinin artmasında mevlid kutlamalarının ve törenlerinin de etkisi olmuştur. Mevlid kutlamalarının başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte eldeki kayıtlar baz alındığında, Mısır'da Fâtımîler devrinde halife el-Mu'iz li-Dinillâh zamanında başladığı düşünülmektedir. Necla Pekolcay, mevlid kutlamalarının Fâtımîler devrinde halka ait esaslı bir bayram teşekkül etmediğini, bayrama sadece halife ve eşrafın iştirak etmekte olduğunu, halkın, hatta bir değil, birçok memleket halkının iştiraki ile yapılan mevlid bayramının ilk örneğine 604'te Erbil'de Kökböri (Ebu Sa'id Muzafferüddin b. Ali b. Beygiti; öl: 630=1233) zamanında tesadüf edildiğini, Müslüman müelliflerin bu bayramı, müttehiden, mevlid bayramının başlangıcı olarak kabul ettiğini belirtir.⁹ Mevlid kutlamaları Fâtımîler devrinde başlamış, Kökböri devrinde resmileşmiş ve belirli bir sisteme sahip olmuştur. Kökböri'nin düzenlediği kutlamalar esnasında İbn Dihye'nin yazdığı mevlidi Kökböri'ye takdim etmesi ve Kökböri'nin bu eseri çok beğenerek İbn Dihye'yi ödüllendirmesi, mevlid metinlerinin artmasına ve mevlidin edebi tür olarak gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Osmanlı Devletinde mevlid kutlamalarına bakıldığında bu geleneğin 3. Murad devrinde resmileştiği görülmektedir. III. Murad mevlid gecelerinde minarelerde kandil yaktırmış ve camilerde mevlid okutmuştur. İlerleyen dönemlerde bu kutlamalar gelenek haline gelmiş ve gelişerek devam etmiştir.

Günümüzde Peygamberimiz'in doğumunu kutlamak amacıyla yapılan kutlamalar ülkemizde ve çoğu İslam ülkesinde devam etmektedir. Ayrıca ülkemizde mevlid metnini belirli zamanlarda okumak ve okutmak; sevaba, Peygamberimiz'in şefaatine ulaşma vesilesi olarak görülür. Bu nedenle bazı meclislerde mevlid okumak bir gelenek haline gelmiştir. Mevlid kandilinde, dini merasimlerde, yeni doğan bebeklerin doğumundan 40

⁸ Hasan Aksoy, "Türk Edebiyatında Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9), 2007, 323-332.

⁹ Pekolcay, age., 18.

gün sonra veya bir kişinin ölümünden 40 gün sonra Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* eseri okutulmuş ve okutulmaya devam etmektedir.

B. TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD

Türk toplumunda peygamber kavramının ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) özel bir yeri vardır. Peygamber, dinin önderi kabul edildiği için Hz. Muhammed'e (s.a.v.) her zaman derin saygı, sevgi duyulmuş; o, kâinatın en kıymetli varlığı, Allah'ın habîbi olarak görülmüş; onun ümmeti olmakla övünülmüş, ona layık bir ümmet olma çabası içerisine girilmiştir. Bu düşünce sistemi Hz. Muhammed'i (s.a.v.) toplumsal zihniyetimizin, kültürümüzün yapı taşlarından biri haline getirmiştir. Toplumumuzda bu kadar önemli olan Peygamberimiz, edebiyatımıza da dâhil olmuştur. Peygamberimiz'in hayatını, savaşlarını, ahlakını, dış görünüşü anlatan pek çok edebi eser yazılmış ve edebi alanda Hz. Muhammed'i (s.a.v.) övme çabası oluşmuştur. Bu durum edebiyatımızda mevlid türüne de rağbet edilmesini ve bu türün gelişmesini sağlamıştır.

Türk edebiyatında mevlid türünün temelleri 14. yy.da atılmaya başlanmıştır. 810/M 1407'de yazılan Ahmedî'nin *Mevlid*'i edebiyatımızın ilk mevlid metnidir. Bazı araştırmacılar, Ahmedî'nin *Mevlid*'ini, *İskender-nâme* adlı eserin alt bölümü olarak kabul ettikleri için bu eseri ilk müstakil metin olarak kabul etmeseler de; Köksal, *Mevlid-Nâme* eserinde bu duruma açıklık getirmiştir.¹⁰

Ahmedî'den iki sene sonra Süleyman Çelebi tarafından edebiyatımızın en meşhur mevlidi olarak kabul edilen *Vesîletü'n-Necât* yazılmıştır. Bu eser kendisinden sonra yazılan mevlid metinlerinin alt yapısını oluşturmuş ve toplumumuzda büyük rağbet görmüştür. Süleyman Çelebi'den sonra mevlid alanında verilen ürünler hızla artmış ve mevlid, edebiyatımızın önemli türlerinden biri haline gelmiştir.

Mevlid metinlerimizin çoğu mesnevi şeklinde, aruzun “fâilâtün/fâilâtün/fâilün” kalıbı kullanılarak yazılmıştır. Eserlerin muhtevaları incelendiğinde “Mevlid türü eserlerin istisnasız hepsinde ortak olan tek mevzu Hz. Muhammed'in doğumudur. Nübüvvet nurunun yaradılışı, Hz. Âdem'den başlamak üzere diğer peygamberleri dolaşarak Hz. Abdullah'a gelişi, Hz. Âmine'nin hamileliği, hamileliği esnasında vuku bulan olağanüstü hadiseler ve mucizeler, nihayet doğum ve doğumla birlikte Hz.

¹⁰ Köksal, age., 31.

Muhammed çevresinde gerçekleşen mucizeler Türkçe mevlidlerin temel konularını oluşturur.”¹¹ Bunların dışında Peygamberimiz’in mucizeleri, miracı, ahlaki özellikleri, dış görünüşü ve vefatı bazı mevlidlerde bulunurken bazılarında yer almaz.

Türk edebiyatında çok sayıda mevlid yazılmıştır fakat yazılan mevlid metinlerinin sayısını tespit etmek oldukça zordur. Pekolcay’ın tespiti “İstanbul kütüphanelerinde ve kaynaklarda gösterilen Türkçe Mevlidlerin ve Mevlid ile ilgili risâlelerin sayısı 200’den fazladır. Anadolu kitaplıkları ile husûsi kitaplıklardaki nüshaları da eklersek, bu sayı daha da artabilir.”¹² şeklindedir. Bu konuda en geniş araştırmalardan birini yapan Köksal ise bilinen Türkçe mevlid metinlerinin sayısını 121 olarak belirlemiştir.¹³

C. TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türk edebiyatında 15. yy.dan beri çeşitli mevlid metinleri kaleme alınırken, aynı zamanda toplumumuzda köklü bir mevlid kutlama geleneği oluşmuştur. Bu derece önem arz eden mevlid hakkında yapılan inceleme çalışmalarının ise çok eskiye dayanmadığı, cumhuriyet döneminde başladığı görülür.

Necla Pekolcay, Hasibe Mazıoğlu, Agâh Sırrı Levend, Fatih Köksal, Hasan Aksoy, Ahmet Ateş, Rıfat Kütük mevlid türü, mevlid kutlamaları, edebiyatımızdaki mevlid metinlerinin sayısının tespiti ve mevlid metinlerinin neşri üzerine çalışan isimlerin başında gelmektedirler.

Mevlid türü hakkında derinlemesine yapılan ilk ilmî çalışmalar Necla Pekolcay’a aittir. Pekolcay, 1950 yılında tamamladığı *Türkçe Mevlid Metinleri* adlı doktora teziyle ilim âleminin dikkatini mevlid konusuna çekerek bu alanda yapılan bilimsel çalışmalara öncü olmayı başarmıştır.

Pekolcay 2 bölümden oluşan doktora tezinin *Süleyman Çelebi Mevlidi Metni: Edisyon Kritik* adlı 2. bölümünü genişleterek 1980’de *Mevlid-Süleyman Çelebi* adıyla yayımlamıştır. Bu çalışmada *Vesilet’ün-Necât*’ın 10 yazma nüshası karşılaştırarak,

¹¹ Köksal, age., 26.

¹² Pekolcay, age., 38. ¹³

Köksal, age.

Süleyman Çelebi'nin ünlü eserinin aslına en yakın şekline ulaşılmayı hedeflemiştir. Pekolcay bu çalışmasıyla çok sayıda nüshası olması nedeniyle akademik çalışmalarda kargaşa yaşanmasına neden olan *Vesîletü'n-Necât*'ın, çalışmalarda temel alınabilecek ortak bir metnini ortaya koyarak ilim âlemine büyük katkı sağlamıştır. Kitap mevlid türü hakkında değindiği noktalar açısından da önem arz etmektedir. Osmanlı devletinde yapılan mevlid merasimleri hakkında detaylı bilgiler vermiş ve Türkiye'de mevlid okutulan vesilelere değinerek, mevlid kutlama geleneğine de ayrıca dikkat çekmiştir.

Pekolcay, İstanbul kütüphanelerini tararken rastladığı Arapça, Farsça, Arnavutça, Kürtçe, Çerkesçe, Boşnakça, Rumca ve Cava diliyle yazılmış bazı mevlid metinlerini tespit ederek bunları bulunduğu kütüphane isimlerini ve fihristteki numaralarını kaydetmiştir. Bu sayede farklı dillerde yazılmış mevlid metinlerine dikkat çekmiş ve bu alanda yapılacak çalışmalara yol gösterici olmuştur.

Pekolcay, Süleyman Çelebiye ait asıl metne ulaşabilmek için öncelikle *Vesîletü'n-Necât*'ın esas nüshalarının bölümlerini tespit etmiş ve tespitlerini daraltarak en temel bölümleri mevlid, mirac, vefat şeklinde belirlemiştir. Buradan hareketle Süleyman Çelebi'nin mevlidinin yazma nüshalarını gruplandırmış ve eserin aslına yaklaştırmaya çalışmıştır.

Pekolcay'ın çalışması, Türkçe mevlid metinlerini tespit etmeye çalışması açısından büyük önem arz eder. Eserde 63 mevlid metni ve müellifleri, alfabetik sırayla ilim dünyasına sunulmuştur. Köksal, *Mevlid-Nâme*'de, bazı yanlış bilgiler çıkarıldığında bu sayının 61'e düştüğünü tespit etmiştir.

Necla Pekolcay'ın doktora tezinden sonra Hasibe Mazıoğlu'nun "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler" makalesi, bilinmeyen yeni mevlid metinleriyle, bilinen bazı mevlid metnlerinin yeni nüshalarını tespit etmesi açısından önemlidir. Bu çalışmayla bilinen Türkçe mevlid yazan şairlerin sayısı 59'a çıkmıştır. Köksal bu çalışmada bazı yanlışlıklar olduğunu tespit ederek bu sayının aslında 54 olduğunu kanıtlamıştır.

Mazıoğlu günyüzüne çıkmamış 12 mevlid metnini, müellifi; adı; yazılış tarihi; yazılış nedeni; dil özellikleri açısından kısaca tanıtılmış ve bu metinleri Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* eseriyle karşılaştırmıştır. Süleyman Çelebi mevlidiyle diğer

mevlid metinleri arasında karşılıklı bir etkileşimin yaşanmış olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹³

Agâh Sırrı Levend ise “Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” makalesinde mevlid türünü dini edebiyatımızın dinî-şer’î ürünleri kolunda ele almış ve bilinen Türkçe mevlid metinlerine 6 tane yeni metin eklemiştir.¹⁴ Köksal bu 6 metinden 2’sinin Türkçe olmadığını tespit etmiştir.

Hasan Aksoy da Şemseddin Sivasî’nin *Mevlid*’ini doktora tezi olarak hazırlayıp, “Eski Türk Edebiyatı’nda Mevlidler” makalesini yayımlayarak, mevlid hakkında yapılan çalışmalara katkı sağlayan araştırmacılarımızdandır. Makalesiyle, Türkçe mevlid yazdığı bilinen şair sayısını 63’e yükseltse de Köksal, Aksoy’un çalışmasındaki problemi tespit ederek bu sayıyı 62 olarak kesinleştirmiştir. Aksoy, makalesinde mevlid hakkında yapılan çalışmalara, doktora ve yüksek lisans tezlerine de yer vererek, bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara yol gösterici olmuştur.¹⁵

Selami Bakırcı’nın *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi* adlı eseri, mevlid türü hakkında yapılmış kapsamlı ve titiz çalışmalardandır. Mevlid Arap edebiyatı kaynaklı bir türdür ve Bakırcı’nın Arap dilinde ve edebiyatında uzman olması, konunun temeline rahat bir şekilde inebilmesini sağlamıştır. Eserde mevlid kutlamaları ve aynı zamanda, dini grupların mevlid türüne ve mevlid kutlamalarına karşı yaklaşımları hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. Mevlid metinleri ve kutlamaları noktasında hadis ve fıkıh âlimlerinin olumlu-olumsuz görüşlerine de yer verilerek “Dinimizde mevlid türünün yeri nedir?” sorusu açıklığa kavuşturulmuştur.

Bakırcı, mevlid hakkında bilgi verilirken veya mevlid metinleri takdim edilirken yaşanan bir problemin altını çizmiştir. Mevlid olarak adlandırılan eserlerin bir kısmının mevlid metni olmadığını; onların, mevlidin tarihçesini ele alması nedeniyle bu alanda bazen bir karmaşa yaşandığını; araştırmacıların bu konu hakkında dikkatli olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bakırcı’nın çalışması, *Vesîletü’n-Necât*’la Arapça mevlid metinlerini karşılaştırıp, bunların arasında çeşitli ortak noktalar tespit etmesi ve karşılıklı

¹³ Hasibe Mazıoğlu, “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, *Türkoloji*, 6 (1), 1974, 31-62.

¹⁴ Agâh Sırrı Levend, “Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *TDAY Belleten*, 20, 1972, 35-80.

¹⁵ Aksoy, age.

etkileşim yaşandığını belirtmesi açısından da önem taşır. Eserde mevlidlerle methiyeler ve tasavvuf arasındaki ilişkinin incelenmesi de bu türe ışık tutan noktalardandır.¹⁶

Mevlid hakkında yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında, Fatih Köksal'ın *Mevlid-Nâme* isimli çalışması, edebiyatımızda şimdiye kadar mevlid türü hakkında yapılan en geniş kapsamlı çalışma olarak kabul edilmektedir. Uzun yılların emeğiyle ortaya çıkan bu eser, mevlid türü hakkında pek çok konuya açıklık getirmekte ve kendisinden sonra yapılacak çalışmalara yol gösterici olmaktadır. Eserin birinci bölümünde mevlid türüne ışık tutabilecek bazı önemli noktalara değinilmiştir. Edebiyatımızda sınırları tam olarak belirlenemeyen mevlid türünün sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Bu hudut çizilirken, siyer kitaplarının; müstakil olmayan mevlid parçalarının ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumunu anlatan mensur eserlerin mevlid metni olarak kabul edilmemesi gerektiği öne sürülmüştür. Eserin, edebiyatımızın ilk mevlid metni olarak Ahmedî'nin mevlidini kabul etmesi ve bu mevlidin *İskender-nâme* eserinden müstakil bir eser olduğunu iddia ederek bu iddiayı ispat etmesi önemlidir.

Eserde mevlid metinlerini tespit ederken yaşanan zorluklara neden olan unsurlar, müellifler; müstensihler; kütüphaneciler ve araştırmacılar olarak belirlenmiş ve bu alanda çalışma yapanlar için bu noktalarda duyarlılık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Eser, Türk edebiyatında mevlid yazan şairlerin sayısını tespit etmeye çalışması açısından da kıymetlidir. Edebiyatımızda bilinen 78 mevlid metni kronolojik sırayla verilmiş ve hiç bilinmeyen 44 mevlid metni, müellif; eser adı ve eserin nüshaları bazında tanıtılarak ilim âlemine kazandırılmıştır. Ayrıca mevlidi olmadığı halde kendisine mevlid atfedilen 46 şair tespit edilmiştir.

Köksal, eserinin ikinci kısmında varlığını kendisinin tespit etmiş olduğu 12 mevlid metnini, tam metin halinde neşretmiş ve incelemiştir. Eser mevlid türü hakkında dikkat çektiği noktalar ve verdiği bilgiler açısından pek çok araştırmacıya yol gösterici olmuş ve olmaya devam etmektedir.

¹⁶ Selami Bakırcı, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi* (1. Baskı), Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul 2003.

Köksal'ın bu değerli çalışmasından sonra Rıfat Kütük tarafından yazılan *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-Efşân İsimli Mevlidi* adlı eser şu anda, mevlid türü hakkında titiz ve detaylı şekilde ortaya konan güncel çalışmalardandır.

Kütük, Köksal'ın Türkçe mevlid yazan şairler listesine, bu listeden sonra yapılan akademik çalışmaları ve kendi tespitlerini eklemiştir. Türkçe mevlid sahibi oldukları kesin olarak bilinen şairleri 102; kaynaklarda mevlid yazdıkları haber verilen ama mevlidlerinin nüshaları şimdilik bilinmeyen şairleri 16; kaynaklarda mevlid yazdıkları bildirilen ama eseri mevlid türünde olmayan ya da eserinin mevlid türüne girdiğinden şüphe duyulan isimleri 2; kaynaklarda kendilerine mevlid isnat edilen ama mevlidleri olduğu şüpheli görülen isimleri 3; kaynaklarda kendilerine mevlid isnat edilen ama mevlidleri bulunmadığı kesin olarak ortaya çıkan isimleri 15 olarak tespit etmiştir.

Eser, bilinen tek nüshası Rıfat Kütük kütüphanesinde bulunan *Gül-Efşân* mevlidini inceleyip ilim âlemine tanıtması açısından çok önemlidir. Çalışmada, yeni yapılan araştırmalara yol gösterecek nitelikte olan farklı bakış açıları kullanılmıştır.

Kütük, *Gül-Efşân*'ın merhaba bölümünü ayrı bir başlık altında ele almıştır. Türk edebiyatında bu bölümü ilk kullanan şair olan Ahmed'in eserindeki merhaba bölümüyle; Faruk Kadri Timurtaş'ın, "*Yeni ve Değişik Metin*"¹⁷ adlı başlıkta ele aldığı merhaba bölümünü karşılaştırarak farklı bir yöntem kullanmıştır. Bu sayede bahsedilen bölümlerin müşterek yanlarını tespit ettikten sonra Muslihî'nin orijinal olduğunu düşündüğü söylemlerini elde etmiştir.

Kütük, çalışmasında ilim âlemine yeni bir öneri sunmaktadır. Mevlid hakkında yapılan çalışmalarda, vasıta, nakarat, tekrar, salat-selam gibi ifadelerle bahsedilen beyitlerin "tasliye beyti" şeklinde adlandırılabilceğini söyler. Ahmed *Mevlid*'inde, bu beyitlerin tasliye beyiti olarak adlandırıldığını ve eser boyunca tekrarlanıyorlarsa toplam beyit sayısına dâhil edilmemesi gerektiği bilgisinin yer aldığını belirterek, mevlid yazma geleneğinde bu beyitlerin "tasliye beyiti" olarak geçtiği sonucuna ulaşır.¹⁸ Karışıklığı önlemek için bu beyitlerin "tasliye beyti" şeklinde adlandırılmasını tavsiye eder.

¹⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid-Süleyman Çelebi* (3. Baskı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.

¹⁸ Kütük, age., 98.

Kütük eserinde yeni bir iddia daha öne sürmesiyle de dikkat çekmektedir. Şimdiye kadar bazı mevlid metinlerinde Nûr-ı Muhammedî ve âlemin yaratılması hakkında anlatılan bazı israiliyatların kökeni, önceden Yahudi âlimlerinden olup sonradan müslüman olan Ka'bu'l-Ahbar'a dayandırılmıştır. Kütük ise bu konu hakkında "Ka'bu'l-Ahbâr'a dayandırılan rivayetlerin yazılı kaynağının hadis âlimi ve tarihçi Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme el-Kudâî'nin (öl. 454/M 1062) *Dekâ'iku'l-Ahbâr* isimli Arapça eseri olma ihtimali üzerinde duruyoruz."¹⁹ der ve *Gül-Efşân* ile *Dekâ'iku'l-Ahbâr* tercümesinin bahsedilen kısımlarını karşılaştırarak büyük benzerliği gözler önüne serer.

Kütük'ün eseri bahsedildiği üzere farklı görüşler, yeni iddialar öne sürdüğü için mevlid hakkında yapılacak olan çalışmalara yol gösterecek ve yeni bir soluk getirecektir.

Günümüzde mevlid türü hakkında yapılan çalışmalar devam etmekte ve edebiyatımızın tam olarak keşfedilemeyen hazinesi olan bu tür, daha net çizgilerle ortaya konmaya çalışılmaktadır. Adı geçen kıymetli araştırmacılarımızın çalışmaları, pek çok yüksek lisans ve doktora öğrencisinin dikkatini bu konuya yöneltmiş ve bu konu hakkında yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici olmuştur. Biz de bu çalışmamızda Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf*'ini inceleyerek zengin mevlid geleneğimize biraz da olsa katkı sağlamaya çalışacağız.

¹⁹ Kütük, age., 142.

I. BÖLÜM İNCELEME 1.1. MEVLÛD-İ ŞERÎF ADLI ESERİN YAPISI, DİLİ VE SANATSAL YÖNÜ

1.1.1. Eserin Yapısı

1.1.1.1. Nazım Şekilleri

Divan şairleri tahkiyeli uzun bir metin ortaya koymak istediklerinde her beyti kendi içinde kafiyeli olduğu ve aruzun kısa kalıplarıyla yazıldığı için şaire kolaylık sağlayan mesnevi nazım şeklini tercih etmişlerdir. Mehmed Tevfik Efendi de bu gelenek çerçevesinde *Mevlûd-i Şerif*'ini mesnevi nazım şekliyle yazmıştır.

Eser toplam 771 beyitten oluşmaktadır. Eserin sadece iki bölümünde kaside nazım şeklinin kullanıldığı bunun dışında kalan bölümlerin mesnevi nazım şekliyle yazıldığı görülmektedir. Eserde 31-46., 47-62. arasındaki beyitleri kapsayan bölümler kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Bu bölümlerin matla beyitleri aşağıda belirtilmiştir:

Şifâdır şerbet-i mevlûd-i pâk-i seyyid-i âlem

İçelim kana kana gel ferahnâk u fahûrâne (31-46)

Cihânın fahri ol Hâlik Te‘âlâ’nın Resûl’ünde

Risâlet nûru berk urdu hemân ki doğduğu gece (47-62)

Eserin sonunda bir de nesir halinde kaleme alınmış Du‘â’-yı Mevlûd-i Şerîf bölümü yer almaktadır. Bu bölümden sonra ise 6 tane daha beyit bulunmaktadır.

1.1.1.2. Vezin

Mehmed Tevfik Efendi eserinin tamamında, divan şiirimizde ve İslâmi edebiyatta en çok tercih edilen vezin olan, aruz veznini kullanmıştır. Çok sayıda bahre ve kalıba sahip, zengin bir alan olan aruzun iki bahirden yararlanmıştır.

Arap aruzunun 6. bahri olan hezec bahrinden yararlanırken, bu bahrin en çok kullanılan “mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün” kalıbını tercih etmiştir.

Eserin büyük çoğunluğu ise Arap aruzunun 8. bahri olan remel bahriyle oluşturulmuştur. Eserde, divan şairlerince en çok tercih edilme özelliğine sahip olan bu bahrin “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün / fâ’ilün” ve “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün” kalıpları kullanılmıştır. Beyitlerin %4’ü “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün”; %4’ü “mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün”; %92’si ise aruzun “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Yani eserin ana kalıbı “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün”dür diyebiliriz.

Mevlûd-i Şerîf’te kullanılan kalıpların beyit aralıkları şu şekildedir:

1-30: “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün / fâ’ilün”

31-62: “mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün”

63-771: “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün”

Eserde, kalıpların kullanım şekli incelendiğinde, Mehmed Tevfik Efendi’nin aruz veznini kullanırken oldukça zorlanmış olduğu sürekli tekrarlanan aruz hatalarında kendini göstermektedir. Bu nedenle eserde çok miktarda vasl, imale ve zihaf vardır.

“Aruz terimi olarak vasl (=ulama), iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir.”²⁰ Vasl, bir hata olarak sayılmamış aksine şiire ahenk kattığı için kullanımı olumlu değerlendirilmiştir. Mehmed Tevfik Efendi şiirinde ahenk oluşturmak için yer yer ulama kullanmıştır:

Nice **sâkîler andan** sundular şerbet hakîmâne (45/2)

Dahi âhir zemân peygamberi kim **hatmü’l-enbiyâ** (58/1)

Dergâh-ı **izzetten ey** Rab nâ-ümîd (116/1)

²⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (22. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, 142.

Yolda gördü pek **çok eşyâ** vü hikem (451/2)

“Kabe kavseyni **ev ednâ**” oldu yol (495/1)

Fahr-ı nâsdan **evvel** ettiler vefât (690/2)

Yâ Muhammed **cânım [a]r**zular seni (752/2)

“Çekme, uzatma” anlamlarına gelen imale kelimesi, aruz terimi olarak, şiiri aruz ölçüsüne uydurmak için yapılan uzatmalara denir. İki tür imâle vardır:

İmâle-i maksûre Türkçe kelimelerin hecelerinde uzatma yapılmasıdır ve aruzda büyük bir hata olarak kabul edilir. Mehmed Tevfik Efendi mevlidinde bu tür uzatmaları çok fazla kullanmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Risâlet nûru berk **urdu** hemân **ki** doğdu**ğu** gece (47/1)

Saçıldı **rahmet-i** Sübhân Muhammed doğdu**ğu** gece (48/2)

Her kim **ede** mevlid**ine** ihtimâm (76/1)

Diyelim Allâh bu mecliste dahi (95/1)

İşi tedkîk **ede** zıllullâh olan (136/2)

Âşikâr **ola** gele şâhu’l-enâm (152/2)

İkiside oldu cûy-ı selsebîl (304/2)

Suda yürüdü Resûlullâh hemân (384/1)

Bu gece **ki** inkiyâd u tâ’atın (422/1)

Anın **atası** Ebû Süfyân idi (666/1)

Anın **ile** bile cennette ola (678/2)

Medd olarak da adlandırılan imâle-i memdûde, “Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu iki sessiz harfle veya hemze ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir.”²¹. Bu yöntem aruzda kusur olarak görülmez aksine ahenk oluşturmak için şairler tarafından özellikle kullanılmıştır.

²¹ İpekten, age., 151.

Mehmed Tevfik Efendi eserinde az da olsa medd yöntemini kullanmıştır:

Gördü hep **mâbeyn** eflâk u zemîn (203/2)

Hîç bir zât olmadı nâ'il ana (493/2) Bir

müferrih **rîh** geldi hoş meşâm (496/2)

Hâce-i kev**neyn** fahr-ı kâ'inât (593/1)

Sohbetine **hîç** doyulmaz idi (599/2)

Kelime anlamı kısaltma olan zihâf, terim olarak Arapça ve Farsça kelimelerin hecelerinde vezni bozmamak için yapılan kısaltma anlamına gelir ve aruzda büyük bir hata olarak kabul edilir. Aruzu kullanmakta çok başarılı olamayan Mehmed Tevfik Efendi bu yanlış 30'dan fazla tekrarlamıştır:

Okutur mevl**ûd**ün dâ'im eder şerbet kerîmâne (35/2)

Dahi müşk ü **ûd**u tîz tîz boca olsun safâ câne (43/2)

Edildi ter**hîb** ü te'zîm kudûmü Ahmed'e şöyle (52/1)

Dî anlar sâ**kî**-i Kevser tezekkür kıl muhibbâne (60/2) Dahi hep

sâ'ir ashâb-ı cerâg u mesc**îd** ü minber (61/1)

Miftâ**h**-ı mevlûd-i mahbûb-ı Kerîm (63/1)

Hâ**dî**-i râh-ı yakîn ü rehnümâ (72/2)

Teşrîfî dünyâya gerçi cümleden (149/1)

Ahmed için eylediler ter**hîb**ât (242/2)

Evl**âd** emzirmezdi üç günden ziyâd (292/2)

Mesr**ûr** oldu mâder-i pâki dahi (322/2)

Atası bu fân**î**den kılmış sefer (325/2)

Şâma teşrîf eyledi geldi **deyre** (332/2)

Bildi eltâf-ı Hudâ'yı âl**î**şân (359/2)

Hem **peygamber** olduğun halka ayân (364/2)

Ta'îm etti ümmetine zü'l-kerem (368/2)

Ol Burâk aldı erdi maksûda

Âşık-ı Hak erer elbet ma'şûka (441)

Pes ger mekânı o sultân-ı cemîl (479/1)

Taltîf olundu ânınla hoş haber (505/2)

Halvet-i hâss u harâm-ı bârîye (513/1)

Bâkî ashâb-ı güzînden her biri

Tasdik edip dedi dîde rûşeni (530)

Fânîde fakrı ederdi i'tibâr (553/1) Ednâsı

a'lâsına göre olur (579/2)

On birinci Meymûne Hâtûn idi (668/1)

Tezvîc etmez öyle her bir avreti (677/2)

Verdi nusret o dînin sultânına (721/2)

Teslîm etti işbu dünyâ işini (725/1)

Hâmî-i dîn muhyi-i şer'-i metîn (736/2)

Mebrûr olsun âdetin lutf u kerem (767/2)

1.1.1.3. Kafiye ve Redif

1.1.1.3.1.Kafiye

Divan şiirinde ve halk şiirinde şairler, şiirlerinde ahengi yakalayabilmek için kafiye ve redifi sıkça kullanmışlardır. Şiirde dize sonlarındaki farklı görevdeki seslerin tekrarı kafiyeleeri oluştururken, aynı görevdeki seslerin, kelimelerin veya kelime gruplarının tekrarı redifleri oluşturmaktadır.

Mehmed Tevfik Efendi *Mevlûd-i Şerîf* inde ahengi sağlayabilmek adına hem kafiyeleeri hem de redifleri sıkça kullanmıştır.

Eserdeki kafiyelerin kullanımını incelendiğinde Mehmed Tevfik Efendi'nin bu konuda çok titiz davranmadığı, keskin çizgilere bağlı kalmadan kafiyelerini serbest bir anlayışla oluşturduğu görülür. Kafiye yapılandırma seslerin birebir aynı olmasına her zaman dikkat etmemiş bazen kulak için kafiye anlayışından yararlanmıştır:

Dü cihân sermâyesi şemsü'l-**hüdâ**

Sâhibü'l-mi'râc-ı Muhtâr-ı **Hudâ** (453)

Türkçe kelimelerle ve eklerle Arapça, Farsça kelimeler arasında da kafiye yapılmıştır:

Bir gümüş ibrîkle zümrüden **leğen**

Hâzır ettiler çün ey vech-i **hasen** (262)

Âdet etmişti fakîr u hem **ganî**

Ücret ile dâye tutarlar **idi** (293)

Cümle eşyâ muhdes olduğun **Resûl** Kuvvet-i
kudsiyye ile bildi **ol** (349)

Sen de göster bize öyle **mu'cize**

İ'tikâd eyleyelim biz de **size** (388)

Çün anı vasf etti Kur'ân'da **Hudâ**

Verdi nâm esmâ'-i hüsnâdan **ana** (629)

Eserde cinaslı kafiye dışındaki kafiye çeşitleri kullanılmış ve bunlar hemen hemen metne aynı oranda dâhil edilmiştir.

Dize sonlarındaki tek ses benzerliğiyle oluşturulan yarım kafiye metinde sıkça kullanılmıştır:

Tâ açıla bağ u bostana bu yüzden bir kapu

Ehl-i aşka bûy-ı cânândan gele türlü koku (6)

Ya'nî mahbûb-ı Hudâ'yı kim olam medh eyleyem Nûr-ı

pâk-i Mustafâ'yı ben nice şerh eyleyem (8)

Ma'siyet deryâsına biz dalmışız

Hem karîn-i nefis ü şeytân olmuşuz (114)

Âdet etmişti fakîr u hem ganî

Ücret ile dâye tutarlar idi (293)

Çün anı vasf etti Kur'ân'da Hudâ

Verdi nâm esmâ'-i hüsnâdan ana (629)

Dize sonlarındaki iki ses benzerliğine dayanan tam kafiyei Mehmed Tefvik Efendi çokça kullanmıştır:

Aşk u şevkin derdine dûcâr olandan hîç **elem**

Eksik olur mu meğer matlûba vuslat yâ **adem** (17)

Âl u ashâb-ı kirâmın cümlesi

Râh-ı dînin muktedâ vü şu'lesi (71)

Bu ne kudret bu cihân ma'dûm iken

Anı halk etti Hudâ-yı zi'l-minen (139)

Bana bahş et cümle âsî ümmeti

Çekmeyem mahşerde tâ ki gurbeti (258)

İzzet ü hikmetle kuşandı kemer

Va'd ile bindi Burâka hoş haber (449)

Mısra sonlarında en az üç sesin benzer olmasıyla oluşan zengin kafiye metinde sıklıkla rastlanmaktadır:

Bu ne cüret şârih-i sadrı anın mennân iken

Bu ne midhat râfî-i zikri anın hannân iken (9)

Cân u dilden edelim Hakk'ı zikir

Mü'mine şâyeste tevhîd-i fikir (91)

Nûr-ı Ahmed'den cemî'-i mümkinât Yaratıldı

buldu zînet kâ'inât (178)

Tâk-ı Kısra düştü edip irticâc

Kalbi kesr oldu anın misl-i zü**câc** (280)

Bu kemâlâtla Muhammed Mustafâ

Buldu a‘zâm mertebe ol pür-safâ (373)

Zengin kafiye'nin bir çeşidi olan tunç kafiye dize sonundaki bir kelimenin diğer mısranın sonundaki kelimenin içerisinde yer almasıyla oluşturulur. Metinde bu kafiye çeşidine az da olsa rastlanmaktadır:

İsr-i pâk ü sahib-i hulk-ı azîm bir pâdi**şâh**

Müzrib u mecrûhlara lutf u kerem eyler o **şâh** (15)

Lîki tagyîr olmuş anda gonce **reng**

Gönderildi anasına bî-d[i]**reng** (321)

Bildi odur şâh-ı âlem fahr-ı **nâs**

Gevherin kadrin bilir gevher-şinâ**s** (342)

Kîn adâvetten kapılar **açtılar**

Herze-gû dûnân ki haktan ka**çtılar** (395)

Dize sonlarında yazılışları aynı anlamları farklı kelimelerin kullanılmasıyla oluşan cinaslı kafiye metinde kullanılmamıştır.

Mehmed Tevfik Efendi eserinde ahengi arttırmak için sıkça redif kullanmıştır. Rediflerin bazı bölümlerde çok sık bazı bölümlerde ise az kullanıldığı dikkat çekmektedir. Redifler bazen ek, bazen kelime, bazen de kelime grubu tekrarlarıyla oluşturulmuştur.

Ya‘nî mahbûb-ı Hudâ'yı kim olam medh **eyleyem** Nûr-ı

pâk-i Mustafâ'yı ben nice şerh **eyleyem** (8)

Âl u ashâb-ı kirâmın cümlesi

Râh-ı dînin muktedâ vü şu'lesi (71)

Aç gözün bak pâye-i ulyâ**sına**

Şefkat ü hem himmet-i vâlâ**sına** (187)

Bahtı âlî imiş ol sa'diyyen**in**

Niyyeti hâlis imiş dildârenin (302)

Yürü kim meydân **senindir bu gece**

Sohbet-i Yezdân **senindir bu gece** (466)

1.1.1.4. Eserin Dili ve Sanatsal Yönü

Mevlûd-i Şerîf'in yazımı 1310 senesinde tamamlanmıştır yani eser Osmanlı Türkçesinin yenileşme döneminden Türkiye Türkçesine geçiş aşamasında yazılmıştır. Eser döneminin temel dil özelliklerini yansıtmakla beraber Eski Anadolu Türkçesinin de bazı dil özelliklerini taşımaktadır. Fatih Köksal 20. yy. mevlid metinlerinde Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin görülebildiğini vurgular ve bu durumun nedenini şairlerin, eserlerini Süleyman Çelebi'nin mevlidine benzetmeye çalışmaları olarak değerlendirir.²² Mehmed Tevfik Efendi'nin eserine yansıyan Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden bazıları şunlardır:

-(ı)sar / -(i)ser gelecek zaman eki:

Dogı**sar** senden resûl-i kibriyâ (210/2)

Anda ol gün kim kıyâmet kopı**sar** Evvel âhir

cümle nâs haşr olı**sar** (582)

-gıl/-gil emir kipi eki:

Fitnedir dünyâyâ meftûn olmagı**l** Aldanıp

rengine magbûn olmagı**l** (654) **-ıcak/icek**

partisip eki:

Dokı**ıcak** saçına bâd-ı sabâ (611/1)

Debredice**cek** dudağın ol şems-veş (609/1) **-ga/-**

ge belirtme hâli eki:

²² Köksal, age., 732.

Kullı**ga** şâyeste elde nesne yok (113/1)

Hîç yüzümüz yok huzura turmaga El açıp
yâ Rab sana yalvarmaga (115)

-ub/-üb partisip eki:

İdü**b** mesrûr hep ervâhı Muhammed doğduğu gece (53/2)

Bu kullanımların dışında metinde bazı arkaik kelimeler yer almaktadır. Bu kullanımlara örnek olarak şunları verebiliriz:

Tur-:

Tur ayağa kıl Resûl'e ihtirâm (237/2)

Od:

Düştü âteş yandı dehşet **oduna** (276/2) **Bile:**

Bile alıp ra'y-i agnâm eyledi (309/2)

Bular:

Kim Hasen ile Hüseyindir **bular** (711/1)

Kanı:

Ben gibi a'vân u etbâ'ın **kanı** (409/2)

Kangı:

Kangı alna nakl olundusa o nûr (168/1)

Dahı:

Dahı hoş-bûy-ı enfestir verin şerbet dilârâne (42/2)

Berk ur-:

Sanki hûrşîd yüzlerinden **berk urur** (222/2)

Eserin diline genel olarak bakıldığında Mehmed Tevfik Efendi'nin ne çok sade ne de çok süslü bir kullanımının olmadığı görülür. Şair bu noktada orta yolu tercih etmiştir. Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça ve Farsça kelimelere de sıkça yer vermiştir. Eserin dili bazı bölümlerde ağırlaşırken bazı bölümlerde ise sade ve anlaşılır bir hâl almaktadır.

Betimleme ve övgü kısımlarında yer yer ağırlaşan dil, olayların anlatıldığı bölümlerde daha sade bir şekle bürünmektedir. Eserin, Sebeb-i Te'lîf'te, Mukaddime'de, Peygamberimiz'e ve devrin padişahı Sultan Abdulhamid'e yazılan kasidelerde ağırlaşan dili; Peygamberimiz'in doğumunun, göğsünün yarılmasının, nurunun naklinin anlatıldığı bölümlerde daha sade bir hâl almıştır.

Eserin bütününe bakıldığında yabancı kökenli tamlamaların sıkça kullanıldığı görülür. Dilin ağırlaştığı bölümlerde uzun Arapça-Farsça tamlamaların çok yoğun olduğu; dilin ağır olmadığı bölümlerde de yine ara ara Arapça ve Farsça tamlamalara yer verildiği görülmektedir:

Ol sipehsâlâr-ı fahr-i enbiyâ ve asfiyâ
Müstegâsü'l-mürselîn ü şâfi'-i rûz-ı cezâ (26)

Dürr-i meknûn bedr-i mâh-ı şu'le-dâr
Zîb-i âlem nûr-ı şems-i tâb-dâr (84)

Anadan da kaldı ol dürr-i yetîm
Muktezâ-yı hükm-i takdîri'l-Hakîm (324)

Cüz'-i zât-ı pâdişâh-ı enbiyâ
Kurretü'l-ayn-ı habîb-i kibriyâ (709)

Mevlid-i pâk-i Resûl-i zi'l-himem (768/2)

Ayrıca metinde kullanılan ayet ve hadis iktibasları ara ara dilin ağırlaşmasına neden olan unsurlardan biridir:

Ana kâfidir hitâb-ı zü'l-Celâl-i **“kul kefa”** (2/2)

Sen buyurdun kullara **“lâ-taknetû”** (117/1)

“Urvetü'l-vüskâ” imâmü'l-müttekîn (620/2)

Metinde halkın kullandığı kelimeler ve söyleyiş tarzı da yer almaktadır:

Pes ne hoş özr eylemiş ehl-i kemâl

Tâ pesendîde gören ma'kûle kâl (IV)

Eserin dili incelendiğinde Mehmed Tevfik Efendi'nin çok başarılı bir şair olmadığı dikkat çeker. Beyitleri vezne uydurabilmek için bazı kelimeleri değiştirmiştir. Bazı beyitlerde ise dilin başarılı kullanılamamasından doğan anlam hataları ortaya çıkmıştır.

Eserde tamlamalar oluşturulurken harekeleme hatalarının yapıldığı ve Arapça, Farsça terkip kurallarına çok dikkat edilmediği görülür. Metinde Farsça terkip kurallarına aykırı olarak ilk kelimenin son harfine sıklıkla ötre konulması dikkat çeker:

Ya'nî mahbûbu Hudâ'yı kim olam medh eyleyem

Nûru pâk-i Mustafâ'yı ben nice şerh eyleyem (8)

Dîde-bân idi nücûmu âsumân

Hıfz ederdi bâbu şâhı pâs-bân (414)

Metnin bazı kısımlarında atıf vavının imlasında problem olduğu göze çarpar. Ayrı yazılması gereken atıf vavları bazen kelimeye bitişik yazılmış bazen de ötre harekesi şeklinde gösterilmiş ve normal görevinden uzaklaştırılarak tamlama kurulmuş izlenimi uyandırılmıştır:

Ni'metin sofrası ki berrü basît (103/1)

Eyledi Hayyu Kadîmu Kirdigâr (141/2)

Diledi Hallâk u Hayyu lâ-Yenâm (143/2)

Yukarıda bahsedilen harekeleme ve imla hatalarının çokluğu, müelliften veya eserin baskısındaki kusurlardan kaynaklanıyor olabilir.

Bazı beyitlerde tamlamalar çok fazla kullanılmış, bildirme ekine veya yargı bildiren kelimelere yer verilmemiştir.

Mahz-ı rahmet gayet-i büşrâ resûl-i kibriyâ

Feyz-i hikmet "âyet-i kübrâ" Muhammed Mustafâ (1)

Mefhar-ı taht-ı hilâfet zi'l-himem

Menşe'-i ikbâl-i millet zi'l-kerem (734)

Metinde bazı kelimelerin kullanımında ikilik bulunduğu dikkat çekmektedir.

Ahmed'in **mevlûd**ünü zikr edelim (192/1) **Mevlid-i**

pâk-i Resûl-i zi'l-himem (768/2)

Dedi peygambersin etbâ'ın **hani**

Ben gibi a'vân u etbâ'ın **kani** (409)

Muallimlik görevinde bulunmuş olan Mehmed Tevfik Efendi'nin medrese eğitimi almış olduğu; Türk İslam edebiyatına ve mevlid yazma geleneğine aşina olduğu açıktır. Fakat şairin sanat anlayışına bakıldığında kendine has bir sanat çizgisi oluşturmadığı daha çok Süleyman Çelebi'yi, Şemseddin Sivasî'yi ve Türk İslam sanat anlayışını örnek aldığı görülür. Dolayısıyla müellifin çok başarılı bir üsluba sahip olduğu söylenemez.

1.1.1.5. Eserin Muhtevası

Yirmi üç bölümden oluşan eserde, eserin yazılış sebebi; mevlid okutmanın erdemleri; Peygamberimiz'e övgü; mukaddime; Allah'a yakarıp dua etme; Muhammedi nurun intikali; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu ve doğumu nedeniyle yapılan dua; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu esnasında gerçekleşen olaylar; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sütanneye verilmesi; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbinin yarılması; ilk vahiy; peygamberlik mucizeleri; miraç olayı; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dış görünüşü ve ahlaki özellikleri, eşleri; dört halifeye övgü; devrin padişahı Sultan 2. Abdülhamid'e övgü ve dua yer almaktadır. Eser boyunca Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sıkça yardım ve şefaât istenilmiş ve samimi yakarışlarla Allah'a duada bulunulmuştur. Bölümler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Sebeb-i Te'lîf
2. Kaside-i Latîfe li-Şerbet-i Mevlûd-i Şerîf
3. Na't-ı Şerîf
4. Mukaddime-i Şerîfe
5. Mevlûd-i Şerîf-Bismillahirrahmanirrahîm
6. Mûnâcât
7. Faslun fî Evsâfı Resûlullâh ve Hilkatı Âdem Aleyhisselâm ve İntikâli Nûr-ı Muhammed Sallallâhu Aleyhi ve Sellem İleyh
8. Fasl

9. Faslun fî Velâdeti Resûlullâh Sallallâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem
10. Faslun fî Arzı Du‘â-yı Resûlullâh Sallâllâhû Aleyhi ve Sellem İnde Velâdetihi
11. Faslun fî Zuhûrı Alâmâtı İnde Velâdeti Şefî‘u’l-Müznibîn
12. Faslun fî İrzâ‘ı Nûru’l-Hüdâ-yı Muhammed Mustafâ Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
13. Faslun fî Şakkı Sadrı’n-Nebîyyi Sallâllâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem ve
Tezvîcihi
14. Faslun fî Nüzûli’l-Vahyi A‘lâ Muhammedin Sallallâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem
15. Faslun fî Mu‘cizâtı’n-Nebîyyi Sallallâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem
16. Faslun fî Mi‘râcı Resûlullâh Sallâllâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem
17. Faslun fî Ba‘zı Sîreti Resûlullâh Sallâllâhu Te‘âlâ Aleyhi ve Sellem
18. Faslun fî Zikri Ba‘zı Evsâf u Hasâi’si Resûlullâh Sallâllâhu Te‘âlâ Aleyhi ve
Sellem
19. Faslun fî Zevcâtı Mutahharât Ümmü’l-Mü’minîn Razıallâhu Te‘âlâ An-Hünne
20. Fasl
21. Faslun fî Nâmı Gâzî Sultân Abdulhamid Hân Eyyedallahu Saltanatehu ilâ
İntihâi’d-Devrân
22. Faslun fî Arzı Hâlâtin ilâ Şehi Kevneyn u Resûlü’s-Sakaleyn Sallallahu
Aleyhi ve Sellem ve Tarihi Te’lîf-i Risâle
23. Du‘â-yı Mevlûd-i Şerîf

Eserin muhtevası incelendiğinde Süleyman Çelebi etkisi dikkat çekmektedir. Metinde *Vesîletü’n-Necât*’tan doğrudan ve dolaylı alıntılar yer almaktadır. Bu durumun örnekleri aşağıda verilmiştir.

Doğrudan Alıntılar:

Hem hevâ üzre döşendi bir döşek

Adı Sündüs döşeyen anı melek (207)²³ Ola kim

rahmet kıla ol pâdişâh (96/2)²²

Kaldı anın ile nice rûzigâr (155/2)²⁴

Ol sadeften doğdu ol dürr tânesi (193)²⁵

Ol rebî‘u’l-evvel ayın nicesi

On ikinci gece isneyn gecesi (201)²⁶

Biri Maş[r]ık biri Magribde anın

Biri damında dikildi Ka‘be’nin (209)²⁷

İndiler gökden melekler sâfu sâf

Ka‘be gibi kıldılar evim tavâf (212)²⁸

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır

Bu gelen tevhîd ü irfân kânıdır (229)²⁹

Susadım gayet harâretten kati (232)³²

Deprenir dudakları söyler kelâm³⁰

Anlayamazdım ne derdi ol hümâm (254)³¹

Hak selâm etti sana yâ Mustafâ

²³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Mevlid Külliyyatı-Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât ve Tercümeleri-(I)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016. 85. ²² DİB, a.g.e., 80.

²⁴ DİB, age., 83.

²⁵ DİB, a.g.e., 84.

²⁶ DİB, age., 84.

²⁷ DİB, age., 84.

²⁸ DİB, age., 84.

²⁹ DİB, age., 85.

³⁰ DİB, age., 86.

³¹ DİB, age., 89.

Ol mübârek hâtırın bulsun safâ (443)³²

Her biri kutluladı mi‘râcını

Didiler giydin sa‘âdet tâcını (465)³⁵

Bir bölük bulut olurdu sâye-bân(607/2)³³

Dokunacak saçına bâd-ı sabâ

Misk ü anberle dolar idi hevâ (611)³⁴

Sadrı nûrundan karanlık geceler Yolda yürürdü

yiğitler kocalar (613)³⁵

Dolaylı Alıntılar:

Diyelim Allâh bu mecliste dahi

Hergiz ebter olmasın anın sonu (95) :

“Allâh adı olsa her işin önü

Hergiz ebter olmaya anın sonu”³⁶

Hak Te‘âlâ rahmet eyleye ana

Her kim ede ben günâhkâra duâ (129) :

“Hak Teâlâ rahmet eyleye ana

Kim beni ol bir duâ ile ana”³⁷

Hem de her kim bu duâda buluna

Fâtiha ihsân edeler rûhuma (130) :

“Her ki diler bu duâda buluna

³² DİB, age., (“Ol” kelimesi yerine “kim” kullanılmıştır.) 94. ³⁵

DİB, age., 96.

³³ DİB, age., 91

³⁴ DİB, age., 92.

³⁵ DİB, age., (Karanlık kelimesi yerine “karanû” kullanılmıştır.) 92.

³⁶ DİB, a.g.e., 79.

³⁷ DİB, a.g.e., 81. ³⁷

DİB, a.g.e., 81.

Fâtiha ihsân ide ben kuluna”³⁷

Nûr-ı Ahmed gelmeseydi âleme
Gelmez idi izz u rif’at Âdem’e (179) :

“Ger Muhammed gelmeseydi âleme
Tâc-ı izzet irmez idi Âdem’e”³⁸

Âmine Hâtûn Resûl’ün anası (193) :
“Âmine hâtun Muhammed ânesi”³⁹

Ulu devlet buldun ey kadr-i azîm
Müjdeler senden doğar hulk-ı kerîm (211) :

“Ulu devlet buldun ey dil-dâr sen
Doğıserdir senden ol hulk-ı hasen”⁴⁰

Ey nigâr oğlun gibi hiçbir oğul
Halk olalı bu cihân gelmiş değil (226) :

“Didiler oğlun gibi hiç bir oğul Yaradılalı cihân
gelmiş değil”⁴¹

Verdiler bir câm dolusu şerbeti (233) :
“Sundular bir câm dolusu şerbeti”⁴²

İçtim andan buldu cânım râhatı (233) :
“İçdim anı oldu cismim nûra gark”⁴⁷

Geldi bir ak kûş kanadıyla hemân(235/1) :

³⁸ DİB, age., 82.

³⁹ DİB, a.g.e., 84.

⁴⁰ DİB, age., 85.

⁴¹ DİB, age., 85.

⁴² DİB, a.g.e., 86. ⁴⁷

DİB, a.g.e., 86.

“Geldi bir akkuş kanadıyla revân”⁴⁸

Cennet’te var bir Burâk⁴³-ı mu‘teber

Bir murassa‘ tâc u bir hulle kemer (429) :

“Bir murassa‘ tâc bir hulle kemer

Hem dahi al bir burâk-ı mu‘teber”⁴⁴

Nâgehân bir ün işitti kulağım

Gitti aklım nolduğumu bilmedim (436) :

“Nâgehân bir ün işitdi kulağım Gitdi aklım

bilmezem solım sağım”⁴⁴

Ol mübârek başı üzre her zemân(607/1) :

“Hem mübârek başı üzre her zamân”⁴⁵

Yukarıda verilen örnekler dışında eserin 467, 527 ve 606. beyitlerinde de *Vesîletü’n-Necât*’la ortak söyleyiş özellikleri görülmektedir. Mehmet Tevfik Efendi Süleyman Çelebi’nin kullandığı dil ve söyleyiş özelliklerini örnek almış; onun beyitlerini bazen direkt olarak bazense dolaylı yoldan kendi eserinde kullanarak eserinin muhtevasında *Vesîletü’n-Necât*’tan faydalanmıştır.

Eserin, Şemseddin Sivasî’nin *Mevlid*’iyle de benzerlikler taşıdığı göze çarpmaktadır. “Vesîletü’n-Necât’tan sonra yazma ve matbu olarak en fazla çoğaltılan mevlidlerden biri olan Şemseddîn-i Sivasî’nin *Mevlîd*’i”⁴⁶ nden Mehmet Tevfik Efendi’nin etkilendiği görülmektedir. Mehmet Tevfik Efendi, Şemseddin Sivasî’den bazen doğrudan alıntı yapmış bazense ona benzer söyleyişler oluşturmuştur. Bu durumun örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Ey gönül kimden izin aldın da girdin gülşene

⁴³ DİB, age., 86.

⁴⁴ DİB, a.g.e., 93.

⁴⁴ DİB, a.g.e., 93.

⁴⁵ DİB, a.g.e., 91.

⁴⁶ Kütük, age., 64.

Sen kim oldun el uzatıyorsun anın verdine (7) :

“Sana kim verdi icâzet gülşene

Kim el uzatırsan anın verdine”⁴⁷ Bu ne

cür’et şârih-i sadrı anın Mennân iken

Bu ne midhat râfî’-i zikri anın Hannân iken (9) :

“Şârih-i sadrı anın Allâh iken

Râfî’-i zikri anın ol Şâh iken”⁴⁹

Gerçi yazılmış güzel güzel kitaplar bî-idâd

Anların her tânesinde vardır elbet türlü tat (25) :

“Gerçi denilmiş kitâblar bî-idâd

Lîk her birinde var bin türlü dâd”⁴⁸

Rûhumu şâd edeler **ihlâs** ile her kâri’în (28) :

“Fâtihayla rûhumı şâd edeler”⁴⁹

Hîç tasavvur mu sana zıdd u misâl (100/2) :

“Nisbet olmaz sana zıdd ile misâl”⁵²

Lutfuna ger nâ’il ola kara taş

Bûse-gâh-ı halk olur bâ-sırr u fâş (104) :

“Lutfuna ger tuş ola bir kara taş

Bûse-gâh-ı halk olur ol gizli fâş”⁵⁸

Zerreze fazlın erişse nâgihân

Tâ’ir-i kudsî olur ol dem hemân (105) :

⁴⁷ Hasan Aksoy, *Mevlid*, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015, 36. ⁴⁹

Aksoy, age., 40.

⁴⁸ Aksoy, age., 35.

⁴⁹ Aksoy, age., 38.

⁵² Aksoy, age., 30.

⁵⁸ Aksoy, age., 31 ⁵⁹

Aksoy, age., 31.

“Zerre ye fazlın ererse nâgehân
Tâ’ir-i kudsî olur ol dem hemân”⁵⁹

Bu kemâlât üzre çün buldu vücûd
Zâtının birliğine oldu şühûd (142) :

Çün bu kesret âlemi buldu vücûd
“Vahdet-i zâtına oldular şuhûd”⁶⁰

Nûr⁵³-ı pâk-i Ahmed’i Hayyun Kadîr
Cebhe-i Âdem’de kıldı müstenîr (154) :

“Mustafâ nûrunu ol Hayy ü Kadîr
Âdem’in alnında kıldı müstetîr”⁵⁴

Dediler bu şeb doğar bir tıfl-ı pâk
Pâyine ruhsâr-ı şehler ola hâk (227) :

“Kim bu gece doğısar bir tıfl-ı pâk
Pâyine ruhsâr-ı şehler ola hâk”⁵⁵

Doğdu ol sâ’atte o hayru’l-verâ (236/1) :
“Doğdu sâatte ol hayrü’l-enâm”⁵⁶

Arkamı sığadı oldum şâdumân (253/2) :
“Arkamı sığadı oldum şâdumân”⁵⁷

Bana bahş et cümle âsî ümmeti
Çekmeyem mahşerde tâ ki kürbeti (258) :

⁵³ Aksoy, age., 29.

⁵⁴ Aksoy, age., 52.

⁵⁵ Aksoy, age., 68.

⁵⁶ Aksoy, age., 70. ⁵⁷ Aksoy, age., 69.

“Bana bağışla bu âsî ümmeti Çekmeyem tâ
rûz-ı ferdâ kürbeti”⁵⁸

Putperes esnâmı gördü sernigûn (278/1) :

“Gördiler esnâmı olmuş ser-nigûn”⁶⁶

Çünkü deryâ-yı ulûm etti zuhûr

Sâve’nin sûyu kurudu oldu şûr (282) :

“Çünkü deryâ-yı ulûm etti zuhûr Yere gavr
oldu o deryâ oldu şûr”⁶⁷

Düştüler yüz üzre menkûs oldular (287/2)⁵⁹

:

“Düştüler yerlerde menkûs oldular”⁶⁰

Mekke’nin hâtûnları ey hoş nihâd

Evlâd emzirmezdi üç günden ziyâd (292) :

“Mekke’nin hatunları ey hoş nihâd

Oğlun emzirmezdi üç günden ziyâd”⁶¹

Âdet etmişti fakîr u hem ganî

Ücret ile dâye tutarlar idi (293) :

“Dâye tutardı fakîr u ger ganî

⁵⁸ Aksoy, age., 71.

⁶⁶ Aksoy, age., 72.

⁵⁹ Aksoy, age., 74.

⁶⁰ Aksoy, age., 75. ⁶¹ Aksoy, age., 77.

Ücret ile emzirirlerdi anı”⁵⁰

Sad-hezâr tahsîn anın idrâkine

Âferîn ilmine fehm-i pâkine (343) :

“Âferin ol hatunun idrâkine Âferin fehmine
akl-ı pâkine”⁵¹

Mâh-ı cismi bedr iken oldu hilâl (354/1) :

“Vech-i pâki bedr iken oldu hilâl”⁶⁴

“Sûre-i İkrâ’la” bildirdi nişân

Bildi eltâf-ı Hudâ’yı âlîşân (359) :

“Sûre-i İkra’la bildirdi nişân Bildi pes
mahbûbunu ol âli-şân”⁵²

Her kalem bu sırrı tahrîr edemez (488/2) :

“Hem kalem bu sırrı tahrîr eylemez”⁷⁴

⁵⁰ Aksoy, age., 77.

⁵¹ Aksoy, age., 91.

⁶⁴ Aksoy, age., 93.

⁵² Aksoy, age., 94.

Arşâ vardı üstüne etti urûc⁵³

Kaldı anda refref-i zâtî's-sürûc (492) :

“Bâdehû arş üstüne ettim urûc Kaldı

Refref dahı ol zâtü's-sürûc”⁶⁶

Hâk-i na‘linle edip kuhl-i cilâ (494/1) :

“Hak-i na‘leynin ede kuhl-i cilâ”⁶⁷

Sana müştâkım habîbim Ahmedim

Şimdiye dek gerçi da‘vet etmedim (509) :

“Gerçi müştâkım sana ey Ahmed'im

Şimdiye dek lîk dâvet etmedim”⁶⁸

Tâ esâs-ı aşkın ola üstüvâr

Kim hâlel vermeye her ağyâr u yâr (510) :

“Tâ binâ-yı aşkın olsun üstüvâr

Kim hâlel vermeye hâşâk-i hâr”⁶⁹

Ol gece keşf oldu esrâr-ı ulûm

Bunda neşr etti alâ kadri'l-fuhûm (516) :

“Ol gece keşf oldu anda dört ulûm

Bunda şerh oldu alâ kadri'l-fuhûm”⁷⁰

İşbu üslûb üzre doksân bin kelâm

Ol gece vahy eyledi Rabbü'l-enâm (517) :

⁵³ Aksoy, age., 137. ⁶⁶

Aksoy, age., 134.

“İşbu üslûb üzre doksan bin kelâm Ol gece
vahy etti hayyûn lâ yenâm”⁷¹

⁶⁷ Aksoy, age., 123.

⁶⁸ Aksoy, age., 136.

⁶⁹ Aksoy, age., 136.

⁷⁰ Aksoy, age., 143. ⁷¹ Aksoy, age., 143.

Sözleri her derde kânûnu’ş-şifâ (565/2) :

“Sözleri her derde kânûnu’ş-şifâ”⁵⁴

Hayr işe aslâ Resûl lâ demedi (566/2) :

“Hayr işe “lâ” demedi ol hande-rû”⁵⁵

Tâ ki a’dâsına hayr ederdî ol (567/1) :

“Sanısı hep hayr idi a’dâsına”⁵⁶

Hîç ta’âmı yermez idi yer idi (574/1) :

“Her mübâhı yermez idi yer idi”⁸⁴

Dergeh-i Hak’ta Süleymân ile mûr Biledir aslâ
ana ermez şuûr (635) :

⁵⁴ Aksoy, age., 42.

⁵⁵ Aksoy, age., 42.

⁵⁶ Aksoy, age., 43. ⁸⁴

Aksoy, age., 44.

“Birdürür sana Süleymân ile mûr Gelseler dergâhına
gördükte zor”⁵⁷

Nûr-ı vechin âleme verdi safâ (760/2) :

“Nûr-ı vechi âleme vermiş safâ”⁵⁸

Yukarıda verilen örnekler dışında Mehmed Tevfik Efendi, Şemseddin Sivasî’nin *Mevlid*’indeki kafiyelerin bazılarını, kendi mevlidinde kafiye olarak kullanmıştır. Kapu - koku⁵⁹ (6), hemîn - zemîn⁶⁰ (203), zemân - hemân⁶¹ (314), mi’râcını - minhâcını⁶² (403), nemâz - niyâz⁶³ (447), celîl - cemîl⁶⁴ (479), hüdâ - cüdâ⁹³ (590) kelimelerinin kafiyeleşmesi bu duruma örnektir.

1.2. MEVLÛD-İ ŞERÎF’TE DİN VE TASAVVUF

1.2.1.Din

1.2.1.1. İtikat

1.2.1.1.1.Allah

Allah kelimesinin kökeni hakkında pek çok görüş ileri sürülmektedir. Genel kabul ise Allah kelimesinin Arapça asıllı “ilah” kelimesinden türediği yönündedir. “İslâm bilginleri bu kelimenin tarifini, aynı anlama gelen bazı kelime farklılıklarıyla şu şekilde yapmışlardır: “Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere lâyık bulunan zâtın adıdır.”⁶⁵

⁵⁷ Aksoy, age., 30.

⁵⁸ Aksoy, age., 37.

⁵⁹ Aksoy, age., 95.

⁶⁰ Aksoy, age., 48.

⁶¹ Aksoy, age., 79.

⁶² Aksoy, age., 119.

⁶³ Aksoy, age., 123.

⁶⁴ Aksoy, age., 122. ⁹³

Aksoy, age.,148.

⁶⁵ Topaloğlu, B., “Allah”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C II, İstanbul 1989, 471-498.

Mehmed Tevfik Efendi mevlidinde Allah'ı temel öge olarak kullanmış ve diğer varlıkları onun etrafında şekillendirmiştir. Allah, eşi ve benzeri olmayan tek varlıktır ve tüm âlem, yaratılmış tüm varlıklar onun emrine bağlıdır:

Sana yoktur hîç şebîhu hem nazîr
 Ente ferdün vâhidün Hayy u Kadîr (99)
 Her ne ikrâm zâtına şâyestedir
 Cümle âlem hükmüne dilbestedir (119)

Eserde Allah, esmaü'l-hüsnasıyla, sıfatlarıyla ve ona yönelik çeşitli benzetmelerle ön plana çıkarılmıştır.

Metinde esmaü'l-hüsnadan şu isimler doğrudan kullanılmıştır: “Allah, Rahman, Rahim, Bâtın, Zâhir, Zü'l-Celâl, Ganî, Bâkî, Hâlık, Bârî, Alîm, Semî‘, Latîf, Azîm, Âlî, Celîl, Kerîm, Hakîm, Kadîr, Vedûd, Hak, Metîn, Hayy, Vâhid, Kadîr, Evvel, Müste‘ân, Basar, Adl, Mennân.”

Eserde Allah'ın sıfalarından bahsedilirken zâtî ve subûtî sıfatlarına yer verildiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili örnekler şunlardır:

Vücûd:

Başka hâlık **var mıdır** ey yüzü ak (93/2)

Beka:

Ey Cenâb-ı pâk-i Yezdân vey Rahîm Ey

Hudâ-yı **lâ-yezâl** ü ey Kerîm (66)

Böyledir şân-ı Hûda-yı **lâ-yezâl** (108/1)

Vahdâniyet:

Ente ferdün vâhidün Hayy u Kadîr (99/2)

Cümleten tesbîh u **tehlîl** ettiler (464/1)

Ferd-i ma‘bûdsun şerîkindir muhâl (100/1)

Bu kemâlât üzre çün buldu vücûd **Zâtının birliğine**
oldu şühûd (142)

Muhalefetün li'l-Havâdis:

Sana yoktur hiç şebîhu hem nazîr (99/1) Hîç
tasavvur mu sana zıdd u misâl (100/2) **Hayat:**

Her birin bir hizmet ile pâyidâr
Eyledi **Hayy** u Kadîm u Girdigâr (141)

Diledi Hallâk u **Hayy** u lâ-Yenâm (143/2)

Nûr-ı pâk-i Ahmed'i **Hayy** u Kadîr (154/1)
Mustafâ'ya söyledi **Hayy**-i ilâh (504/2) Pencini
bağışladı **Hayy** u Kadîr (521/2)

İlim:

Ol hudâvend-i **Alîm**-i Kibriyâ (720/1)

Ancak oldur ki Hudâ-yı müste'ân
Âlimü'l-gayb u şehâdet bî-gümân (637) **Semî'**: "Rahmeten
li'l-âlemîn" kıldı hudâvend-i **Semî'** (16/1)

Hem kıyâmette Hudâvend-i **Semî'** (128/1) **Basar:**

Sidre'de kalmasan ey nûr-ı **basar** (480/1)

Ey Hakîm ü Kâdir ü Rabb-i **bînâ** (67/2) Zü'l-

Celâl ü Kâdir ü Rabb-i **bînâ** (720/2) **Kudret:**

Ey Hakîm ü **Kâdir** ü Rabb-i bînâ (67/2)

Bu ne **kudret** bu cihân ma'dûm iken Anı halk
etti Hudâ-yı zi'l-minen (139)

Kelâm:

Ana kâfidir **hitâb-ı zü'l-Celâl-i** “kul kefa” (2/2)

Çünkü **lev-lâke dedi** ana Hudâ (146/1)

Bî-hurûf u lafz u savt ol pâdişâh

Mustafâ'ya **söyledi** Hayy-i ilâh (504)

Tekvîn:

Başka **hâlık** var mıdır ey yüzü ak (93/2)

Leyki altı günde **Hallâk-ı** cihân

Kıldı mevcûd sırrını etti ayân (135)

Ol Hudâ-yı zü'l-Celâl bu âlemi

Bî-meşakkat **halk u îcâd eyledi** (138)

Cümle âlem **hâlıkısın** ey Kerîm (106)

Çünkü sensin **kâî'nâtı var eden** (120/1)

Mehmet Tevfik Efendi, eserinde, Allah için esmaü'l-hüsna ve bahsedilen sıfatlar dışında şu kavramları kullanmıştır: “Rabb, Rabbenâ, Rabbi'l-Âlemîn, Rabbü'l-Enâm, Mevlâ, İlâh, Hudâ, Hudâ-yı lâ-Yenâm, Hudâ-yı lâ-Yezâl, Hudâ-yı Zi'l-Minen, Yezdân, Hannân, Hudâvend, Girdigâr, Kibriyâ, Cenâb-ı Kibriyâ, Cenâb-ı Pâk-i Yezdân, Şâh, Padişâh, Hâlık Te'âlâ, Hak Te'âlâ Hazreti, Te'âlâ Hazreti, Settâr, Matlûb, Ma'sûk, Server, Şifâ Bahş, Sübhân, Perverdigâr, Ferd-i Ma'bûd, Zü'l-Kemâl, Yâ zü'n-ni'âm, Ey İnâyet Sahibi, Hallâk-ı Cihân, Yâ İlâhî, Ey Cümle Âlem Hâfızı.”

Allah sonsuz güç, kudret sahibidir (107/1) ve âlemin mutlak hâkimdir. Tüm âlem onun emrine amadedir (119). O kâinatın tek yaratıcısıdır (106, 120, 138) ve her şey onun lutfuna, ihsanına muhtaçtır:

Çünkü sensin kâ'inâtın hâliki

Lutf u ihsânına muhtâc her biri (68)

Allah kendisine devamlı hamd edilen (23/1) ve teşekkürle layık olan tek varlıktır:

Şükr edip yâ Rabbi her ân ederim hamd ü senâ (30/1)

Bî-kıyâs hamd u şükür mahsûs sana (67/1)

Allah hikmet sahibidir. Yaptığı, yarattığı hiçbir şey boşa değildir (143/1). Kâinatı 6 günde yaratmış ve onda kendi sırrını aşikâr etmiştir. Kul olan kişi âlemi inceleyip, düşünüp Allah'ın sırrını anlamalıdır (135, 136). Allah âlemdeki her varlığa ayrı bir görev vermiştir (141) ve âlemi büyük bir düzen üzerine kurmuştur:

Yaratıldı cümle âlem bi't-temâm

Zîr u bâlâ buldu eşyâ intizâm

Tâ ki hikmet üzre tertîbât ile

Pek güzel tanzîm u tensîkât ile (133-134)

Mehmed Tevfik Efendi'nin eserindeki Allah algısı genel olarak incelendiğinde, Allah'ın çoğunlukla iyiliği, cömertliği, bağışlaması ve lütfu gibi kullarına karşı olumlu yönleriyle ele alındığı; sadece birkaç beyitte cezalandırma özelliğinin belirtildiği görülmektedir.

Allah sonsuz kerem sahibi ve lutfun ta kendisidir. Cömerttir, hastalanana şifa verir, kullarına sınırsız nimetler sunar, onları rızıklandırır (80/2, 98/2). Kulları için iyi olanı ister ve onlara devamlı güzellikle muamele eder:

Ol Cenâb-ı Kibriyâya hamd u şükrü dâ'imâ

Mahz-ı lutf u fazl-ı bahrından bana verdi şifâ (23)

Lutfuna yoktur nihâyet şöyle kim

Fazl ederse cennet ü nûr u na'im (97)

Yakışır lutf u keremler şânına (126/2)

Kıldı tenvîr her diyârı lutf ile (729/2)

Pâdişâha dilerim bu sa'yimiz

Mebrûr olsun âdetin lutf u kerem (767)

Ey Hudâ-yı lâ-yezâl ü ey Kerîm (66/2)

Ni‘metin sofrası ki berr-i basît (103/1)

Metinde Allah’ın kullarına karşı iyi muamelelerine yoğun şekilde yer verilmiş olsa da kulların da Allah’ın lutfuna erişebilmeleri için çaba göstermeleri ve sorumluluk almaları gerektiği vurgulanmıştır. İnsanların Allah’ın lutfuna ve bağışlamasına ulaşabilmesi için kulluk vazifelerini yerine getirip, Allah’ı sürekli tesbih edip onun emirlerine uyması gerektiği belirtilmiştir. Kul olan din için dünyayı feda etmelidir, bu sayede Allah’ın rızasına ulaşabilir (643-644). Ayrıca mevlid okutmanın da Allah’ın lutfuna nail olmaya vesile olduğu düşüncesi vardır (36).

Edelim peyveste tesbîh-i Hudâ

Hazret-i Hak bizlere kılsın atâ (633)

Emr ü fermân-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm

Bizedir kulluk edelim ve’s-selâm (634)

Gel yerâmaz fi‘li tebdîl edelim

Âhiret emrinde tedbîr edelim (640)

Ol Hudâ’nın emrini sınımayalım

Tâ ana her dem ibâdet edelim (641)

Hem hayâ edip olalım pâk-i dest

Perde-i nâmus edilmeye şikest (643)

Mehmed Tevfik insanların dünya hayatına kapılıp günahlara yöneldiğini, kulluk görevlerini yerine getiremediklerini düşünse de Allah’ın sonsuz lutfundan asla ümidini kesmez ve sürekli Allah’tan yardım isteyip bağışlanma diler. Çünkü o âlemin padişahıdır ve ona yaraşan affetmektir (112).

Ma‘siyet deryâsına biz dalmışız

Hem karîn-i nefs ü şeytân olmuşuz (114)

Pür-hatâ ef‘âlimiz yâ zü’n-ni‘âm

Şânına afv etme lâyük lâ-cerem (122)

Biz günâhkârâne rahm u şefkat et

Bahr-ı lutfundan Hudâyâ rahmet et (125)

Yalvarıp durduk der-i ihsânına
Yakışır lutf u keremler şânına (126)

Metinde, Allah'ın lutfundan ve bağışlamasından asla ümit kesilmemesinin nedeni, onun sonsuz merhametine ve kullarına karşı "lâ-taknetû" hitabına derin güven duymaktır:

Dergâh-ı izzetten ey Rab nâ-ümîd
Olmazız çün lutf u in'âmın mezîd (116)

Sen buyurdun kullara "lâ-taknetû"
Bir ümîdimiz hemân yâ Rab bu (117)

1.2.1.1.2. Melekler

"Melekler ruh gibi lâtif, nurani, mahiyetleri Allah Tealâca malûm, yaratılmış bir kısım kuvvetli varlıklardır."⁶⁶ Eserde melekler genel olarak "melek, melekler, melâik, sürûş, sürûşân" kelimeleriyle ele alınmıştır.

Meleklerin yaratılma sebebi Hz. Muhammed'dir (s.a.v.), tüm âlem ve melekler onun hatırına yaratılmışlardır:

Çün senin içün yarattım âlemi
Hep melâ'ik arş u kürsi âdemi (508)

Melekler Allah'ın emriyle Hz. Âdem'in önünde secde etmişlerdir:

Hep melâ'ik ana ettiler sücûd
Böyle fermân etti Hallâk u Vedûd (156)

Peygamberimiz'in doğumu anlatılırken meleklerden çok bahsedilmiştir. Melekler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğacağını müjdelemişler (51), Peygamberimiz'i karşılamak için saf tutmuşlar (175), gökten inip Peygamberimiz'in doğacağı evi tavaf etmişlerdir (212). Bir melek gökyüzüne Sündüs adlı bir yatağı sermiştir:

Hem hevâ üzre döşendi bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı melek (207)

⁶⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali* (1. Baskı), Bilmen Yayınevi, İstanbul 1990, 24.

Peygamberimiz'in doğumunu bütün melekler söylemiştir:

Arş u kürs levh u kalem etti nidâ

Kâ[f]fe-i ins ü melek verdi sadâ (268)

Dediler doğdu o sultân-ı cihân

Rahmet-i Hak nûr-ı Hayy u müste'ân (269)

Allah miraç gecesinde melekleri görevlendirmiştir. Göğün tüm melekleri Peygamber efendimizi karşılamak için saf tutmuşlar (423), sekiz cennetin kapısını açıp âlemin üstüne rahmet saçmışlardır (425). Gökte Peygamberimiz'i karşılayıp ona hürmetlerini sunmuşlardır (463). Hz. Muhammed'i (s.a.v.) övüp onun miracını kutlamışlardır:

Cümleten tesbîh u tehlîl ettiler

Şânına tekrîm u tebcîl ettiler (464)

Her biri kutluladı mi'râcını

Dediler giydin sa'âdet tâcını (465)

1.2.1.1.2.1. Cebrail Aleyhisselam

Melekler âlemi çok geniştir ve Allah'ın emrinde çok sayıda melek vardır. Cebrail, Mikâil, Azrail ve İsrâfil'in meleklerin içinde özel yerleri vardır; bunlar dört büyük melek olarak kabul edilirler. Eserde dört büyük melekten yalnızca Cebrail'in adı geçmektedir. “Cebrail (Cibril) aleyhisselâm, Cenabı Hakk'ın kitaplarını peygamberlere getirip tebliğ etmeğe memur bulunmuştur.”⁶⁷

Eserde Cebrail aleyhisselâm “Cebrail, Tâ'ir-i Kudsî, Cibrîl, Rûhu'l-Emîn, Peyk-i Celîl” şeklinde geçmektedir. Cebrail, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) koruyucusudur:

Müjdeler senden o tıfl-ı nâzenîn

Doğar anın hâdimi Cibrîl Emîn (228)

⁶⁷ Bilmen, age., 25.

Cebrail aleyhisselâm Peygamber efendimizle Allah arasında aracı olup vahyi Peygamberimiz'e ulaştırmıştır:

İşbu hayrette iken ol Müctebâ

Geldi Cebrâ'il eriştî ez-semâ (356)

Emr ü fermân-ı Hudâ ile ana

Sırr-ı "evhâ" ile oldu rehnümâ (357)

Gün-be-gün nâzil olurdu Cebrâ'il

Mu'cîz ü bürhânına oldu delîl (362)

Cibril aleyhisselâm Allah'ın nurudur ve habercisidir:

Dedi Cebrâ'il'e ey peyk-i Celîl (479)

Sidre'de kalmasan ey nûr-ı Basar (480)

Cebrail aleyhisselâm miraç gecesinde Peygamberimiz'in yoldaşı olmuştur. Allah Cebrail'i bu gece için Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hizmetle görevlendirmiştir. (421,422). Cibril, Allah'ın emriyle meleklerin, gök ehlinin bu geceki görevlerini onlara bildirmiştir (423, 424). Cennetteki, cehennemdeki, yeryüzündeki hazırlıkları tamamlayıp (425, 427, 428), Peygamberimiz'e binek olacak Burak'ı alarak (441) Peygamberimiz'in yanına gelmiştir (442). Ona bu kutlu gecede rehber olmuştur:

Azm-ı râh etti yanınca Cebra'il

Emr-i Hak'la râhına oldu delîl (450)

Eserde Cebrail aleyhisselâmın altı yüz kanadı olduğu (477) ve Sidre adlı makamda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu sureti gördüğü (476) belirtilmiştir. Bu makam Cebrail'in durağıdır (478). Buradan ileriye geçmesi ona yasaktır eğer geçerse yanacağını söyler ve bu noktadan sonra Peygamberimiz'den ayrılır:

Müntehâ-yı seyr ü devrim bu makâm

Ger geçersen yanarım ben lâ-cerem (483)

Kaldı Cebrâ'il makâmında hemîn

Geçti öte refref ile ol Emîn (485)

Mehmed Tevfik Efendi için Cebrail aleyhisselâm yüce bir mertebeye sahiptir.

Allah'tan Cebrail'in hürmeti için duasının kabul olmasını diler:

Hürmeti çün Hazret-i Rûhu'l-Emîn
Bu du'âmı eyle makbûle karîn (547)

1.2.1.1.2.2. Rıdvân

“... Cennet'in bekçisi olan melekler bir tane değil, sayıca pek olup başkanları “Rıdvân” dır.”⁶⁸ Eserde Rıdvân'ın miraç gecesi cenneti süslemekle görevlendirildiği söylenmektedir:

Hem semâvât nûr ile tenvîr ola
Söyle Rıdvâna cinân tezyîn ola (424)

1.2.1.1.2.3. Hamele-i Arş Melekleri

Hamele-i arş melekleri arşı taşıyan sekiz melek olarak bilinir. Bu melekler Kur'anı Kerim'de “Gök de yarılmış ve artık o gün o da çökmeye yüz tutmuştur. Melekler onun kıyılarındadır. O gün Rabbinin Arş'ını, bunların da üstünde sekiz taşıyıcı taşır.”⁸⁶ şeklinde geçmektedir.

Eserde bu meleklerin miraç gecesi gökyüzüne kutsal elbiseyi giydirmekle görevlendirildiklerine yer verilmiştir:

Hâmil-i Arş ki libâs-ı akdesi
Felek-i atlasa giydirsın anı (426)

1.2.1.1.3. Kutsal Kitaplar

Eserde dört kutsal kitaptan Kur'an-ı Kerim'le Tevrat'a yer verilirken İncil ve Zebur'dan bahsedilmemiştir.

1.2.1.1.3.1. Kur'an-ı Kerim

⁶⁸ Ali Çolak, “Melek İnancının Kur'an ve Hadis Temelleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 2012, 35-71. ⁸⁶ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (12. Baskı), Ankara 2011, Hâkka Suresi: 69/16, 17.

Kur'an-ı Kerim Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla insanlığa ulaştırdığı son kutsal kitaptır. Eserde Kur'an-ı Kerim “Kur'an, Furkan, Ümmü'l-Kitap” şeklinde yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim aracılığıyla Allah insanları kötülükten uzaklaştırmaktadır:

İnmeğe başladı Kur'ân âyeti

Pes Hudâ inzâra me'mûr eyledi (360)

Kur'an'ı okumak ve dinlemek ruha huzur verir (380). Kur'an-ı Kerim devam eden bir mucizedir ve binlerce hafız onu ezberleyerek değiştirilmesini engellemektedir (379).

Böylece onun hükmü kıyamet gününe kadar geçerli olacaktır:

Hazret-i Kur'ân biri sâdık kelâm

Hükm-i Bâkî tâ ilâ yevmi'l-kıyâm (378)

Kur'an yüce bir nura sahiptir (536), onu yoldaş edinen doğru yola ulaşır:

Son dem ikrâm eyle hüsn-i hâtîme

Kıl refîk imân u Kur'ân'ı bize (542)

Kur'an-ı Kerim Peygamberimiz'in vasıflarını da anlatmaktadır (619), Allah Hz. Muhammed'i (s.a.v.) Kur'an'da methetmiştir:

Çün anı vasf etti Kur'ân'da Hudâ

Verdi nâm esmâ'-i hüsnâdan ana (629)

Kur'an'ın ilmi bir yönü de vardır, ilimler için yol göstericidir:

Ol akâlim-i ulûma âfitâb

Sîne-i o nüsha-i Ümmü'l-Kitâb (730)

1.2.1.1.3.2. Tevrat

Tevrat Allah'ın Hz. Musa aracılığıyla Yahudilere gönderdiği kutsal kitaptır. Mehmed Tevfik Efendi eserinde Tevrat'tan bir kere bahsetmiştir.

Yahudiler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğunu anlarlar (385).
Çünkü gelecek son peygamberin özellikleri Tevrat'ta vardır:

Çünkü Tevrât içre bu mestûr idi
Dillerinde dâ'imâ mezbûr idi (386)

1.2.1.1.4. Peygamberler

Eserin yazılma amacı Hz. Muhammed'i (s.a.v.) anlatabilmek olduğu için peygamberlerin merkezinde Hz. Muhammed (s.a.v.) vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında; Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Süleyman, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın isimleri özel olarak zikredilmiştir.

Peygamberlerin tümünden ise “enbiyâ, nebî, rûsûl, mürselîn, rusl-i kirâm” şeklinde bahsedilmiştir. Bu şekilde bahsi geçen peygamberlerin özel olarak övülmediği ve ön plana çıkarılmadığı görülür. Onlardan bahsedilmesinin temel amacı, onları Hz.

Muhammed'le (s.a.v.) kıyaslamak ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tüm peygamberlerden üstün olduğunu gösterebilmektir.

Metinde tüm âlemin, var olan her şeyin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurundan yaratıldığı söylenmektedir. Tüm peygamberlerin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurundan yaratılması nedeniyle, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) diğer peygamberlere göre Allah katında daha özel bir yeri olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda o, tüm peygamberlerin beslendiği kaynaktır:

Enbiyâ hep ol güneş pervâridir (375/2).

Halk-ı nûru cümleden evvel anın

Asl-ı eşyâdır tamâm nûru anın (150)

Ya'nî nûrundan cemi'-i mümkünât Yâratıldı buldu

zînet kâ'inât (151)

Peygamberlerin, peygamber olduklarını kanıtlamaları için kavimleri genelde onlardan mucize göstermelerini istemiştir. Her peygamberin kendine has mucizeleri olmuştur. Eserde tüm peygamberlerin mucizelerinin kaynağının Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurunun olduğu belirtilmiş ve Hz. Muhammed (s.a.v.) diğer peygamberlerden daha üstün tutulmuştur:

Bu kemâlâtla Muhammed Mustafâ

Buldu a‘zâm mertebe ol pür-safâ (373)

Her ne ây rusl-i kirâmda var idi

Anda nûr-ı Mustafâ sârî idi (374)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) tüm peygamberlerin övülmüşüdür, “fahru’l-enbiyâ (33/2), mefhâr-ı rusl-i kirâm (246/1), nebiyy-i muhterem (75/2)” dir.

Şerâb-ı Cennet-i Firdevsiden içmek dilersen ger

Okut mevlûd-i fahru’l-enbiyâyı sen sürûrâne (33)

Kâ’inâtın serveri fahru’r-rüsûl

Hâlıkın mahbûbu ol hâdîyü’s-sübûl (148)

Dedi bu şeb mefhâr-ı rusl-i kirâm

Doğdu Muhtâr-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm (246)

Âmine Hâtûn dedi ey ehl-i dîn

Çün cihâna geldi fahru’l-mürselîn (249)

Bulmak istersen dû âlemde necât

Rûh-ı fahru’l-mürselîne ver salât (547)

Server-i âlem Resûl-i zi’l-himem

Ol ki hayru’l-halk-ı nebiyy-i muhterem (75)

Diğer peygamberler Hiz. Muhammed’den (s.a.v.) yardım isteyecektir. Çünkü o “müstegâsü’l-mürselîn”dir:

Ol sipehsâlâr-ı fahr-ı enbiyâ ve asfiyâ

Müstegâsü’l-mürselîn ü şâfi‘-i rûz-ı cezâ (26)

Ahmed-i Muhtâr-ı Rabbü’l-âlemîn

Müstegâs-ı enbiyâ vü mürselîn (592)

Tüm peygamberlerin şâhı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). O hepsinin başında bir kumandan, yönetici gibidir. Bu durum “enbiyânın serveri, şâh-ı enbiyâ, pâdişâh-ı enbiya, nebîler serveri” ifadeleriyle vurgulanmıştır:

Merhabâ ey kâ'inâtın mefharı

Merhaba ey enbiyânın serveri (216)

Seyr ederken böyle şâh-ı enbiyâ

İki kimse nâzil oldu ez-semâ (312)

Dedi bu âhir zemân peygamberi

Sâhib-i dîn enbiyâlar serveri (335)

Nûr-ı Yezdân ol nebîler serveri Diler idi

Hakk'a vâsıl olmağı (420)

Cüz-i zât-ı pâdişâh-ı enbiyâ

Kurretü'l-ayn-ı habîb-i kibriyâ (709)

Hz. Muhammed (s.a.v.) aynı zamanda tüm peygamberlerin imamıdır. Miraç hadisesi esnasında tüm nebîlere imam olmuş ve onlara namaz kıldırmıştır:

Enbiyâya oldu Aksâ'da imâm

Dest açıp kıldı tazarru' ol hümâm (459)

Miraç olayı sırasında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'a çok yakın olması, onu özel kılmıştır. Daha önce böyle bir olay yaşanmadığı için hiçbir peygamberin bu dereceye ulaşamadığından bahsedilmiştir:

Ede mi'râcın mübârek zü'l-Celâl

Bulmadı hiçbir nebî böyle kemâl (532)

Hz. Muhammed (s.a.v.) diğer peygamberlerle karşılaştırılırken onun daha fedakâr olduğu, ümmetini tüm peygamberlerden daha çok düşündüğü izlenimi verilmiştir. Kıyamet gününde tüm peygamberler kendi nefislerini öne alırken Hz. Muhammed (s.a.v.) “ümmetim” diyecektir:

Nefsî nefsî diye cümle enbiyâ

Ol zemân illâ Muhammed Mustafâ (583)

Diye yâ Rab istemem ben nefsimi

Dilerim ancak usât-i ümmetî (584)

1.2.1.1.4.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem İslamiyet'te ilk insan ve ilk peygamber olarak kabul edilir. “Hz. Âdem, Kur’ân-ı Kerim’de de kıssası genişçe ele alınan bir peygamberdir. Hz. Âdem'in yaratılışı, Allah'ın ona bütün isimleri öğretmesi, meleklerin ona secde ile emredilmeleri ve İblis'in bu emre karşı gelip secde etmekten kaçınması, Hz. Âdem'in işlediği günah sonucu pişman olup tevbe etmesi ve tevbesinin kabul edilmesi, oğulları Habil ile Kabil'in kıssası vb. hususlar genişçe yer almaktadır.”⁶⁹

Eserde de Hz. Âdem kıssasının bu yönlerine değinilmiştir. Allah Hz. Âdem'i topraktan yaratmış ve alnına Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurunu yerleştirmiştir:

Âdem'i halk etti topraktan Hudâ

Etti tezyîn âlemi ol Kibriyâ (153)

Nûr-ı pâk-i Ahmed'i Hayy u Kadîr

Cebhe-i Âdem'de kıldı müstenîr (154)

Daha sonra Allah'ın emriyle melekler Hz. Âdem'e secde etmiştir (156) ama Şeytan kibirlenerek secde emrine karşı gelmiştir (157) ve insanlara düşman olmuştur (158). Hz. Âdem şeytanın oyunu nedeniyle asıl evi olan cennetten uzaklaştırılmış ve Havva (a.s.) ona eş kılınmıştır:

Âdem'in cennet iken hem meskeni

Oldu ihrâcına bâdî bu denî (159)

Dahi Havvâ'yı yâr etti zü'l-Celâl

Âlem ola bunlar ile ber-kemâl (163)

1.2.1.1.4.2. Hz.Şit

⁶⁹ Nurullah Agitoğlu, “Kutsal Metinlerde ve Hadislerde Hz. Âdem – Tespit ve Değerlendirme, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 26, 2014, 269-287.

Metinde Hz. Âdem'in oğlu olan Hz. Şit'in doğumundan ve Muhammedî nuru devralmasından bahsedilmiştir:

Bir zemândan sonra Şît doğdu hemân
Göçtü nûr Havvâ'dan ana bi'l-ayân (165)

1.2.1.1.4.3. Hz. Nuh

İnsanlığın ikinci atası kabul edilen Hz. Nuh zamanında yeryüzünde çok büyük bir tufan olmuş ve bu tufandan Hz. Nuh'a inananlar kurtulmuştur.⁷⁰ Eserde de bu tufana yer verilmiştir:

Olmasaydı nûr-ı fahr-i kâ'inât
Bulamazdı Nûh tufândan necât (180)

1.2.1.1.4.4. Hz. İbrâhîm

İslamî inanişâ göre Hz. İbrâhîm devrin hükümdârı Nemrud'a karşı koyması sonucu büyük bir ateşe atılmış ama Allah'ın yardımıyla oradan sağ çıkmıştır.⁸⁹ Aynı zamanda Hz. İbrâhîm, oğlu Hz. İsmâîl'le beraber Kâbe'yi inşa etmiştir.¹⁰² Eserde Hz. İbrâhîm'in ateşe atılması olayı hatırlatılır ve Peygamberimiz'in Hz. İbrahim'in soyundan gelmesine değinilir:

Ki ins ü cânna meb'ûs pâdişâh-ı asfiyâdır hem
Beşerden nesl-i İbrâhîm Halîlullâh o dürdâne (59)

Gelmeseydi nûr-ı mahbûb-ı Celîl
Geçemezdi nâr-ı Nemrûd'dan Halîl (181)

1.2.1.1.4.5. Hz. İsmail

Hz. İsmail, babası Hz. İbrâhîm'in onu Allah yoluna kurban etmek istediği zaman tevekkül edip bu durumu itiraz etmeden kabul etmesiyle bilinir. Bu takva karşısında Allah

⁷⁰ Ankebut: 29/14, 15. ⁸⁹

Enbiya: 21/68, 69, 70. ¹⁰²

Bakara: 2/127.

Hız. İsmail'in kurban edilmesine izin vermez ve onun yerine kesilmesi için kurbanlık bir hayvan gönderir.⁷¹ Eserde Hız. İsmail için gönderilen bu kurbanı değinilmiştir:

Gelmeseydi rahmet ü hikmetle ol
Olmaz idi kebş-i İsmâ'îl kabûl (183)

1.2.1.1.4.6. Hız. Musa

Hız. Musa firavunun sarayında büyümüş daha sonra firavuna karşı hakkın savaşını vermiştir. Eserde miraç hadisesi esnasında Peygamberimiz ile Hız. Musa arasında geçen diyaloga yer verilmiştir. Allah Müslümanlara günde elli rekât namazı farz kılınca Hız. Musa Peygamberimiz'e Allah'tan bunun azaltılmasını dilemesini söyler ve sonunda namaz beş vakte düşünce Hız. Muhammed (s.a.v.) daha da azalmasını istemez. Beş vakit namaz Müslümanlar'a farz kılınmış olur (524-525):

Hakk'ın emriyle o şâh-ı dü cihân
Nezd-i Mûsâ'ya eriştiler hemân (519)
Dedi Mûsâ ana ey âlî neseb
Eyle tahfîfin Hudâ'dan sen taleb (520)

Arz edip Mevlâsına mâ fî'z-zamîr
Pencini bağışladı Hayy u Kadîr (521)
Her gelince ana Mûsâ dön dedi
Döndüğünce Hak beşin bağışladı (522)

Tâ ki ol hamsîn nemâz indi beşe
Dön dedi Mûsâ yine tahfif dile (523)

1.2.1.1.4.7. Hız. Süleyman

Hız. Süleyman Allah'a “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlanlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!”⁷² diye

⁷¹ Saffât: 37/102-107.

⁷² Sâd: 38/35

dua etmiş ve Allah bu duayı kabul ederek ona hükümrancılık ve ilim vermiştir.⁷³ Rüzgâr⁷⁴ ve cinlerin bir kısmı¹⁰⁷ onun emrine verilmiştir.

Eserde, Kur'an-ı Kerim'de "Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler" dedi. Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: "Ey Rabbim! Beni; bana ve anababama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!"⁹⁴ şeklinde geçen olaya telmihte bulunulmuştur:

Dergeh-i Hak'ta Süleymân ile mûr
Biledir aslâ ana ermez şuûr (635)

1.2.1.1.4.8. Hz. İsa

Hz. İsa babasız dünyaya gelmesiyle⁷⁵ ve ölüleri diriltme mucizesiyle⁷⁶ bilinen peygamberdir. Hz. İsa'nın ölmediği, Allah tarafından göğe yükseltildiği inancı yaygındır. Bu inanış Kur'an-ı Kerim'de " 'Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük' demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir.

Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."⁹⁷ şeklinde geçer.

Eserde Hz. İsa'nın göğe yükselmesine ve ölüleri diriltme mucizesine yer verilmiştir:

Olmasaydı ger o ma'sûk-ı Vedûd

⁷³ Enbiya: 21/79

⁷⁴ Enbiya: 21/81 ¹⁰⁷

Sebe: 34/12 ⁹⁴

Neml: 17-19.

⁷⁵ Âl-i İmran: 3/47.

⁷⁶ Âl-i İmran: 3/49. ⁹⁷

Nisâ: 4/157-158.

Göklere İsa eder miydi su'ûd (182)

Mekke kavmi cem' olup geldi dedi

Çün Mesîh eylerdi mevtâyı diri (387)

Ayrıca bir rahibin Hz. İsa'nın adıyla Hz. Muhammed'i (s.a.v.) korumaya aldığından da bahsedilmiştir:

Hıfzına etti anın İsa-yı nâm

İhtirâz edin Yehud'dan bi't-temâm (337)

1.2.1.1.4.9. Hz. Muhammed

Eserde Hz. Muhammed (s.a.v.) için kullanılan bazı isim, sıfat, terkip ve benzetmeler şunlardır: “Muhammed, Mustafa, Ahmed, peygamber, peygamber-i zî-şân, peygamber-i âhir zemân, hazret-i peygamber, resûl, resûl-i kibriyâ, resûl-i zî-nasîr, resûl-i zi'l-himem, rahmet-i Hak, nebî, nebiyyü'l-tevbe, nebiyyü'l-rahme, nebiyyü'lmerhame, nebiyyü'lmelhame, nebiyyü'l-muhterem, mahz-ı rahmet, gâyet-i büşrâ, feyzi hikmet, feyz-i evlâdı beşer, menba'-ı feyz, beşâret menba'ı, menbâ'-ı izz ü vefâ, feyzü'l-enâm, ayet-i kübrâ, mahbûb, mahbûb-ı Hudâ, mahbûb-ı Yezdân, mahbûb-ı Celîl, Muhtâr, Muhtâr-ı ferd-i kibriyâ, Ahmed-i Muhtâr, Muhtâr-ı Celîl, beşîr, şemsü'lhudâ, kân-ı eltâf-ı Hudâ, nûru'lHudâ, nûr-ı şems-i tâb-dâr, nûr-ı ayn, nûr-ı Yezdân, şefî', şefî'-i rûz-ı mîzân, şefî'u'lmüznibîn, şefâ'at ma'deni, şefî'u dâfi'-i hüzn ü sekâm, şâfi'-i rûz-ı cezâ, şâfi'-i rûz-ı kıyâm, dest-gîr-i rûz-ı ferdâ, fahrü'l-enbiyâ, fahr-ı kâi'nât, fahr-ı nâs, fahr-ı âdem, fahrü'levvelîn, fahrü'l-âlemîn, fahrü'l-mürselîn, müstegâsü'lmürselîn, müstegâs-ı enbiyâ vü mürselîn, enbiyânın serveri, server-i âlem, iki âlem serveri, hatmü'l-mürselîn, hatmü'lenbiyâ, padişâh, pâdişâh-ı asfiyâ, şâh-ı güzîn, şâh-ı harem (Kâbe), hâce-i kevneyn, şeh-i kevn ü mekân, şeh-i cünd-i hidâyet, sipehsâlâr, sultân-ı kevneyn, dîn sultânı, mi'mâr-ı dîn, ilm-i ledün sultânı, sultân-ı cihân, serdâr-ı dîn, serdâru'l-enâm, şâh, şâhu'l-enâm, şâh-ı dîn, şâh-ı cihân, şâh-ı dû cihân, şâh-ı enbiyâ, şâh-ı âlem, zîb-i âlem, matlûb-ı âlem, maksûd-ı âlem, mefhâr-ı âlem, kutb-ı âlem, seyyid-i âlem, seyyid-i cânân, dâver-i

dîn, habîb, Habîbullâh, habîb-i hâs, habîb-i Ekrem, ma‘şûk-ı vedûd, hayrû’l-verâ, matla‘-ı hayr, hayru’l-beşer, hayru’l-enâm, eşref-i âdem, hulk-ı azîm, hulk-ı kerîm, zât-ı pâk, hümâm, kerem-kân, bahr-ı kerem, zü’lkerem, kerîm, habîr, deryâ-yı edîb, deryâ-yı edeb, deryâ-yı ulûm, cevher-i ilm ü edeb, dâ‘iyâ, şekûr, şerîf, latîf, bihter-i pâkân, dû cihân sermâyesi, âlî neseb, şâh-ı pâk neseb, Müctebâ, bihterîn, Emîn, âlî hitâb, ni‘met-i uz mâ, sır-ı latîf, miftâh-ı ebvâb-ı cinân, tevhîd-i irfân kânı, efzal-i eşyâ, şâhid, meşhûd, hâdî, sâdik, masdûk, muslih, nezîr, ni‘metullâh, sırât-ı müstakîm, “necimü’s-sâkib”, zü-nasîr, tâhirâ, azîm, sâhibü’l-havz, sâhibü’t-tâc, sâhib-i dîn, sâhib-i kavî-i kerîm, gevher, dürr tânesi, dürr-i meknûn, dürr-i yetîm, cânların cânı, tabîb, âfitâb, güneş, bedr-i mâh-ı şu‘ledâr, şu‘le-i şem‘-i tecellâ”.

Eserde Mehmed Tevfik Efendi’nin çok yüce bir peygamber algısına sahip olduğu açıkça görülmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) öncelikle her şeyin yaratılış sebebidir, Allah tüm mevcûdâtı Hz. Muhammed (s.a.v.) hürmetine yaratmıştır. O âlemin övünç kaynağıdır, “fâhr-i âlem”dir.

Odur kim Ahmed-i muhtâr ana “lev-lâk” dedi Settâr (38/1)

Cümle eşyâ hilkatinden hep merâm

Ahmed-i Muhtâr imiş ey hoş mehâm (271)

Çün senin için yarattım âlemi

Hep melâ’ik arş u kürsi âdemi (508)

Hz. Muhammed (s.a.v.) varoluşun sebebi olmasının yanı sıra yaratılmış tüm varlıklardan üstün konumdadır. Kâinatın en yüksek mertebesine sahiptir ve iki âlemin de şâhidir.

Rütbesin âlî buyurdu Kibriyâ (188/1)

İki âlem serveri nûru’l-Hudâ (405/1)

Hakk’ın emriyle o şâh-ı dü cihân (519/1)

Şâh-ı kevneyn ol nebiyyü’l-muhterem (632/1)

Hz. Muhammed (s.a.v.) kâmil insan derecesindedir. İnsanların en hayırlısıdır. Allah onu kendi esmasıyla vasıflandırmıştır:

Anı sûret ve ma'nâda mükemmel eyledi Mevlâ (57/1)

Oldu bu şeb geldi çün hayru'l-beşer (285/2)

Verdi nâm esmâ'-i hüsnâdan ana (629/2)

Eserde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlaki özelliklerine detaylı yer verilmiştir. Onun üstün bir ahlaka ve yaratılışa sahip olduğu sürekli vurgulanmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) edep denizidir (348), çok cömerttir, eli açıktır (565), geçici dünya hayatında fakirliği tercih eder (553), hastaları sorup yetimlere yardım eder (569), tevazu sahibidir (572), kanaatkârdır (572), kalbinde dünya sevgisi yoktur (562/2), güvenilirdir emanete sahip çıkar (576), her zaman Allah'a şükür eder (626), kendi nefsinin hep geri planda tutar (568), onun için kendi nefsi değil ümmeti önemlidir (584). Çünkü o yüce iyi ahlakın sahibidir, iyi ahlaka dair tüm özelliklere sahiptir:

İsr-i pâk ü sahib-i hulk-ı azîm bir pâdişâh

Müznib u mecrûhlara lutf u kerem eyler o şâh (15)

Âdeti hep hürmet ü şefkat idi

Hayr işe aslâ Resûl lâ demedi (566)

Tâ ki a'dâsına hayr ederdi ol

Bâtıla vermezdi yol aslâ Resûl (567)

Kendi nefsi çün o şâh-ı pâk neseb

Etmedi hiç ferde ömründe gazab (568)

Gönlü alcak sözleri şîrîn idi (572)

Hâce-i kevneyn fahr-i kâ'inât

Mihnet-i dünyâyâ idi sâbirât (593)

Eserde Hz. Muhammed (s.a.v.) pek çok şeyin çıkış noktası, kaynağı olarak kabul edilir. O ilmin, edebin, rahmetin, keremin, vefanın, izzetin, feyzin kaynağıdır.

O kerem-kânı o deryâ-yı edeb (253/2)

Menba'-ı feyz cevher-i ilm ü edeb (82/2)

Şâfi'-i ümmet vefâlar kânına (190/2)

Merhabâ ey menba‘-ı izz ü vefâ

Merhabâ ey kân-ı eltâf-ı Hudâ (220)

Bu gelen tevhîd-i irfân kânıdır (229/2)

Eserde Peygamberimiz’in eğitimci kişiliğine de geniş yer verilmiştir. Rehberlik sürecinde onun müjdecî yönü sıkça vurgulanmış olsa da ara sıra korkutma yöntemine de başvurduğuna değinilmiştir.

Mahz-ı rahmet gayet-i büşrâ resûl-i kibriyâ (1/1)

Âdeti iken olup hayra demez lâ ol beşîr (13/2)

Şâhid u meşhûd u hâdî hem beşîr

Sâdık u masdûk u muslîh u nezîr (621)

Âsitânında kulundur bu hakîr

Ey şerîf ü ey latîf u ey beşîr (756)

Peygamberimiz’in derin ilim sahibi olduğunun sıkça tekrarlanması dikkat çekmektedir. O ilimlerin kaynağıdır ve tüm ilimlerin bilgisine sahiptir:

Menba‘-ı feyz cevher-i ilm ü edeb (82/2)

Bu gelen ilm-i ledûn sultânıdır (229/1)

Çünkü deryâ-yı ulûm etti zuhûr (282/1)

Kim hakâyık ilmini Bârî Hudâ

Kıldı ilhâm Mustafâ’ya anda tâ (515)

Ol gece keşf oldu esrâr-ı ulûm (516/1)

Evvelinin âhîrinin ilmini

Bâtınının zâhîrinin ilmini (580)

Bildirip Mevlâ mu‘allâ eyledi

Çünkü a‘lem kıldı a‘lâ eyledi (581)

Hız. Muhammed (s.a.v.) bu âlemdeki rahmetin, güzelliklerin kaynağıdır. Kâinat onun gelişiyile şereflenmiş, âlem onun sayesinde nurlanmıştır:

Saçıldı rahmet-i Sübhân Muhammed doğduğu gece (48/2)

O tâ kim “rahmeten li’l-âlemîn”dir bil hakîkâne (57/2)

Doldu n r ile cihân buldu şeref (206/1)

Rahmet-i Hak n r-ı Hayy u müste‘ân (269/2)

Yüzü suyu n r u ni‘met âdeme

Cism-i pâki mahz-ı rahmet âleme (564)

N r-ı vechin âleme verdi saf  (760/2)

Peygamberimiz çaresiz, düşmüş, günahkâr insanlar için bir sığınak, kurtuluş ve şefaathçi olarak ele alınmıştır:

Ya‘nî ol şemsü‘l-Hudâ bîçâre-günün melce‘i (14/1)

Müznib u mecrûhlara lutf u kerem eyler o ş h (15/2)

Hem şefi‘u‘l-müznibîn ferd-i Hudâ (83/2)

Dest-g r üftâdeye ancak odur

Hem penâh u melce‘ her yerde odur (585)

1.2.1.1.5. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

1.2.1.1.5.1. Ahiret

Ahirete inanmak imanın altı şartından biridir. “Ahiret, bu dünyadan sonraki nihayetsiz âlemdir.” ⁷⁷ Eserde ahiretten “ahiret, d -cihân, kevneyn, iki d r, d -âlem, dîdâr, uhr , r z-ı ferd ” kelimeleriyle bahsedilmiştir.

⁷⁷ Bilmen, age., 25.

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece ahiret âlemine “merhaba” sedası düşmüştür:

Düştü keıneyn içre envâ‘-ı sadâ

Derdi anda cümle eşyâ merhabâ (214)

Allah Peygamberimiz'in eşlerinin yollarını dünyada ve ahirette kemale ulaştırmıştır:

Bunların menzillerini zü‘l-Celâl

Dünyâ vü uhrâda kıldı ber-kemâl (671)

Ahirette ve dünyada kurtuluğu bulmak isteyen kişi Hız. Muhammed'e (s.a.v.) salat selam getirmeli ve onun yolundan gitmelidir. Dilinde ve kalbinde Allah olmalıdır:

Bulmak istersen dü âlemde necât

Rûh-ı fahrü‘l-mürselîne ver salât (548)

Kim gide bu râh-ı şâha bî-gümân

Dü cihânda bula ol emn ü emân (594)

Dil ü dilde olsa zıkr-i zü‘l-Celâl

Her iki dârda görölmez hîç melâl (94)

İnsan ahiret hayatı için boş işleri bırakmalı ve Allah'ın emirlerine uymalıdır:

Gel yerâmaz fi‘li tebdîl edelim

Âhiret emrinde tedbîr edelim (640)

Hız. Muhammed (s.a.v.) bu dünyanın olduğu gibi diğeri dünyanın yani ahiretin de şahıdır ve rahmetidir:

Şâh-ı keıneyn ol nebiyyü‘l-muhterem (632)

Çünkü olmuş dü cihânın rahmeti (316/2)

Her dü dârın olmuş iken serveri (551/2)

1.2.1.1.5.2. Ahir Zaman

Kıyametten önce dünyada yaşanacak son zamanlar ahir zaman olarak adlandırılır. Eserde ahir zaman konusuna değinilmemiş sadece ahir zaman peygamberinin Hız.

Muhammed (s.a.v.) olduğu belirtilmiştir:

Dahi âhir zemân peygamberi kim hatmü'l-enbiyâ

Habîb-i hâs u hem âlî nesebdir bil edîbâne (58)

Merhabâ peygamber-i âhir zemân (218/2)

1.2.1.1.5.3. Kıyamet

Kıyamet günü dünya hayatının son bulacağı gündür. *“Ahiret âlemi başlamadan evvel ... bütün insanların ve dünyanın başına bir kıyamet kopacaktır. Bu kıyametin kopmasını: (nefhai ulâ – birinci üfürme) denilen bir hadise vücade getirecektir. Şöyle ki: İsrâfîl aleyhisselam (Sûr) denilen ve mahiyeti Allah Tealâca malûm bulunan bir sada vasıtasına üfürecek, bundan çıkacak müthiş bir ses ile bütün fanî hayat sahipleri yerlere serilip ölecek, her şey altüst olacaktır.”*⁷⁸

Kıyamet gününün şefaatçisi, ümmetlerin yardımcısı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.):

Hem kıyâmette Hudâvend-i Semî‘

Ahmed'ini sen bize eyle şefî‘ (128)

Merhabâ ey şâfi‘-i rûz-ı kıyâm

Dest-gîr-i rûz-ı ferdâ bil-ümem (217)

İslam son hak dindir. Kur'an-ı Kerim'in hükmü kıyamet gününe kadar geçerli olacak ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nesli kıyamete kadar devam edecektir:

Hazret-i Kur'ân biri sâdık kelâm

Hükm-i Bâkî tâ ilâ yevmi'l-kıyâm (378)

⁷⁸ Bilmen, age., 26.

Nesl-i pâki tâ kıyâmet bulunur
Anlara hürmet eden me'cûr olur (697)

Mehmed Tevfik Efendi Allah'tan, eserinin kıyamet gününe kadar okunmasını
dilemektedir:

Tâ kıyâmet okuna dillerde bu
Mevlid-i pâk-i Resûl-i zi'l-himem (768)

1.2.1.1.5.4. Haşr, Mahşer, Mahşer Günü, Yarınki Gün

Haşr kelime olarak “toplama” anlamına gelmektedir. İslam inancındaki haşrı Ömer Nasuhi Bilmen şu şekilde ele alır: “Kıyamet koştuktan bir müddet sonra da Allah Tealâ’nın emrile (nefhai saniye = ikinci bir nefha) vuku bulacak, bu nefha üzerine bütün insanlar yeniden hayat bularak yattıkları, bulundukları yerden kalkacak, mahşer meydanında toplanacaklardır.”⁷⁹

Eserde bu durum “haşr, mahşer, arsa-i mahşer, rûz-ı mahşer, rûz-ı cezâ, rûz-ı mîzân” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Kıyamet koştuktan sonra gelmiş geçmiş tüm insanlar diriltilip toplanacaklardır:

Anda ol gün kim kıyâmet kopısar
Evvel âhir cümle nâs haşr olısar (582)

Mahşer günü insanlar dünyada geçen ömürlerinden hesaba çekilecek ve Allah’ın hoşnut kalmadığı bir hayat sürdürülse cezalandırılacaklardır. Bu nedenle mahşer günü için “rûz-ı cezâ” kelimesi kullanılmış ve bu zor gün için Allah’tan yardım istenmiştir:

Senden olmazsa eğer lutf u atâ
Hâlimiz düş-vâr olur rûz-ı cezâ (121)

Ey inâyet sâhibi ve’y Rabbenâ
Etme rüsvây bizleri rûz-ı cezâ (544)

Mahşer günü Hz. Muhammed (s.a.v.) günahkâr ümmetine şefaet etmeyi istemiştir (258). Bu nedenle eserde Hz. Muhammed (s.a.v.) mahşer gününün şefaatchisi olarak düşünülür. Aynı zamanda Peygamberimiz’in eşleri de ümmete şefaet edecektir:

Rûz-ı mahşerde günahkâr ümmetine hem şefî‘ (16/2)

Fahr-i âdem şâfi‘-i rûz-ı cezâ (347/2)

Ehl-i beyt-i şâfi‘-i rûz-ı cezâ

⁷⁹ Bilmen, age., 28.

Ya'nî zevcâtı Muhammed Mustafâ (656)

Hız. Muhammed (s.a.v.) ümmetini çok düşünür. Mahşer günü tüm peygamberler kendi nefislerini düşünürken Hız. Muhammed (s.a.v.) kendini düşünmeyip günahkâr ümmetini dileyecektir:

Nefsî nefsî diye cümle enbiyâ

Ol zemân illâ Muhammed Mustafâ (583)

Diye yâ Rab istemem ben nefsimi

Dilerim ancak usât-i ümmetî (584)

Mahşer günü Allah insanların iyi ve kötü amellerini adalet terazisinde tartacaktır. “Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.”⁸⁰ Bu terazi nedeniyle mahşer günü eserde “rûz-ı mîzân” olarak da geçmektedir:

Şefî'-i rûz-ı mîzâne salât ile selâm ile

Dahi hep âl u ashâb-ı vefâdârân u yârâne (62)

1.2.1.1.5.5. Cennet ve İlgili Mefhumlar

1.2.1.1.5.5.1. Cennet

Cennet ölümden sonra Allah'ın razı olduğu kullarının gideceği sonsuz ve güzelliklerle dolu olan mekândır. Eserde cennet “cennet, Cennet-i Firdevs, Cennet-i Adn, cinân, bihişt” kelimeleriyle ifade edilmiştir.

Cennet Hız. Âdem'in asıl mekânıdır ve şeytan oradan çıkartılmasına neden olmuştur:

⁸⁰ Enbiya: 21/47.

Âdem'in cennet iken hem meskeni
Oldu ihrâcına bâdî bu denî (159)

Cennet kapılarının anahtarı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.):

Merhabâ miftâh-ı ebvâb-ı cinân Merhabâ peygamber-i
âhir zemân (218) Eserde, Kur'an'da: "Allah, mü'min
erkeklerle ve mü'min kadınlara, ebedî olarak
kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn
cennetlerinde çok güzel köşkler va'detti. Allah'ın
rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu
büyük başarıdır."⁸¹ şeklinde anılan Adn cennetinden
bahsedilmektedir:

Âsiye birisi Meryem diğeri
Hûr-i ayn-ı Adn idi bâkîleri (224)

Kur'an'da "Şüphesiz, inanıp yararlı işler yapanlara gelince, onlar için içlerinde
ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır."⁸² ayetiyle bildirilen Firdevs cenneti de
eserde yer almaktadır:

Şarâb-ı Cennet-i Firdevsiden içmek dilersen ger
Okut mevlûd-i fahrü'l-enbiyâyı sen sürûrâne (33)

Mustafâ'ya hem civâr et ey Kerîm
Cennet-i Firdevs içinde yâ Rahîm (589)

Hz. Muhammed (s.a.v.) doğduğu gün cennetten gelen suyla yıkanmıştır:

Gasl edip âb-ı bihişt ile anı
Bir harîre sardılar nâzik teni (263)

⁸¹ Tevbe: 9/72.

⁸² Kehf: 18/107.

Eserde cennet sayısı sekiz olarak geçer. Miraç gecesinde bu cennetlerin kapıları açılmış ve âlemin üstüne rahmet saçılmıştır:

Hem sekiz cennet kapısın açalar

Âlemin üstüne rahmet saçalar (425)

Hız. Muhammed (s.a.v.) miraç gecesinde cenneti görmüş ve onun sırrına ulaşmıştır:

Cennet ile nâr ana oldu ayân

Âşikâr oldu hemân sırr u nihân (470)

Cennette Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eşleriyle beraberliği devam edecektir:

Ancak ol hâtûnu tezvîc eyleye

Anın ile bile cennette ola (678)

Cennette cennet gençlerinin efendileri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olacaktır:

Kim Hasen ile Hüseyindir bular

Seyyide's-şübbân-ı cennet oldular (711)

Allah'ın lutfu sonsuzdur. Eğer o fazl ederse kullar bu sayede cennete girebilirler:

Lutfuna yoktur nihâyet şöyle kim

Fazl ederse cennet ü nûr u na'îm (97)

1.2.1.1.5.5.2. Tûbâ

Kur'an-ı Kerim'de Ra'd suresinin 29. ayetinde geçen "Tûbâ" kelimesi "cennette bulunan bir ağaç" veya "mutluluk" olarak yorumlanmaktadır. Eserde Tûbâ ağaç olarak ele alınmış ve Peygamberimiz'in doğduğu gece onun süslendiği söylenmiştir:

Bezendi cennet ü Tûbâ dahi hep hûr u gılmânlar

Ederler her biri müjde Muhammed doğduğu gece (49)

1.2.1.1.5.5.3. Kevser

Kur'an-ı Kerim'de Kevser'den bahseden "Kevser" suresi bulunmaktadır. Kevser cennette bulunan bir ırmağın adıdır. Eserde Kevser ve Havz kelimeleriyle karşılanmıştır. Allah'ın lûtfuna ve Kevser ırmağına ulaşmak isteyen mevlid okutmalıdır:

Hudâ-yı lâ-Yenâmın lutf u ihsânın dilersen ger Okut mevlûdü
etsin Hak seni Kevser'le rıdvâne (36)

Hz. Hüseyin ve Hz. Ali Kevser ırmağının sâkîleridir:

Şehîd-i Kerbelâ ceddî Alîyyü'l-Murtazâ dâme Dî
anlar sâkî-i Kevser tezekkür kıl muhibbâne (60)

Peygamberimiz Kevser ırmağının sahibidir:

Sâhibü'l-Havz u nebiyyü't-tevbedir (625)

1.2.1.1.5.5.4. Selsebîl

Selsebîl cennette bulunan bir su kaynağıdır ve Kur'an'da “Orada bir pınar ki ona ‘selsebil’ adı verilir.”⁸³ şeklinde geçer. Eserde benzetme amacıyla bir kere bu pınara yer verilmiştir. Peygamberimiz’in sütannesi Halime’nin normalde tek göğsünden süt gelirken (304) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) sütannelik yapınca diğer göğsünden de Selsebil ırmağı gibi süt gelmeye başlamıştır:

Ağzına aldıkda mahbûb-ı Celîl

İkisinde oldu cûy-ı Selsebîl (304)

1.2.1.1.5.5.5. Hûri

Huriler cennetteki güzel kadınlardır. Eserde hurilere ulaşmak isteyenlerin mevlid okutması gerektiğinden, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) doğduğu gece hurilerin süslendiğinden ve hurilerin gözlerinden bahsedilmiştir:

Eyâ cânân dilersen cennet içre hûr u gılmânı

Okut mevlûd-i mahbûbu ri‘âyet eyle ahabâra (37)

Bezendi cennet ü Tûbâ dahi hep hûr u gılmânlar

Ederler her biri müjde Muhammed doğduğu gece (49)

Âsiye birisi Meryem diğeri

Hûr-i ayn-ı Adn idi bâkîleri (224)

1.2.1.1.5.5.6. Gılman

Gılman cennette hizmetkârlıkla görevlendirilmiş güzel gençler veya çocuklardır.

Eserde iki beyitte gılman bahsi geçmektedir: Eyâ cânân

dilersen cennet içre hûr u gılmânı

Okut mevlûd-i mahbûbu ri‘âyet eyle ahabâra (37) Bezendi

cennet ü Tûbâ dahi hep hûr u gılmânlar Ederler her biri

müjde Muhammed doğduğu gece (49)

⁸³ İnsân: 76/18.

1.2.1.1.5.5.8. Hulle, Kemer, Tâc

Miraç gecesi Cebrail (a.s.) cennet giyisisi olan hulleyi ve cennette bulunan bir kemerle tâc (429) alarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) götürmüştür (442), Peygamberimiz miraca bunları giydikten sonra yükselmiştir:

Pes sa'âdetle Resûl-i muhterem
Giydi tâc u hulleyi ol pür-himem (448)
İzzet ü hikmetle kuşandı kemer (449/1)

1.2.1.1.5.5.9. Burak

Burak bir cennet bineğidir. Hz. Muhammed (s.a.v.) miraç gecesi ona âşık olan bir burağa (434) binerek yolculuğunun bir kısmını gerçekleştirmiştir:

Va'd ile bindi Burâka hoş haber (449/2)

1.2.1.1.5.6. Cehennem

Cehennem ölümden sonra Allah'ın hoşnut olmadığı ve cezalandırmak istediği kulların gideceği azap veren bir mekândır. Mehmed Tevfik Efendi eserde cennetten sıkça söz ederken cehenneme sadece iki beyitte yer vermiştir:

Miraç gecesi cehennemin korku uyandıran azameti kaldırılmıştır:

Hem cehennemden mehâbet bi't-temâm
Kaldırıla olmaya andan elem (427)

Miraç esnasında Peygamberimiz cehennemi görmüş ve onun sırrına vâkıf olmuştur:

Cennet ile nâr ana oldu ayân
Âşikâr oldu hemân sırr u nihân (470)

1.2.1.1.6. Hayır ve Şer; Kazâ ve Kader

Mehmed Tevfik Efendi eserinde kaza ve kader ile hayır ve şer konusuna direkt olarak değinmemiştir. Eserde bu noktalar bazen dolaylı yoldan yansıtılmıştır.

Hakîm olan Allah'ın hükmü ve dileği ne ise o gerçekleşir:

Anadan da kaldı ol dürr-i yetîm

Muktezâ-yı hükm-i takdîrî'l-Hakîm (324)

Allah dilerse kâfirlere kötülük yapma fırsatı vermez. Peygamberimiz Hz. Ebubekir'le Hira mağarasındayken kâfirler Peygamberimiz'in orda olmadığını sanıp dönerler (398). Çünkü Allah böyle diler ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) korur:

Bu tarikle hıfz edildi şâh-ı dîn

Koymadı küffârı Rabbi'l-âlemîn (400)

1.2.1.2. İbadet

İbadet kulun Allah'a karşı görevlerini yerine getirip onun emirlerine uygun şekilde hareket etmesidir. Kul olan ibadetlerini yerine getirmelidir çünkü insanın yaratılma amacı ibadet edip Allah'a kulluk etmektir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."⁸⁴ şeklinde yer almaktadır. Eserde ibadet kavramı "ibâdet, tâ'at, tâât, kulluk, emr" kelimeleriyle ele alınmıştır.

Allah'ın emirlerine uyup (108) kulluk görevi yerine getirilmelidir:

Emr ü fermân-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm

Bizedir kulluk edelim ve's-selâm (634)

Ol Hudâ'nın emrini sınımayalım

Tâ ana her dem ibâdet edelim (641)

İbadet eden tek varlık insan değildir. Âlemdeki her şey Allah'ın emrine gönül bağlamıştır (119). Cebrail (a.s.) de Allah'ın istediği şekilde ibadet eder (422), semâvât ehli de Allah'a ibadet eder:

Hem dahi gördü semâvât ehlini

Türlü tâ'âtle münevver her biri (468)

⁸⁴ Zâriyât: 51/56.

Hız. Muhammed (s.a.v.) peygamber olduğu halde az uyuyup gecelerini ibadet etmekle geçirmiştir:

Gecelerde az uyurdu ol hümâm
İştigâli tâ‘at idi subh u şâm (570) İslam
dininde kelime-i şehadet
getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak,

hacca gitmek ve zekât vermek beş
temel ibadet olarak kabul edilir. Eserde
namaza ve kelime-i şehadete yer
verilirken diğerk üç temel ibadetten
direkt olarak bahsedilmemiştir.

1.2.1.2.1. Kelime-i Şehâdet

“Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve rasûluh.”
Şeklinde getirilen kelime-i şehâdet “Ben şahâdet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur,
yine ben şahâdet ederim ki, Muhammed O’nun kulu ve Rasûlü’dür” anlamına gelir.

Mehmed Tevfik Efendi Allah’tan, son nefeste kelime-i şehadet getirebilmeyi diler:

“Ve âhir nefeste kelime-i tayyibe-i mün cie ile tekmîl-i kelâm ve hüsn-i hâtimler
cümlemize nasîb eyleye.” (sy 47)

1.2.1.2.2. Namaz ve İlgili Mefhumlar

1.2.1.2.2.1. Namaz

Namaz Kur’an’da en çok bahsedilen ibadettir. Namaz Allah’a şükür ve niyaz
etmektir:

Ka‘bede kıldı iki rek‘at nemâz
Eyledi Mevlâsına şükr ü niyâz (447)

Eserde miraç gecesi Müslümanlara elli rekât namazın farz kılındığı (518), Hz.
Musâ’nın Peygamberimiz’e Allah’tan rekâtların azaltılmasını dilemesini söylemesi (520)

ve sonunda beş rekât namazın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetine farz kılınması anlatılır:

Her gelince ana Mûsâ dön dedi
Döndüğünce Hak beşin bağısladı (522)

Tâ ki ol hamsîn nemâz indi beşe
Dön dedi Mûsâ yine tahfif dile (523)

Bana her kim ümmet ola beş nemâz
Farz kılındı kılsın anı kış u yaz (525)

1.2.1.2.2.2. Abdest

Namaz kılmadan önce abdest alınır ve Allah'ın huzuruna temiz bir şekilde çıkılır. Peygamberimiz mucize olarak parmağından su akıttığında ashâb bu suyla abdest almıştır:

Parmağından etti hem âb-ı revân
İçti abdest aldılar ashâb hemân (390)

Uyumak abdestin bozulmasına yol açan bir davranıştır. Fakat eserde Peygamberimiz uyuduğunda onun abdestinin bozulmadığı söylenmektedir:

Uyusa abdesti bozulmaz idi
Arkasından hem dahi görür idi (601)

Peygamberimiz miraca çıkmadan önce abdest almıştır:
Gûş edince kalktı yerinden o zât
Zemzem ile aldı abdest hûb sıfât (446)

1.2.1.2.2.3. Secde

Secde namazın rükünlerinden biridir ve kulun Allah’a yaklaşmasına vesile olur. “Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş.”⁸⁵ ayeti de secdenin insanı Allah’a yaklaştırdığını belirtmektedir.

Secde Allah’a şükür etme yoludur. Peygamberimiz doğduğu zaman tüm varlıklar şükür için secdeye kapanmıştır (270). Peygamberimiz de doğduğu an secdeye kapanmış (253), miraç esnasında Allah’a yakın olunca da üç kere secde edip şükür etmiştir:

Arz-ı dîdâr etti Mevlâ Ahmed’e
Pür-hayâ etti o vardı secdeye (501) Hak
buyurdu secde etti bir dahi Bir de
şükründen üç etti secdeyi (502)

1.2.1.2.2.4. Mescid, Minber

Mescid namazın kılındığı yer, minber ise mescitlerde ve camilerde bulunan yüksek kürsüdür. Peygamberimiz’in sahabeleri mescit ve minber gibi yol göstericidir:

Dahi hep sâ’ir ashâbı cerâg u mescîd ü minber
Mürebî âlem olmuşlar bu merdân-ı hulûsâne (61)

1.2.1.2.2.5. İmam

İmam cemaatle namaz kılınırken başa geçip namazı kıldırان kişidir. Peygamberimiz Mescid-i Aksâ’da tüm peygamberlere imam olmuştur (459), ayrıca o kurtuluşa erenlerin imamıdır:

Nûr u Hak u “rahmeten li’l-âlemîn”
“Urvetü’l-vüskâ” imâmü’l-müttekîn (620)

1.2.1.2.2.6. Tesbih, Zikir, Dua, Salavat

⁸⁵ Alâk: 96/19.

Tesbih Allah'ı anıp onu zikretmek anlamına gelir. “Sübhanallah” (Allah eksiksizdir) anlamı da vardır. tesbih kulun bir görevidir ve bu görevi Allah Kur'an'da bildirmiştir: “Öyleyse yüce Rabbinin adını tesbih et.”⁸⁶ İnsan gönülden gelerek Allah'ı zikretmelidir (91), sürekli Allah'ı tesbih etmek bağışlanmak için bir vesiledir:

Edelim peyveste tesbîh-i Hudâ

Hazret-i Hak bizlere kılsın atâ (633)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) sürekli Allah adını zikretmiştir (571). Allah'ı anmak gönle ferahlık verir, dilinde ve kalbinde Allah'ın zikri olan kişi iki dünyada da sıkıntı yaşamaz:

Kul olan Mevlâsın evvel yâd ede

Dâ'imâ dil hânesin âbâd ede (92)

Dil ü dilde olsa zikr-i zü'l-Celâl

Her iki dârda görülmez hîç melâl (94)

Dua kelime olarak “seslenmek, yalvarmak, yardım istemek” gibi anlamlara gelir. Kulun Allah ile konuşup iletişim kurması duadır. Duanın insanı Allah katında değerli

⁸⁶ Vâkı'a: 56/96.

kıldığı “(Ey Muhammed!) De ki: “Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin! ...”⁸⁷ ayetinde açıkça görülür. Eserde duaya ayrı bir önem verilmiş duadan ve öneminden bahsedilmiş, sıkça Allah’a dua edilmiştir. Ayrıca eserin sonunda 46. ve 47. sayfalarda ayrı bir dua bölümü oluşturulmuştur.

İnsan gece gündüz Allah’a dua edip onun lütfunu istemelidir:

Dîdelerden kân döküp her rûz u şeb

Lutfunu isteyelim fevka’l-edeb (636)

Mehmed Tevfik Efendi okuyuculardan kendisine dua etmelerini (129) ve ruhuna Fatîha okumalarını istemektedir (130). Allah’a dua etmeye yüzümüz olmadığını (115) ama onun dergâhından ümit kesmediğimiz için (116) Allah’ın kapısına gittiğimizi söyler (118). Allah’tan af dileyip (124) onun lutufkâr olduğunu belirterek ümit eder:

Yalvarıp durduk der-i ihsânına

Yakışır lutf u keremler şânına (126)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) çok dua eder, o dâ’iyâdır:

Hem azîm u hâtem u hem dâ’iyâ (624/2)

Mehmed Tevfik Efendi dualarına Hiz. Muhammed’i (s.a.v.) (535), Kur’an’ın nurunu (536), Kâbe’yi (537), dört halifeyi (538), tüm evliyalari (539) Allah’ın sevdiği her varlığı (540) ve Cebrail’i (a.s.) vesile yapar ve onların hürmetine duasının daha kolay kabul olacağını düşünür:

Hürmeti çün Hazret-i Rûhu’l-Emîn

Bu du’âmı eyle makbûle karîn (547)

“Hiz. Peygamber’e duyulan sevgi ve muhabbetin ifadesi olan salât-u selâm Kur’ân’ın emriyle her Müslümana görev olarak verilmiştir.”⁸⁸ Hiz. Muhammed’e (s.a.v.) salavat getirmek iki dünyada da doğru yola ulaştırır (46), her an ona salat etmek gerekir (86). Kurtuluşa erip zafere ulaşmak isteyen Hiz. Muhammed’e (s.a.v.) salavat getirmelidir:

⁸⁷ Furkân: 25/77.

⁸⁸ Hür Mahmut Yücer, “Tarikat Geleneğinde Salavât-ı Şerife ve Müstakimzâde’nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adlı Eseri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 15, 2005, 253-288.

Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât (109, 177, 191, 238, 266, 290, 308, 346, 370, 401, 486, 655)

1.2.1.2.3. Hac, Kâbe, Tavaf

Eserde İslam'ın şartlarından biri olan hac ibadetinden direkt olarak bahsedilmemiştir. Haccın temel mekânı olan Kâbe'ye ve tavaf ibadetine yer verilmiştir.

Peygamberimiz'in doğduğu gece Kâbe'nin üstüne bir bayrak dikilmiştir (209), aynı gece Kâbe'de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nuru ortaya çıkmıştır (274).

Kâbe'nin şâhı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.):

Kıl inâyet bize ey şâh-ı Harem (759/2)

Tavaf belirlenen noktalarda Kâbe'nin etrafında dönmektir ve hac ibadetinin farzlarından biridir. Peygamberimiz'in doğduğu gece melekler onun evini sanki Kâbe'ymiş gibi tavaf etmişlerdir:

İndiler gökden melekler sâfu sâf

Ka'be gibi kıldılar evim tavâf (212)

Hz. Muhammed (s.a.v.) dünyaya gelince Kâbe, Peygamberimiz'in ümmetinin gelip onu tavaf edeceğini söylemiştir:

Saff-zede ümmetleri eyler tavâf

Gelir etrâf-ı bilâdden bî-hilâf (248)

1.2.1.3. Ayet ve Hadisler

1.2.1.3.1. Ayetler

Mehmed Tevfik Efendi'nin mevlid metninde bazı ayetler direkt olarak kullanılırken, bazıları ise hatırlatılıp onlara gönderme yapılmıştır. Yani iktibas ve telmih yoluyla Kur'an-ı Kerim eserin kaynaklarından biri haline getirilmiştir.

1.2.1.3.1.1. Ayetlerden İktibaslar

Feyz-i hikmet âyet-i kübrâ Muhammed Mustafâ (1/2)

O yektâ **âyet-i kübrâ** tefekkür kıl belîğâne (56/2)⁸⁹

Ana kâfidir hitâb-ı zi'l-Celâl-i **kul kefa** (2/2)⁹⁰

Rahmeten li'l-âlemîn kıldı hudâvend-i Semî‘ (16/1)⁹¹

Şâhid u meşhûd u hâdî hem **beşîr**

Sâdık u masdûk u muslîh u **nezîr** (621)⁹²

Sen buyurdun kullara **lâ-taknetû** (117/1)⁹³

Sırr-ı **evhâ** ile oldu rehnümâ (357/2)⁹⁴

Sûre-i **İkra**’la bildirdi nişân (359/1)⁹⁵

Çün ana **fesda**‘ hitâb-ı Kibriyâ (361/1)⁹⁶

Kabe kavseyni ev ednâ oldu yol (495/1)⁹⁷

Âhir âyât-i kerîme ez-Bakar

Taltîf olundu anınla hoş haber (505)⁹⁸

Urvetü’l-vüskâ imâmü’l-müttekîn (620/2)⁹⁹

Beyitlerde bazen ayetten alıntı yapılmamış Kur’an’daki surenin adı zikredilmiştir:

⁸⁹ “Sana büyük mucizelerimizden birini daha göstermemiz için.” Tâhâ: 20/23.

⁹⁰ “De ki: ‘Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter.’” İsrâ: 17/96; Ankebut: 29/52.

⁹¹ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ: 21/107.

⁹² “Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.” Sebe’: 34/28.

⁹³ “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’” Zümer: 39/53.

⁹⁴ “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” Necm: 53/10.

⁹⁵ “Yaratan Rabbinin adıyla oku!” Alâk: 96/1.

⁹⁶ “Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy.” Hicr: 15/94.

⁹⁷ “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.” Necm: 53/9.

⁹⁸ “Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): ‘Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.’” Bakara: 2/286.

⁹⁹ “O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır.” Bakara: 2/256.

Fâtîha ihsân edeler rûhuma (130/2)¹⁰⁰

Rûhumu şâd edeler **ihlâs** ile her kârî'în (28)¹³⁶

Ve'n¹⁰¹-necimü's-sâkib u hem de kerîm (622/2)¹⁰²

1.2.1.3.1.2. Ayetlere Telmihler

Dahi âhir zemân peygamberi kim **hatmü'l-enbiyâ** (58/1)

Seyyid-i cânân u **hatmü'l-mürselîn** (699/2)

Hem azîm u **hâtem** u hem dâ'iyâ (624/2)¹⁰³

Leyki altı günde Hallâk-ı cihân

Kıldı mevcûd sırrını etti ayân (135)¹⁰⁴

Kibr edip İblîs secde etmedi

Râh-ı fermân-ı Hudâ'ya gitmedi (157)¹⁰⁵

Evvelinin âhirinin ilmini

Bâtınının zâhirinin ilmini (580)¹⁰⁶

1.2.1.3.2. Hadisler

Mevlid yazma geleneği incelendiğinde, mevlid metinlerinde hadislerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Mehmed Tevfik Efendi de eserinde hadislerden faydalanmıştır. Hadisler bazen iktibas bazense telmih yoluyla eserin yapısına dâhil edilmiştir.

¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerîm'in 1. suresi.

¹⁰¹ Kur'an-ı Kerîm'in 112. suresi.

¹⁰² "O, (ışığıyla karanlığı) delen yıldızdır." Târik: 86/3.

¹⁰³ "Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur." Ahzâb: 33/40.

¹⁰⁴ "Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır." A'râf: 7/54.

¹⁰⁵ "Hani biz meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi." Kehf: 18/50.

¹⁰⁶ "O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir." Hadîd: 57/3.

1.2.1.3.2.1. Hadislerden İktibaslar

Der idi **el-fakru fahrî** ol habîb (554/1)¹⁰⁷

(**Lî-ma'allâh**) nutku cânın perveri (631/1)¹⁴³

Odur kim Ahmed¹⁰⁸-i Muhtâr ana **lev-lâk** dedi Settâr (38/1)

Çünkü **lev-lâke** dedi ana Hudâ (146/1)¹⁰⁹

1.2.1.3.2.2. Hadislere Telmihler

Rûz-ı mahşerde günahkâr ümmetine hem şefî' (16/2)¹⁴⁵

Ya'nî **mahbûb-ı Hudâ'yı** kim olam medh eyleyem (8/1)

Hak anın rütbesini a'lâ edip **kıldı habîb** (27/1)¹¹⁰

1.2.1.4. Diğer Dini Mefhumlar

1.2.1.4.1. Refref

Refref miraç hadisesi esnasında Peygamberimiz'in Sidre'den sonraki mekâna geçerken kullandığı binektir (485). Peygamberimiz her bir perdeyi geçtikten sonra ayrı bir refref gelip ona binek olmuştur (489) ve arşın üst sınırına geldiklerinde ise refref orada kamıştır:

Arşa vardı üstüne etti urûc

Kaldı anda refref-i zâtı's-sürûc (492)

1.2.1.4.2. Ölüm

¹⁰⁷ "Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm." Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, 153.

¹⁰⁸ "Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir." Yılmaz, age., 469.

¹⁰⁹ "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." Yılmaz, age., 456. ¹⁴⁵ "Şefaati ümmetimden büyük günah sahipleri içindir." Emrullah Yüksel, "İslam'da Şefaati Yetkisi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 2002, 22.

¹¹⁰ "Ben, Allah'ın dostuyum, bunu övmek için söylemiyorum." Yılmaz, age., 126.

¹⁴⁷ Âl-i İmrân: 3/102.

İnsanın ölüm anında üzerinde bulunduğu yol çok önemlidir. Kişi son nefeste inancını koruyarak hayatını noktalamalıdır. Çünkü Allah böyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün.”¹⁴⁷ Mehmed Tevfik Efendi Allah’tan güzel ölümü dilemektedir:

Son dem ikrâm eyle hüsn-i hâtime

Kıl refik imân u Kur’ân’ı bize (542)

Ölüm Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolunda giderken olmalıdır:

Rütbesin âlî buyurdu Kibriyâ

Tâ edelim yoluna cânlar fedâ (188)

Allah Hz. Muhammed’i (s.a.v.) ölümle imtihan etmiştir. Altı aylıkken babası (325), altı yaşındayken annesi (323), sekiz yaşındayken ise dedesi vefat etmiştir (329).

1.2.1.4.3. Cin, Peri

“Cinler, gözle görülmeyen rûhanî varlıklardır. Çeşitli şekillere girip görünebilen, güç işleri yapabilen yetenekleri vardır.”¹¹¹ Hz. Muhammed (s.a.v.) hem insanların hem cinlerin peygamberidir (59):

İns ü cân peygamberisin yâ Resûl

Nâ-tüvân u derdimend u mücrimim (753)

Eserde peri kelimesi yalnızca bir kere geçer. Hz. Muhammed (s.a.v.) isterse Allah perileri onun emrine vereceğini bildirmiştir:

Ola fermânında hep ins ü peri

Sana tefvîz eyleyim bahr u beri (507)

1.2.1.4.4. Şeytan

“İblis’in aslı kavm-i cindendir. İsmi lisân-ı Süryânîde ‘azâzil; ‘Arabîde hâris idi. ... ‘isyânı sebebiyle isim ve sûreti tağyîr olunup, rahmetu’llâhtan me’yûs ma’nâsına iblîs

¹¹¹ Süleyman Âteş, *İnsan ve İnsanüstü*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, 35.

denildi. Şeytân Hz. Hak'tan matrûd oldu ve kendisine racîm denildi. Bu sebebden o dahi Âdem'e düşman oldu."¹¹² Allah tüm meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emrettiğinde (156) şeytan kibirlenip secde etmemiştir (157). Bu yüzden lanetlenince insanlara düşman olmuştur (158) ve Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına neden olmuştur (159).

Peygamber efendimizin doğduğu gece şeytanlar gökyüzünden kovulmuşlardır (286).

Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukken kalbi yarılmış ve içinden uyuşmuş bir kan çıkarılmıştır (314). Bu çıkartılan kan pıhtısı şeytanın hazzı şeklinde nitelendirilmiştir:

Dediler bu hazz-ı şeytân yâ Resûl
Sana şâyeste değil olma melûl (315)

Eserde şeytan bazen nefisle beraber kullanılmıştır (114). Mehmed Tevfik Efendi Allah'tan nefse ve şeytana karşı korunma diler:

Nefs ile şeytân elinden sen bizi
Kıl halâs ey cümle âlem hâfızı (541)

1.2.1.4.5. Günah, Cürm, Günahkâr

Günah Allah'ın rızası dışında davranışlarda bulunmaktır. Günah işleyen kişiye ise günahkâr denir. Eserde bu bağlamda “günâh, cürm, mücrîm, âsî, müznîb, sehv, ma'siyet, zünûb, usât, günahkâr” kelimeleri kullanılmıştır.

Mehmed Tevfik Efendi kendini günahkâr bir kul olarak görür (10, 110, 111, 112, 113, 114). İnsanlar nefse uyup günahkâr olmuş (638) ve günahlar denizine batmıştır (639). Fakat Allah'ın lutfundan dolayı ümidini kesmez (13, 116, 117) ve Allah'tan merhamet diler:

Biz günâhkârâna rahm u şefkat et
Bahr-ı lutfundan Hudâyâ rahmet et (125)

¹¹² Hüseyin Vassaf, (Haz., Mustafa Tatcı, Musa yıldız, Kaplan Üstüner), *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk* (1. Baskı), H Yayınları, Ankara 2013, 264.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) günahkâr ümmetinin  faat isidir (16, 83). Allah'tan ümmetinin günahkârlarını ba ı lamasını dilemi tir (560) ve kıyamet günü yalnızca günahkâr ümmetini dileyecektir:

Diye yâ Rab istemem ben nefsimi

Dilerim ancak usât-i  mmet  (584)

1.2.1.4.6. N r

“Sözlükte “aydınlık, ışık” anlamına gelen n r kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde “insanların  n n  aydınlatıp doğru ve gerçek olanı görmelerini, hak ile b tılı, hayır ile  erri ayırt etmelerini sağlayan m nev  ve ilâhî ışık” m nasında kullanılmıştır.”¹¹³

Hiz. Muhammed (s.a.v.) risâlet n runa sahiptir (47). Onun nurunun yaratılması her şeyden öncedir (150) ve tüm varlıklar onun nurundan yaratılmıştır (151, 178). Peygamberimiz’in nuru Muhammed  nur olarak adlandırılır. Öncelikle Hiz. Âdem’e emanet edilen bu nur (154) intikal sürecini tamamlayıp sonunda Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) yüzünde parlamı tır (338).

Hiz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın nurudur (420, 269) ve o nurda Allah’ın hikmeti vardır:

 ki âlem serveri n ru’l-Hudâ (405/1)

Hikmetim var anda sen bil l -cerem (161/2)

1.2.1.4.7. Kurban

“Kurban kesmeye tedhiyye denir ki, t ‘at niyetiyle kendine mahsus vakitte yine kendine mahsus hayvanı kesmek, yani zebh yahut nahr etmekten ibarettir.”¹¹⁴ Eserde kurbanı yalnızca bir defa “keb  ” kelimesiyle yer verilmiştir:

Gelmeseydi rahmet   hikmetle ol

¹¹³ Uludağ, S., “N r” , * slam Ansiklopedisi*, TDV, C XXXIII, istanbul 2007, 244-245.

¹¹⁴ Mehmed Zihni Efendi, *Büyük  sl m  lmihali Nimet-i  sl m* (1. Baskı),  sl m Mecmuası Yayınları,  stanbul 1986, 1002.

Olmaz idi kebş-i İsmâ'îl kabûl (183)

1.2.1.4.8. Zemzem

Zemzem kuyusu İslam âleminde önemli sayılır ve mübarek kabul edilir. Bu suyun çıkışı Hz. İsmâîl'e dayanır. "Hz. İbrahim'in Hâcer ve çocuğuna bırakmış olduğu kırıbadaki su ve yiyeceğin tükenmesi üzerine İsmail'in susuzluktan ölmesinden korkan Hâcer telaşlanmış, su aramak için Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelmiş, bu sırada oğlunun bulunduğu yerden zemzem suyunun çıktığını görmüş ve ondan içmiş, yavrusunu da emzirmiştir."¹¹⁵ Eserde iki beyitte zemzemden bahsedilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) miraca çıkmadan zemzemle abdest almıştır (446). Mehmed Tevfik Efendi zemzemi mübarek kabul eder ve zemzem kuyusu hürmetine Allah'tan merhamet diler:

Çâh-ı zemzem ile Bathâ hürmeti (537/2)

1.2.1.4.9. Adak

Adak "Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcip kıldığı ibadet."¹⁵³ tir. Mehmed Tevfik Efendi eseri yazarken gözlerinden rahatsızlanmış (18) ve bu rahatsızlıktan kurtulursa eserini tamamlayacağına dair Allah'a adak adamıştır:

V'ad u nezr ettim bu evcâ' u mükedderden eğer

Kurtulursam tekmîl edem mâni' idi bu keder (22)

1.2.1.5. Dini Şahsiyetler

1.2.1.5.1. Dört Halife

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra başa geçip yöneticilik yapan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dört büyük halife olarak kabul edilir. Mehmed Tevfik Efendi dört halifeyi saygıyla ele alır. Allah'tan onların hürmetine duasının kabul etmesini diler (538). Dört büyük halife çektikleri sıkıntılara samimiyetle dayanmıştır (701). Onlar Peygamberimiz'in dostu, din yolunun rehberi ve irfanın en üst noktasıdır:

¹¹⁵ Mehmet Mahfuz Ata, "Zemzem Suyu ve Özellikleri", *EKEV Akademi Dergisi*, 1 (1), 2013, 375-398.

¹⁵³ Özel, A., "Adak", *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C I, İstanbul 1988, 337-340.

Ana yâr oldu Ebû Bekr u Ömer
Dahi Osmân u Alî âlî güher (700)

Râh-ı dînin muktedâsı şu'lesi
Evc-i irfânın Hümâsı cümlesi (702)

Mehmed Tevfık Efendi dört büyük halifeye arasında kıyaslamaya gitmiştir. İçlerinde en faziletlilerinin Hz. Ebubekir olduğunu onun ardından Hz. Ömer'in sonra Hz. Osman'ın daha sonra ise Hz. Ali'nin geldiğini ve hilâfet sırasının da bu şekilde olduğunu belirtir:

Enbiyâdan sonra efzal Bû Bekir
Ba'de-zâ Fâruk-ı A'zâm ey emîr (703)
Sonra Osmân bin Affân ba'de-zâ
Şîr-i Yezdân ol Alîyyü'l-Murtazâ (704)
Tâ hilâfette bu tertîb üzre hem
Râzı olsun cümlesinden lâ-Yenâm (705)

1.2.1.5.1.1. Hz. Ebu Bekir

İlk halife Hz. Ebubekir'dir. Peygamberlerden sonra en faziletli olan kişi odur (703). Eserde Hz. Ebubekir'den "Sıddîk" şeklinde bahsedilir. Bu onun "çok sadık" anlamına gelen lakabıdır.

Eserde Hz. Ebubekir'in gözünün önünde hep Peygamber efendimizin hayalini taşıdığı belirtilmektedir:

Der idi Sıddîk-ı a'zâm yâ Resûl
Dîdeden gitmez hayâlin her dem ol (600)

Hz. Muhammed (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye Hz. Ebubekir'le hicret etmiş ve hicret esnasında Sevr mağarasında konaklamıştır. Bu sırada onların peşinde olan müşrikler mağaranın önüne kadar gelmişler fakat içeride kimse yok zannıyla geri dönmüşlerdir. Eserde bu olaydan kısaca bahsedilmiştir:

Sıddîk ile ol Resûl gârda iken
Kimse yok zannıyla döndü câhilân (398)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) miraç olayını anlattığı zaman Hiz. Ebubekir hiç sorgulamadan hemen onu tasdik etmiştir:

Mâcerâyı etti ashâba beyân Anı tasdik eyledi
Siddik hemân (529)

1.2.1.5.1.2. Hiz. Ömer

İkinci büyük halifedir. Beyitlerde “Fâruk-ı Azâm” olarak geçer. Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) dördüncü eşi olan Hafza’nın (a.s.) babasıdır:

Hem dahi hâtûnların dördüncüsü
Hafza bint Fârûk-ı A‘zam idi (660)

1.2.1.5.1.3. Hiz. Osman

Üçüncü halife olan Hiz. Osman metinde hilmiyle (666) geçer ve “Osmân bin Affân” olarak da anılır (704).

Hiz. Osman Peygamberimiz’in kızı Rukiyye’yle (a.s.) evlenmiştir. O vefat edince ise Peygamberimiz diğer kızı Ümmü Gülsüm’ü (a.s.) Hiz. Osman’a vermiştir:

Hem Resûlullâh dahi Rukiyye’yi
Hazret-i Osmân’a vermişti anı (692)

Bû vefât ettikte Ümmü Gülsüm’ü
Verdi Osmân’a nebîmiz hazreti (693)

1.2.1.5.1.4. Hiz. Ali

Dördüncü büyük halifedir. Beyitlerde “Şîr-i Yezdân” yani “Allah’ın Arslanı” ve “seçilmiş” anlamına gelen “Murtazâ” olarak geçer.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) kızı Hiz. Fatıma’yı Hiz. Ali’yle evlendirmiş ve bu evlilikten altı çocuk dünyaya gelmiştir:

Şîr-i Yezdâne verildi Fâtıma
Altı evlâd geldi andan âleme (694)
Nûr-ı çeşm-i şâh-ı merdân Murtazâ
Hem ciğer-pâr Fâtımatü’z-Zâhirâ (710)

Şehîd-i Kerbelâ ceddî Alîyyü’l-Murtazâ dâme

Dî anlar sâkî-i Kevser tezekkür kıl muhibbâne (60)

1.2.1.5.2. Ehl-i Beyt

Ehl-i Beyt Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Allah onları "Ehl-i Beyt" diye vasıflandırıp mübarek kılmıştır:

Şîr-i Yezdâne verildi Fâtıma

Altı evlâd geldi andan âleme (694)

Ehl-i beyt ile Hudâımız hazreti Vasf edip

kıldı mutahhar anları (695)

Hz. Fatıma, Hz. Hatice'den dünyaya gelmiştir. Metinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dördüncü kızı olarak geçer. O kadınların ve peygamber soyunun hayırlısıdır:

Fâtımatü'z-Zehirâ hayru'l-bütûl

Tâ idi dördüncü bu hayru'l-usûl (685)

Hz. Fatıma yüzü ay gibi parladığı için "Fâtıma Zehrâ" ismiyle anılmıştır:

Fâtıma bint Resûl'ün hem dahi

Çehresi mehtâb gibi tâbân idi (686)

Bu cihetle Fâtıma Zehrâ ile

Buldu şöhret ol ferîd bu vasfile (687)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nesli Hz. Fatıma'dan devam etmiştir ve bu temiz nesil kıyamete kadar devam edecektir:

Hazret-i Peygamber'in zürriyeti

Fâtıma'dan geldi nesl-i emcedi (696)

Nesl-i pâki tâ kıyâmet bulunur

Anlara hürmet eden me'cûr olur (697)

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın çocukları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin cennet gençlerinin efendisidir:

Kim Hasen ile Hüseyindir bular
Seyyide'ş-şübbân-ı cennet oldular (711)

Hz. Ali ve Kerbelâ'da şehit olan Hz. Hüseyin Kevser suyunun sâkîleridir:

Şehîd-i Kerbelâ ceddî Alîyyü'l-Murtazâ dâme
Dî anlar sâkî-i Kevser tezekkür kıl muhibbâne (60)

1.2.1.5.3. Hz. Muhammed'in Eşleri

Eserde Peygamberimiz'in eşleri de Ehl-i Beyt olarak ele alınmıştır (656).

Beyitlerde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) on iki eşinin de adı zikredilmektedir. İlk eşi Hadîce bint Huveyled (658), ikinci Sevde bint Zem'a (659), üçüncü Âyişe Sıddîka (659), dördüncü Hafza bint Fârûk-ı A'zam (660), beşinci Zeyneb-i bint Huzeyme (661), altıncı Ümmü Seleme (662), yedinci Zeyneb-i bint Cahîş (663), sekizinci Ümmü Habîbe Sâbire (665), dokuzuncu Cüveyriyye (667), onuncu Reyhâne (667), on birinci Meymûne Hâtûn (668), on ikinci eşi ise Safiyye'dir (668). Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eşlerinden Hatice (a.s.), Reyhâne (a.s.) ve Zeynep (a.s.) Peygamberimiz'den önce diğerleri ise sonra vefat etmişlerdir:

Hem Hadîce ile Reyhâne dahi
Zeyneb-i bint Huzeyme ey ahî (669)

Mustafâ'dan evvel ettiler vefât
Diğerânı sonra ettiler vefât (670)

Peygamberimiz'in eşlerinin yolları dünya ve ahirette mükemmellik üzerinedir (670). Onlar mübarektir ve Müslümanların anneleridir:

Şânları âlâ mutahhar kâffesi
Müslimânın anasıdır cümlesi (672)

1.2.1.5.4. Hz. Hamza, Hz. Abbas

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) amcası olan Hz. Hamza cesaretiyle ve yiğitliğiyle bilinir. Eserde Peygamber efendimizin yine amcası olan Hz. Abbas'la beraber anılmaktadır. Onlar Resulullâh'ın sadık dostları ve Allah'ın dininin kahramanlarıdır:

Hem Resûl-i Ekrem'in ammîleri

Hazret-i Hamza ile Abbâs dahi (706)

Ahmed'in yâr-ı sadîki bu zevât

Dîn-i Hakk'ın kahrumânı bu zevât (707)

1.2.1.6. Dinlerle İlgili Mefhumlar

1.2.1.6.1. Küfür, İman

“Örtmek” anlamına gelen küfür, Allah’a inanmayıp onun dinini yok saymaktır. İman ise Allah’a ve onun dinine kalpten inanmaktır.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) ayı ikiye böldüğü zaman (391) kimisi imanı seçmiş kimisi ise küfrünü artırmıştır (392). Peygamberimiz pek çok mucize gösterse de küfür bitmemiştir. Çünkü onlar düşmanlık besleyip haktan kaçmışlardır:

Zâ'il olmadı yine küfr ü nifâk

Görmüş iken mu'cize vü inşikâk (394)

Kîn adâvetten kapılar açtılar

Herze-gû dînân ki haktan kaçtılar (395)

Küfür yolundakiler kör ve sağırmışçasına Hiz. Muhammed'i (s.a.v.) duyamazlar:

Oldular kör ü asamm bilmediler

Sanki ahbâr-ı Resûl duymadılar (397)

Herze-gû bu zümre-i küfr ü nifâk

Eylemiş bu söze sanki ittifâk (412)

Mehmed Tevfik Efendi Allah'tan imanı kendisine arkadaş kılmasını diler:

Son dem ikrâm eyle hüsn-i hâtime

Kıl refik imân u Kur'ân'ı bize (542)

1.2.1.6.2. Mü'min, Müslüman, İslâm

İman eden kişiye Mümin denir. Mümine yakışan tevhid fikridir:

Mü'mine şâyeste tevhîd-i fikir (91/2)

Müslüman, Allah'ın birliğine ve Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) onun peygamberi olduğuna inanıp İslam dinini kabul eden kişidir. Hiz. Muhammed (s.a.v.) peygamber

olduğunu insanlara açıkladıktan (364) sonra gün geçtikçe Müslümanlar artmış ve İslam'ı kabul etmeyenlerle savaşmışlardır:

Millet-i İslâm çoğaldı gün-be-gün

Etiler müşrikleri katl u zebûn (366)

İslam dini çok güçlüdür ve serdarı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.):

Pek metîndir dîn-i şâh-ı zü'l-kemâl

İnkisâr-ı rişte-i feyzi muhâl (369)

Çün karîb oldu gele serdâr-ı dîn

“Rahmeten li'l-âlemîn” mi‘mâr-ı dîn (231)

1.2.1.6.3. Ümmet

Bir peygambere bağlanıp onun yolundan gidenler o peygamberin ümmetini oluştururlar. Eserde ümmet kavramına sıkça yer verilmiştir. Allah Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetine her ümmetten daha fazla rahmet gösterir ve onun ümmeti tüm ümmetlerden yücedir:

Ümmeti de cümle ümmetten kerîm (577/2)

Ümmetine Hak Te'âlâ hazreti

Her ümemden artık eder rahmeti (578)

Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'tan tüm ümmetinin affını (460) ve ümmetinin rahmete nail olmasını dilemiştir (558). Onun ümmetine korku yoktur:

Ümmetine yoktur anın bîm ü bâk (265/2)

Hz. Muhammed (s.a.v.) mahşer günü sadece kendi ümmetinin değil tüm ümmetlerin yardımcısı olacaktır:

Merhabâ ey şâfi'-i rûz-ı kıyâm

Dest-gîr-i rûz-ı ferdâ bil-ümem (217)

Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmetinin rehberidir (239). Ümmetin şânına uygun olan da onun sünnetini uygulamaktır:

Ümmetin şânına şâyeste olan

Ol Resûl'ün sünnetin tutmak hemân (646)

1.2.1.6.4. Mezheb

“Dînin hükümlerinde, anlayışa göre meydana gelmiş olan usûl ve fîrû’, yâni inanç ve inançtan başka ibadetlere muamelelere ve cezalara ait, birbirinden farklı olarak kabul edilen tarzların tümüne de «Mezheb» ve «Nihle» denmiştir.”¹¹⁶

Hanefî, Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî olmak üzere dört büyük fikhî mezheb vardır. Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Azâm Ebu Hanife’dir. O temizliğin imamı ve Mustafa’nın (s.a.v.) ümmetinin kandilidir:

Bû Hanîfe ki imâm-ı bâ-safâ

O sirâc-ı ümmetân-ı Mustafâ (715)

İmam Ebu Hanîfe, İmam-ı Şâfi, İmam Mâlik bin Enes ve İmam Ahmed bin Hanbel din sarayının temelidir. İslam bu zâtlarla güzelleşmiştir:

Şâfi’ u Mâlikî vu Ahmed Hanbelî

Kasr-ı dînin aslıdır ol çâr velî (716)

Dîn-i İslâm şer’-i serdâru’l-enâm

Zîb ü zînet buldu bunlarla temâm (717)

Mehmed Tefvîk Efendi mezheb imamlarının ve onlara tabii olanların ruhlarının şâd olmasını diler:

Şâd u mesrûr olsun ervâhı hemân

Hem de etbâ’-ı telâmizi her-ân (718)

1.2.1.6.5. Müşrik

¹¹⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar* (1. Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, 9. ¹⁵⁵ Fecr: 89/4.

Müşrik, Allah’a inanan fakat ona denk varlıkların olduğuna inanıp şirk koşan kimsedir. İslam’da şirk kesin surette yasaklanmıştır. “Geçip giden geceye andolsun (ki, müşrikler azaba uğrayacaklardır).”¹⁵⁵

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) doğduğu gece müşrikler cezalandırılmış (278), Kâbe müşriklerin elinden kurtulacağını söylemiştir (247). Müslümanlar müşrikleri aciz bırakmıştır:

Millet-i İslâm çoğaldı gün-be-gün
Ettiler müşrikleri katl u zebûn (366)

Müşriklerin rezil kavmi Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) miracından sonra haset edip üzölmüştür:

Ehl-i buğz ile hased oldu hazîn
Bâ-husûs kavm-i rezîl-i müşrikîn (530)

1.2.1.6.6. Put, Putperest

“Put, Türkçeye Farsçadan geçmiş bir kelimedir. Tapınma konusu hâline getirilmiş maddi obje olarak, bir hayvan, bir resim veya heykel kısaca Allah’tan başka ilah edinilen veya hayatın amacı kılınıp ilah hâline getirilen her şey put diye tanımlanır.”¹¹⁷

Putla tapanlara ise putperest adı verilir. Putperestlerin putları Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) doğduğu gece baş aşağı olmuştur (278). Puthaneler altüst olmuş (285) putların arasından “İnkârı terk edin!” sedası yükselmiş ve tüm putlar yıkılmıştır:

Ne gevher o hümâyûn kim ne âlîdir anın şânı
Yıkıldılar bütün esnâm Muhammed doğduğu gece (55)

Geldi esnâm arasından bir sadâ
Terk edin ibtâlî ey ehl-i şekâ (279)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) puta tapmayı yasaklamış ve müşriklerin en büyük putları olarak kabul edilen Lat ile Uzza’yı yerle bir etmiştir:

Cümle-i esnâmı ibtâl eyledi

¹¹⁷ Hasan Tahsin Feyizli, “Kur’an Perspektifinden Put Edinme ve Putlaş(tır)ma Psikolojisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (21), 2015, 277-302.

Lât ile Uzzâ'yı pâ-mâl eyledi (365)

1.2.1.6.7. Ehl-i Salîb

Salîb kelimesi “haç” demektir. Ehl-i Salîb ise Hristiyanlar için kullanılır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece Hristiyanların utançtan yüzleri kızarmıştır:

Nâ-bedîd oldu o deryâ-yı acîb

Hem hacîl oldu bütûn ehl-i salîb (283)

1.2.1.6.8. Kilise, Deyr, Rahip

Kilise veya deyr Hristiyanların ibadet mekânı, rahip ise din adamlarıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) on iki yaşındayken amcasıyla beraber Şam'da bir kiliseye gitmiştir (332). Kilisedeki rahip Bahira yemek hazırlatıp onları yemeğe davet etmiştir (333). Rahip Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahir zaman peygamberi olduğunu anlamış (335) ve ondaki peygamberlik alametlerini amcasına anlatıp Hz. Muhammed'i (s.a.v.) Yahudilerden koruması gerektiğini söylemiştir:

Her ne var ây-ı nübüvvetten eser

Anda ammusuna verdi hep haber (336)

Hıfzına etti anın Îsâ-yı nâm

İhtirâz edin Yehud'dan bi't-temâm (337)

1.2.1.6.9. Yahudiler, Yehûd

Eserde Yahudilerden “Yehûd” kelimesiyle söz edilir. Yahudiler Tevrat'ta bildirildiği için Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğunu anlarlar:

Gördüler keyfiyyeti kavm-i Yehûd

Dediler işte budur ol zât-ı cûd (385) Çünkü

Tevrât içre bu mestûr idi Dillerinde

dâ'imâ mezbûr idi (386)

1.2.1.6.10. Mug, Mecûsî

Mug olarak da anılan Mecûsîler Ahura Mazda adlı bir tanrıya inanıp ateşi kutsal kabul ederler. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece Mecûsîlerin bin yıldır yanan ateşi sönmüştür:

Âteş-i mug da [söndü] ol gece
Bin senelik âteş ol geçti hîçe (284)

1.2.2. Tasavvuf

Tasavvuf “İnsanın kalbindeki kötü vasıflarla, onlardan kurtulma çarelerinden; kalpteki iyi vasıflarla, onları kazanma yollarından; manevî mertebeleri kat ederek, en yüksek mertebe olan “insan-ı kâmil” mertebesine ulaşabilmenin kural ve kaidelerinden; ve nihayet “tevhid”in sırlarından bahseden bir ilimdir.”¹¹⁸

Allah’a ulaşmak için izlenen yol olan tasavvufu anlatabilmek ve yaygınlaştırmak için edebiyat araç olarak kullanılmaya başlanmış ve zamanla tasavvuf, edebî alanda kendine has bir mecazlar dünyası kurmuştur. Bu mecazlar dünyası mevlid metinlerine de yansımıştır. Mehmed Tevfik Efendi’nin *Mevlûd-i Şerîf*’inde de tasavvufun mecazlar dünyası kendini göstermektedir. Eserde tasavvuf kelime olarak geçmez fakat onun yerine “ilm-i ledün” tabiri kullanılmıştır. “Bilindiği üzere Kur’an’da tasavvuf ilmine “ledün ilmi” denmektedir.”¹⁴⁰ Ledün ilminin sultanı Hz. Muhammed’dir (s.a.v.):

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır (229/1)

Bir beyitte “ledün ilmini yakıp şaha ikram etme” tabiri geçer. Yanan ledün ilminden misk ve öd ağacı kokusu çıkacaktır. Mehmed Tevfik Efendi burada eserinde tasavvufu öz olarak kullanıp eserini güzelleştirdiğini anlatır. Eserin özündeki tıpkı misk ve öd ağacı kokusu gibi olan bu güzellik ruha sefa getirecektir. Şair aynı zamanda bu beyitte eseri şâhına yani Hz. Muhammed’e (s.a.v.) sunduğunu dile getirmiştir:

Yak ey ilm-i ledünnü şâhına ikrâmla sen anber
Dahi müşğ ü ûdu tîz tîz boca olsun safâ câne (43)

¹¹⁸ Osman Türker, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi* (3. Baskı), Ataç Yayınları, İstanbul 2015, 23. ¹⁴⁰ Mustafa Tatcı, Yunus Emre Divanı İnceleme 1 (1. Baskı), H Yayınları, İstanbul 2008, 275.

Tasavvuf terminolojisiinde “Hakikat, ilm-i tasavvuf; şeriat ise ilm-i fıkıhtır.”¹¹⁹ İlmi hakâyıkı yani tasavvuf ilmini Allah Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ilham etmiştir. Evvelî, ahirî, batınî, zahirî tüm ilimler Allah tarafından Peygamberimiz’e öğretilmiş ve o çok bilgili kılınıp yüceltilmiştir:

Kim hakâyık ilmini Bârî Hudâ
Kıldı ilhâm Mustafâ’ya anda tâ (515)

Evvelinin âhîrinin ilmini
Bâtınının zâhîrinin ilmini (580)

Bildirip Mevlâ mu‘allâ eyledi
Çünkü a‘lem kıldı a‘lâ eyledi (581)

1.2.2.1.Vahdet-i Vücûd ve Tevhid

Tevhid Allah’ın birliğini ve her yönden benzersiz olmasını ifade eder. “De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir.’”¹⁴², “Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.”¹²⁰ ayetleriyle tevhid Kur’an’da net bir şekilde vurgulanır. Metinde Allah’ın birliği ele alınmıştır:

Cümleten tesbîh u **tehlîl** ettiler
Şânına tekrîm u tebcîl ettiler (464)

Tasavvufî düşünce sisteminin temel unsurlarından biri olan vahdet-i vücûd ise “Sadece Allah vardır, onun dışında bir varlık yoktur esasına dayanan bir tevhid çeşididir. “La mevcûde illa hû” cümlesiyle özetlenir.”¹²¹

Tevhidin kaynağı Hz. Muhammed’dir (s.a.v.), o insanlara Allah’ın birliğini izah etmiştir:

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır
Bu gelen tevhîd ü irfân kânıdır (229)
Etti Allâh’ın bir olduğun beyân

¹¹⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016, 153. ¹⁴² İhlas: 112/1.

¹²⁰ İhlas: 112/4.

¹²¹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (13. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, 253.

Hem peygamber olduğun halka ayân (364)

1.2.2.1.1. Masivâ

Masivâ, Allah'ın dışındaki her şeyi, Allah'tan gayrısını ifade eder. Masivâ Allah'a ulaşmak için insanın önünde aşması gereken bir engeldir. Tasavvufta masivâ kesret olarak kabul edilir. Ondan geçmeyen vahdeti yani Allah'ı bulamaz.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbi masivâdan temizlenmiştir:

Hil'ati Hak'tan anın "lev-lâk" idi

Kalb-i pâki mâsivâdan pâk idi (562)

Masivâdan uzaklaşmak kişiyi Allah'a yakınlaştırır. Peygamberlik öncesi dönemde Hiz. Muhammed (s.a.v.) bazı dönemler Hira mağarasına giderek (351) masivâdan uzaklaşır ve Allah'a yol aradı. Bu dönem onun Allah'tan başka unsurları ön plana almasına izin vermezdi:

Hefteler gelmezdi andan ol Resûl

Buldu anda vuslat-ı Rahmân'a yol (352)

İştîyâkı artırırdı dem-be-dem

Gayre yol vermezdi bu hâl lâ-cerem (355)

1.2.2.1.2. Tecelli

Kelime anlamı "açığa çıkmak", "görünmek" olan tecelli kavramı tasavvufta, "Gaybden gelen ve kalpte zahir olan nurlar. Görünmeyenin (guyûb) kalplerde görünür hale gelmesi." ¹²² ni ifade eder. Allah'a yaklaşan kalp her yerde Hakk'ın tecellisini görebilir. Hiz. Muhammed'e (s.a.v.) saygı gösterip onun mevlidini okutan kişi Allah'ın cemâlinin tecellisine nail olabilir:

Tecellâ-yı cemâlini görür ol kim eder hürmet Okutur mevlûdün

dâ'im eder şerbet kerîmâne (35)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) ilahi kudretin tecellisidir:

Şu'le-i şem'-i tecellâ idi ol (184/2)

¹²² Uludağ, age., 346.

1.2.2.1.3. Cemâl, Didâr

Cemâl “güzellik”, didâr ise “görme ve “yüz” anlamlarına gelir. Tasavvufî boyutta cemâl ilâhî güzellik veya Allah’ın vechi; didâr ise “ilâhî güzelliği seyretmek”tir. Metinde cemâl kelimesi bazen yüz anlamında kullanılmıştır.

Mevlide saygı gösterip onu okutan kişi cemâlin yani ilâhî güzelliğin tecellisine nail olacaktır:

Tecellâ-yı cemâlini görür ol kim eder hürmet
Okutur mevlûdün dâ’im eder şerbet kerîmâne (35)

Hiz. Muhammed’de (s.a.v.) bulunan ilâhî nur âleme yol gösterici ve gönül şenliği olmuştur:

Kıldı serdâr-ı mu’azzez Hak Te’âl
Rehber oldu âleme ol hûb cemâl (722)
Fahr-i nâssın yâ Muhammed Mustafâ
Nûr-ı vechin âleme verdi safâ (760)

Mîraç esnasında Hiz. Muhammed (s.a.v.) arşın üstüne yükseldiğinde (492) Allah’ın cemâline vasıl olmuş ve çok yüce bir makama ulaşmıştır:

Bir makâma oldu kim Ahmed karîn
Kim ola vasl-ı cemâl-i nâzenîn (498)
Anda yoktur zîr u bâlâ sağ u sol
Tâ mülâkâtın makâmı işte ol (499)

Bu makamda Allah Hiz. Muhammed’e (s.a.v.) yüzünün güzelliğini göstermiştir:

Arz-ı dîdâr etti Mevlâ Ahmed’e
Pür-hayâ etti o vardı secdeye (501)

Mehmed Tevfik Efendi Allah’tan onun vechinin nurunu görmeyi diler:

Et müyesser rû’yet-i dîdârını
Keşfi kıl ol vech-i pür-envârını (543)

1.2.2.1.4. Nişân, Alâmet

“İz” ve “işaret” anlamlarına gelen nişân Allah’ın tecelli edip yol göstermesidir. Fakat nişân kesretin bir parçası olarak kabul edilir, “Mutlak zât nişânsızdır.”¹²³

Allah’ın Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Alâk suresiyle gösterdiği nişân aracılığıyla Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın güzelliklerini görmüştür:

Sûre-i “İkra’la” bildirdi nişân

Bildi eltâf-ı Hudâ’yı âlîşân (359)

Peygamberimiz’in doğduğu gece âlemde pek çok nişân tecelli olmuştur:

Leyle-i teşrîf-i fahrü’l-enbiyâ

Çok alâmetler göründü ey şehâ (273)

Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlik nişânına sahiptir. Sütanesi Halime (306), Rahip Bahira (336) ve Hz. Hatice onda tecelli eden bu alâmetleri görmüştür:

Çün Resûl’den hem Hadîce bi’l-ayân

Görmüş idi çok alâmetler hemân (341)

1.2.2.1.5. Nihân

“Sır, gizli, saklı” gibi anlamlara gelen nihân kelimesi eserde Allah’ın kesretin ardında saklı duran sırrını ifade etmek için kullanılmıştır. Miraç esnasında Allah’ın nihân olan yönü Hz. Muhammed’e (s.a.v.) aşikâr olmuştur:

Cennet ile nâr ana oldu ayân

Âşikâr oldu hemân sırr u nihân (470)

1.2.2.1.6. Sır, Esrâr

Allah kullarının önüne kâinatı zâhirî şekilde sermiştir. Fakat Allah’ın “her şeyden gizli olan” anlamında “Bâtın” ismi de vardır. Gizli olan bu sır tasavvufta “Hakk’ın gâib hale getirip halka bildirmediği şey. ... Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar, tasavvufî duygular ve bilgiler.”¹²⁴ olarak ele alınır.

¹²³ Tatcı, age., 293.

¹²⁴ Uludağ, age., 317.

Allah kâinatı altı günde yaratmıştır ve kâinat onun sırrının açığa vurulduğu bir mekândır:

Leyki altı günde Hallâk-ı cihân
Kıldı mevcûd sırrını etti ayân (135)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) anne rahmine düştükten sonra Allah âlemde pek çok sırrını aşikâr etmiştir:

Düştü ol nûr çünkü rahm-ı mâdere
Geldi çok esrâr u hikmet zâhire (176)

Tasavvufi hiçbir bilgi okunarak veya görerek öğrenilmez. Sûfiler yaşayarak keşf yoluyla tasavvufî sırlara vâkıf olurlar. Bu yüzden kâmil olmayan insan Allah'ın sırrını çözemez. Sırrı, küfür ehli göremez (399). Ayrıca bu sır yalnızca keşf yoluyla öğrenildiği için kelimelerle de tarif edilemez:

Anı dîl ta'rîf u takrîr edemez
Her kalem bu sırrı tahrîr edemez (488)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın habibidir (34). Levh'in ve Kalem'in sırrı ona malûmdur. Allah miraç gecesi ilimlerin sırlarını ve kendi esrârını Peygamberimiz'e aşikâr kılmıştır:

Sana ma'lûm sırr-ı levh u hem kalem (766/2)

Ol gece keşf oldu esrâr-ı ulûm
Bunda neşr etti a'lâ kadri'l-fuhûm (516)

Dedi gelsin gösterem esrârımı
Arşımı seyrân edip görsün beni (444)

1.2.2.1.7. Gönül, Kalp

Tasavvuf yolu gönül ve kalp üzerine kurulmuştur. Çünkü gönül Allah'ın mekânıdır. “Ben, göğüme ve yerime sığmam, ama mümin kulumun gönlüne sığarım.”¹²⁵ kutsî hadisi

¹²⁵ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, 486.

¹⁶⁷ Vassaf, age., 110.

bu durumu yansıtır. Çünkü Allah'ın nuru ve esması temiz bir gönülde tecelli edip kendini gösterir. Kul gönlünü temizledikçe Allah'ı bulup ona yaklaşıacaktır.

Gönül Allah'a bağlıdır. Âlemdeki tüm varlıklar Allah'ın emrine gönül bağlamıştır:
Cümle âlem hükmüne dil-bestedir (119/2)

Kul “Abd lisânıyla ve kalbiyle zikr etmeğe muvaffak olursa, o vakit sülûkunda kemâli hâsıl etmiş olur.”¹⁶⁷ Yani kişi diliyle zikrettiği gibi kalbiyle de zikretmelidir. Kalpte olan zikir kulu Allah'a yaklaştıracaktır. Eğer kalpte Allah'ın zikri olursa iki dünyada da sıkıntı çekilmez (94) ve Allah'ı zikretmek gönle ferahlık getirir (92). Hz. Muhammed (s.a.v.) de vahiy gelmeden önce kalbini Allah'ın zikriyle meşgul etmiştir:

Mâh-ı cismi bedr iken oldu hilâl

Düştü kalb eyvânına zikr-i Celâl (354)

İnsan bedeni, cisimler âleminde kesret içerisinde. Kalp ise Allah'ı özlemektedir. Bu nedenle tasavvufî sistemde gönül genelde yaralı olarak ele alınır. Mehmed Tevfik Efendi sıkıntısındaki gönlü için Hz. Muhammed'i (s.a.v.) devâ olarak görür (751). Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) gönül yarasının tabibidir ve onun mevlidini okutmak kederli gönlü ferahlatır. Şair gönlü yaralı olanları Peygamberimiz'in miracını dinlemeye davet eder:

Hak anın rütbesini a'lâ edip kıldı habîb

Bu vesîleyle dîl-i mecrûhuma ola tabîb (27)

Okundu mevlid-i zî-şân ferâh oldu dil-i vîran

Yine tekrar okut ey cân olun her dem arîfâne (44)

Gel berü ey âteş-i aşka yanân

Gönlü mecrûh dîdesi giryân olan (402)

Gönül ehli kimseler, insan kalbinin Allah'ın mekânı olduğunu bilirler, gönle ve insana değer verirler. Din yolunda kemâle ulaşmışlardır (652). Bu nedenle onlarla beraber olmak kişiye asla zarar vermez:

Her dem etvârı musaffâ ehl-i dil

Etmez elbet anlar insânı zelîl (651)

1.2.2.1.8. Aşk

“Aşk, sarmaşık manasına gelen ‘ışk’ kelimesinden alınmıştır. Sarmaşık girdiği yeri nasıl kaplarsa aşk da girdiği kalbi hatta insanın vücûdunu öylece sarar. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücûduna yayılması âdetâ onu sarmaşık dalları gibi kucaklamasıdır. Aşk, her durum ve hâliyle insanı Hakk’a götüren yoldur. Hakikate mecaz köprüsünden ulaşıldığına için mecazi aşk da kulu er geç Mevlâsına kavuşturur.”¹²⁶

Mehmed Tevfik Efendi’nin eserini ortaya koymasının nedenlerinden biri de aşktır. O, Peygamberimiz’in aşkıyla doludur (764). Mevlid ise sevgilinin yani Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mekânı olan bağ ve bostan gibidir. O da yazdığı mevlid metniyle aşk ehline sevgilinin yani Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kokusunu taşıdığını söyler:

Tâ açıla bağ u bostana bu yüzden bir kapu
Ehl-i aşka bûy-ı cânândan gele türlü koku(6)

Aşk yolu zorluk ve sıkıntılarla doludur. “Necmüddin Kübra şöyle diyor: Aşk insanın içini ve ciğerini yakan bir ateştir. Aklı şaşkın kılar, yanıltır, gözü kör eder.”¹⁴⁹ Bu yüzden aşk bir dert gibidir ve onun derdine yakalanan kişiden üzüntü eksik olmaz:

Aşk u şevkin derdine dûçâr olandan hîç elem
Eksik olur mu meğer matlûba vuslat yâ adem (17)

Burak cennette Hz. Muhammed’in (s.a.v.) adını duyunca aklı başından gitmiş (436) ve ona âşık olmuştur (437). Bu aşkın ateşi bedenini ve ruhunu kaplamıştır (438). Hak aşığı olan sonunda sevdiğine kavuşacağı için Peygamberimiz’e âşık olan Burak da sonunda maşûkuna kavuşmuştur:

Ol Burâkı aldı erdi maksûda
Âşık-ı Hak erer elbet ma’şûka (441)

Tasavvufta temel amaç Allah’a ulaşmaktır ve bu yolda Allah’a ulaşmak için gereken temel unsur aşktır. Allah’ın habibi olan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Allah’a ulaşması aşkla olmuştur. Önce Hz. Muhammed’in (s.a.v.) gönlü Allah’la dolmuş ve Allah

¹²⁶ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş* (8. Baskı), Sufi Kitap, İstanbul 2017, 39. ¹⁴⁹ Kara, age., 134.

aşkı onu baştanbaşa kaplamıştır. Bu dönemde sessiz yerlerde vakit geçirmiş (351) ve bu sakinlikte Allah’a yönelmiştir (352). Bu aşkın ateşiyle bedeni bitkin düşmüş (353) ve dolunay gibiiken hilale dönmüştür (354). Sonunda bu aşk Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Allah’a ulaştırmıştır ve o maksadına nail olmuştur:

Gönlüne düştü Cenâb-ı Kibriyâ

Aşk-ı Hak kendisin etti istilâ (350)

Nâ’il oldu maksadına ol habîb

Rûz u şeb olmuştu ana pek rakib (358)

Allah Hz. Muhammed’i (s.a.v.) çok sevmektedir (509), tüm kâinatı onun için yaratmıştır (508). Bu sevginin daha da kuvvetlenmesi için Allah Peygamberimiz’e miracı bahşetmiştir (510). Miraç esnasında Hz. Muhammed (s.a.v.) tasavvufta sülûkteki seyrin üçüncü mertebesi olan “seyr maallah”a ulaşmıştır. “Bu mertebede ikilik kalkar yani salık hüviyetini kaybeder, hazreti ehadiyyete, huzûr-ı Hakk’a vâsıl olur. Bu makama “makamı kabe kavseyn” denir.”¹²⁷ Bu mertebeye ulaşan Hz. Muhammed (s.a.v.) Huda’nın aşkının cezbesiyle kendinden geçmiştir:

“Kabe kavseyni ev ednâ” oldu yol

Rütbe-i ulyâya buldu çün vusûl (495)

Odur işte cezbe-i aşk-ı Hudâ

Aldı gitti Mustafâ’yı bir yana (497)

1.2.2.1.9. Anasır-ı Erba’a

Anasır-ı Erba’a yani dört unsur hava, su, toprak ve ateştir. “Vücûd, anasır-ı erbaadan (dört unsur) meydana gelmiş bir terkiptir.”¹²⁸ Mehmed Tevfik Efendi insanın yaratılışından bahsederken bu unsurlardan sadece toprağı ele almış ve diğer üç unsurdan bahsetmemiştir:

Âdem’i halk etti topraktan Hudâ

Etti tezyîn âlemi ol Kibriyâ (153)

¹²⁷ Mahir İz, *Tasavvuf* (2. Baskı), Med Yayınları, İstanbul 1981, 204.

¹²⁸ Tatcı, age., 340.

1.2.2.1.10. Cân

“Can, Allah’ın Âdem peygamberin cisminde yerleştirdiği ilâhî bir kudrettir. Ulu varlıktır. ... Can kendisinde var olan “aşk” kabiliyetiyle, mutlak zata ulaşabilme özelliğine sahiptir.”¹²⁹

Mevlid okunması cana ferahlık verir (192). İlm-i ledün yani tasavvuf canın sefasıdır (43).

“Cân, cismi yaşatan ve ayakta tutan, varlığa ait en kıymetli unsurdur.”¹⁷³ Yani can ve beden bir bütündür. Eserde can ve ten, cisim kavramları bir arada kullanılarak bu bütünlük yansıtılmıştır:

Yanmada âteşlere cân u tenim (438/2)

Sevdiğin her cân u cismin hürmeti (540/1)

Nasıl bedenın gelişebilmesi için besine ihtiyacı varsa can için de aynı durum geçerlidir. Canın kaynağı Allah’tır. Bu nedenle can Allah’la yakınlık kurduğu sürece beslenecektir. “Lî-ma‘allâh” nutku canın besleyicisidir:

(Lî-ma‘allâh) nutku cânın perveri Keşf olur

anınla şân-ı Mustafâ (631)

Dünya hayatı bitince tüm mevcûdat aslına dönecektir. Canın “Aslı nur (Allah) dur.”¹³⁰ Can aslı olduğu şeyin yolunda feda edilmelidir. Allah Hz. Muhammed’in (s.a.v.) rütbesini üstün kılarak canların onun yolunda feda edilmesini istemiştir (188). Hz. Muhammed (s.a.v.) canların canıdır (53). İki dünyada da kurtuluşu isteyen kişi canını Allah’ın habibi olan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolunda fedâ etmelidir:

Necâttır dü cihânda yoluna canlar fedâ etmek

Bu kemter ki diler Hak’tan gide râh-ı rızâsına (39)

1.2.2.1.11. Vücûd (Ten, Cism, Beden)

¹²⁹ Tatcı, age., 348. ¹⁷³

Tatcı, age., 343.

¹³⁰ Tatcı, age., 343.

Ten, cisim, beden kelimeleriyle karşılanan vücûd; içerisine canın, ruhun konulduğu surettir. Vücûda gelen, var olan her şey kusursuzdur ve Allah'ın birliğinin görünür kılınmış hâlidir:

Bu kemâlât üzre çün buldu vücûd

Zâtının birliğine oldu şühûd (142)

Allah zikri vücûd için mutluluk kaynağıdır:

Allah adı rûh u cismi şâd eder

Hem hidâyet yolların irşâd eder (90)

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) cismi mükemmel surette yaratılmıştır (57). Onun bedeni baştanbaşa nurdur (605) ve âlem için nurun ta kendisidir. Allah'ın nuru onun cisminde tecelli etmiştir ve onun bedeni âlem için rahmettir:

Mahz-ı nûrdur âleme cism-i Resûl Şu'le-i

şem'-i tecellâ idi ol (184)

Yüzü suyu nûr u ni'met âdeme

Cism-i pâki mahz-ı rahmet âleme (564)

1.2.2.1.12. Akıl

Akıl insanın anlama ve düşünme kabiliyetinin temelidir. Daha çok varlığı ve cismani olanı kavramayı sağlar. Eserde daha çok aklın kavrayamadığı ve devre dışı kaldığı noktalara değinilmiştir. "Mutasavvıflar ilahi, ezeli ve ebedi gerçeklerin akıl yoluyla kavranamayacağını belirtir." ¹³¹ Allah'ın yaptığı işleri kavramak için akıl yetersizdir:

Kudretine yok nihâ[ya]t zü'l-Celâl

Sun'ına ermez akıl ey zü'l-kemâl (107)

Dergeh-i Hak'ta Süleymân ile mûr

Biledir aslâ ana ermez şuûr (635)

Aklın etkisiz hâle geldiği bazı durumlar vardır. Allah'ın kudretiyle yüzleşmek veya aşk, aklın devre dışı kalmasına neden olabilir. Cennetteki Burak Hiz. Muhammed'in

¹³¹ Uludağ, age., 32.

(s.a.v.) adını duyunca ona âşık olmuş ve aşkın etkisiyle akli devre dışı kalmıştır (436). Peygamber efendimizin doğumu sırasında ilahi kudrete dayalı olaylar meydana gelince Peygamberimiz'in annesi Âmine Hatun karşılaştığı heybet karşısında bir süre aklını kaybedip kendinden geçmiştir:

Bir zemân aklım gidip hîç bilmedim
İşbu heybet dehşetinden titredim (250)

Tasavvuf ehli, “Nazari akli reddeder ve Yeni Platonculuğun etkisiyle keşf ve marifet anlayışıyla uyuşan farklı bir akıl anlayışı ileri sürerler.”¹³² Hz. Muhammed’e (s.a.v.) miraç gecesinde ilimlerin sırları aklın üstünde yer alan keşf yoluyla bildirilmiştir:

Ol gece keşf oldu esrâr-ı ulûm
Bunda neşr etti a‘lâ kadri’l-fuhûm (516)

1.2.2.1.13. Nefs

Nefis “Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, cism-i latif.”¹³³ olarak ele alınır. Tasavvufta kötülüğün kaynağı olarak görülen nefsi terbiye etmek gereklidir.

Eserde bazen nefis ve şeytan bir arada kullanılmıştır. Bunların her ikisi de insanı Allah’tan uzaklaştıran unsurlardır. İnsanlar günahlar denizine dalıp nefse ve şeytana yakın olmuştur (114). Nefsini dinleyen kişinin amelleri günahla isyanla dolar ve yüzü kara olur. Bu nedenle Mehmed Tevfik Efendi nefisten kurtulmak için Allah’a dua eder:

İşlerimiz cürm ü isyân u günâh
Nefse uyup eyledik rûyî siyâh (638)
Nefs ile şeytân elinden sen bizi
Kıl halâs ey cümle âlem hâfız (541)

1.2.2.1.14. Ruh

Ruh bedende canlılığı ve diriliği sağlayan ilahi kaynaklı bir unsurdur. Kur’an’da insan ruhunun Allah’ın ruhunun bir parçası olduğu belirtilir: “Hani Rabbin meleklerle,

¹³² Uludağ, age., 32.

¹³³ Uludağ, age., 274.

‘Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin’ demişti.”¹³⁴

İslam’da ve tasavvufta ruh hakkında çok derin bilgiler yer almaz. Çünkü Allah ruh konusunu insanın tam olarak idrak edemeyeceğini söyler: “Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: ‘Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir.’”¹³⁵

Beden fanidir ve yok olacaktır. Fakat ruh ölümsüzdür ve dünyadaki ölümden sonra da varlığını devam ettirecektir. Bu nedenle Mehmed Tevfik Efendi ölümünden sonra okuyucularının ona dua edip İhlas ve Fatiha surelerini okumasını diler. Bu sayede ruhu ferahlayacaktır:

Belki hayr ile beni yâd edeler ihvân-ı dîn
Rûhumu şâd edeler “ihlâs” ile her kârî’n (28)
Hem de her kim bu du‘âda buluna
“Fâtiha” ihsân edeler rûhuma (130)

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) ruhu saf ve temizdir (29). Onun ruhuna sayısız selam gönderilmelidir (648). Onun ruhuna salat etmek iki dünyada da kurtuluş vesilesidir:

Bulmak istersen dü âlemde necât
Rûh-ı fahrü’l-mürselîne ver salât (548)

1.2.2.2. Yaratılış

Allah’ın esmalarından biri “Halık”tır. Yani o yaratmayı önünde herhangi bir örnek olmadan, yoktan var ederek¹³⁶ gerçekleştirir. Bu âlemi meşakkatsiz bir şekilde (138) yoktan var ederek yaratmıştır:

Bu ne kudret bu cihân ma‘dûm iken
Anı halk etti Hudâ-yı zi’l-minen (139)

¹³⁴ Hicr: 15/28,29.

¹³⁵ İsrâ:17/85.

¹³⁶ “O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah’tır.” Haşr: 59/24.

Allah “Bâri”dir. Yani yarattıklarını eksiksiz kusursuz ve ahenk içinde yaratır. Kâinat mükemmellik üzerine var edilmiştir (142) ve tüm yaratılanlar intizam içerisindedir:

Yaratıldı cümle âlem bi’t-temâm
Zîr ü bâlâ buldu eşyâ intizâm (133)

Allah her şeyi bir hikmet üzerine yaratmıştır. Bu durum Kur’an’da “Biz, gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları ancak hakka ve hikmete uygun olarak yarattık.”¹³⁷ ayetiyle bildirilir. Âlem hikmetli düzenlemeler üzerine yapılandırılmıştır:

Tâ ki hikmet üzre tertîbât ile
Pek güzel tanzîm ü tensîkât ile (134)

İlk yaratılan şey Hz. Muhammed’in (s.a.v.) nurudur (150). Sonrasında yaratılan tüm varlıkların aslı ise Muhammedi nurdur:

Ya’nî nûrundan cemi’-i mümkünât
Yaratıldı buldu zînet kâ’inât (151)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) cihanın yaratılma nedenidir (162). Bu âlemde var olan her şey Hz. Muhammed (s.a.v.) için yaratılmıştır:

Cümle eşyâ hilkatinden hep merâm
Ahmed-i Muhtâr imiş ey hoş mehâm (271)

Çün senin için yarattım âlemi
Hep melâ’ik arş u kürsi âdemi (508)

1.2.2.3. Tasavvufi Mertebeler ve Kavramlar

1.2.2.3.1. Dört Kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat)

Dört kapı “Tarikat ehlinin manevi yolculuğu esnasında geçmesi gereken dört aşama”¹³⁸dır. Bu dört aşama şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Tasavvuf yoluna giren kişi bu aşamaları sırasıyla yaşayarak Allah’a ulaşmaya çalışır. Bu yolda ilerlerken tek bir kapıya ulaşmak yetersizdir. “Şeriatle amel, tarikatte rûsûhu; tarikatte ihlas ve sadakat,

¹³⁷ Hicr:15/85.

¹³⁸ Uludağ, age., 110.

hakikati idraki; hakikatte meleke, marifete liyakati intâc eder.”¹³⁹ Yani bu dört kapı bir bütündür ve ancak bir araya gelirse anlam ifade eder. Mehmed Tefvîk Efendi eserinde bu dört kapıdan şeriatla marifete değinirken diğerlerinden bahsetmemiştir.

Şeriat “Kur’an-ı Kerîm’e, ehâdîs-i nebeviyyeye ve ehl-i sünnet imamlarının içtihadlarına dayanan ve medreselerde okunan bütün usul ve fûrû’u ile İslâm dinidir.”¹⁸⁴ Dört kapının ilk aşamasıdır ve bu kapıdan geçemeyen tarikat kapısına ulaşamaz.

Mehmed Tefvîk Efendi âlemdeki tüm varlıkları Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şeriatının bülbülleri olarak görür. Yani aslında tüm eşya Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şeriatını anlatır:

Cümlesi deryâ-yı gavvâs-ı safâ

Bülbülân-ı bâğ-ı şer‘-i Mustafâ (272)

Şeriatın serdarı Hz. Muhammed’dır (s.a.v.) (717). Dört büyük mezhep imamı çok çalışmış (713) ve efendimizin şeriatı onların sayesinde süslenip tamamlanmıştır (717).

Ashâb-ı kirâmın yardımıyla din hakkındaki asılsız unsurlar ortadan kalkmış ve İslâm’ın şeriatı kuvvetlenmiştir:

Tuttu kuvvet bunlar ile şer‘-i dîn

Aslı sâbit idi bitti fer‘-i dîn (713)

Dönemin halifesi sultan Abdülhâmid Han şeriatın getirdiği kuralların ihyâsını sağlamıştır:

Mahz-ı ihsân o şeh-i rûy-ı zemîn Hâmî-i dîn

muhyi-i şer‘-i metîn (736)

Marifet “Hakikate erdikten sonra zuhûr eden ilahî ilhamât, varidât ve ilm-i ledünnî’dir”¹⁴⁰ Mehmed Tefvîk Efendi ilm-i ledünün yani marifetin şâha, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) sunulması gerektiğini belirtir (43).

¹³⁹ İz, age., 15.

¹⁸⁴ İz, age., 14.

¹⁴⁰ İz, age., 15.

Halifeler Allah'ın yeryüzündeki temsilcileri olarak kabul edilirler. Halife Abdülhâmid Han, devrinde marifet nurunun parlamasına vesile olmuştur:

Nûr-ı adl ile serâpâ her cihet

Tenvîr edip geldi nûr-ı ma'rifet (744)

1.2.2.3.2. Seyr ü Sülûk

“Seyr ve sülûk kelimelerinin lûgat mânası gitmek, yürümek, girmek demektir. Tasavvufî bir ıstılah olarak müridin dervişliğe başlayışından vuslatını, tasavvufî yolculuğunu tamamladığı noktaya kadar yaptığı mânevi ve kalbî sefer ve yolculuğun adıdır.”¹⁴¹

Girilen yolda amaca ulaşip sona gelebilmek için başlangıç Allah'ın adıyla yapılmalıdır (88). “Sâliklerde zikir ve ibadetle bir takım haller peyda olur.”¹⁴² Bu yüzden Allah'ı zikretmek salık için önemlidir. Kulu menziline ulaştıran yalnızca Allah'tır, Allah adı kişiye doğru yolu gösterir:

Cümle âlem hâlikisin ey Kerîm

Menzile îsâl eden sensin Rahîm (106) Allah

adı rûh u cismi şâd eder

Hem hidâyet yolların irşâd eder (90)

Salikler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yolunu izlemelidirler. Çünkü “ ‘Hakikat-ı Muhammediye’ olmadan seyr ü süluk olmaz.”¹⁴³. Hak yolda olanların şahı Hz. Muhammed'dir (s.a.v.) (59). Yolu doğru olan odur (622) ve o doğru yolların rehberidir (148). Onun yolundan giden kişi iki dünyada da emniyette olur:

Kim gide bu râh-ı şâha bî-gümân

Dü cihânda bula ol emn ü emân (594)

Salık olan eliboş ve avare kişilerden uzak durmalıdır (649). Çünkü onlar kişiyi doğru yoldan saptırırlar:

¹⁴¹ Kara, age., 159, 160.

¹⁴² İz, age., 199.

¹⁴³ Kılıç, age., 53.

Olma yâr anlar cezâyâ müstehak

Saptırırlar tâ seni ez-râh-ı Hak (650)

Seyr ü sülûkta ilerleyen salik pek çok mertebe aşarak en üst kademeye ulaşmaya çalışır. Bu seyirde en yüce mertebeye ulaşan kişi ise Allah'ın habibi olan Hz.

Muhammed'dir (s.a.v.):

Bu kemâlâtla Muhammed Mustafâ

Buldu a'zâm mertebe ol pür-safâ (373)

1.2.2.3.3. Yakîn

Yakîn doğruluğundan şüphe duyulmayan kesin bilgidir. “ Üç türlü yakîn vardır: ilme'l yakîn, bir şey hakkında habere dayanan kesin bilgi. Ayne'l-yakîn, bir şey hakkında görme yoluyla elde edilen kesin bilgi. Hakka'l-yakîn, bir şey hakkında o şeyi yaşayarak, onunla haşır neşir olarak elde edilen kesin bilgi.”¹⁴⁴

Peygamberimiz'in Ehl-i Beyt'i ve sahabeleri onun yardımcılarıdır ve yakîn yolunun rehberidirler:

Anlar a'vân-ı resûl-i kibriyâ

Hâdî-i râh-ı yakîn ü rehnümâ (72)

Allah miraç gecesi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yüzünün güzelliğini göstermiş ve Peygamberimiz Allah'ın bilgisine, aynel yakînle ulaşmıştır:

Arz-ı dîdâr etti Mevlâ Ahmed'e

Pür-hayâ etti o vardı secdeye(501)

Gördü Allâh'ı bilâ keyfin ve ayn

Şâh-ı âlem fahr-i âdem nûr-ı ayn (503)

1.2.2.3.4. Müşâhede, Şuhûd

Görme, izleme, seyretme gibi anlamları olan müşâhede veya şuhûd “Kavram olarak, Allah'ın cemâlinin kalb gözüyle temasıdır.”¹⁴⁵ Tasavvuf yolunda ilerleyenler

¹⁴⁴ Uludağ, age., 386.

¹⁴⁵ Tadcı, age., 405. ¹⁹¹
Kara, age., 21.

için bu kavram çok önemlidir çünkü İmam Gazalî'ye göre “Sûfiler: Müşahede ve mükâşefe yoluyla hakikate ulaşılacağını söyleyenler.”¹⁹¹ dir.

Kâinat kulun Allah'ın birliğini müşâhede edebileceği bir âlemdir:

Bu kemâlât üzre çün buldu vücûd
Zâtının birliğine oldu şühûd (142)

Miraç gecesi Hz. Muhammed (s.a.v.) için geniş müşâhede ortamı olmuştur. Miraca çıkarken arşı temaşa edip Allah'ın sırlarına vâkıf olmuştur (444). Allah'ın hikmetine dair pek çok şeyle karşılaşmış bunları müşâhede etmiştir (451, 452) . Miraç gecesi Hz. Muhammed (s.a.v.) Cebrail'in (a.s.) gerçek suretini görmüştür (476, 477).

Miraç gecesi Allah Hz. Muhammed'e (s.a.v.) arz-ı dîdâr etmiş (501) ve Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ı müşâhede etme şerefine nâil olmuştur. Bu durum Peygamberimiz'in kendinden geçmesine neden olmuştur:

Gördü Allâh'ı bilâ keyfin ve ayn
Şâh-ı âlem fahr-i âdem nûr-ı ayn (503)
Odur işte cezbe-i aşk-ı Hudâ
Aldı gitti Mustafâ'yı bir yana (497)

1.2.2.3.5. Terk

Tasavvufta Allah'a ulaşmak isteyen salık terk yani bırakma, vazgeçme aşamalarından geçmelidir. Terk dört şekilde olur: “Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk”¹⁴⁶. “Tasavvufun esası, terk-i dünyadır.”¹⁴⁷ Din için dünya kumaşı terk edilmezse dost yani Allah o kişiye değer vermez:

Dîn içün ey sâlih-i merd-i Hudâ
Kâle-i dünyâ edilmezse fedâ (644)
Ana dost etmez nazar işi ziyân
Bu velîler sözüdür dinle her ân (645)

¹⁴⁶ Tatcı, age., 407.

¹⁴⁷ Uludağ, age., 353.

“Tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır.”¹⁴⁸ İki dünyada da kurtuluşa ermek isteyen canını Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolunda feda etmelidir (39). Canı terk edip canana uyan kişi aşka ulaşır:

Cân atıp cânâna uydum yâ Resûl
Âşık-ı hayrânı oldum dem-be-dem (764)

1.2.2.3.6. Sabır

Tasavvufta bir makam olan “Sabır, ihlasla irtibatlıdır. Elem ve belalardan şikâyeti kesmektir.”¹⁴⁹ Sabır kulu Allah’a yaklaştırır. Allah sabreden kullarının yanında olduğunu, “Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”¹⁹⁶ ayetiyle bildirmiştir.

Hız. Muhammed (s.a.v.) her konuda olduğu gibi sabır konusunda da ümmetine örnek olmuştur. Allah ona “Dünya nimetiyle seni zengin edeyim, her türlü sıkıntıyı senden uzaklaştırıyım.” dediğinde (556), o ümmeti için sıkıntılara sabretmeyi tercih etmiştir (558). İki dünyanın efendisi Hız. Muhammed (s.a.v.) dünyanın zorluklarına hep sabretmiştir:

Hâce-i kevneyn fahr-i kâ’inât
Mihnet-i dünyâyâ idi sâbirât (593)

“Sabır terbiyesini edinmeyen insanlar daima isyan halindedir, isyan ise mutlaka zarar getirir.”¹⁵⁰ Sabretmeyip isyan etmek kişiyi yakan bir ateştir:

Ey garîk-i bahr-i nisyân u hatâ
Ve’y harîk-i nâr-ı isyân u şekâ (189)

İnsanın “ ... aczini düşünüp, hayr u şerrin hâlikı ancak Allah olduğuna inanarak sabretmesi en büyük bir mertebe-i kemâldir.”¹⁵¹ Müşrikler Peygamberimiz’e eziyet ettiğinde (411) o sabır göstermiştir. O günün gecesi miraç hadisesi yaşanmış ve Hız.

¹⁴⁸ Kılıç, age., 275.

¹⁴⁹ Kılıç, age., 38.

¹⁹⁶ Enfâl: 8/46.

¹⁵⁰ İz, age., 141.

¹⁵¹ İz, age., 141.

Muhammed (s.a.v.) hiç kimsenin ulaşamadığı bir makama erişmiştir (467).

1.2.2.3.7. Nazar

Bakmak anlamına gelen nazar kelimesi tasavvufta “Şeyhlerin ve ermişlerin müritlere ve sülûk ehline bakışı ki, bu bakış ruhlarına tesir ederek onlara yeni bir şekil verir; gönüllerini feyzle doldurur; ruhlarını olgunlaştırır.”¹⁵² şeklinde tanımlanır.

Mehmed Tevfik Efendi, Peygamber efendimizin mevlidine önem verip saygı duyan kişiye (76) Allah’ın rahmet nazarını göstermesini diler:

Hak Te‘âlâ ana rahmetle nazar

Kıla her dem çünkü bu tahkik haber (77)

İlâhi nazara nail olmak zordur. Bu yolda dünyadan vazgeçilmezse (644) dost yani Allah veya müşid o kişiye nazar etmez:

Ana dost etmez nazar işi ziyân

Bu velîler sözüdür dinle her ân (645)

Nazar edilen kişi kendinden geçer ve farklı bir mertebeye ulaşır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) gözleri nazargâh-ı ilahtır. Onun nazar etmesi, ağaçların ve cansız varlıkların secde etmesine neden olacak kadar güçlüdür:

Dahi iki dîde-i sürme siyâh

Dâ’im olmuştu nazargâh-ı İlâh (616)

Dönüp etrâfına ettikçe nazar

Secde eylerdi cemâdât u şecer (617)

1.2.2.3.8. Niyâz

Tasavvufta “Nâz, kâmil insanın, fenâ ehlinin, seçkinlerin halidir.”¹⁵³ Salık olan kişi ise devamlı niyâz etmeli yani ona kapıların açılması için istemeye, dua etmeye, yalvarmaya, ibadet etmeye devam etmelidir.

¹⁵² Uludağ, age., 272.

¹⁵³ Tatcı, age., 410.

Mehmed Tevfik Efendi niyâzını Allah'ın dergâhına bildirir:

Dü cihânda eyle mesrûr yâ İlâh

Eylerim arz-ı niyâz dergâhına (751)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) doğar doğmaz secdeye kapanmış (253) ve Allah'a niyâz etmiştir (256). Onun Allah'tan niyâzı her zaman ümmeti olmuştur (561). Ayrıca miraç gecesi şükretmek için namaz kılıp niyâz eylemiştir:

Ka'bede kıldı iki rek'at nemâz

Eyledi Mevlâsına şükr ü niyâz (447)

1.2.2.3.9. Münâcât

Münâcât kişinin Allah'a dua edip yalvarması, durumunu ona arz etmesi, onu yüceltmesidir. Münâcât Allah'la bağ kurulmasına yardımcı olur ve kulu Allah'a yakınlaştırır. Allah kullarından kendisine münâcât etmelerini ister: “Ancak Rabbine yönel ve yalvar.”¹⁵⁴

Eserde özel bir münâcât bölümü yer almaktadır. Bu bölümün dışında da yine kulun münâcâtı noktasına sıkça yer verilmiştir.

Yalvarılacak tek varlık şüphesiz ki Allah'tır (637). Kulun Allah'ın huzuruna durup yalvarmaya yüzü yoktur (115). Fakat kul, Allah'ın lütfuna güvenerek huzura durur ve durumunu arz eder:

Yalvarıp durduk der-i ihsânına

Yakışır lutf u keremler şânına (126)

Ol ümîdle tâ ki geldik kapına

Arz-ı hâcât ederiz dergâhına (118)

Münâcât samimi olmalıdır. Kul gece gündüz içtenlikle ve edeple Allah'a yönelmelidir:

Dîdelerden kân döküp her rûz u şeb

¹⁵⁴ İnşirâh: 94/8.

Lutfunu isteyelim fevka'l-edeb (636)

1.2.2.3.10. Sekr-Sahv

“Sekr, âşıkın ilâhi aşk ile sarhoş olduğu haldir. Sahv ise, ayıklık halidir. ... Kalbe gelen ilhâm, gözün müşâhedesi veya kulağın duyduğu bir nağme, âşıkın sekre girmesine sebep olur.”¹⁵⁵

Burak cennette Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adını duyunca (437) sekr haline girip kendinden geçmiştir (436). Hz. Muhammed (s.a.v.) miraç gecesini “Kabe Kavseyini Ev Ednâ” makamına ulaşınca (495) güzel bir koku duymuş (496) ve sekr halini yaşamıştır:

Odur işte cezbe-i aşk-ı Hudâ Aldı
gitti Mustafâ'yı bir yana (97)

1.2.2.3.11. Riyazet-Mücahede

“Riyazet, terbiye ettirmek, itaat etmek, mücahede ise içe dönük mücadele etmek ve dövüşmek anlamlarına gelir. İstilah olarak her ikisi de nefsin isteklerine karşı durmak, onunla savaşmak, isteklerini yapmamak, yeme, içme, uyuma gibi tabîî ihtiyaçları en aza indirmek konularını içine alır.”¹⁵⁶

Eserde riyazet ve mücahede kavramlarından direkt olarak bahsedilmemiştir. Fakat Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaşantısından bahsedilirken onun az uyuması, az yemesi, sürekli ibadet halinde olması Peygamberimiz'in riyazet ve mücahedeği yaşantısının bir parçası haline getirdiğini göstermektedir:

Gecelerde az uyurdu ol hümâm
İştigâli tâ'at idi subh u şâm (570)

Ekserî evkâtta ol şâh-ı güzîn
Aç durup tok gösterirdi kendisin (573)

1.2.2.3.12. Sıdk

¹⁵⁵ Tatcı, age., 411.

¹⁵⁶ Kara, age., 79, 80.

“Sıdk; sözde, davranışta ve düşüncede ‘doğruluk’tur.”¹⁵⁷ Eserde sıdk kavramı “Sıddîk, sâdık, masdûk” kelimeleriyle yansıtılmıştır.

Kur’an-ı Kerîm’de yazılanlardan şüphe edilemez çünkü onun kelâmı sâdıktır:

Hazret-i Kur’ân biri sâdık kelâm

Hükm-i Bâkî tâ ilâ yevmi’l-kıyâm (378)

Muhammedü’l-Emîn olarak da bilinen Hz. Muhammed (s.a.v.) hem sâdık hem de masdûk yani doğruluğu kabul görmüş kişidir:

Şâhid u meşhûd u hâdî hem beşîr

Sâdık u masdûk u muslîh u nezîr (621)

Sıdkîyet makamı şüphe kabul etmez. Çünkü Sıdk “... şüpheleri, kalbdeki ikilikleri yakıp yok eden bir ateştir.”¹⁵⁸ Eserde Hz. Ebubekir’den “Sıddîk” diye bahsedilir (398, 529, 600). O şüpheden uzaktır. Peygamber efendimizin miracını duyduktan sonra hiç şüphe duymadan hemen tasdik etmiştir:

Mâcerâyı etti ashâba beyân Anı tasdik eyledi

Sıddîk hemân (529)

1.2.2.3.13. İhsân

İyilikle muamele etme, bağışlama gibi anlamları olan ihsân, salike mürşidi veya Allah tarafından lütufta bulunulmasıdır. Allah’ın kullarına lütfu ve ihsânı çoktur. Çünkü o “Mennân”dır. Kâinatta bulunan tüm varlıklar onun ihsânına muhtaçtır:

¹⁵⁷ Tatcı, age.,412.

¹⁵⁸ Tatcı, age., 413.

Bu ne cüret şârih-i sadrı anın Mennân iken

Bu ne midhat râfi-i zikri anın Hannân iken (9)

Çünkü sensin kâ'inâtın hâliki

Lutf u ihsânına muhtâc her biri (68)

Kulun Peygamber efendimizin mevlidini okutması Allah'ın ihsânına nail olması için bir vesiledir:

Hudâ-yı lâ-Yenâmın lutf u ihsânın dilerse ger
Okut mevlûdü etsin Hak seni Kevser'le rıdvâne (36)

1.2.2.3.14. Velâyet

Dostluk mertebesi olan velâyet, “Hakk’ın kulunu, kulun Mevlâsını dost edinmesi”¹⁵⁹dir. Velâyet makamına ulaşıp Allah’la dost olan kişiye velî denir.

Eserde dört büyük mezhep imamından (716) ve Hz. Muhammed’den (s.a.v.) “velî” sıfatıyla bahsedilir (418).

“İbn-i Arabî Hazretleri diyor ki: ‘Varlık âlemi bir okuldur, mekteptir. Bu mektepte öğrencilere ders verenler resullerdir, velilerdir.’ ”¹⁶⁰ Eserde de İbn-i Arabî Hazretlerinin hoca olarak kabul ettiği velîlere karşı bir öğretmen yaklaşımı vardır.

Velîlerin söyledikleri doğrudur onların sözlerine uymak gerekir:

Ana dost etmez nazar işi ziyân
Bu velîler sözüdür dinle her ân (645)

1.2.2.3.15. Keşf

Ortaya çıkmak, açığa çıkmak gibi anlamları olan keşf tasavvufta, “Perdenin ötesindeki gaybi hususlara ve hakiki şeylere, bunları yaşayarak ve temaşa ederek vakıf olmak.”¹⁶¹tır.

Allah’ı zikretmek salike keşf yolunu açan unsurlardan biridir. Hz. Mustafa’nın (s.a.v.) şânına keşf yoluyla ulaşmak isteyen için “Lî-ma‘allâh” zikri yardımcı olacaktır

(Lî-ma‘allâh) nutku cânın perveri

Keşf olur anınla şân-ı Mustafâ (631)

Mehmed Tevfik Efendi Allah’tan nurla dolu yüzünün keşfine ulaşmayı diler:

Et müyesser rü’yet-i didârını

Keşfi kıl ol vech-i pür-envârını (543)

¹⁵⁹ Uludağ, age., 378.

¹⁶⁰ Kılıç, age., 36.

¹⁶¹ Uludağ, age., 213.

1.2.2.3.16. Kanaat

“Kanaat, çalışıp çabalayarak, bütün cehdini sarfettikten sonra, eline geçene râzı olmaktır.”¹⁶² Nefsin terbiyesi sürecinde kanaatin yeri büyüktür. İnsan-ı kâmil olan Hz. Muhammed (s.a.v.) kanaati hayatına geçirerek yaşamıştır:

Gönlü alcak sözleri şîrîn idi
Hem tevâzu‘ hem kanâ‘atti işi (572)

1.2.2.3.17. Şükr

Şükr kelimesi, teşekkür etme, hamd etme gibi anlamlara gelir. İslam’da şükrün önemli bir yeri vardır. Allah kullarına şükretmeleri gerektiğini bildirmiştir. “Artık Allah’ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin. Eğer yalnız O’na ibadet ediyorsanız, Allah’ın nimetine şükredin.”¹⁶³ ayeti bunun delillerinden biridir.

Tasavvuf dünyasında şükür kavramına karşı farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Süleyman Uludağ şükürü yaygın olan şekilde “Yapılan iyiliğin makbule geçtiğini dile getirme, iyiliği yapanı övme.”¹⁶⁴ olarak ele alırken, Mahir İz bu yaygın olan tanımlı reddeder ve şükürü “Bugün herkesin bildiği ve şükür gibi söylediği ... ‘El-Hamdülillah. Allah ziyade etsin’ gibi duaların hiçbiri şükretmek değildir. ... Şükür: İnsanın, Allah’ın kendisine vermiş olduğu nimetlerden başkalarını faydalandırmasıdır.”²¹² şeklinde tanımlar. Mehmed Tefvîk Efendi eserinde sıklıkla kullandığı şükür kavramını Uludağ’ın tanımladığı şekilde işlemiştir.

Kusursuz övgülerin hepsi Allah’a layıktır (101). Sonsuz hamd ve şükür yalnızca her şeye gücü yeten Allah’adır:

Bî-kıyâs hamd u şükür mahsûs sana
Ey Hakîm ü Kâdir ü Rabb-i bînâ (67)

¹⁶² İz, age., 136.

¹⁶³ Nahl: 16/114.

¹⁶⁴ Uludağ, age., 338.

²¹² İz, age., 151, 152.

Mehmed Tevfik Efendi her an Allah’a hamd ettiğini belirtir (30). Ayrıca muzdarip olduğu göz rahatsızlığına (20) şifa verdiği için ve bu eserini tamamlayabildiği için Allah’a şükreder:

Ol Cenâb-ı Kibriyâya hamd u şükrü dâ’imâ

Mahz-ı lutf u fazl-ı bahrından bana verdi şifâ (23)

Hamdu bâyed bu eser oldu temâm (771/2)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) Allah’a hakkıyla şükredendir yani şekûrdur (626). O sürekli Allah’ı zikredip ona şükretmiştir:

Allâh adın zikr ederdi dâ’imâ

Hem Hudâ’ya şükr ederdi dâ’imâ (571)

1.2.2.3.18. Selâmet

Selâmet “Emniyet makamı”¹⁶⁵dir. Bu makama ulaşan kişi nefesine karşı da emniyet halindedir. Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) yolundan giden kişiler iki dünyada da emniyette olurlar yani selâmet bulurlar:

Kim gide bu râh-ı şâha bî-gümân

Dü cihânda bula ol emn ü emân (594)

1.2.2.3.19. Hicâb

Perde anlamına gelen hicâb kelimesi tasavvufta “Kalbe yerleşen ve hakikatlerin orada tecelli etmesine engel olan suretler, maddenin izleri.”²¹⁴ manasında kullanılır. Salik nefisini terbiye ederek ve maddi âlemden uzaklaşarak hicâbları aşar ve Allah’a yaklaşır.

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) doğacağı gece, Peygamberimiz’in annesi Âmine Hatun’un gözünden hicaplar kalkmıştır ve perdelerin kalkmasıyla, Hiz. Âmine yerle gök arasındakilerin hepsine şahit olmuştur:

Gözlerimden gitti her hicâb hemîn

Gördü hep mâbeyn eflâk u zemîn (203)

¹⁶⁵ Uludağ, age., 312.

²¹⁴ Uludağ, age., 168.

“Allah ile kulu arasında kimi nardan, kimi nurdan yetmiş bin perde vardır.”¹⁶⁶ Hz. Muhammed (s.a.v.) miraç gecesi bu hicapları aşarak Allah’a iki yay boyu yaklaşmış ve hicaplar aradan kalktığı için yüce bir mertebeye ulaşmıştır (495). Hicâblar kalktıkça kişi gayb âleminin sırlarına vâkıf olmaya ve değişik şeyler görmeye başlar:

Geçti andan ötede pek çok hicâb
Çok acâyib gördü ol âlî hıtâb (487)

Eserde miraç gecesi Peygamberimiz’in her bir hicâbı aşmak için farklı bir refref kullandığı belirtilmiştir:

Her hicâb geçtikçe bir refref ana
Gelip ol izzetle binerdi ana (489)

1.2.2.3.20. Rızâ

Memnun olma halini bildiren “Rızâ, tıpkı bir ölü gibi, kavga ve itiraz etmeden ezeli hükümlere teslim olarak ve ebedî tedbirlere dayanarak, Allah Teâlâ’nın rızâsı dairesine girip kendi nefsinin rızâsından sıyrılıp çıkmaktır”.¹⁶⁷

Rızâ tasavvufta yüce bir makam olarak kabul edilir ve Hz. Muhammed (s.a.v.) bu makama erişmiştir:

Ol Habîbullâh dedi yâ zü’n-ni‘am
Ümmet için ben bu hâle râzıyam (557)

1.2.2.3.21. İnâyet

İnâyet Allah’ın kuluna merhamet ederek ona yardım edip lütufta bulunmasıdır. Allah inâyet sahibi olduğu için (123) Mehmed Tefkîk Efendi Allah’tan mahşer gününde kendisine yardım etmesini diler ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) de inâyetini talep eder:

Ey inâyet sâhibi ve’y Rabbenâ
Etme rüsvây bizleri rûz-ı cezâ (544)
Reddedip kılma bizi hûr u melûl

¹⁶⁶ Uludağ, age., 168.

¹⁶⁷ Necmeddin Kübrâ, (Haz., Sülayman Gökbulut), *Tasavvufta On Esas -Usûlü’l-Aşere Şerhleri-* (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2010, 58.

Kıl inâyet bize ey şâh-ı Harem (759)

Mehmed Tevfik Efendi eserini Allah'ın inâyetiyle yazdığını dile getirir:

Heze[c] bahrından içtim şerbeti [H]ak'tan inâyetle

Nice sâkîler andan sundular şerbet hakîmâne (45)

“Kul, Allah'ın inâyetiyle yüce makâmlara ulaşır.”¹⁶⁸ Hz. Muhammed (s.a.v.) miraç gecesinde Allah'ın inâyeti sayesinde pek çok hikmete mazhar olmuştur:

Her birinde seyr-i hikmet eyledi

Hak ana lutf u inâyet eyledi (670)

1.2.2.3.22. Fakr

“Fakr, suret ve mana fakirliği diye ikiye ayrılır. Suret fakirliği mal mülk, servet sahibi olmamaktır. Tasavvufta aslolan mana fakirliğidir. Manevi fakirlik, dünyadan, topyekün mâsivadan hiçbir şeye gönülde yer vermeyerek, malik olunan şeyleri Hakk'ın rızasına sunmaktır.”¹⁶⁹ Salik hiçbir şeye sahip olamadığını, her şeyin yüce yaratıcıya ait olduğunu idrak ederek bu düşünceye göre yaşamalıdır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın habibi olmasına rağmen dünyevi unsurları kalbinden uzak tutup hem suret hem de mana fakrını tercih etmiş (552) ve suret fakrını asla gizlememiştir:

Fânîde fakrı ederdi i'tibâr

Fakrını izhâr ederdi kılmaz âr (553)

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Fakirlik benim iftiharımdır” demiştir. Bu fakirlik her şeyin Allah'a ait olduğunu anlayabilmek ve kavrayabilmektir.”¹⁷⁰ :

Der idi el-fakru fahrî ol habîb

O merâhim-kâr o deryâ-yı edîb (554)

¹⁶⁸ Tatcı, age., 423.

¹⁶⁹ Kılıç, age., 40.

¹⁷⁰ Kılıç, age., 40.

1.2.2.3.23. Himmet

Himmet, kulun, olaylar karşısında elinden geleni yaptıktan sonra iyi niyetle Allah’a yönelmesi sonucunda kendisine sunulan ilâhi yardımdır. Bu kavram eserde “himmet, hümâm, himem” kelimeleriyle işlenmiştir:

Eserde ara ara geçen himmet kavramı (75, 187, 254, 260, 267, 448, 459, 512, 570, 768) genelde Hz. Muhammed (s.a.v.) için kullanılmıştır. O “hümâm”dır yani himmet sahibidir ve onun himmeti çok yücedir:

Gecelerde az uyurdu ol hümâm (570/1)

Şefkat ü hem himmet-i vâlâsına (187/2)

1.2.2.3.24. Mana

“Bir şeyin sahtesi ve taklidine dava, hakikatine ve ruhuna mânâ denir.”¹⁷¹ Eserde mana kelimesi yalnızca bir yerde can veya ruh kavramını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah tarafından manada mükemmel kılınmıştır:

Anı sûret ve ma‘nâda mükemmel eyledi Mevlâ (57/1)

1.2.2.3.25. Halvet

Kulun nefsi isteklerden uzaklaşıp Allah’a yaklaşmasını sağlayan halvet, “Uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak topluma karışmamak”¹⁹⁰ anlamına gelir. Hz. Muhammed (s.a.v.) âlemde aslolan varlığın Allah olduğunu anladıktan (349) sonra toplumdan uzaklaşmış ve Hira mağarasında halvet halini yaşamıştır:

Gûşe-i tenhâyı etti ihtiyâr

Eyledi gâr-ı Hırâ’yı i‘tibâr (351)

Halvet “Vuslat alâmetidir.”²²² Peygamberimiz Hira mağarasında haftalarca halvette kaldıktan sonra Rahman’ın vuslatına yol bulmuştur:

Hefteler gelmezdi andan ol Resûl

Buldu anda vuslat-ı Rahmân’a yol (352)

¹⁷¹ Uludağ, age., 236.

¹⁹⁰ Uludağ, age., 156,

²²² İz, age., 190.

Peygamberimiz'in Allah'a en yakın olduğu an olan miraç gecesi eserde "halvet-i hâss" tabiriyle ele alınmıştır:

Halvet-i hâss u harâm-ı Bârîye
Nâ'il-i vuslatta ol serverine (513)

Halvetin "Ne bir meleğin ne de diğer herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hak ile sırren (manen) konuşmak, ruhen sohbet etmek."¹⁷² anlamı da vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ne meleklerin ne de herhangi birinin sığmadığı bu hali yaşamıştır:

Çünkü ana var idi bir vakt-i hâs
Ne melek sığar ana ne zât-ı hâs (419)

1.2.2.3.26. Hâl

"İnsanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen manalar (feyz, bereket, marifet, his ve heyecan). Şimdiki zaman içinde bulunulan vakit ve an."¹⁹² Hâl, "Sırf Hakk'ın lütfundan kalbe gelen neş'e, hüzn, sıkıntı, ferahlık gibi hallerdir ki, bunlar insanın kendi kendine elde ettiği hallerden olmayıp, Hak'dan kalbe vürûd eden hallerdir."²²⁵ Tasavvufta hâl kavramıyla makam kavramı bazen karıştırılır fakat bunlar farklı anlamları taşırlar. Makam genelde kalıcı, hâl ise gelip geçici bir durumdur.

Mehmed Tevfik Efendi bu eserini, gönlüne bir hayalin düşüp ona farklı bir hâl yaşatması nedeniyle yazdığını belirtir:

Pes temevvüc eyleyip geçti gönülden bir hayâl
Hâb u râhattan nişân koymadı bende işbu hâl (3)
Koymadı hâlime sevdâ-yı Resûl-i zî-nasîr
Mevlidin yazdırdı mihr u şevk u ışk-ı bî-nazîr (12)

Muhammedî nuru muhafaza etme şerefine erişen kimseler (167) bu nur kendilerinde bulunduğu süre zarfında mecd ve rifat hâlini yaşamışlardır:

¹⁷² Uludağ, age., 156.

¹⁹² Uludağ, age., 154.

²²⁵ İz, age., 187.

Hangi alna nakl olundusa o nûr

Mecd u rif'at eyledi anda zuhûr (168)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece âlemdeki varlıklarda değişik hâller zuhur etmiştir. Yer ve gök şevk ve şâdlık hâline bürünüp raksa başlamışlardır:

Raksa geldiler zemîn ü âsumân

Şevk u şâdlıktan bu hâlât bî-gümân (241)

Kulun içerisinde bulunduğu hâl Allah tarafından verilir. Eserde Allah'a iyi ve hayırlı hâlleri yaşayabilmek için dua edilmektedir:

Allâhümmeğfir zünûbenâ vestür uyûbenâ ve beyyiz vücûhenâ ve nevvir kulûbenâ ve'srah sudûrenâ vaslih ahvâlenâ. (s. 47)

1.2.2.3.27. Havf-Recâ

Havf korku, recâ ise ümit anlamına gelir. Bu iki kavram genelde bir arada kullanılarak hem Allah'tan korkmayı hem de Allah'ın merhametinden asla ümit kesmemeyi ifade eder. Salik bu iki durum arasında denge kurmayı başarabilmelidir.

İslamda havf ve recâ bir arada bulunan unsurlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) hem korkutmakla hem de müjdeleyip ümitlendirmekle görevlendirilmiştir:

İnmeğe başladı Kur'ân âyeti

Pes Hudâ inzâra me'mûr eyledi (360)

Şâhid u meşhûd u hâdî hem beşîr

Sâdık u masdûk u muslîh u nezîr (621)

Mehmed Tevfik Efendi Peygamberimiz'in şefaatinde recâ ettiğini ve Allah'ın lütfu sonsuz olduğu için Allah'tan ümidini kesmediğini belirtir:

Hem şefâ'attir recâmız ey habîr

Kıl şefâ'at bize ey hayru'l-enâm (757)

Dergâh-ı izzetten ey Rab nâ-ümîd

Olmazız çün lutf u in'âmın mezîd (116)

1.2.2.3.28. İki Cihân

İki cihân kavramı dünya ve ahirete işaret eder. Eserde iki cihân, “iki dâr, dü dâr, dü cihân, dü âlem, kevneyn” kelimeleriyle ele alınmıştır.

İki cihânın şâhı Hz. Muhammed’dir (s.a.v.) (46, 516) ve o iki âlemin rahmetidir (316). İki âlemde de kurtuluşa ermek isteyen kişi gönülden gelerek Allah’ı zikretmeli (94), Hz. Muhammed’e (s.a.v.) çokça salavat getirmeli ve onun yolundan gitmelidir:

Bulmak istersen dü âlemde necât
Seyyidü’l-kevneyne olsun çok salât (591)

Kim gide bu râh-ı şâha bî-gümân
Dü cihânda bula ol emn ü emân (594)

1.2.2.3.29. Hayrân

Şaşırma, şaşkınlık halinde olma anlamına gelen hayrânlık “Kalbe gelen bir tecelli (vârit) sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hale gelmesi.”¹⁷³dir.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) doğumunda yaşanan ilâhi olaylar sonucu Âmine Hatun kendinden geçerek (250) hayret ateşine düşmüştür:

Âteş-i hayretle baktım bir dahâ
Gördüm anda gûşede hayru’l-verâ (252)

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) doğduğu gece ilâhi kudretle Sâsânî hükümdarı Kisra’nın sarayının sütunlarının sarsılıp yıkılması (280) sonucu hükümdarın kalbi hayret hâliyle dolmuş ve hayret hâlinin etkisiyle taşla mücevheri ayırt edemeyecek duruma düşmüştür:

Hayret içre kaldı kalb-i Kayseri
Fark edemez oldu sengden cevheri (281)

Mehmed Tevfik Efendi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) aşkının hayrânı olmuştur (764). Peygamberimiz’in yüzünün güzelliği ona bakan kişilerin hayret hâline düşmelerine neden olmuştur:

Dîdeler hayrân olurdu vechine
Hem sinek konmazdı rûy-ı pâkine (598)

¹⁷³ Uludağ, age., 163.

1.2.2.3.30. Hikmet

Hikmet “... insanın mevcudâtın hakikatini bilip hayırlı işler yapması, eşyanın iç ve dış keyfiyetlerinden bahseden ilim, kâinat ve yaratılıştaki ilâhî gaye, Tanrı hakikatini ifade eden dinî ve tasavvufî özlü söz”¹⁷⁴ gibi anlamları içine alır.

Allah Hakîm’dir (67, 152) yani sonsuz hikmet sahibidir. Onun küçücük bir hikmeti bile içerisinde birçok mana barındırır. Dilediği her şeyde bir hikmet vardır.

Kâinatı da hikmeti üzerine yaratmıştır:

Hikmetin bir katresi bahr-ı muhîr (103/2)

Tâ ki hikmet üzre tertîbât ile

Pek güzel tanzîm ü tensikât ile (134)

“Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”²²⁸ Allah Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hikmetinden vermiştir. Hikmetin feyzi Hz. Muhammed’dir (s.a.v.) (1). O bu âleme hikmetle gelmiştir (183). Âlemin kendisinden yaratıldığı Muhammedî nurda Allah’ın hikmeti vardır:

Bû’l-beşer etti kimin ola bu nûr

Dedi Hak nûr-ı habîbimdir o nûr (160)

Hıfzına dikkat edip kıl ihtimâm

Hikmetim var anda sen bil lâ-cerem (161)

1.2.2.3.31. Ubûdiyet

Ubûdiyet, kişinin hangi şartlar altında olursa olsun içten gelerek Allah’a kulluk etmesidir. Allah Kur’an-ı Kerîm’de insanlara kendisine kulluk etmelerini buyurmuştur: “Şüphesiz bu (İslâm), tek ümmet (din) olarak sizin ümmetiniz (dininiz)dir. Ben de Rabbinizim. Onun için sadece bana kulluk edin.”¹⁷⁵ Allah’ın emrine uyularak kulluk görevi yerine getirilmelidir:

¹⁷⁴ Tatcı, age., 438. ²²⁸

Bakara: 2/269.

¹⁷⁵ Enbiyâ: 21/92.

Emr ü fermân-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm
Bizedir kulluk edelim ve's-selâm (634)

1.2.2.3.32. Tevbe

“Tövbe, dönmekten ibarettir ve herkesin dönüşü de içinde bulunduğu şeydendir. Kişi eğer küfürde ise imana, kötülükte ise iyiliğe, sefâhette ise hilme, cehâlette ise ilme rücû eder.”¹⁷⁶ Salik sürekli tevbe etmelidir çünkü “Bütün makamlarda tevbeye ihtiyaç duyulur ve ibadetlerin hepsi de onun üzerine bina edilmiştir.”²³¹

Hiz. Âdem şeytan nedeniyle cennetten çıkartıldığında Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) adını cennette görmüş ve onun yüzü suyu hürmetine tevbe edince Allah onun tevbesini kabul etmiştir. Bu nedenle Hiz. Muhammed (s.a.v.) nebiyyü't-tevbedir:

Sâhibü'l-havz u nebiyyü't-tevbedir
Sâhibü't-tâc u nebiyyü'r-rahmedir (625)

Mehmed Tevfik Efendi eserinde sık sık Allah'tan af dileyip (14, 122, 545) tevbe etmektedir:

Bendenin işi olur cürm ü hatâ
Şâhın işi dâ'imâ lutf u atâ (112)

Afv edip kılma bizi hor u zelîl
Hem hidâyet eyleyip kılma rezîl (124)

1.2.2.3.33. Firak-Vuslat

Firak ayrılık, vuslat ise kavuşmadır. Allah'ın ruhundan üflediği ve meskeni cennet olan insan daha sonra dünyaya gönderilmiştir. Bu nedenle asıl mekânından ve yaratıcısından ayrı olan insan firak yani ayrılık halindedir. Dünya hayatı tamamlandıktan sonra asıl yerine yani yaratıcısının yanına dönecektir. Bu durum da vuslat olarak adlandırılır.

Eserde Hiz. Muhammed'e (s.a.v.) âşık olan Burak'ın ondan ayrıyken içine düştüğü sıkıntılı hal firak olarak geçer (434).

¹⁷⁶ Kübrâ, age., 63, 64.

²³¹ Kübrâ, age., 64.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) Hira mağarasında halvet durumunu yaşadığı zamanda (17) ve miraç gecesinde bu dünyadayken ilahî vuslata ulaştığı belirtilir (513).

1.2.2.3.34. Dünya

Tasavvufta dünya "İnsanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey, mal ve menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöhret."¹⁷⁷ şeklinde yani olumsuz bir bakış açısıyla ele alınır. Eserde bu kavram "dünya, cihân, fânî, masivâ" kelimeleriyle ele alınmıştır. Dünya geçicidir, fânîdir (325). Fakat Allah yine de dünyayı büyük bir düzen üzerine yaratmıştır:

Dîn ü dünyânın hemîşe ey emîr
İntizâmın diledi Hayyun Kadîr (724)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) doğduğu zaman dünyayı baştanbaşa bir nur kaplamış (274) ve dünya cennet gibi olmuştur:

Zîver-efzâ oldu âlem pek karîb
Cennet-âsâ oldu dünyâ pek acîb (244)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) dünya malını istememiş ve sahiplenmemiştir (556,557). Ümmetine de dünya hayatını nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmiştir:

Her umûr-ı dîn ü dünyâyı temâm
Ta'lim etti ümmetine zü'l-kerem (368)

"Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!"²³³ Allah'ın da kullarına bildirdiği üzere dünya gelip geçiciyken kalıcı yurt ahiret olacaktır. Dolayısıyla insan din için ahiret için dünya kumaşını feda etmelidir:

Dîn için ey sâlih-i merd-i Hudâ
Kâle-i dünyâ edilmezse fedâ (644)

Salikin düşmanı olan nefis kişiyi dünyanın malı, süsü ve daha pek çok unsuruyla aldatmaya çalışmaktadır. Allah ise kullarına: "Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın."¹⁷⁸ buyurmuştur. Dünya fitnedir yani

¹⁷⁷ Uludağ, age., 112.

²³³ Ankebût: 29/64.

¹⁷⁸ Lokmân: 31/33.

kargaşa, huzursuzluk ve kötülükle doludur. Salık bu fitne yurduna bağlanmamalı ve onu dünyanın güzellikleriyle kandırmaya çalışan nefsine aldanmamalıdır:

Fitnedir dünyâyâ meftûn olmagıl
Aldanıp rengine magbûn olmagıl (654)

1.2.2.4. Tarîkat ve İlgili Mefhumlar

1.2.2.4.1. Kutb

“Kutub, değirmen taşının miline verilen isimdir. Değirmen taşının bu mil etrafında döndüğü gibi âlemin mihverini de bu kutub oluşturuyor.”¹⁷⁹ Âlemin yüce velîsi olarak kabul edilen kutb, “Her zaman âlemde Allah’ın nazar kıldığı yer olan tek kişi.”²³⁶dir. “Tek Kutub işte o Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ruhudur.”²³⁷

Hz. Muhammed (s.a.v.) âlemin büyük mürşididir, o “kutb-ı âlem”dir:

Merhabâ peygamber-i âhir zemân
Merhabâ ey kutb-ı âlem kâmurân (473)

1.2.2.4.2. İrşâd

İrşâd, salike manevî konularda doğru yolu göstermek ve bu sayede onun Allah’a yaklaşmasına yardımcı olmaktır.

Doğru yolu gösteren kişi Hz. Muhammed’dir (s.a.v.) (621). O vahyin sırrı sayesinde insanlara rehber olmuştur (357). Allah’ı zikretmek kişiyi hidayet yollarına götürür, irşâd eder:

Allah adı rûh u cismi şâd eder
Hem hidâyet yolların irşâd eder (90)

1.2.2.4.3. Dergâh

¹⁷⁹ Türker, age., 145.

²³⁶ Uludağ, age., 223

²³⁷ Kara, age., 200.

Kelime anlamı eşik olan dergâh tasavvufta tekke yani “Tarîkat faaliyetinin icrâ edildiği binadır”¹⁸⁰. Dergâh dostun mekânıdır. Yola girmek isteyen önce dergâha gitmeli ve oraya kabul edilmelidir.

Mehmed Tevfik Efendi herhangi bir tarikâte ait dergâhtan değil; Allah’ın dergâhından bahseder. Allah’ın dergâhından ümit kesmediğini (116), dileklerini onun dergâhına sunduğunu (118, 751) belirtir (116). Allah’tan onu dergâhına kabul etmesini ister. Allah’ın dergâhında karıncayla Hz. Süleyman beraberdir, onun dergâhını akıl idrak edemez:

Dergâhında ede makbûl Kirdigâr (74/2)

Dergeh-i Hak’ta Süleymân ile mûr

Biledir aslâ ana ermez şuûr (635)

1.2.2.4.4. Tâc, Hulle, Kemer

Târikat mensuplarının giydikleri sembolik kıyafetler vardır. Tâc, hulle ve kemer bunlardan bazılarıdır. Târikat ehlinin kullandığı bu kıyafetler Hz. Muhammed’e (s.a.v.) dayandırılır. “Yahyâ Âgâh Efendi’ye göre, Hz. Peygamber’in çeyizi, miraca davet esnasında Ümmühânî’nin evinde Cebrâil eliyle verilmiştir. Bu sebeple dinî giyimkuşam keyfî ve örfî mahiyetten çok, ilâhî bir kaynağa sahiptir. Hz. Peygamber’in çeyizi şunlardan meydana gelmektedir: Taç, hulle, kemer, asâ ve na‘leyn.”¹⁸¹

Cennette kıymetli taşlarla süslenmiş bir tâc, hulle ve kemer bulunmaktadır (429). Cebrâil (a.s.) bunları alarak Peygamber efendimize getirmiş ve miracı müjdelemiştir (442). Hz. Muhammed (s.a.v.) tâcı ve hulleyi giyip izzetle kemerini kuşanmış ve miraca çıkmıştır:

Giydi tâc u hulleyi ol pür-himem (448/2)

İzzet ü hikmetle kuşandı kemer

Va’d ile bindi Burâka hoş haber (449)

Hz. Muhammed (s.a.v.) saadet tâcını giymiştir (465) ve tâcın sahibi odur:

¹⁸⁰ Türker, age., 147.

¹⁸¹ Semih Ceyhan, “Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî’nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25, 2011, 113-172. ²⁰² Uludağ, age., 248.

Sâhibü't-tâc u nebiyyü'r-rahmedir (625/2)

1.2.2.4.5. Meydân

Meydan tasavvufta “Maşuku temaşa makamı”²⁰²dır. Miraç gecesi Allah meydan makamını Hz. Muhammed’e (s.a.v.) bahşetmiştir (466). O meydan yalnızca Peygamberimiz’e mahsustur ve Peygamberimiz’in ayak basmasıyla o uluların meydanı arzusuna ulaşmıştır:

Zâtına mahsûs bu meydân ba‘de-zîn

Azm-ı didâr eylesen ey bihterîn (484)

Hâk-i na‘linle edip kuhl-i cilâ

Erdi arzusuna meydân-ı ulâ (494)

1.2.2.5. Ahlaki Unsurlar

Kişinin sahip olduğu huylar ve sergilediği davranışlar ahlak olarak değerlendirilir. “Tasavvuf kötü huylardan arınmak (tahalli), iyi huylarla bezenmektir (tehalli). Tasavvuf ahlaktır”.¹⁸² Güzel ahlak nefis terbiyesi için şarttır çünkü “Nefsin edeplenmesi güzel ahlak ile ahlaklanmak, kâmil edeplerle edeplenmektir”¹⁸³.

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlakı, ahlakın en yücesidir (549,563). Tasavvuf yolunda ilerleyen salik kendisine onun ahlakını örnek almalıdır. Çünkü “Muhammedî Hakikat kemâle ulaşmak isteyen tüm insanların etrafında döndüğü merkez nokta (kutup) gibidir. Bir insan beşer sûretinde zuhûr eden Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) evsâf ve ahlâkını tahakkuk ettirdiği ölçüde bu merkez noktaya yaklaşmaya devam eder.”²⁴³

Eserde ahlaki unsurların merkezine Hiz. Muhammed (s.a.v.) yerleştirilmiş ve üstün ahlak onun davranışları ve yaşantısı üzerinden okuyucuya yansıtılmıştır. Yani Hiz. Muhammed (s.a.v.) topluma örnek olacak ideal bir şahsiyet olarak sunulmuştur. Bunun dışında ahlak konusuna Hiz. Muhammed’den (s.a.v.) bağımsız olarak çok az değinilmiştir. Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlaki yaşantısı, tezimizin Hiz. Muhammed (s.a.v.) bölümünde

¹⁸² Uludağ, age., 30.

¹⁸³ İsmail Hakkı İzmirli, *İslam Felsefesi Tarihi* (1. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, 91. ²⁴³ Osman Nuri Küçük, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de İnsan-ı Kâmil* (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011, 200.

ele alınmıştır. Bu kısımda Peygamber efendimizden bağımsız olarak ele alınan iyi veya kötü ahlaki unsurlara yer verilecektir.

1.2.2.5.1. Hayâ

Hayâsızlık Allah tarafından yasaklanmıştır: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar.”¹⁸⁴ Şeytan ise kişiyi hayâsızlığa yönlendirir: “Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı emreder.”¹⁸⁵

Hayâ etmek inancı güçlendirir ve namusu korur:

Kıl hayâ ey nâ-tüvân u mücrim u âsî hemîn

Gülşen-i mahbûb-ı Yezdân’a çün oldun tâ karîn (10)

Hem hayâ edip olalım pâk-i dest

Perde-i nâmus edilmeye şikest (643)

1.2.2.5.2. İffet

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) sütannesini Halime Hatun’un kişiliği iffetle temizlenmiştir:

O kabileden Halîme sâliha

İffet ü ismetle zâtı tâhire (299)

1.2.2.5.3. Hûb Sirişt

Eserde Peygamberimiz’in sütannesinin huyunun güzelliğine de yer verilmiştir:

Pâk-i gevher hûyur u dildâr idi

Pâk-i hulk-ı hûb sirişt hoş-kâr idi (300)

1.2.2.5.4. Söz Söyleme Adabı

Söze Allah’ın adıyla başlanmalıdır, bilge kimselerin âdeti böyledir:

Allah adın edelim söze esâs

¹⁸⁴ Nahl: 16/90.

¹⁸⁵ Bakara: 2/268

Öyledir âdâtü her ehl-i şînâs (89)

Peygamber efendimizin meclisinde yüksek sesle konuşulmaz. Bu durum Kur'an'da: “Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin.”¹⁸⁶ ayetiyle de emredilmiştir:

Meclisinde ref'-i savt olmaz idi
Sohbetine hîç doyulmaz idi (599)

1.2.2.5.5. Kibir, Kin, Adâvet

Kibir meskeni cennet olan şeytanın lanetlenmesine neden olmuştur (158):

Kibr edip İblîs secde etmedi
Râh-ı fermân-ı Hudâ'ya gitmedi (157)

Kin ve adâvet besleyenler doğruluktan uzaklaşır ve küfür onların gözlerini örter (396):

Kîn adâvetten kapılar açtılar
Herze-gû dînân ki haktan kaçtılar (395)

1.2.2.5.6. Hased, Buğz

Miraçtan sonra haset ve buğz ehli Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu yüceliğe erişmesini çekememiştir:

Ehl-i buğz ile hased oldu hazîn
Bâ-husûs kavm-i rezîl-i müşrikîn (530)

1.2.2.5.7. Nifak

Nifak ehli Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mucizelerini gördükleri halde (393) iman etmemişler ve bu kötü ahlaki noktada kalmışlardır:

Zâ'il olmadı yine küfr ü nifâk
Görmüş iken mu'cize vü inşikâk (394)

¹⁸⁶ Hucurât: 49/2.

1.2.2.5.8. Bedkâr

Peygamber efendimizin doğduğu gece kötü ahlak üzere yaşayan kavmin akılları başlarından gitmiştir:

Zehresi çâk oldu bedkâr kavminin

Meşrebi dîvâne oldu anların (277)

II. BÖLÜM METİN

2.1. METİN

2

MEVLÛD-İ ŞERÎF

SEBEB-İ TE'LÎF

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilün)

1. Mahz-ı rahmet gayet-i büşrâ resûl-i kibriyâ
Feyz-i hikmet “âyet-i kübrâ”¹⁸⁷ Muhammed Mustafâ

Muhammed Musafa (s.a.v.), merhametin ta kendisi, müjdenin çoğu, azametinin peygamberi, hikmetin bereketi ve en büyük ayettir.

2. Vâsif u medh etmiş anı çün Hazret-i Bârî Hudâ
Ana kâfidir hitâb-ı zü'l-Celâl-i “kul kefa”¹⁸⁸

Çünkü yaratıcı, Hz. Huda onun özelliklerini övmüş. Celal sahibinin ona “De ki, (Allah) yeter” hitabı kâfidir.

3. Pes temevvüc eyleyip geçti gönülden bir hayâl
Hâb u râhattan nişân koymadı bende işbu hâl

¹⁸⁷ Tâhâ: 20/23.

¹⁸⁸ Ankebut: 29/52.

Şimdi gönülden dalgalanıp bir hayal geçti. Bu durum bende uykudan ve rahattan iz bırakmadı.

4. Rûz u şeb mir'at-i dilde cîlve-gerdi bî-hâb
İhtiyârımı elimden kapıp ederdi hitâb

Gece ve gündüz uyumadan, gönül aynasında naz yapardı. İrademi elimden alıp konuşurdu.

5. Gûyiyâ derdi Resûl'ün mevlîdini çok zevât
Nazm edip şîrîn zebânla cisme vermişler hayât

Sanki: “Resul’ün mevlidini çok kişiler tatlı dille şiirleştirip, cisme hayat vermişlerdir.” derdi.

6. Tâ açıla bağ u bostana bu yüzden bir kapu
Ehl-i aşka bûy-ı cânândan gele türlü koku

Bu yüzden bağ ve bahçeye bir kapı açılsın. Aşk ehline sevgilinin kokusundan türlü kokular gelsin.

7. Ey gönül kimden izin aldın da girdin gülşene
Sen kim oldun el uzatıyorsun anın verdine

Ey gönül, kimden izin aldın da gül bahçesinde girdin? Sen kim oldun onun gülüne el uzatıyorsun?

8. Ya'nî mahbûb-ı Hudâ'yı kim olam medh eyleyem
Nûr-ı pâk-i Mustafâ'yı ben nice şerh eyleyem

Yani ben kimim ki Huda'nın sevgilisini öveyim? Mustafa'nın (s.a.v) mübarek nurunu nasıl açıklayayım?

9. Bu ne cür'et şârih-i sadrı anın Mennân iken

Bu ne midhat râfî‘-i zikri anın Hannân iken

Onun kalbinin şarihi, ihsanı bol Allah’ken, bu ne cüret? Onu yücelten söz çok merhametli Allah’ınken bu ne övgü?

10. Kıl hayâ ey nâ-tüvân u mücrim u âsî hemîn
Gülşen-i mahbûb-ı Yezdân’a çün oldun tâ karîn

Ey güçsüz, günahkâr ve asi, hemen hayâ et. Çünkü Allah’ın sevgilisinin gül bahçesine yaklaştın.

11. İşbu zecr ü levh ü tevbîhten halâs bulmak asîr
Gönlün arzu ettiği râh çünki bir emr-i hatîr

İşte bu engel olma, kötü konuşma ve azarlamadan kurtulmak zordur. Çünkü gönlün istediği yol (o) yüce kişinin emridir.

12. Koymadı hâlîme sevdâ-yı Resûl-i zî-nasîr
Mevlidin yazdırdı mehr u şevk u ışk-ı bî-nazîr

Yardım eden Resul’ün sevdası beni bırakmadı. Eşsiz aşk, istek ve muhabbetle mevlidini yazdırdı.

3

13. Lîki lutfundan ümîd-vârım olur cürmüm yesîr
Âdeti iyilik olup hayra demez lâ ol beşîr

Ancak lutfundan ümitliyim günahım az olur. Müjde getirenin âdeti iyiliktir, hayra hayır demez.

14. Ya‘nî ol şemsü’l-hüdâ bîçâre-gânın melce’i
Afv eder her dem anın cûd u sehâ hep işleri

Yani o doğru yolun güneşi, çaresizlerin sığınağı her zaman affeder. Onun işleri hep cömertlik ve eli açıklıktır.

15. İsr-i pâk ü sahib-i hulk-ı azîm bir pâdişâh
Müznib u mecrûhlara lutf u kerem eyler o şâh

(O) Saflığın nişanesi ve yüce, iyi ahlakın sahibi bir padişah; o şah günahkârlara ve yaralanmışlara iyi muamele yapıp yardım eder.

16. “Rahmeten li’l-âlemîn”¹⁸⁹ kıldı Hudâvend-i Semî‘

Rûz-ı mahşerde günahkâr ümmetine hem şefî‘

Her şeyi işiten Allah (onu) hem âlemlere rahmet; hem de mahşer gününde günahkâr ümmetine şefaati kıldı.

17. Aşk u şevkin derdine dūçâr olandan hîç elem Eksik olur mu meğer matlûba vuslat
yâ adem

Aşk ve arzunun derdine yakalanandan elem hiç eksik olur mu? Sonuç ya istenilene kavuşma ya da yokluk (olur).

18. Şiddet-i âlâm ile pek ağrıyordu gözlerim
İztirâr u nâ-tahammûlden ne râhat ne nevim

Gözlerim, şiddetli bir acıyla çok ağrıyordu. Çaresizlik ve tahammülsüzlükten ne rahat ne de uyku (kalmıştı).

19. Cismimi bu illetin pür-âteşi etti hilâl
Ol şifâ bahşa derûndan eyler idim arz-ı hâl

Bu hastalığın ateşi bedenimi hilal haline getirdi. O şifa verene içtenliğimle durumumu bildirirdim.

¹⁸⁹ Enbiyâ: 21/107.

20. Her birinden hûn-âlûd sel gibi câri idi Tâ berîn geşt ü güzâr etti nice eyyâm dahi

Her birinden sanki kana bulanmış sel aktı. Pek çok günler (böylece) geçip gitti.

21. Hâsılı Muhtâr u mahbûb u resûl-i Kirdigâr
Mevlîdinden hayli yazdım yok iken gözde gubâr

Sonuçta, gözde fer yokken, Allah'ın resulü, sevgilisi ve seçilmişinin mevlidinden hayli yazdım.

22. Va'd u nezr ettim bu evcâ' u mükedderden eğer
Kurtulursam tekmîl edem mâni' idi bu keder

Bu keder bana engeldi, eğer bu acılardan ve üzüntülerden kurtulursam, (eseri) tamamlayacağıma dair söz verip adak adadım.

23. Ol Cenâb-ı Kibriyâya hamd u şükrü dâ'imâ
Mahz-ı lutf u fazl-ı bahrından bana verdi şifâ

Azamet sahibi Allah'a daima hamd ve şükür olsun. İyiliğin ta kendisi, cömertlik denizinden bana şifa verdi.

24. Sa'yı nâ-mahdûd ile işbu nezir icrâsına
Bed' edip kıldı müyesser Hak beni itmâmına

Sınırsız çalışmayla bu adağın icrasına başladım, Allah tamamlamayı nasip etti.

25. Gerçi yazılmış güzel güzel kitaplar bî-idâd
Anların her tânesinde vardır elbet türlü tat

Gerçi güzel güzel yazılmış kitaplar sayısız; elbet onların her birinde çeşitli tatlar vardır.

26. Ol sipehsâlâr-ı fahr-i enbiyâ ve asfîyâ Müstegâsü'l-mürselîn ü şâfi'-i rûz-ı cezâ

O, askerlerin, peygamberlerin ve doğru yoldakilerin en büyüğü; peygamberlerin yardım isteyeceği ve kıyamet gününün şefaathçisi(dir).

27. Hak anın rütbesini a‘lâ edip kıldı habîb

Bu vesîleyle dîl-i mecrûhuma ola tabîb

Allah onun rütbesini yükselterek onu sevgili kıldı. Bu vesileyle gönül yarama tabip olsun.

28. Belki hayr ile beni yâd edeler ihvân-ı dîn

Rûhumu şâd edeler “ihlâs”¹⁹⁰ ile her kâri’în

Umulur ki dîn kardeşlerim beni hayırla yâd ederler. Okuyucuların hepsi samimiyetle (İhlas Suresi’yle) ruhumu şad ederler.

29. Çün azîmetle yazıldı maksâd oldu âşikâr

Rûh-ı pâk-i Mustafâ’ya ver salâvât bî-şümâr

Çünkü (eser) sebatla yazıldı, maksat açıkça ortaya çıktı. Mustafa’nın (s.a.v.) temiz ruhuna sayısız salavat getir.

30. Şükr edip yâ Rabbi her ân ederim hamd ü senâ

Salli yâ Rabbi ve bârik alâ hayrû’l-verâ

Ey Allah’ım şükr edip her an hamd ile seni överim. Âlemin hayırlısının üzerine rahmet ve bereket (olsun).

4

KASİDE-İ LATÎFE Lİ-ŞERBETİ MEVLÛD-İ ŞERÎF

(mefâ‘lün/ mefâ‘lün/ mefâ‘lün/ mefâ‘lün)

¹⁹⁰ Kur’an-ı Kerîm’in 112. suresi.

31. Şifâdır şerbet-i mevlûd-i pâk-i seyyid-i âlem
İçelim kana kana gel ferahnâk u fahûrâne

Âlemin efendisinin mübarek mevlidinin şerbeti şifadır. Gel sevinçle ve övünerek kana kana içelim.

32. Tahûrdur şerbeti mevlûd-i pâk-i Peygamberi zî-şân
Ne güzel bu şifâdır her nev‘i emrâz-ı şettâye

Şanlı Peygamber’in mübarek mevlidinin şerbeti temizleyendir. Ne güzel bu, her çeşit hastalığa şifadır.

33. Şarâb-ı Cennet-i Firdevsiden içmek dilersen ger
Okut mevlûd-i fahrû‘l-enbiyâyı sen sürûrâne

Eğer Firdevs cennetinin şarabından içmeyi dilersen peygamberlerin yücesinin mevlidini sevinçle okut.

34. Muhammed Mustafâ Hakk’ın resûlü hem habîbidir
İçelim şerbet-i mevlûdünü i‘zâz u ikrâmla

Muhammed Mustafa (s.a.v.) Allah’ın resulü ve habibidir. Mevlidinin şerbetini hürmetle ve ikram ederek içelim.

35. Tecellâ-yı cemâlini görür ol kim eder hürmet Okutur mevlûdün dâ‘im eder şerbet
kerîmâne

Her kim saygıyla, mevlidini devamlı okutarak kerem sahibine yakışır surette şerbet yaparsa Allah’ın lütuf ve ihsanıyla tecellisine nail olur.

36. Hudâ-yı lâ-Yenâmın lutf u ihsânın dilersen ger Okut mevlûdû etsin Hak seni
Kevser’le rıdvâne Uyumayan, gözetici Huda’nın lutfunu, bağışlamasını dilersen,
mevlidi okut; Allah seni Kevser’le hoşnut etsin.

37. Eyâ cânân dilersen cennet içre hûr u gılmânı
Okut mevlûd-i mahbûbu ri‘âyet eyle ahabâra

Ey canan! Cennette gılman ve hurileri istersen, (Allah’ın) habibinin mevlidini okut; söylenenleri yerine getir.

38. Odur kim Ahmed-i Muhtâr ana “lev-lâk” dedi Settâr
Ana hürmetle ey dildâr verin şerbet cömerdâne

(O) seçilmiş Ahmed’dir. Hataları örten Allah ona “Eğer Sen olmasaydın” dedi. Ey sevgili! Ona hürmetle, cömertçe şerbet verin.

39. Necâtı dü cihânda yoluna canlar fedâ etmek Bu kemter ki diler Hak’tan gide râh-
ı rızâsına

Yoluna canlar feda etmek, iki dünyada kurtuluştur. Bu hakir, Allah’tan, (Allah’ın) razı olduğu yolda gitmeyi diler.

40. Meded ey sâkî-i devrân yetişsin şerbet-i hamrâ
Çün olduk hâliyâ atşân verin şerbet rahimâne

Ey devran sâkisi yardım et, en kırmızı şerbet yetişsin. Çünkü şimdi susuz kaldık, merhametle şerbet verin.

41. Gönüller ola hep sâfi içip ol câm-ı eltâfi
Ola çün neş’eyi kâfi kıl ey bezm ehl-i devrâne

Gönüller, o güzellikler kadehini içip temiz olsun. Ey meclis! Dünya ehlinin neşesini kâfi kıl.

42. Bu vakt u sâ‘at akdestir ki mevlûdü mukaddestir
Dahi hoş-bûy-ı enfestir verin şerbet dilârâne

Bu vakit ve saat çok kutludur ki mevlidi mukaddestir. Ayrıca güzel kokusu çok nefistir, gönül dinlendirerek şerbet verin.

43. Yak ey ilm-i ledünnü şâhına ikrâmla sen anber
Dahi müşğ ü ûdu tîz tîz boca olsun safâ câne

Sen gayb ilmiyle ilgili olanları yak, şahına güzel koku ikram et. Hem misk ve öd ağacı kokusu çabukça cana gönül şenliği olsun.

44. Okundu mevlid-i zî-şân ferâh oldu dil-i vîran
Yine tekrar okut ey cân olun her dem arîfâne

Şanlı mevlid okundu, kederli gönül ferahladı. Ey can! Tekrar okut, her zaman bilgi sahibi olun.

45. Heze[c]¹⁹¹ bahrından içtim şerbeti [H]ak'tan²⁵² inâyetle
Nice sâkîler andan sundular şerbet hakîmâne

Allah'ın yardımıyla şerbeti hezec bahrından içtim. Nice sakiler şerbeti hakim olarak ondan (hezec bahrından) sundular.

46. Sirâc-ı nûr-ı enver hem hidâyet bî-nihâyettir Salât ile selâm etmek ki ol sultân-ı
kevneyne

(O) iki dünyanın sultanına salat ve selam etmek, ışığı çok parlak nur (gibidir) ve sonsuz hidayettir.

5

NA'T-I ŞERÎF

(mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün)

47. Cihânın fahri ol Hâlik Te'âlâ'nın Resûl'ünde
Risâlet nûru berk urdu hemân ki doğduğu gece

¹⁹¹ Metinde “hezeh” şeklinde yazılmıştır. ²⁵²

Metinde “cak” şeklinde yazılmıştır.

Cihanın yücesi, her şeyi yoktan var edenin Resul'ü doğduğu gece birden peygamberlik nuru şimşegi çaktı.

48. Güşâd oldu semâvâtın kapısı emr-i Yezdân'la
Saçıldı rahmet-i Sübhân Muhammed doğduğu gece

Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece Allah'ın emriyle göklerin kapısı açıldı, Allah'ın rahmeti saçıldı.

49. Bezendi cennet ü Tûbâ dahi hep hûr u gılmânlar Ederler her biri müjde
Muhammed doğduğu gece

Muhammed (s.a.v.) doğduğu gece Cennet ve Tuba ağacı ile bütün huri ve gılmanlar süslendi. Her biri (bunu) müjdeler.

50. Gelip raksa felekler hem dahi şems ü kamer cümle Ederler şevk u şâdlıklar
Muhammed doğduğu gece

Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gece, gökler ve güneşle ay raks ederler. Hepsi neşeli, sevinçli davranırlar.

51. Melekler muştuladılar anı ol şeb sevinç ile
C[in]nîn¹⁹² bir bir seyr etti Muhammed doğduğu gece
(O) gece melekler sevinçle onu müjdelediler. Muhammed (s.a.v.)
doğduğu gece cinler de onu bir bir seyretti.

52. Edildi terhîb ü ta'zîm kudûm-ı Ahmed'e şöyle
Sevindi muntazır olan Muhammed doğduğu gece

Ahmed'in (s.a.v.) dünyayı teşrifi hürmetle ve selamlamayla karşılandı. (Onu) bekleyenler Muhammed (s.a.v.) doğduğu gece sevindi.

¹⁹² Metinde "cünîn" şeklinde yazılmıştır.

53. Muhammed cânların cânı ana hürmetle ol Bârî
Edip mesrûr hep ervâhı Muhammed doğduğu gece

Yaratıcı, canların canı Muhammed (s.a.v.)’e hürmet olsun diye, Muhammed’in (s.a.v.) doğduğu gece ruhları hep neşelendirdi.

54. Ne heybet bu ne devlettir ne pâyeye bu ne izzettir
Dikildi üç alem birden Muhammed doğduğu gece

Muhammed (s.a.v.) doğduğu gece üç bayrak birden dikildi. Bu nasıl heybet ve talihtir, nasıl mertebe ve üstünlüktür?

55. Ne gevher o hümâyûn kim ne âlîdir anın şânı
Yıkıldılar bütün esnâm Muhammed doğduğu gece

(O) mübarek öyle cevherdir ki onun şanı çok yücedir. Muhammed (s.a.v.) doğduğu gece bütün putlar yıkıldı.

56. Şu her tekrîm u tebrîkler Resûl’ün şânına lâayık

(O) yektâ “âyet-i kübrâ”¹⁹³ tefekkür kıl belîğâne

Bu hürmet gösterme ve kutlamalar Resul’ün şânına layıktır. O benzersiz (kişi) en büyük ayettir, (onu) fasih ve düzgün şekilde düşün.

57. Anı sûret ve ma’nâda mükemmel eyledi Mevlâ O tâ kim “rahmeten li’l-

âlemîn”dir¹⁹⁴ bil hakîkâne Mevlâ onun bedenini ve ruhunu kemale ulaştırdı.

Onun âlemlere rahmet olduğunu iyice idrak et.

58. Dahi âhir zemân peygamberi kim hatmü’l-enbiyâ

Habîb-i hâs u hem âlî nesebdir bil edîbâne

¹⁹³ Tâhâ: 20/23.

¹⁹⁴ Enbiyâ: 21/107.

Hem ahir zaman peygamberi hem peygamberlerin sonuncusu, hem özel sevgili hem yüce soyludur, edeple öğren.

59. Ki ins ü cânna meb‘ûs pâdişâh-ı asfîyâdır hem
Beşerden nesl-i İbrâhîm Halîlullâh o dürdâne

İnsanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmiş, doğru yoldakilerin padişahıdır; ayrıca o inci tanesi, Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in neslindendir.

60. Şehîd-i Kerbelâ ceddî Alîyyü'l-Murtazâ dâme Dî anlar sâkî-i Kevser tezekkür kıl
muhibbâne

Kerbela şehidi (Hz. Hüseyin) ve ceddî Hz. Ali, Kevser suyunun sakisidir. (Onları) muhabbetle hatırla. -Daim ve bâki olsunlar!-

61. Dahi hep sâ'ir ashâbı cerâg u mescîd ü minber
Mürebbî âlem olmuşlar bu merdân-ı hulûsâne

Ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gezgin sahabeleri, bu samimi yiğitler; ı ışık, mescit ve minber (gibi) tüm insanlara yol gösteren olmuşlar (dır).

62. Şefî'-i rûz-ı mîzâne salât ile selâm eyle
Dahi hep âl u ashâb-ı vefâdârân u yârâne

Adalet gününün şefaatçisine ve ailesine, vefalı sahabelerine, dostlarına salat ve selam eyle.

6

MUKADDİME-İ ŞERİFE

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

63. Miftâh-ı mevlûd-i mahbûb-ı Kerîm
Oldu Bismillâhirrâhmânirrâhîm

İhsan ve inayet sahibinin habibinin mevlidinin anahtarı,
Bismillahirrahmanirrahim oldu.

64. Besmele gülzâr-ı ilmin miftâhı
Şehr-i ilmin hem revâc ü revnakı

Besmele, ilmin gül bahçesinin anahtarıdır. İlim şehrinin kıymeti ve güzelliği (dir).

65. Hasleti oldu sadâret dâ'imâ Hem senâ-yı müştemil müşkil-güşâ

(Besmele'nin) özelliği, daima başta bulunma ve zorlukları halledeni methetmek
oldu.

66. Ey Cenâb-ı pâk-i Yezdân ve'y Rahîm
Ey Hudâ-yı lâ-yezâl ü ey Kerîm

Ey yüce ve merhamet eden Yaratıcı! Ey asla yok olmayan ve cömert olan Rabb!

67. Bî-kıyâs hamd u şükür mahsûs sana
Ey Hakîm ü Kâdir ü Rabb-i bînâ

Ey hikmetli, her şeye gücü yeten ve her şeyi gören Allah'ım! Sonsuz hamd ve
şükür yalnız sanadır.

68. Çünkü sensin kâ'inâtın hâlikı
Lutf u ihsânına muhtâc her biri

Çünkü kâinatı yaratan sensin, her şey senin iyi muamelene ve bağışlamana
muhtaç.

69. Tâne zîbâ efdal-i halka salât
Dü cihân müstelzimi fevz ü necât

İki dünyada kurtuluş ve zafere ulaşmak (için) gereken şey, güzellik parçasına ve üstün yaratılışıya salât etmektir.

70. Tuhfe-i bî-gâyedir her subh u şâm
Şâh-ı kevneyne salât ile selâm

Her sabah ve akşam iki dünyanın sultanına salat ve selam etmek, sonsuz hediye dir.

71. Âl u ashâb-ı kirâmın cümlesi
Râh-ı dînin muktedâ vü şu‘lesi

Ailesinin ve sahabelerinin tümü, dîn yolunun rehberi ve ışığıdır.

72. Anlar a‘vân-ı Resûl-i Kibriyâ Hâdî-i râh-ı yakîn ü rehnümâ
Onlar yüce Resul’ün yardımcıları, doğru bilgi yolunun önde gelenleri ve rehberi (dirler).

73. Anlara olsun salât-ı nâ-miyât Hem hezârân-ı Tahîyyât “Fâtihât”¹⁹⁵

Onlara yüzlerce selâm ve binlerce Tahîyyat ve Fatihalar (hediye) olsun.

74. Ba‘de-zâ maksûd edile âşikâr
Dergâhında ede makbûl Kirdigâr

Bundan sonra maksat açıkça belli edilsin. Yaratıcı Allah, dergâhında (dileğimizi) kabul etsin.

75. Server-i âlem Resûl-i zi’l-himem Ol ki hayru’l-halk nebiyy-i muhterem Âlemin efendisi, himmetler sahibi Resul, insanların en hayırlısı ve peygamberlerin kıymetlisidir.

76. Her kim ede mevlidine ihtimâm

¹⁹⁵ Kur’an-ı Kerîm’in 1. suresi.

Ana ta‘zîmle ola hep intizâm

Her kim (onun) mevlidine önem verirse ona (karşı) hep hürmet edip titiz davransın.

7

77. Hak Te‘âlâ ana rahmetle nazar Kıla her dem çünkü bu tahkîk haber

Hak Teâlâ ona her zaman rahmetle muamele etsin çünkü bu araştırılmış bilgidir.

78. Ger dilerse bulasın âlî makâm Mevlid-i pâk-i Resûl’e kıl devâm

Eğer yüce makama erişmek istersen Peygamber’in mübarek mevlidini devamlı oku.

79. Meclis-i mevlidde ey vâlî müdâm

Mustafâ’ya kıl salât ile selâm

Ey mevlid meclisine devam eden üstün kişi! Mustafa’ya (s.a.v.) salat ile selam getir.

80. Kılarım na‘tında cevherler nisâr Sa‘yımı makbûl ede Perverdigâr

Seni överken cevherler saçarım. Tüm canlıları besleyen Allah çalışmamı kabul etsin.

81. Zikr-i yümn-i mevlid-i muhtârla pür

Ede dîn kardâşlarım kesb-i sürûr

(Allah’ın) Seçilmiş (kulunun) uğurlu mevlidinin anılmasıyla, din kardeşlerim sevinçle dolsun.

82. Elbet ol Peygamber-i âlî neseb

Menba‘-ı feyz cevher-i ilm ü edeb

(O) yüce soylu Peygamber elbette bereketin kaynağı, ilimin ve edebin özüdür.

83. Matla‘-ı hayr u kerem cûd u sehâ
Hem şefi‘u‘l-müznibîn ferd-i Hudâ

Hayırla iyiliğin, cömertlikle eli açıklığın kaynağıdır. Hem de günahkârların şefaathçisi ve Allah’ın eşsiz (kuludur).

84. Dürr-i meknûn bedr-i mâh-ı şu‘le-dâr
Zîb-i âlem nûr-ı şems-i tâb-dâr

Korunan parlak inci, ayın on dördünün ışığı, âlemin süsü, parlak güneşin nuru (dur).

85. Unsur-ı pâk sâhib-i hulk-ı azîm
Ni‘met-i uzmâ Ra‘ûf u hem Rahîm

Saflığın aslı, yüce ahlakın sahibi; kullarına çok şefkat gösteren ve onlara çok merhamet eden Allah’ın en büyük nimeti (dir).

86. Ey ümîd-dâr-ı şefâ‘at Ahmed’e
Ver salât ile selâm her lahzada

Ey (Hz. Muhammed’in) şefaatinde ümitli olan, her an Ahmed’e (s.a.v.) salat ve selam eyle.

87. Çün salâtın yine tekrâr eyle sen
Hakk’ı tezkâra yeniden başla sen

Sen (Hz. Muhammed’e) selamını devamlı tekarla. Allah’ı zikretmeye yeniden başla.

8

MEVLÛD-İ ŞERÎF**BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM****(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)**

88. Allah adıyla edelim ibtidâ

Râh-ı maksûdda bulalım intihâ

Söze Allah adıyla başlayalım. Amacımızın yolunda sona ulaşalım.

89. Allah adın edelim söze esâs Öyledir âdâtü her ehl-i şinâs

Allah adını söze esas kılalım. Yordam bilenlerin âdeti böyledir.

90. Allah adı rûh u cismi şâd eder Hem hidâyet yolların irşâd eder

Allah adı hem bedeni ve ruhu mutlu eder hem de doğruluk yollarını gösterir.

91. Cân u dilden edelim Hakk’ı zikir

Mü’mine şâyeste tevhîd-i fikir

Gönülden, içten gelerek Allah’ı analım. Mü’mine uygun olan birlik fikridir.

92. Kul olan Mevlâsın evvel yâd ede

Dâ’imâ dil hânesin âbâd ede

Kul olan öncelikle Mevla’sını anar, gönül evini daima şenlikli kılar.

93. Her işe ulaştıran ma‘bûd-ı Hak

Başka hâlik var mıdır ey yüzü ak

Her işe yardım eden, ibadet edilen Allah (tır). Ey yüzü ak, başka yaratıcı var mıdır?

94. Dîl ü dilde olsa zikr-i zü'l-Celâl Her iki dârda görölmez hîç melâl

Dilde ve gönülde celal sahibinin zikri olursa, her iki dünyada da hiç üzüntü çekilmez.

95. Diyelim Allâh bu mecliste dahi
Hergiz ebter olmasın anın sonu

Bu mecliste de Allah diyelim, onun (bu mecliste Allah diyenin) soyu asla kesik olmasın.

96. Kullarına feyz [ü] ¹⁹⁶dâdi çok ilâh
Ola kim rahmet kıla ol pâdişâh

Kullarına keremi ve adaleti çok olan İlâh! O padişah belki rahmet eder.

97. Lutfuna yoktur nihâyet şöyle kim
Fazl ederse cennet ü nûr u na'îm

(Allah'ın) iyiliğinin sonu yoktur. (Umulur ki) cenneti, nuru ve bolluğu bahş eder.

98. Ey Hudâ vü zü'l-Celâl ü Kirdigâr
Ey Kerîmü pâdişâh Perverdigâr

Ey celal sahibi, kudret sahibi Huda! Ey kerim ve rızıklandıran padişah!

99. Sana yoktur hîç şebîh ü hem nazîr
Ente ferdün vâhidün Hayyun Kadîr

Senin eşin ve benzerin yoktur. Sen tek, eşi benzeri olmayan, diri ve sonsuz kudret sahibi olansın.

¹⁹⁶ Metinde “feyzü” şeklinde yazılmıştır.

100. Ferd-i ma'bûdsun şerîkindir muhâl
Hiç tasavvur mu sana zıdd u misâl

Hiç sana benzeyen veya zıttın olan düşünülebilir mi? Tek ilahsın, ortağının (olması) imkânsızdır.

9

101. Hep nekâyıstan Hudâ sensin berî
Hep ne'ût-ı kâmile sana harî

Eksikliklerden uzak olan sadece sensin Huda! Kusursuz övgülerin hepsi sana layıktır.

102. Herze-gû oldu eğerçi müşrikûn
Âlîsin ammâ yekûlü'z-zâlimûn

Müşrikler her ne kadar boş konuşsalar da (o) zalimler (sana) "Yücesin." derler.

103. Ni'metin sofrası ki berr-i basît
Hikmetin bir katresi bahr-ı muhît

Nimetinin sofrası geniş topraklardır. Hikmetinin bir damlası okyanustur.

104. Lutfuna ger nâ'il ola kara taş
Bûse-gâh-ı halk olur bâ-sırr u fâş

Kara taş (Hacerü'l-Esved) eğer lutfuna nail olursa; gizli ve aşikâr halkın öptüğü yer olur.

105. Zerreye fazlın erişse nâgihân
Tâ'ir-i kudsî olur ol dem hemân

Zerreye ansızın cömertliğin erişse, o an hemen mukaddes kuş (Cebrail a.s) olur.

106. Cümle âlem hâlikısın ey Kerîm
Menzile îsâl eden sensin Rahîm

Ey Kerim! Bütün âlemi yaratan sensin. (Ey) Rahim, konaklanacak yere ulaştıran sensin.

107. Kudretine yok nihâ[ya]t¹⁹⁷ zü'l-Celâl
Sun'ına ermez akıl ey zü'l-kemâl

(Ey) celal sahibi! Senin kudretinin sonu yoktur. Ey kemal sahibi! Senin işini akıl idrak edemez.

108. Böyledir şân-ı Hudâ-yı lâ-yezâl
Kılalım emrine biz de imtisâl

Yokolmayan Huda'nın şanı böyledir, biz de onun emrine uyalım.

109. Ger dilerse bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

MÜNÂCÂT

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

110. Ey Hudâ çoktur günâhı bendenin
Lutf edip erzânı kıl sen rahmetin

Ey Huda, sana bağlı bu kölenin günahı çoktur. Lutf edip rahmetini (bana) layık gör.

111. Sen bilirsın cürm ü isyânım hezâr
Dilerim lutfundan ey Rab i'tizâr

¹⁹⁷ Metinde “nihât” şeklinde yazılmıştır.

Suçumun, isyanımın pek çok olduğunu sen bilirsin. Ey Rabbim, lutfundan bağışlanma dilerim.

112. Bendenin işi olur cürm ü hatâ
Şâhın işi dâ'imâ lutf u atâ

Kulun işi suç ve hata olur. Şâhın işi her zaman lutuf ve bağışlama (dır).

113. Kulluğa şâyeste elde nesne yok
Sehv ü noksân u günâhlar bizde çok

Elde kulluğa yakışır bir şey yok. Hata, eksik ve günahlar bizde çok (tur).

114. Ma'siyet deryâsına biz dalmışız
Hem karîn-i nefis ü şeytân olmuşuz

Biz günah denizine dalmışız. Nefis ve şeytana yakın olmuşuz.

115. Hiç yüzümüz yok huzura durmaya
El açıp yâ Rab sana yalvarmaya

Ya Rab! Huzuruna durmaya, el açıp sana yalvarmaya hiç yüzümüz yok.

116. Dergâh-ı izzetten ey Rab nâ-ümîd
Olmazız çün lutf u in'âmın mezîd

Ya Rab! Yüce dergâhından ümidimizi kesmeyiz çünkü iyiliğin ve ihsanın çoktur.

117. Sen buyurdun kullara "lâ-taknatû"¹⁹⁸
Bir ümîdimiz hemân yâ Rab bu

Sen kullarına "Ümidinizi kesmeyin!" buyurdun. Ya Rab! Bizim tek ümidimiz bu.

¹⁹⁸ Zümer: 39/53.

118. Ol ümîdle tâ ki geldik kapına
Arz-ı hâcât ederiz dergâhına

Bu ümitle kapına kadar geldik. Dergâhında ihtiyacımızı bildiririz.

10

119. Her ne ikrâm zâtına şâyestedir
Cümle âlem hükmüne dil-bestedir

Senin zatına hangi ikram layık olabilir? Bütün âlem senin emrine gönül vermiştir.

120. Çünkü sensin kâ'inâtı var eden
Kimisin yâr kimisin ağyâr eden
Çünkü kâinatı yaratan, kimisini dost kimisini yabancı kılan sensin.

121. Senden olmazsa eğer lutf u atâ
Hâlimiz düş-vâr olur rûz-ı cezâ

Eğer senin iyiliğin ve bağışlayan olmazsa, ceza günü halimiz kötü olur.

122. Pür-hatâ ef'âlimiz yâ zü'n-ni'âm
Şânına afv etme lâ-yık lâ-cerem

Ey tüm nimetlerin sahibi! Amellerimiz hatayla dolu. Şüphesiz senin şânına affetmek yaraşır.

123. Ey inâyet sâhibi ve'y Rabbenâ
Ey Kerîm ü vâhib-i hâcâtınâ

Ey lütuf sahibi Rabbimiz! Ey kerim olan ve istekleri karşılayan!

124. Afv edip kılma bizi hor u zelîl
Hem hidâyet eyleyip kılma rezîl

Bizi kıymetsiz ve aşağılık kılma, affet! Bizi doğru yola ilet, rezil etme!

125. Biz günâhkârâna rahm u şefkat et

Bahr-ı lutfundan Hudâyâ rahmet et

Biz günahkârlara acı ve şefkat göster. Ey Huda! Lutf denizinden (bize) rahmet ver.

126. Yalvarıp durduk der-i ihsânına

Yakışır lutf u keremler şânına

Yalvarıp ihsan kapına geldik. Şanına iyilik ve cömertlikler yakışır.

127. Hem dahi âbâ vü ecdâdımıza

Rahmet eyle cümle üstâdımıza

Ayrıca babalarımıza, dedelerimize ve bütün üstatlarımıza rahmet eyle.

128. Hem kıyâmette Hudâvend-i Semî‘

Ahmed’ini sen bize eyle şefî‘

Her şeyi işiten Rabbim! Sen kıyamette Ahmed’ini (s.a.v.) bize şefaatçi kıl.

129. Hak Te‘âlâ rahmet eyleye ana

Her kim ede ben günâhkâra du‘â

Her kim günahkâr zatıma dua ederse, Allah ona rahmet eylesin.

130. Hem de her kim bu du‘âda buluna

“Fâtiha”¹⁹⁹ ihsân edeler rûhuma

Ayrıca kim bu duada bulunursa, ruhuma Fatiha hediye etsin.

¹⁹⁹ Kur’an-ı Kerîm’in 1. suresi.

RİZÂE'N-Lİ'L-LÂHİ TE'ÂLÂ FÂTİHA
FASLUN FÎ EVSÂFİ RESÛLULLÂH VE HİLKATİ ÂDEM
'ALEYHİSSELÂM VE İNTİKÂLİ NÛR-I MUHAMMED SALLALLÂHU
'ALEYHİ VE SELLEM İLEYH
(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

131. Arz ederim Ahmed'in evsâfını

İstimâ' et zât-ı pâkin kadrini

Ahmed'in (s.a.v.) vasıflarını anlatırım, mukaddes zatın kıymetini dinle.

132. Gönlümün murgânı pervâz eyledi

Şöyle kim bir söze âgaz eyledi

Gönlümün kuşu uçtu ardından bir söze başladı.

133. Yaratıldı cümle âlem bi't-temâm

Zîr ü bâlâ buldu eşyâ intizâm

Cümle âlem tamamıyla yaratıldı. Yeryüzünde ve gökyüzünde eşya düzen buldu.

134. Tâ ki hikmet üzre tertîbât ile

Pek güzel tanzîm ü tensîkât ile

Hikmetli düzenlemeler, güzel tanzim ve ıslahatlarla (âlem yaratıldı).

11

135. Leyki altı günde Hallâk-ı cihân

Kıldı mevcûd sırrını etti ayân

Sonra cihanın yaratıcısı 6 günde (âlemi) yarattı, mevcut sırrını açığa vurdu.

136. Eylesin diye te'emmül kul olan

İşi tedkîk ede zıllullâh olan

Kul olan derince düşünsün, Allah'ın halifesi olan, hakikati anlamak için çabalasın diye (sırrını açığa vurdu).

137. Ya'nî ta'cîl etmesinler der-akab
Hâkime tedbîr işinde müstehâb

Yani hemen acele etmesinler. Hâkimin işinde güzel olan tedbir almaktır.

138. Ol Hudâ-yı zü'l-Celâl bu âlemi
Bî-meşakkat halk u îcâd eyledi

Celal sahibi Huda bu âlemi, zorluk çekmeden yaratıp vücûda getirdi.

139. Bu ne kudret bu cihân ma'dûm iken
Anı halk etti Hudâ-yı zi'l-minen

Bu nasıl bir güç ki, bu cihan yokken minnet sahibi Huda onu yoktan var etti.

140. Kıldı âbâdân u ma'mûr mülkünü
Arş u kürs levh u kalem hep varını

Gökteki arş ile altındaki kürsü arasını, kaderlerin yazılı olduğu mukaddes levhayı ve onu yazan kalemi, tüm varlıkları, mülkünü imar edip şen kıldı.

141. Her birin bir hizmet ile pâydâr
Eyledi Hayyun kadîm u Kirdigâr

Diri ve devamlı hayat sahibi olan başlangıcı olmayan yaratıcı, (yarattıklarının) her birini devamlı bir hizmetle görevlendirdi.

142. Bu kemâlât üzre çün buldu vücûd
Zâtının birliğine oldu şühûd

Çünkü (kâinat) bu kusursuzluklar üzerine var oldu. (Allah'ın) zatının birliğinin görünür (hali) oldu.

143. Hiç tehî olur mu böyle intizâm

Diledi Hallâk u Hayy u lâ-Yenâm

144. Mülküne sultân ola bir şâh-ı dîn

Bula zeyn anınla eflâk u zemîn

Hiç böyle düzen boşuna olur mu? Her şeyi yaratan, daima diri ve uyanık olan Allah, mülküne bir dîn şahının sultan olmasını, göklerin ve yerin onunla süslenmesini istedi. (143-144)

145. Bunların cümlesini halkdan merâm

Ahmed'in teşrîfile oldu b[i]hâm²⁰⁰

Bunların hepsini yaratmanın amacı Ahmed'in (s.a.v.) (âlemi) şerefliendirmesiyle tamam oldu.

146. Çünkü "lev-lâke" dedi ana Hudâ

Eşiğine yüz sürer şâh u gedâ

(Hz. Muhammed'in) eşiğine dilenci ve padişah yüz sürer çünkü Huda ona "Sen olmasaydın" dedi.

147. Hâk-i pâyi gözlere kuhl ü cilâ

Eşiği toprağıdır ayn-ı şifâ

Ayağının toprağı gözlere sürme olur, parlaklık verir. Kapısının eşiğinin toğrağı göze şifadır.

²⁰⁰ Metinde "behâm" şeklinde yazılmıştır.

148. Kâ'inâtın serveri fahrü'r-rüsûl
Hâlik'ın mahbûbu ol hâdî's-sübûl

Kâinatın reisi, peygamberlerin ulusu, doğru yolların rehberi, yaratıcının habibidir.

149. Teşrîfi dünyâyâ gerçi cümleden
Sonra olmuş ise de vech-i hasen

Gerçi güzel yüzlü (nün) dünyayı şereflendirmesi her şeyden sonra olmuşsa da

150. Halk-ı nûru cümleden evvel anın
Asl-ı eşyâdır tamâm nûru anın

Onun nurunun yaratılması her şeyden öncedir. Eşyanın özü tamamiyle onun nurudur.

151. Ya'nî nûrundan cemi'-i mümkinât
Yaratıldı buldu zînet kâ'inât

Yani var olan her şey Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurundan yaratıldı, kâinat güzelleşti.

152. Pes o maksûd-ı Hakîm-i lâ-Yenâm
Âşikâr ola gele şâhü'l-enâm

Öyleyse o asla uyumayan, her işi hikmetli olan Allah'ın istediği şey aşikâr olsun. Tüm varlıkların şahı gelsin.

153. Âdemi halk etti topraktan Hudâ
Etti tezyîn âlemi ol Kibriyâ

Huda, Hz. Âdem'i topraktan yarattı ve yüce Allah âlemi süsledi.

154. Nûr-ı pâk-i Ahmed'i Hayyun Kadîr

Cebhe-i Âdem'de kıldı müstenîr

Daima diri olan, her şeye gücü yeten Allah, Ahmed'in (s.a.v.) mukaddes nurunu Hz. Âdem'in alnında parlattı.

155. Anın alnında o nûr etti karâr

Kaldı anın ile nice rûzigâr

O nur Hz. Âdem'in alnına yerleşti ve çok zaman onunla birlikte kaldı.

156. Hep melâ'ik ana ettiler sücûd

Böyle fermân etti Hallâk u Vedûd

Meleklerin hepsi Hz. Âdem'e secde ettiler. Her şeyi yaratan ve çok sevilen Allah böyle emir verdi.

157. Kibr edip İblîs secde etmedi

Râh-ı fermân-ı Hudâ'ya gitmedi

İblis kibirlenip secde etmedi. Huda'nın emrinin yolundan gitmedi.

158. Kayd-ı la'nette kalıp ol hîle-dân

Düşmen oldu bize o matrûd hemân

O hilekârın ayağına lanet prangası vuruldu. Sonra o kovulmuş İblis bize düşman oldu.

159. Âdem'in cennet iken hem meskeni

Oldu ihrâcına bâdî bu denî

Cennet Hz. Âdem'in eviyken, bu alçak onun cennetten çıkmasına neden oldu.

160. Bû'l-beşer etti kimin ola bu nûr

Dedi Hak nûr-ı habîbimdir o nûr

İnsanların babası (Hz. Âdem), “Bu nur kimindir?” diye sordu. Hak, “O nur, habibimin nurudur.” dedi.

161. Hıfzına dikkat edip kıl ihtimâm

Hikmetim var anda sen bil lâ-cerem

“Dikkatle koru, ona önem ver. Şüphesiz onda benim hikmetimin olduğunu bil.”

162. Sâhibidir bâ'is-i halk-ı cihân

Eşref-i âdem şeh-i kevn ü mekân

(Hz. Muhammed) Cihanın yaratılma nedenidir. İnsanların en şerefli ve kâinatın şâhıdır.

163. Dahi Havvâ'yı yarattı zü'l-Celâl

Âlem ola bunlar ile ber-kemâl

Âlem mükemmel olsun diye o celal sahibi Allah Havva'yı tarattı.

164. Mesken-i ülfette ettiler karâr

Geçti nûr Havvâ'da oldu şu'ledâr

Birliktelik evinde karar kıldılar. Nur Havva'ya geçti ve onda parladı.

165. Bir zemândan sonra Şît doğdu hemân

Göçtü nûr Havvâ'dan ana bi'l-ayân

Bir süre sonra Hz. Şit doğdu ve nur apaçık bir şekilde Hz. Havva'dan Hz. Şit'e geçti.

166. İntikâlâtın beyân etmek asîr

Hâl-i meşrûh üzre ol nûr-ı münîr

O parlayan nurun intikal aşamalarını uzun uzadıya anlatmak zor.

167. Hak Te‘âlâ diledise her kime

Nâ’il oldu nûr-ı Ahmed hıfzına

Hak Teâlâ her kimi dilediyse o, Ahmed’in (s.a.v.) nurunu muhafaza etme şerefine ulaştı.

168. Hangi alna nakl olundusa o nûr

Mecd u rif‘at eyledi anda zuhûr

Nur hangi alna geçtiyse, o kişi itibar gördü ve yükseldi.

169. Hâsılı ol nûr müselsel müntakıl

Tâ ki Abdullâh’a oldu muttasıl

Sonuç olarak, devamlı (başkalarına) nakl olan o nur sonunda Abdullah’a ulaştı.

170. Şöyle kim nûr-ı risâlet hazreti

Erdi Abdullâh’a buldu şöhreti

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) nuru Abdullah’a ulaşınca, (Abdullah) şöhrete erişti.

171. Sonra andan nûru ol şems-i duhâ

Vâlidesinde görüldü ol ziyâ

Sonra o kuşluk vakti güneşinin nuru, o ışık, Abdullah’tan Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) annesine geçti.

172. Lîki tâbân oldu gayet âşikâr

Halk içinde güne döndü ol nigâr

Böylece nûr açıkça ortaya çıktı. O güzel yüzlü, halk arasında güneş (gibi parlamaya) başladı.

173. Buldu kâlâ-yı cemâlinde revâc

Bu ne kutlu baş imiş kim kondu tâc

Yüz güzelliğinin sermayesi kıymetlendi. Bu ne kutlu başmış ki, ona taç takıldı.

174. Bildiler oldu sadef dürrü yakîn

Kim gelir andan cihâna şâh-ı dîn

O deniz kabuğunda inci olduğunu kati surette anladılar. Ondan dünyaya, dinin padişahı geliyordu.

175. Makdemine muntazır arş u felek

Saf-zede teşrîfine hayli melek

Yer ve gök (Hz. Muhammed'in) gelmesini bekliyor. Birçok melek (onun) teşrifi için saf tutuyor.

176. Düştü ol nûr çünkü rahm-ı mâdere

Geldi çok esrâr u hikmet zâhire

Çünkü o nur annesinin rahmine düştü. Birçok sır ve hikmet açığa çıktı.

177. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

FASL**(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)**

178. Nûr-ı Ahmed’den cemî‘-i mümkinât

Yaratıldı buldu zînet kâ’inât

Var olan her şey Ahmed’in (s.a.v.)’in nurundan yaratıldı, kâinat güzelleşti.

179. Nûr-ı Ahmed gelmeseydi âleme

Gelmez idi izz u rif‘at Âdem’e

Eğer âleme Ahmed’in (s.a.v.) nuru gelmeseydi, Hz. Âdem’e kıymet ve yücelik gelmezdi.

180. Olmasaydı nûr-ı fahr-i kâ’inât

Bulamazdı Nûh tufândan necât

Kâinatın övüncünün nuru olmasaydı Hz. Nuh tufandan kurtulamazdı.

181. Gelmeseydi nûr-ı mahbûb-ı Celîl

Geçemezdi nâr-ı Nemrûd’dan Halîl

Celil olan Allah’ın habibinin nuru gelmeseydi Halil (Hz. İbrahim) Nemrut’un ateşinden geçemezdi.

182. Olmasaydı ger o ma‘şûk-ı Vedûd

Göklere İsâ eder miydi su‘ûd

Çok seven, müşfik olan Allah’ın sevgilisi olmasaydı Hz. İsa göklere yükselir miydi?

183. Gelmeseydi rahmet ü hikmetle ol

Olmaz idi kebş-i İsmâ‘îl kabûl

Eğer (Hz. Muhammed) rahmet ve hikmetle gelmeseydi Hz. İsmail'in yerine kurban edilmek için gökten gelen koç kabul edilmezdi.

184. Mahz-ı nûrdur âleme cism-i Resûl

Şu'le-i şem'-i tecellâ idi ol

Resul'ün (Hz. Muhammed) varlığı âlem için nurun ta kendisidir. O, İlâhi kudretin mumunun alevidir.

185. Bârekallâh o zehî sırr-ı latîf

Bulur anınla şeref nazm-ı şerîf

Allah mübarek kılsın! O iyiliğin sırrı ne güzel! Kıymetli şiir onunla şeref bulur.

186. Bu sana yetmez mi ümmetsin ana

Müjdeler ey ümmet-i merhûme tâ

Onun ümmeti olmak sana yetmez mi? O övülmüşün ümmetine müjdeler olsun!

187. Aç gözün bak pâye-i ulyâsına

Şefkat ü hem himmet-i vâlâsına

Gözünü aç ve onun ulu rütbesine, şefkatine, yüce himmetine bak.

188. Rütbesin âlî buyurdu Kibriyâ

Tâ edelim yoluna cânlar fedâ

Azamet sahibi Allah, onun dercesini üstün kıldı. Biz de onun yoluna canlarımızı feda edelim.

189. Ey garîk-i bahr-i nisyân u hatâ

Ve'y harîk-i nâr-ı isyân u şekâ

Ey unutma ve hata denizine batmış! Ey bedbahtlık ve isyan ateşi yangınındaki!

190. Ver salâvât öyle dîn sultânına
Şâfi‘-i ümmet vefâlar kânına

Din sultanına, ümmetin şefaathçisine, vefanın kaynağına salavat getir! **14**

191. Ger dilerse bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

FASLUN FÎ VELÂDETİ RESÛLULLÂH SALLALLÂHU TE‘ÂLÂ ‘ALEYHİ VE SELLEM

(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

192. Ahmed’in mevlûdünü zikr edelim
İşitenler cânını şâd edelim

Ahmed’in (s.a.v.) mevlidini okuyalım. Dinleyenlerin ruhunu ferahlatalım.

193. Âmine Hâtûn Resûl’ün anası
Ol sadeften doğdu ol dürr tânesi

Âmine Hatun Peygamber’in annesi; o inci tanesi, o deniz kabuğundan doğdu.

194. Dedi ol ümmü Muhammed Mustafâ
Ahmed için hâmileydin ey şehâ

Muhammed Mustafa’nın (s.a.v.) annesi “Ey şahım! Ahmed için hamileydin.” dedi.

195. Geçti rahatla her ân u hep zemân
Müddet-i hamlimde hâlât-ı zenân

Hamilelik sürecimde her an, bütün zaman, kadınların yaşadığı haller hep rahatlıkla geçti.

196. Hâmilemden ta‘b u şiddet görmedim Şöyle hergiz zahmet ü gam görmedim
Hamileyken yorgunluk ve şiddet çekmedim. Asla zorluk ve üzüntüyle
karşılaşmadım.

197. Her zemân bir ebr-i ebyaz üstüme
Sâye bân olurdu harr u hurşîde

Her zaman beyaz bir bulut üstümde, sıcağa ve güneşe karşı gölgelik olurdu.

198. Görünürdü gözüme çok nesneler
Gelip etrâfıma yüz gözler sürer

Gözüme pek çok varlık görünürdü, gelip etrafıma yüz, göz sürerlerdi.

199. Bana vahş u tayru istînâs eder
Her biri bir nevi‘ eder müjdeler

Vahşi hayvanlar ve kuşlar bana yakınlaşırdı. Her biri çeşitli müjdeler verirdi.

200. Cümlesi tebrik ederlerdi beni
Gûyiya derlerdi dîde rûşeni

Hepsi beni tebrik ederlerdi ve sanki göz aydınlığı verirlerdi.

201. Ol rebî‘u’l-evvel ayın nicesi
On ikinci gece isneyn gecesi

Rebiu’l-evvel ayının on ikinci gecesi, pazartesi gecesi

202. Müddet-ile vaz‘-ı haml oldu karîb
Zâhir oldu anda çok şey’ün acîb

Doğum anı çok yaklaştı ve o zaman tuhaf birçok şey görünmeye başladı.

203. Gözlerimden gitti her hicâb hemîn
Gördü hep mâbeyn eflâk u zemîn

Tüm perdeler birden gözlerimden kalktı ve (gözlerim) yerle gök arasındaki her şeyi gördü.

204. Tezyîn oldu cümle heft-i âsumân
Mevlid-i mahbûba oldu hâzırân

Göğün yedi katı süslendi ve sevgilinin doğumuna hazır duruma geldi.

205. Hem evimden eyledi bir nûr sutû‘
Âfitâb etti ufuktan san tulû‘

Ufuktan güneş doğarcasına, evimden bir nur yükseldi.

206. Doldu nûr ile cihân buldu şeref
Mekke’den göründü tâ ki her taraf

Cihan nurla dolup şeref buldu. Her taraf Mekke’den göründü.

207. Hem hevâ üzre döşendi bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı melek

Sündüs isimli yatak gökyüzüne döşendi, (yatağı göğ) seren bir melek (ti).

15

208. Üç alem dahi dikildi üç yere
Her birisin diyelim nerden nere

Üç yere üç bayrak dikildi. Her birinin nereye dikildiğini söyleyelim.

209. Biri Maş[r]ık ²⁰¹biri Magribde anın

Biri damında dikildi Ka‘be’nin

Biri doğuya, biri batıya, biri de Kâbe’nin üstüne dikildi.

210. Şöyle bir ün işitip derdi bana

Dogısar senden resûl-i Kibriyâ

“Senden yüce peygamber doğacak!” diyen bir ses işittim.

211. Ulu devlet buldun ey kadr-i azîm

Müjdeler senden doğar hulk-ı kerîm

Ey üstün değere sahip olan, yüce bir mutluluk buldun! Müjdeler olsun ki üstün yaratılışlı senden doğar.

212. İndiler gökden melekler sâfu sâf

Ka‘be gibi kıldılar evim tavâf

Melekler gökten saf saf inip, evimi Kâbe’ymiş gibi tavaf ettiler.

213. Hep bölük bölük ziyâret ettiler

Cümlesi tebşîr u tahmîd ettiler

Hepsi bölük bölük (evimi) ziyaret ettiler. Tümü müjdeleyip övdüler.

214. Düştü kevineyn içre envâ‘ı sadâ

Derdi anda cümle eşyâ merhabâ

İki dünyada çeşitli sesler yankılandı. O (seste) bütün varlıklar “Merhaba!” derdi.

215. Merhabâ Muhtâr-ı ferd-i kibriyâ

Merhabâ “âyât-ı kübrâ”²⁰² merhabâ

²⁰¹ Metinde “maşzık” şeklinde yazılmıştır.

²⁰² Tâhâ: 20/23.

Seçilmiş ulu zât, merhaba! Merhaba ey en büyük ayet merhaba!

216. Merhabâ ey kâ'inâtın mefharı

Merhaba ey enbiyânın serveri

Ey kâinatın övünç kaynağı merhaba! Ey peygamberlerin önderi merhaba!

217. Merhabâ ey şâfi'-i rûz-ı kıyâm

Dest-gîr-i rûz-ı ferdâ bi'l-ümem

Ey kıyamet gününün şefaathçisi, kıyamet günü ümmetlerin yardımcısı, merhaba!

218. Merhabâ miftâh-ı ebvâb-ı cinân

Merhabâ peygamber-i âhir zemân

Merhaba cennetlerin kapılarının anahtarı! Merhaba ahir zaman peygamberi!

219. Merhabâ matlûb-ı âlem merhabâ

Merhabâ maksûd-ı âlem merhabâ

Merhaba âlemin arzulananı merhaba! Merhaba âlemin varlık sebebi merhaba!

220. Merhabâ ey menba'-ı izz ü vefâ

Merhabâ ey kân-ı eltâf-ı Hudâ

Ey vefanın ve izzetin kaynağı merhaba! Ey Huda'nın lütuflarının kaynağı merhaba!

221. Nâgehân iki hâtûn kim bî-nazîr

Geldi girdi içeriye ey emîr

Ey emir! Birden benzersiz iki kadın gelip içeriye girdi.

222. Her biri baştan ayağa şöyle nûr

Sanki hûrşîd yüzlerinden berk urur

Herbiri baştan ayağa nur. Sanki güneş yüzlerinden ışık saçar.

223. Geldiler hem gördüm anda çok nisâ

Kaddü servî yüzleri şems-i duhâ

Geldiler ve orda boyları servi, yüzleri güneş olan pek çok kadın gördüm.

224. Âsiye birisi Meryem diğeri

Hûr-i ayn-ı Adn idi bâkîleri

Birisi Asiye, diğeri Meryem; sürekli Adn cennetinde bulunan ahu gözlü kızlar (dı).

225. Mustafâ'yı her birisi müjdeler

Misk ü anber saçıp anda dediler

Her biri Mustafa'yı (s.a.v.) müjdelerler. Misk anber saçtılar ve şöyle dediler:

226. Ey nigâr oğlun gibi hiçbir oğul

Halk olalı bu cihân gelmiş değil

“Ey güzel yüzlü sevgili! Bu âlem yaratıldığından beri senin oğlun gibi bir oğul hiç doğmadı.”

16

227. Dediler bu şeb doğar bir tıfl-ı pâk

Pâyine ruhsâr-ı şehler ola hâk

“Bu gece kutlu bir çocuk doğar, (onun) ayağına şahların yüzü toprak olsun.” dediler.

228. Müjdeler senden o tıfl-ı nâzenîn

Doğar anın hâdimi Cibrîl Emîn

Müjdeler olsun ki, o nazenin çocuk senden doğar. Onun koruyucusu Cebrail'dir.

229. Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır

Bu gelen tevhîd-i irfân kâmıdır

Bu gelen gayp ilminin sultanıdır. Bu gelen birliğin, irfanın kaynağıdır.

230. İsm-i pâkini Muhammed koyalar

Vere Mevlâ ana türlü pâyeler

Temiz adını Muhammed (s.a.v.) koysunlar. Mevla ona çeşitli rütbelere versin.

231. Çün karîb oldu gele serdâr-ı dîn

“Rahmeten li'l-âlemîn”²⁰³ mi‘mâr-ı dîn

Çünkü dinin kumandanın, âlemlerin rahmetinin, dinin mimarının gelmesi yaklaştı.

232. Susadım gayet harâretten kati

Teşnelikten çekti cânım şiddeti

Fazla sıcaktan dolayı çok susadım. Şiddetli arzuyla canım (su) istedi.

233. Verdiler bir câm dolusu şerbeti

İçtim andan buldu cânım râhatı

Kadeh dolusu şerbeti verdiler. Ondan içince ruhum rahatladı.

234. Nûra gark oldu vücûdum ser-te-ser

Rahat oldum görmedim aslâ keder

Vücûdum baştan ayağa nura gark oldu. Rahatladım ve hiç sıkıntı çekmedim.

235. Geldi bir ak kûş kanadıyla hemân

²⁰³ Enbiyâ: 21/107.

Arkamı sığadı oldum şâdumân

Birden beyaz bir kuş geldi ve kanadıyla sırtımı sıvazladı, ferahladım.

236. Doğdu ol sâ‘atte o hayru’l-verâ

Geldi dünyâya Muhammed Mustafâ

O vakit âlemin hayırlısı doğdu. Muhammed Mustafa (s.a.v.) dünyaya geldi.

237. Çün nüzûl etti yere hayru’l-enâm

Dur ayağa kıl Resûl’e ihtirâm

Ayağa kalk ve Resul’e hürmet göster. Çünkü o tüm mahlukâtın hayırlısı yeryüzüne indi.

238. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

**FASLUN FÎ ‘ARZI DU‘Â-YI RESÛLULLÂH SALLÂLLÂHÛ ‘ALEYHÎ
VE SELLEM ‘İNDE VELÂDETİHÎ
(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)**

239. Ol şeh-i cünd-i hidâyet Ahmedâ

Kâfile sâlârı ümmet rehnümâ

O hidayet ordusunun şahı, kâfile reisi, ümmetin kılavuzu Ahmed (s.a.v.)’dir.

240. Mefhar-ı âlem şefâ‘at ma‘deni

Geldi dünyâya beşâret menba‘ı

Âlemin övünme nedeni, şefaatin kaynağı, insanlığın özü dünyaya geldi.

241. Raksa geldiler zemîn ü âsumân

Şevk u şâdlıktan bu hâlât bî-gümân

Yer ve gök raks ettiler. Bu durumlar şüphesiz mutluluk ve neşeden (dir).

242. Çağrışıp eyler sadâ hep kâ’inât

Ahmed için eylediler terhibât

Bütün kâinat seslenip konuşur. Ahmed (s.a.v.) için merhaba dediler.

243. Hep melâ’ik birbirin müjdeledi

Şöyle bir heybet cihânı kapladı

Meleklerin hepsi birbirine müjde verdi ve cihanı bir azamet kapladı. 17

244. Zîver-efzâ oldu âlem pek karîb

Cennet-âsâ oldu dünyâ pek acîb

Âlem birden süsle doldu. Tuhaf ki, dünya cennet gibi oldu.

245. Ka‘be ol demde lisân-ı hâl ile
Yümn ü ikbâl arz edip iclâl ile
Kâbe o an, duruşuyla, hürmetle uğur ve bereket diliyordu.

246. Dedi bu şeb mefhar-ı rusl-i kirâm
Doğdu Muhtâr-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm

Bu gece, övünmeye sebep yüce Peygamber, asla uyumayan Huda’nın seçilmiş i doğdu.

247. Pâk eder puttan beni ol zü’l-kerem
Kurtarır müşrik elinden lâ-cerem

Şüphesiz o kerem sahibi beni putdan temizler, Allah’a ortak koşanlardan kurtarır.

248. Saff-zede ümmetleri eyler tavâf
Gelir etrâf-ı bilâdden bî-hilâf

(Müslümanlar) etraftaki beldelerden, karşı koymadan gelir. Saf tutan ümmetleri tavaf eder.

249. Âmine Hâtûn dedi ey ehl-i dîn
Çün cihâna geldi fahrü’l-mürselîn

Âmine Hatun “Ey din ehli! Bunların sebebi cihana peygamberlerin ulusunun gelmesidir.” dedi.

250. Bir zemân aklım gidip hiç bilmedim
İşbu heybet dehşetinden titredim

Bir vakit aklım gitti ve kendimi kaybettim. Bu heybetin dehşetinden dolayı titredim.

251. Geldi aklım başıma kıldım nazar
Görmedim hîç kimseden anda eser

Aklım başıma gelince (etrafa) baktım. Ortada hiç kimseden eser görmedim.

252. Âteş-i hayretle baktım bir dahâ
Gördüm anda gûşede hayru'l-verâ

Hayret ateşiyle bir daha baktım. Orda köşede yaratılmışların hayırlısını gördüm.

253. Secde-i Rahmân'a varmış der-akab
O kerem-kânı o deryâ-yı edeb

O cömertliğin sahibi, edep denizi, (doğumunun) hemen arkasından Rahman'a secdeye durmuş.

254. Deprenir dudakları söyler kelâm
Anlayamazdım ne derdi ol hümâm

Dudakları hareket eder bir şeyler söylerdi. O himmetlinin ne söylediğini anlayamazdım.

255. Bağrıma bastım edeble dinledim
Söylediği sözü ol dem anladım
Bağrıma basıp edeple dinledim. Söylediği sözü o zaman anladım.

256. Arz edip yalvarır ol Mevlâsına
Hem tazarru' eyler Allâhına

Durumunu bildirip Mevlasına yalvarır. Allah'ına tevazu ile dua eder (di).

257. Der ki ey Hâlik Te‘âlâ ve’y Ganî

Kişver-i fânine çün saldın beni

“Ey yaratıcı ve ey nimetleri bol olan! Beni fani ÷lkene gönderdin.” derdi.

258. Bana bahş et cümle âsî ümmeti

Çekmeyem mahşerde tâ ki kürbeti

“Bütün asi ümmeti bana ver ki mahşerde üzüntü yaşamayayım.”

259. Doğduğı sâ‘atte ol âlî neseb

Feyz-i âlem cevher-i ilm ü edeb

O yüce soylu, âlemin bereketi, ilimin ve edebin cevheri doğduğı zaman

260. Ümmetin dilerdi derdi ümmetî

Bak ne âlîdir o şâhın himmeti

Ümmetini dilerdi ve “Ümmetim!” derdi. Bak o sultanın himmeti ne kadar yücedir.

261. Çün du‘âsın eyledi anda temâm

İki kimse zâhir oldu ey hümâm

Ey himmetli kişi! Duasını orda bitirdi ve iki kişi meydana çıktı.

262. Bir gümüş ibrikle zümrüdden leğen Hâzır ettiler çün ey vech-i hasen

Ey güzel yüzlü! Gümüş bir ibrikle, zümrütten leğen hazırladılar.

18

263. Gasl edip âb-ı bihişt ile anı

Bir harîre sardılar nâzik teni

Cennet suyuyla onu yıkadılar ve nazik tenini bir ipeğe sardılar.

264. Gördüm anı çeşm-i mâzâgal-basar

Sürmeli hem cebhesi şems ü kamer

Onu gördüm, gözlerinin her tarafı sürmeli ve alnı güneşle ay gibiydi.

265. Hem tevellüd etti sünnetle o pâk

Ümmetine yoktur anın bîm ü bâk

O temiz (varlık) sünnet olmuş olarak doğdu. Onun ümmetine korku ve tehlike yoktur.

266. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

FASLUN FÎ ZUHÛRÎ ALÂMÂTÎ İNDE VELÂDETÎ ŞEFÎ'U'L-MÜZNİBÎN
(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

267. Çünkü doğdu anadan hayru'l-enâm

Cümle âlem âfitâbı ol hümâm

Çünkü yaratılmışların hayırlısı annesinden doğdu. O himmetli tüm âlemin güneşi (dir).

268. Arş u kürs levh u kalem etti nidâ
Kâ[f]fe-i²⁰⁴ ins ü melek verdi sadâ

Arş ile altındaki kürsü arası; kutsal yazgı belgesi ve onu yazan kalem seslendi.
Bütün melek ve insanlar ses verdi.

269. Dediler doğdu o sultân-ı cihân
Rahmet-i Hak nûr-ı Hayy u müste‘ân

“O cihanın sultanı; Allah’ın rahmeti; kendinden yardım istenilen, her zaman diri olan (Allah’ın) nuru doğdu.” dediler.

270. Secde-i şükrân edip fevka’l-edeb
Etti eşyâ birbirine müjde heb

Tüm eşya büyük (bir) edeple şükür secdesi edip, birbirine müjde verdiler.

271. Cümle eşyâ hilkatinden hep merâm
Ahmed-i Muhtâr imiş ey hoş mehâm

Ey kıymetli! Tüm varlıkların yaratılmasının amacı, seçilmiş kişi olan Ahmed’miş (s.a.v.).

272. Cümlesi deryâ-yı gavvâs-ı safâ
Bülbülân-ı bâğ-ı şer‘-i Mustafâ

Hepsi, denizin parlak inci arayan dalgıçları ve Mustafa’nın (s.a.v.) şariat bağının bülbülleri (dir).

273. Leyle-i teşrîf-i fahrü’l-enbiyâ
Çok alâmetler göründü ey şehâ

Ey şahım! Peygamberlerin ulusunun teşrif ettiği gece birçok alametler görüldü.

²⁰⁴ Metinde “kâfe” şeklinde yazılmıştır.

274. Ka‘beden nûr-ı Resûl etti zuhûr
Kapladi dünyâyı baştan başa nûr

Kâbe’de Resul’ün nuru ortaya çıktı. Dünyayı baştan başa nur kapladı.

275. Mekke’den göründü etrâf-ı cihân
Tâ kusûr-ı kayser-i Rûmî beyân

Mekke’den cihanın çevresi göründü. Rum kayserinin köşkleri açıkça (ortaya çıktı).

276. Hem e‘âlî vü şerîfân kalbine
Düştü âteş yandı dehşet oduna

Yüce ve şerefli kimselerin kalbine ateş düştü ve (kalpleri) dehşet ateşinde yandı.

277. Zehresi çâk oldu bedkâr kavminin
Meşrebi dîvâne oldu anların

Kötü işler yapan kavmin ödleri yarıldı. Onların akılları başlarından gitti.

278. Putperes esnâmı gördü sernigûn
Hem cezâsın buldu kavm-i müşrikûn

Putla tapanlar putlarını baş aşağı olmuş gördüler. Hem de müşriklerin kavmi cezasını buldu.

279. Geldi esnâm arasından bir sadâ
Terk edin ibtâli ey ehl-i şekâ

Putların arasından “Ey bedbaht kişiler! İnkâr etmeyi bırakın.” diye bir ses geldi.

280. Tâk-ı Kısra düştü edip irticâc

Kalbi kesr oldu anın misl-i zücâc

Kısra'nın (sarayının) sütunları sarsılıp yıkıldı. Onun kalbi cam gibi parçalandı.

281. Hayret içre kaldı kalb-i Kayseri

Fark edemez oldu sengden cevheri

Kayserin kalbi hayret içinde kaldı. Taşla mücevheri ayıramaz hale geldi.

282. Çünkü deryâ-yı ulûm etti zuhûr

Sâve'nin sûyu kurudu oldu şûr

Çünkü ilimlerin denizi geldi. Save nehrinin suyu kurudu ve (orası) toz doldu.

283. Nâ-bedîd oldu o deryâ-yı acîb

Hem hacîl oldu bütûn ehl-i salîb

O tuhaf deniz görünmez oldu. Tüm Hristiyanlar'ın utançtan yüzleri kızardı.

284. Âteş-i mug da [söndü] ²⁰⁵ol gece

Bin senelik âteş ol geçti hîçe

O gece Mecûsiler'in de ateşi söndü. Bin senelik ateş kaybolup gitti.

285. Hâsılı puthâneler zîr ü zeber

Oldu bu şeb geldi çün hayru'l-beşer

Sonuç olarak puthaneler altüst oldu. Çünkü bu gece insanların en hayırlısı geldi.

286. Pes şeyâtîni semâdan sürdüler

Recm edilip cümlesi atıldılar

²⁰⁵ Metinde "söyündi" şeklinde yazılmıştır.

Sonra şeytanları gökyüzünden sürdüler. Hepsi lanetlenerek kovuldular.

287. Âsumândan çünkü me'yûs oldular

Düştüler yüz üzre menkûs oldular

Gökyüzünden ümidi kestiler. Baş aşağı düşüp ters döndüler.

288. Yazmadık her vak'ayı yazdık ezîn

Hiç şümâr olur mu evtâd-ı zemîn

Her olayı yazmadık, işitilene yazdık. Yeryüzünün direkleri (dağlar) hiç sayılabilir mi?

289. Hak gelip bâtil kılındı mahv u sarf

Dehr u hengâm Hak ile buldu şeref

Hak geldi, batıl harap olup ortadan kalktı. Cihan ve devir Hak'la şeref buldu.

290. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

FASLUN FÎ İRZÂ'İ NÛRU'L-HÜDÂ-YI MUHAMMED MUSTAFÂ

SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

291. Hazret-i Peygamber'in sûtanası

Ol Halîme Hâtûn idi dâyesi

Hiz. Peygamber'in sûtannesî, bakıcısı Halime Hatun'du.

292. Mekke'nin hâtûnları ey hoş nihâd

Evlâd emzirmezdi üç günden ziyâd

Ey iyi huylu! Mekke'nin kadınları üç günden fazla çocuklarını emzirmezlerdi.

293. Âdet etmişti fakîr u hem ganî

Ücret ile dâye tutarlar idi

Hem fakirler hem de zenginler parayla sütanne tutmayı adet edinmişlerdi.

294. Ol Resûl'ün doğduğu sâl Mekke'ye

Çok nisâ gelmiş bular dâye dura

Resul'ün doğduğu yıl Mekke'ye pek çok kadın sütanne olmak için gelmişti.

295. Âl-i [S'ad]dan²⁰⁶ idiler işbu zenân

Geldiler irzâ' içün bu mâderân

Bu kadınların soyları yüceydi. Bu anneler süt vermek için geldiler.

296. Ettiler irzâ'ı arz bu murzi'ât

Pes teferrüd etti fahr-i kâ'inât

Bu sütanneler süt vermek istediklerini söylediler. Fakat kâinatın övünç kaynağı yalnız kaldı.

20

297. Etmedi imsâk-i sedyin bir zenin

Hîç sezâvârı-mıdır her sût anın

(Hiç) bir kadından sût emmedi. Hiç her sût ona layık olur mu?

298. Aradılar etmeğe irzâ' anı

²⁰⁶ Metinde “şa'dan” şeklinde yazılmıştır.

Tayyibe vü pâkize pâk dâmeni

O temiz, saf, üstün ahlaklıyı emzirmesi için (birini) aradılar.

299. O kabîleden Halîme sâliha

İffet ü ismetle zâtı tâhire

O kabileden Halime iyi ahlaklıydı. İffetli, masum, kişiliği temizdi.

300. Pâk-i gevher hûyur u dildâr idi

Pâk-i hulk-ı hûb sirişt hoş-kâr idi

Özü temiz, hayırlı ve gönül alandı. Yaratılışı temiz, iyi huylu, güzeldi.

301. Geldi dâye oldu nûr-ı âleme

Aldı irzâ' eyledi ol sâliha

Geldi, âlemin nuruna sûtanne oldu. O temiz kadın (onu) alıp emzirdi.

302. Bahtı âlî imiş ol sa'diyyenin

Niyyeti hâlis imiş dildârenin

O uğurlu kişinin talihi çok yüceymiş. O sevilenin niyeti temizmiş.

303. Bir memesinden gelirdi lîki şîr

Diğerinden akmaz idi ey emîr

Ey emir! Fakat sadece bir göğsünden süt gelirdi, diğerinden akmazdı.

304. Ağzına aldıkda mahbûb-ı Celîl

İkisinde oldu cûy-ı Selsebîl

Azametli Allah'ın habibi ağzına alınca iki (göğsü de) cennet ırmağı gibi oldu.

305. Pes Halîme izz ü devletle hemân

Hânesine gitti bâ-şâh-ı cihân

Sonra Halime cihanın şahıyla beraber izzetle ve mutlulukla hemen evine gitti.

306. Çok alâmet gördü anda ol nigâr
Cümlesin yazmak muhâl ey ehl-i yâr

O güzel yüzlü, onda çok alametler gördü. Ey dost ehli! Hepsini yazmak imkânsız.

307. Anı saklardı Halîme hazreti
Ermeye tâ ana şemsin şiddeti

Hz. Halime, güneşin şiddeti zarar vermesin diye onu korurdu.

308. Ger dilerse bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

**FASLUN FÎ ŞAKKI SADRI’N-NEBÎYYİ SALLÂLLÂHU TE’ÂLÂ
ALEYHİ VE SELLEM VE TEZVÎCİHİ
(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)**

309. Bir gün evlâd-ı Halîme Ahmed’i
Bile alıp ra‘y-i agnâm eyledi

Bir gün Halime’nin çocuğu, Ahmed’i (s.a.v.) yanına alıp koyunları otlatmaya gitti.

310. Gördüler seyyid başında bir sehâb
Sâye eder görmez harr-ı âfitâb

Başında bir bulutun, onu gölgeleyip güneşin sıcağından koruduğu temiz bir zat gördüler.

311. Seyr eder rûy-ı zemîn üzre o şâh

Reşk ederdi gökte ana şems ü mâh

O şah yeryüzünde dolaşırdı. Gökte güneş ve ay onu kıskanırdı.

312. Seyr ederken böyle şâh-ı enbiyâ

İki kimse nâzil oldu ez-semâ

Peygamberlerin şahı böyle dolaşırken, gökten iki kişi indi.

313. Aldılar anı berây-ı emr-i Rab

Sînesin şakk eylediler bî-ta‘ab

Allah’ın emri olduğu için onu aldılar. Zahmetsizce göğsünü yardılar. **21**

314. Şakk edip kalbini dahi ol zemân

Bir uyuşmuş kan çıkardılar hemân

O an kalbini de yardılar. Hemen pıhtılaşmış bir kan çıkardılar.

315. Dediler bu hazz-ı şeytân yâ Resûl

Sana şâyeste değil olma melûl

“Ey Resul! Bu şeytan hazzıdır, sana layık değil, üzülme!” dediler.

316. Görmedi bu mâcerâdan zahmeti

Çünkü olmuş dü cihânın rahmeti

O bu olayda zahmet çekmedi. Çünkü iki dünyanın rahmeti olmuştu.

317. Çün Halîme’ye resîd oldu haber

Safha-i kalbine düştü sân şerer

Halime’ye haber ulaşınca sanki kalbinin üstüne kıvılcım düştü.

318. Dîdesin hûn ile nemnâk eyledi
Hem girîbânın tutup çâk eyledi

Gözünü kanla ıslattı. Hem de yakasını tutup parçaladı.

319. Der idi vâ Ahmedâ vâ Ahmedâ
Mâ mekâlî inde ashâb-ı gedâ

Öğlen yemek yediği arkadaşların dediğine göre “Vay Ahmed’im, vay Ahmed’im!” derdi.

320. İşbu devlet-kâr bu hâlette iken
Hamdülillâh geldi Ahmed sağ esen

İşte kendisine saadet bahş edilmiş bu durumdayken, Allah’a şükür olsun ki Ahmed (s.a.v.) sağ salim geldi.

321. Lîki tagyîr olmuş anda gonce reng Gönderildi anasına bî-d[i]reng²⁰⁷

Fakat gül gibi rengi değişmişti. Vakit kaybedilmeden annesine gönderildi.

322. Sağ selâmet ümmine erdi Nebî
Mesrûr oldu mâder-i pâki dahi

Nebi sağ salim annesine ulaştı. O mübarek annesi de çok mutlu oldu.

323. Altı yaşında iken bahr-ı kerem
Vâlidesine mevt bastı kadem

Kerem denizi altı yaşındayken, annesine ölüm ayak bastı.

324. Anadan da kaldı ol dürr-i yetîm
Muktezâ-yı hükm-i takdîri’l-Hakîm

²⁰⁷ Metinde “dereng” şeklinde yazılmıştır.

Yetimlerin incisi annesini de kaybetti. Hakîm olanın isteği ve hükmü böyle gerektirdi.

325. Altı aylıkken çün ol sâhib haber

Atası bu fânîden kılmış sefer

Altı aylıkken de o haber sahibinin babası bu dünyadan göç etmiş.

326. Bak yetîm olmak mukaddes şân imiş

Hazret-i Peygamber'e şâyân imiş

Bak yetim olmak kutsal bir şanmış. Hz Peygamber'e layıkmiş.

327. Her kimi sevse yetîm eyler Hudâ

Sonra eyler rütbe-i kadrin ulâ

Huda kimi severse (onu) yetim bırakır sonra da rütbesini üstün kılar.

328. Ceddi 'Abdulmuttalib oldu kefil

Hidmet etti ana cândan ay u yıl

Dedesi Abdulmuttalib onu yanına aldı. Ay (larca) ve sene (lerce) ona içtenlikle hizmet etti.

329. Hem sekiz yaşında iken ol Resûl

Dedesi etti vefât ey pür-usûl

Ey ilim sahibi! O Resul sekiz yaşındayken dedesi de vefat etti.

330. Dededen de kaldı Muhtâr-ı Celîl

Pes Ebû Tâlib ana oldu vekîl

Azamet sahibinin seçilmişşi dedesiz de kaldı. Sonra Ebu Talib ona sahip çıktı.

331. Cümle evlâdına tercîh eyledi
Nefsine tercîhi tasrîh eyledi

(Onu) Bütün evlatlarına tercih etti. Kendine üstün tuttuğunu açıkça söyledi.

332. On iki yaşında ammusu ile
Şâma teşrîf eyledi geldi deyre

On iki yaşında amcasıyla beraber Şam'ı şereflendirdi, manastıra geldi.

22

333. Etti çün deyr-i Buhayra'da h[ı]râm²⁰⁸

Sâhib-i deyr etti ihzâr-ı ta'âm

Bahira'nın manastırında konakladı. Kilise sahibi yemeği hazırlattı.

334. Da'vet etti râhib ol kavmi temâm

Etti bilmekte resûlü ihtimâm

Rahip o kavmin hepsini davet etti. Dikkat edip (Hz. Muhammed'in) resul olduğunu anladı.

335. Dedi bu âhir zemân peygamberi

Sâhib-i dîn enbiyâlar serveri

“Bu, ahir zaman peygamberi, dinin sahibi, peygamberlerin önderi.”dedi.

336. Her ne var ây-ı nübüvvetten eser

Anda ammusuna verdi hep haber

Onda hangi peygamberlik işareti varsa, amcasına hepsini bildirdi.

²⁰⁸ Metinde “harâm” şeklinde yazılmıştır.

337. Hıfzına etti anın İsa-yı nâm

İhtirâz edin Yehud'dan bi't-temâm

Hız. İsa'nın adını ona koruyucu kıldı. "Yahudilerden tamamen koruyun." dedi.

338. İzzet ile Mekke'ye etti rücû'

Nûr-ı mecd ederdi vechinde sutû'

Yücelikle Mekke'ye döndü. Yüzünde yücelik nuru yükselirdi.

339. Sinn-i Ahmed erdi yigirmi beşe

Rağbet etti ol Hadice servere

Ahmed'in (s.a.v.) yaşı yirmi beşe ulaştı. Hız. Hatice (âlemin) reisine talip oldu.

340. Geldi eşrâf eyledi akd-i nikâh

Emr-i tezvîc bitti oldular ferâh

İleri gelenler toplandı, nikâh sözleşmesi yapıldı. Evlilik işleri bitti, mutlu oldular.

341. Çün Resûl'den hem Hadice bi'l-ayân

Görmüş idi çok alâmetler hemân

Çünkü Hız. Hatice Resul'de açıkça çok işaretler görmüştü.

342. Bildi odur şâh-ı âlem fahr-i nâs

Gevherin kadrin bilir gevher-şinâs

İnsanların yücesinin, âlemin şahının o olduğunu anladı. Mücevherin değerini kuyumcu bilir.

343. Sad-hezâr tahsîn anın idrâkine

Âferîn ilmine fehm-i pâkine

Onun idrakine yüz bin kere takdir. Onun ilmine ve temiz anlayışına aferin.

344. Mâl u mülkûn zevce-i hayru'l-enâm

Döktü Ahmed yoluna ez-dil temâm

İnsanların en hayırlısının eşi, malının, mülkünün tamamını, gönüllü olarak Ahmed'in (s.a.v.) yoluna döktü.

345. Rütbe-i a'lâ-yı ümmü'l-mü'minîn

Bulup oldu her iki dârda güzîn

“Müminlerin Annesi” derecesine erişti. Her iki dünyada da seçkin oldu.

346. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

**FASLUN FÎ NÜZÛLİ'L-VAHYİ ALÂ MUHAMMEDİN SALLALLÂHU
TE'ÂLÂ ALEYHİ VE SELLEM
(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)**

347. Server-i âlem Muhammed Mustafâ

Fahr-i âdem şâfi'-i rûz-ı cezâ

Âlemin efendisi, insanların övünç kaynağı, ceza gününün şefaatçisi Muhammed Mustafa (s.a.v.).

348. İzzet ü devletle o âlî neseb

Kırk yaşına erdi o bahr-ı edeb

O yüce soylu edep denizi izzetle ve talihle kırk yaşına geldi.

349. Cümle eşyâ muhdes olduğun Resûl Kuvvet-i kudsiyye ile bildi ol

O Resul, bütün eşyanın sonradan yaratıldığını Allah'ın kudretiyle anladı.

23

350. Gönlüne düştü Cenâb-ı Kibriyâ

Aşk-ı Hak kendisin etti istilâ

Gönlüne Allah'ın azameti düştü. Hak aşkı tüm benliğini kapladı.

351. Gûşe-i tenhâyı etti ihtiyâr

Eyledi gâr-ı Hırâ'yı i'tibâr

Sessiz köşeleri seçti. Hira mağrasına büyük önem verdi.

352. Hefteler gelmezdi andan ol Resûl

Buldu anda vuslat-ı Rahmân'a yol

O Resul oradan haftalarca gelmezdi. Orda Rahman'a kavuşma yolunu buldu.

353. Elf-i kaddi âteş-i aşk ile dâl

Târî oldu cism-i pâkine h[ü]zâl²⁰⁹

Elif gibi boyu, aşk ateşiyle ansızın dal harfine döndü. Temiz bedeni bitkin düştü.

354. Mâh-ı cismi bedr iken oldu hilâl

Düştü kalb eyvânına zikr-i Celâl

Ay gibi bedeni dolunayken hilal oldu. Kalp köşküne Celal zikri düştü.

355. İştîyâkı artırırdı dem-be-dem

²⁰⁹ Metinde "hezâl" şeklinde yazılmıştır.

²⁷¹ Necm: 53/10.

Gayre yol vermezdi bu hâl lâ-cerem

Bu durum şüphesiz her an (Allah’a) arzusunu artırırdı. Başkasının (yakınlığına) izin vermezdi.

356. İşbu hayrette iken ol Müctebâ

Geldi Cebrâ’il erişti ez-semâ

İşte o seçilmiş bu garip haldeyken, Cebrail (a.s.) geldi, gökten indi.

357. Emr ü fermân-ı Hudâ ile ana

Sırr-ı “evhâ”²⁷¹ ile oldu rehnümâ

Hudâ’nın emri ve fermanıyla, “Vahyetti” (ayetinin) sırrıyla yol gösterici oldu.

358. Nâ’il oldu maksadına ol habîb Rûz u şeb olmuştu ana pek rakib

O sevgili maksadına erişti. Gece ve gündüz ona bekçi olmuştu.

359. “Sûre-i İkrâ’la”²¹⁰ bildirdi nişân

Bildi eltâf-ı Hudâ’yı âlîşân

İkra suresiyle işaret verdi. O şanı yüce, Hudâ’nın güzelliklerini anladı.

360. İnmeğe başladı Kur’ân âyeti

Pes Hudâ inzâra me’mûr eyledi

Kur’ân ayetleri inmeye başladı. Huda (Hz. Muhammed’i) korkutarak kötülükten sakındırmakla görevlendirdi.

361. Çün ana “fesda”²⁷³ hitâb-ı Kibriyâ

²¹⁰ Kur’an-ı Kerîm’in 96. suresi.

²⁷³ Hicr: 15/94.

Nâzil oldu eyledi emri edâ

Çünkü ona azamet sahibinin “Açıkça bildir!” hitabı indi, emri yerine getirdi.

362. Gün-be-gün nâzil olurdu Cebraîl

Mu‘ciz ü bürhânına oldu delîl

Cebraîl (a.s.) her gün gökten inerdi. Mucize ve ispatına delil oldu.

363. Etti izhâr-ı nübüvvet Mustafâ

Da‘vet etti kavmini ol pür-sefâ

Mustafa (s.a.v.) peygamberliğini açıkladı. O saflık sahibi kavmini (İslâm’a) davet etti.

364. Etti Allâh’ın bir olduğun beyân

Hem peygamber olduğun halka ayân

Allah’ın birliğini, peygamber olduğunu halka açıkça anlattı.

365. Cümle-i esnâmı ibtâl eyledi

Lât ile Uzzâ’yı pâ-mâl eyledi

Bütün putları yasakladı. Lat ile Uzza’yı yerle bir etti.

366. Millet-i İslâm çoğaldı gün-be-gün

Etiler müşrikleri katl u zebûn

Gün geçtikçe İslâm milleti çoğaldı. Allah’a ortak koşanları öldürüp aciz bıraktılar.

367. Dîn-i Ahmed verdi dehre incilâ

Gitti zulmet âlem oldu pür-ziyâ

Ahmed’in (s.a.v.) dini, asra parlaklık getirdi. Karanlık gitti, âlem ışıkla doldu.

368. Her umûr-ı dîn ü dünyâyı temâm
Ta‘lîm etti ümmetine zü’l-kerem

O kerem sahibi, bütün din ve dünya işlerini ümmetine öğretti.

24

369. Pek metîndir dîni şâh-ı zü’l-kemâl
İnkisâr-ı rişte-i feyzi muhâl

Kemal sahibi şahın dini çok sağlamdır, mübarek ipinin kopması imkânsızdır.

370. Ger dilerse bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

FASLUN FÎ MU‘CİZÂTİ’N-NEBİYYİ SALLALLÂHU TE‘ÂLÂ ALEYHİ VE SELLEM (fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

371. İstediler kavmi andan mu‘cizât
Lâzım oldu müdde‘âya beyyinât

Kavmi ondan mucizeler istedi. (Dinin) Asılsız olduğunu iddia edenlere delil sunmak şart oldu.

372. Her nebîden istenildi beyyinât Gösterildi hasbe’l-îcâb mu‘cizât

Her peygamberden deliller istenildi. Durum icabı olarak mucizeler gösterildi.

373. Bu kemâlâtla Muhammed Mustafâ
Buldu a‘zâm mertebe ol pür-safâ

Bu üstünlükle Muhammed Mustafa (s.a.v.), o temiz varlık, en üstün mertebeye ulaştı.

374. Her ne ây rusl-i kirâmda var idi

Anda nûr-ı Mustafâ sârî idi

Yüce peygamberlerde ne kadar delil varsa, onlara Mustafa'nın (s.a.v.) nurundan sirayet etmişti.

375. Dâver-i dîn cümleinin serdârıdır

Enbiyâ hep ol güneş pervâridir

Dinin adil hükümdarı, herkesin kumandanıdır. Peygamberlerin hepsi o güneşten beslenmiştir.

376. Her ne matlûb ise anı ber-kemâl

Verdi bir bir Mustafâ'ya zü'l-Celâl

Celal sahibi, istenilen ne kadar şey varsa tamamını bir bir Mustafa'ya (s.a.v.) verdi.

377. Mu'cizâtın cümlesin yazmak muhâl

Hîç şümâr olur mu eşcâr-ı cibâl

Mucizelerinin hepsini yazmak imkânsız. Hiç dağların ağaçları sayılabilir mi?

378. Hazret-i Kur'ân biri sâdık kelâm

Hükm-i Bâkî tâ ilâ yevmi'l-kıyâm

Hiz. Kur'ân'ın içindekiler doğru sözdür. Sonsuz olan Allah'ın hükmü, ta kıyamet gününe kadar geçerlidir.

379. Müstemir bir mu'cizedir bî-hilâf

Nîce bin huffâz ana olmuş gilâf

Şüphesiz devam eden bir mucizedir. Binlerce hafız ona koruyucu olmuştur.

380. İstimâ'ında telezzüz olunur

Hem tilâvette halâvet bulunur

Dinlenmesi zevk verir. Hem de (onu) okumakta hoşluk vardır.

381. Gördüler hep söyledi kuru şecer
Dağ u taş cümle verirlerdi haber

Gördüler ki, kuru ağaç konuştu. Dağ, taş hepsi haber verirlerdi.

382. Cümle-i eşyâ ana yüzler sürer Arz-ı hâl edip şefâ'atler diler

Varlıkların hepsi ona yüz sürer. Durumunu anlatıp şefaât diler.

383. Dikti hurmâyı yetirdi der-akab
Aldı yedi hâssıla âmm anı heb

Hurmayı dikti, hemen hurma büyüdü. Herkes onu yedi.

384. Suda yürüdü Resûlullâh hemân
Su ana hiç etmedi kasd-ı ziyân

Resulullah suda yürüdü. Su ona hiç zarar vermedi.

385. Gördüler keyfiyyeti kavm-i Yehûd
Dediler işte budur ol zât-ı cûd

Yahudi kavmi işin iç yüzünü anladılar. “O cömert zat budur!” dediler.

25

386. Çünkü Tivrât içre bu mestûr idi
Dillerinde dâ'imâ mezbûr idi

Çünkü Tivrât'ta bu durum yazılmıştı. Konuşmalarında sürekli bahsederlerdi.

387. Mekke kavmi cem‘ olup geldi dedi
Çün Mesîh eylerdi mevtâyı diri

Mekke kavmi toplanıp geldi. “Mesih ölüyü diriltirdi.” dedi.

388. Sen de göster bize öyle mu‘cize
İ‘tikâd eyleyelim biz de size

“Sen de bize böyle bir mucize göster. Biz de sana gönülden inanalım.”

389. İstenilen mu‘cizâtı Mustafâ
Anlara gösterdi bâ-emr-i Hudâ

Mustafa (s.a.v.), istenilen mucizeyi, Huda’nın emriyle onlara gösterdi.

390. Parmağından etti hem âb-ı revân
İçti abdest aldılar ashâb hemân

Parmağından bir akarsu çıkardı; ashab hemen içip, abdest aldı.

391. Hem dahi şakk-ı kamer oldu ayân
Cümlesi gördüler anı ol-zemân

Ayrıca açıkça ay yarıldı. O anda herkes bunu gördü.

392. Nîcesi tevhîd ü îmân eyledi
Nîcesinin küfrü tугyân eyledi

Bazıları Allah’ın birliğini kabul edip iman etti. Bazıları ise küfrünü daha da artırdı.

393. Hâsılı çok mu‘ciz-i mümtâzını

Gördülerse de anın [i]‘câzını²¹¹

Sonuçta onun pek çok seçilmiş mucizesini, kendilerini hayrette bırakmasını gördülerse de

394. Zâ’il olmadı yine küfr ü nifâk
Görmüş iken mu‘cize vü inşikâk

Mucizeye ve (ayın) ikiye yarılmasına şahit olsalar da küfür ve ikiyüzlülük bitmedi.

395. Kîn adâvetten kapılar açtılar
Herze-gû dūnân ki haktan kaçtılar

Kin ve düşmanlık kapılarını açtılar. Boş konuşanlar ve aşağılık kişiler doğruluktan kaçtılar.

396. Bunların örttü gözün küfr ü zalâl
Cümlesi tevîk-i Hak’tır lâ-mahâl

Bunların gözünü karanlık ve gölgeler örttü. Hepsi (onların) iradesinin dışında (gelen) Allah’ın yardımındır.

397. Oldular kör ü asamm bilmediler
Sanki ahhâr-ı Resûl duymadılar

Kör ve sağır oldular, bilmediler. Sanki Resul’ün haberlerini duymadılar.

398. Sıddîk ile ol Resûl gârda iken
Kimse yok zannıyla döndü câhilân

Resul, Sıddîk (Hz. Ebubekir) ile mağradayken, cahiller kimse yok zannedip geri döndüler.

²¹¹ Metinde “a‘câz” şeklinde yazılmıştır.

399. Bilmedi esrârı küffâr dediler

Kapıda durmaz örümcek kumrular

Kâfirler sırrı anlamadı. “Kapıda örümcekle kumrular durmaz.” dediler.

400. Bu tarikle hıfz edildi şâh-ı dîn

Koymadı küffârı rabbi’l-âlemîn

Bu yolla dinin şahı korundu. Âlemlerin Rabbi kâfirlere fırsat vermedi.

401. Ger dilerse bulasın fevz ü necât

Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah ve akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

**FASLUN FÎ Mİ‘RÂCİ RESÛLULLÂH SALLÂLLÂHU TE‘ÂLÂ ALEYHİ
VE SELLEM (fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)**

402. Gel berü ey âteş-i ıška yanân

Gönlü mecrûh dîdesi giryân olan

Ey aşk ateşiyle yanan, gönlü yaralı, gözü yaşlı olan! Yakına gel.

26

403. Dinle sen Peygamber’in mi‘râcını

Tâ bilesin rütbe-i minhâcını

Peygamber’in miracını dinle ki onun rütbesinin yüceliğini anlayasın.

404. Cân u dilden hem işit ey ehl-i dîn

Kim ne gevherdir o fahrü’l-mürselîn

Ey din ehli! O peygamberlerin yücesinin nasıl bir cevher olduğunu canıgönülden dinle.

405. İki âlem serveri nûru'l-Hudâ

Ahmed-i Muhtâr u mahbûb-ı Hudâ

İki âlemin önderi, Huda'nın nuru, Ahmed-i Muhtar ve Huda'nın habibi.

406. Rahmet-i Hak ol şefî'ü'l-müznibîn

Şöyle bir gün Ka'beye girdi hemîn

Hakk'ın rahmeti, günahkârların şefaatchisi bir gün Kâbe'ye girdi.

407. Anda meşgûl olmuş idi zikr ile

Bû Cehil geldi hemân etbâ' ile

Orda zikirle meşgul olmuştu. Ebu Cehil, emri altındakilerle birlikte geldi.

408. Dedi ol gümrâh u bed-kâr u le'îm

Yâ Muhammed nerde etbâ' görelim

O doğru yoldan şaşmış, kötülük yapan, alçak “ Ya Muhammed (s.a.v.) senin taraftarların nerde? Görelim.” dedi.

409. Dedi peygambersin etbâ'ın hani

Ben gibi a'vân u etbâ'ın kanı

“Peygambersin, sana tâbi olanlar nerde? Benim gibi yardımcıların, taraftarların hani?” dedi.

410. Hem sanâdîd-i Kureyş'den şeş nefer

Geldi a'vân ile işbu ehl-i şer

Bu şer ehli yardımcılıyla ve Kureyş reislerinin altı askeriyle geldi.

411. Her biri anın dediğin dediler

Kim ezâ vü cevre cür'et ettiler

Hepsi onun dediğini dediler ve sıkıntı verip, eziyet çektirmeye cüret ettiler.

412. Herze-gû bu zümre-i küfr ü nifâk

Eylemiş bu söze sanki ittifâk

Boş konuşan bu küfür ve ikiyüzlü grubu sanki bu sözde ağız birliği yapmışlardı.

413. Çün şebengâh oldu şöyle bu cihân Perde-i leyl-i zulâm ile nihân

Gece vakti geldi. Cihan, karanlık gecenin perdesiyle gizlendi.

414. Dîde-bân idi nücûm-ı âsumân

Hıfz ederdi bâb-ı şâhı pâs-bân

Göğün yıldızları gözcüydü. Şahın kapısını bekçiler korurdu.

415. Meş'ali simîn idi bedr-i münîr

Tâ ede râh-ı habîbi müstenîr

Parlak dolunay habibin yolunu aydınlatmak için gümüşten meşaleydi.

416. Ol gece içinde mahbûb-ı Hudâ

Fahr-i âlem şâfi'-i rûz-ı cezâ

Huda'nın habibi, âlemin övünç kaynağı, ceza gününün şefaatçisi o gecede,

417. Leyle-i Kadr imiş ol gece meğer

Hem dü-şenbih gecesi tahkîk haber

Kesin bilgiye göre, o gece Kadir Gecesi'ymiş hem de pazartesi gecesiymiş.

418. Ümmehânî evine vardı velî

Kalbine nev'an hüzn târî idi

Allah'ın dostu Ümmühan'ın evine geldi. Birden kalbine bir hüznün çöktü.

419. Çünkü ana var idi bir vakt-i hâs

Ne melek sığar ana ne zât-ı hâs

Çünkü ona özel bir vakit vardı. Ona ne melek ne de değerli kişiler sığardı.

420. Nûr-ı Yezdân ol nebîler serveri

Diler idi Hakk'a vâsıl olmağı

Allah'ın nuru, peygamberlerin önderi Allah'a ulaşmayı dilerdi.

421. Ümmehân'ın hânesinde Mustafâ

Eyledi Cibrîl'e fermân Kibriyâ

Mustafa (s.a.v.) Ümmühan'ın evinde; azametli olan Allah Cebrail'e (a.s.) emir verdi.

27

422. Bu gece ki inkiyâd u tâ'atın

Hidmet-i hayru'l-enâm olsun senin

Senin bu gece boyun eğişin ve teslimin insanların en hayırlısına hizmet için olsun.

423. Var bu şeb cümle sürûşân-ı semâ Eylesin saf-beste ta'zîmin edâ

Bu gece göğün tüm melekleri hürmetle saf tutsunlar.

424. Hem semâvât nûr ile tenvîr ola

Söyle Rıdvân'a cinân tezyîn ola

Gökler nur ile aydınlansın. Rıdvân'a, cennetin kapısında bekleyen meleğe, söyle; cennetler süslensin.

425. Hem sekiz cennet kapısın açalar
Âlemin üstüne rahmet saçalar

Sekiz cennetin kapısını açsınlar. Âlemin üstüne rahmet saçsınlar.

426. Hâmil-i arş ki libâs-ı akdesi
Felek-i atlasa giydirdin anı

Göğün en yüksek katının taşıyıcıları, en kutsal elbiseyi, atlas semaya giydirdin.

427. Hem cehennemden mehâbet bi't-temâm
Kaldırıla olmaya andan elem

Korku veren azamet, cehennemden tamamıyla kaldırılsın. Ondan (dolayı) üzüntü çekilmesin.

428. Ref' ola bu leyle-i izzette heb
Ehl-i kubûrdan azâb u her ta'ab

Bu kıymetli gecede, kabir ehlinin her türlü azabı ve sıkıntısı kalksın.

429. Cennet'te var bir Burâk-ı mu'teber
Bir murassa' tâc u bir hulle kemer

Cennet'te, beğenilen bir Burak, kıymetli taşlarla süslenmiş bir taç, cennet elbisesi ve kemer var.

430. Alıp ol mahbûba git sür'at ile
Söyle ana rıfk ile ta'zîm ile

(Onları) alıp hızla sevgilinin yanına git. Onunla hürmetle ve nezaketle konuş.

431. Çünkü Cebrâ'il berây-ı emr-i Rab
Cennete vardı hemân kim bî-ta'ab

Cebrail (a.s.) Allah'ın emriyle hemen kolayca cennete ulaştı.

432. Gördü anda ol melek birçok Burâk
Her birinde bir nevi‘ var iştiyâk

O melek orda birçok Burak gördü. Hepsinde (seçilme) arzusu vardı.

433. İçlerinde bir Burâk peyk-i Celîl
Gördü ağlar derd-mendi bî-adîl

Celal sahibi Allah’ın habercisi, içlerinde eşsiz bir Burak’ın dertlice ağladığını gördü.

434. Ahmed’e müştâk idi kim ol Burâk
Cismini zâr u zebûn etmiş firâk

O Burak Ahmed’e (s.a.v.) âşıktı. Ayrılık bedenini zayıf ve güçsüz düşürmüş(tü).

435. Etti Cebrâ’îl anın derdin su’âl
Dedi şöyle oldu bana bir hayâl

Cebrail (a.s.) onun derdini sordu. (O da) “Bana bir hayal (göründü).”dedi.

436. Nâgehân bir ün işitti kulağım
Gitti aklım nolduğumu bilmedim

“Kulağım ansızın bir ses işitti. Aklım gitti, ne olduğunu anlamadım.”

437. Nâm-ı Ahmed gûşuma etti revân
Derd-i aşka düştüm ol demde hemân

“Ahmed’in (s.a.v.) ismi kulağıma geldi. O an hemen aşk derdine düştüm.”

438. Dâr-ı cennet meskenim lîki benim
Yanmada âteşlere cân u tenim

“Cennet mekânı benim evim ancak canım ve bedenim ateşlerde yanıyor.”

439. Çün Burâkı gördü kim Rûhu'l-Emîn

Çend-rûz âşık meğer bu nâzenîn

Ruhul Emin Cebrail (a.s.) Burak'ı gördü. Zayıf Burak'ın günlerdir âşık olduğunu anladı.

440. Dedi gel kim derdine dermân olam

Zahm-ı hicrânına tâ sıhhat bulam

“Gel, derdine derman olayım. Ayrılığının üzüntüsüne çare bulayım.” dedi.

28

441. Ol Burâkı aldı erdi maksûda

Âşık-ı Hak erer elbet ma'sûka

Burak'ı aldı, (Burak) amacına ulaştı. Hak âşığı elbette sevdiğine kavuşur.

442. Hem de aldı tâc u hulle vü kemer

Pes gelip tâ Ahmed'e verdi haber

Ayrıca tacı, cennet elbisesini ve kemeri de aldı. Sonra gelip Ahmed'e (s.a.v.) haber verdi.

443. Hak selâm etti sana yâ Mustafâ

Ol mübârek hâtırın bulsun safâ

“Ey Mustafa! Hak sana selam gönderdi. O mübarek gönlün neşe bulsun.” dedi.

444. Dedi gelsin gösterem esrârımı

Arşımı seyrân edip görsün beni

“Gelsin sırlarımı göstereyim, göğün en yüce katını seyredip beni görsün.” dedi.

445. Zâtına hâs bir Burâk getirmişem

Bin ana eyle şitâb ey muhterem

“Sana özel bir Burak getirmişim. Ey şerefli kişi! Ona bin ve acele et.”

446. Gûş edince kalktı yerinden o zât

Zemzem ile aldı abdest hûb sıfât

O zat (bunları) duyunca yerinden kalktı. O iyi özellikli zemzemle abdest aldı.

447. Ka‘bede kıldı iki rek‘at nemâz

Eyledi Mevlâsına şükr ü niyâz

Kâbe’de iki rekât namaz kıldı. Mevlasına şükr edip dua etti.

448. Pes sa‘âdetle Resûl-i muhterem

Giydi tâc u hulleyi ol pür-himem

Sonra kıymetli Resul, o himmetli kişi sevinçle tacı ve cennet elbisesini giydi.

449. İzzet ü hikmetle kuşandı kemer

Va‘d ile bindi Burâka hoş haber

Kudret ve hikmetle kemeri kuşandı. O hoş haber Burak’a hayır sözle bindi.

450. Azm-ı râh etti yanınca Cebra’îl Emr-i Hak’la râhına oldu delîl

Cebrail (a.s.), yanında kararlılıkla gitti, Hakk’ın emriyle yoluna rehber oldu.

451. Bir nefeste Kuds’e ol bastı kadem

Yolda gördü pek çok eşyâ vü hikem

Bir nefeste Kudüs’e ayak bastı. Yolda pek çok varlıklar ve hikmetler gördü.

452. Her biri bir hikmete mebnî idi

Anları bir bir temâşâ eyledi

Herbiri bir hikmete dayanıyordu. Onları bir bir seyretti.

453. Dü cihân sermâyesi şemsü'l-hüdâ

Sâhibü'l-mi'râc-ı muhtâr-ı Hudâ

İki dünyanın sermayesi, doğru yolun güneşi, miracın sahibi, Huda'nın seçilmiş,

454. Ol mu'ânid zümresin ilzâm için

Hem dahi mi'râcını isbât için

O inatçı gruba delil göstermek ve miracını ispatlamak için,

455. Her ne soruldusa bir bir anları

Hîç kusûrsuz ism ü resm ü vasfını

Sorulan her şeyin adını, suretini, özelliğini bir bir kusursuzca (anlattı).

456. Pek mükemmel nakl u ihbâr eyledi

Rütbe-i ulyâsın izhâr eyledi

Mükemmel şekilde nakledip haber verdi. Yüce rütbesini açığa çıkardı.

457. Tâ Kureyş kervânı yolda geldiğin

Mescid-i Aksâ ne rengde olduğın

Kureyş kervanının yolda olduğunu, Mescid-i Aksa'nın ne renk olduğunu (söyledi).

458. Çün Habîbullâh erişti Kudse'ye

Karşı geldi enbiyâ ikrâm ile

Çünkü Allah'ın habibi Kudüs'e gitti. Orda yüce peygamberlerle karşılaştı.

459. Enbiyâya oldu Aksâ'da imâm

Dest açıp kıldı tazarru‘ ol hümâm

Mescid-i Aksa’da peygamberlere imam oldu. O himmetli kişi elini açıp Allah’a yalvardı.

29

460. Ümmeti çün kıldı anda çok du‘â
Diledi bil-cümle afvın ez-Hudâ

Ümmeti için orda çok dua etti. Huda’dan hepsinin affını diledi.

461. Sahradan gitti semâvâta Resûl
Şöyle kim eflâki seyrân etti ol

Resul, çölden göklere çıktı. Göğün katlarını seyretti.

462. Tâ gök ehli sağ u solda hâs u âmm Oldular saf-beste-i emr-i selâm
Gök ahâlisinin hepsi sağda ve solda selam vermek için saf tuttular.

463. Hep melâ’ik kıldılar ta‘zîmini
Etti tebrîk rütbe-i iclâlîni

Meleklerin hepsi hürmetlerini sundular. Yüce rütbesini tebrik ettiler.

464. Cümleten tesbîh u tehlîl ettiler
Şânına tekrîm u tebcîl ettiler

Hepsi “Sübhanallah” (Allah eksiksizdir.) ve “Lailaheillallah” (Allah’tan başka ilah yoktur.) dediler. Şanına saygı gösterip, şanını yücelttiler.

465. Her biri kutluladı mi‘râcını
Dediler giydin sa‘âdet tâcını

Her biri miracını kutladı. “Saadet tacını giydin.” dedi.

466. Yürü kim meydân senindir bu gece
Sohbet-i Yezdân senindir bu gece

“Yürü çünkü bu gece meydan senindir. Allah’ın sohbeti bu gece senindir.”

467. Ermedi evvel gelen bu devlete
Kimse nâ’il olmadı bu rif’ate

Önceden gelen bu mutluluğa ulaşmadı. Bu yüceliğe kimse erişmedi.

468. Hem dahi gördü semâvât ehlini
Türlü tâ’âtle münevver her biri

Ayrıca gök ahalisini gördü. Her biri çeşitli ibadetlerle nurlanmıştı.

469. Her birinde seyr-i hikmet eyledi
Hak ana lutf u inâyet eyledi

Her birindeki hikmeti seyretti. Hak ona iyilik (gösterdi) ve yardım etti.

470. Cennet ile nâr ana oldu ayân
Âşikâr oldu hemân sırr u nihân

Cennetle cehennem ona göründü. Saklı şeyler ve sırlar açığa çıktı.

471. Seyr-i eflâk etmede iken Resûl
Cây-gâh-ı enbiyâya vardı ol

Resul gökleri dolaşırken, peygamberlerin bulunduğu yere geldi.

472. Dedi cümle enbiyâ vü mürselîn
Merhabâ ey “rahmeten li’l-âlemîn”²¹²

²¹² Enbiyâ: 21/107.

Bütün peygamberler, gönderilenler , “Ey âlemlerin rahmeti! Merhaba!” dediler.

473. Merhabâ peygamber-i âhir zemân

Merhabâ ey kutb-ı âlem kâmurân

“Merhaba ahir zaman peygamberi! Ey bahtiyar, âlemin büyük mürşidi merhaba!”

474. Her biri ta‘zîm u tekrîm eyledi

Gayet-i tevkîr u tebşîr eyledi

“Her biri hürmet edip saygı gösterdi. Müjdeleyip (Hz. Muhammed’i) son derece saygılı ağırladılar.

475. Enbiyâ ile vedâ‘ edip Resûl

Geçti tâ ki Sidre’ye buldu vusûl

Resul peygamberlerle vedalaşıp, Sidre’ye, göğün 7. katındaki makama, ulaştı.

476. Şekl-i mahsûsunu anda Cebrâ’il

Arz edip seyr etti mahbûb-ı Celîl

Orda Cebrail (a.s) özel suretini gösterdi. Celal sahibi Allah’ın habibi onu izledi.

477. Ya‘nî altı yüz kanadın bi’t-temâm

Açtı gördü hey’etin fahrü’l-enâm

Yani altı yüz kanadını tamamıyla açtı. İnsanların yücesi (onun) suretini gördü.

478. Bu makâm Cibrîl durağıdır hemân

Geçemezdi andan öte bi’l-ayân

Bu makam artık Cebrail’in (a.s.) durağıdır. Ondan ileri kesinlikle geçemezdi.

30

479. Pes keremkânı o sultân-ı cemîl

Dedi Cebrâ'îl'e ey peyk-i Celîl

Şimdi iyiliğin kaynağı, güzelliğin sultanı Cebrail'e (a.s) dedi ki: "Ey yüce olanın habercisi!"

480. Sidre'de kalmasan ey nûr-ı Basar

Gel berâber edelim azm-ı sefer

"Ey her şeyi görenin nuru! Sidre'de kalma, gel beraber yola çıkmaya niyetlenelim."

481. Cebrâ'îl kıldı tazarru'la recâ

Dedi ey mahbûb u matlûb-ı Hudâ

Cebrail (a.s) rica edip yalvardı. "Ey Huda'nın istediği ve habibi!" dedi.

482. Tâkatım yoktur ki ben de gideyim

Bundan öte gidemem ben nîdeyim

"Gücüm yok ki ben de gideyim. Bundan ileri gidemem ne yapayım?"

483. Mûntehâ-yı seyr ü devrim bu makâm

Ger geçersen yanarım ben lâ-cerem

"Yolculuğumun, dolaşmamın son noktası bu makam; eğer geçersen şüphesiz yanarım."

484. Zâtına mahsûs bu meydân ba'de-zîn

Azm-i dîdâr eylesen ey bihterîn

"Bu meydan sonrası zatına özeldir. Ey en iyi olan! Görüşme (için) yola çıksan."

485. Kaldı Cebrâ'îl makâmında hemîn

Geçti öte refref ile ol Emîn

Cebrail (a.s.) makamında kaldı. O emin olan, refrefle ileri gitti.

486. Ger diler sen bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed'e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah akşam o Ahmed'e (s.a.v.) salat eyle.

487. Geçti andan ötede pek çok hicâb
Çok acâyib gördü ol âlî hıtâb

Ordan sonra pek çok perde geçti. O üstün kelimeleri olan çok tuhaflıklar gördü.

488. Anı dîl ta'rîf u takrîr edemez
Her kalem bu sırrı tahrîr edemez

Dil onu tarif edemez, sözle anlatamaz. Her kalem bu sırrı yazamaz.

489. Her hicâb geçtikçe bir refref ana Gelip ol izzetle binerdi ana

Her perdeyi geçtiğinde bir refref gelir ve o yücelikle ona binerdi.

490. Tâ ki geldi bâregâh-ı kudrete
Heybetinden düştü anda hayrete

Kudret sahibinin izinle girilen mekânına gelince orda (onun) yüceliğinden şaşkınlığa düştü.

491. Pes nidâ geldi habîb-i Ekremim
Gel berü kadrini terfî' eyledim

Sonra "Ey şerefli habibim! Buraya gel, rütbeni yükselttim." diyen bir ses geldi.

492. Arşa vardı üstüne etti urûc
Kaldı anda refref-i zâtî's-sürûc

Dokuzuncu kat gökte Allah'ın makamının bulunduğu yere geldi ve onun üstüne yükseldi. Refref ve eyerleri orda kaldı.

493. Pây-i sıdkın bastı anda bî-riyâ
Hiç bir zât olmadı nâ'il ana

Temiz ayağını oraya riyasız bastı. Hiç kimse (bu makama) ulaşmadı.

494. Hâk-i na'linle edip kuhl-i cilâ
Erdi arzusuna meydân-ı ulâ

Ayakkabısının toprağıyla (orayı) cilaladı ve sürmeledi. Şanlı kimselerin meydanı arzusuna ulaştı.

495. "Kabe kavseyni ev ednâ"²¹³ oldu yol
Rütbe-i ulyâya buldu çün vusûl

Allah'a iki yay boyu yaklaşmasıyla yol tükendi. Çünkü pek yüce bir rütbeye ulaştı.

496. Hâli üzre kaldı ol feyzü'l-enâm
Bir müferrih rîh geldi hoş meşâm

İnsanların feyzi olduğu yerde durdu. Güzel burnuna ferah bir koku geldi.

497. Odur işte cezbe-i aşk-ı Hudâ
Aldı gitti Mustafâ'yı bir yana

Huda'nın aşkının cezbesi işte budur. Mustafa'yı (s.a.v.) alıp başka bir yere götürdü.

31

498. Bir makâma oldu kim Ahmed karîn Kim ola vasl-ı cemâl-i nâzenîn

²¹³ Necm: 53/9.

Ahmed (s.a.v.) öyle bir makama ulaştı ki, kim Allah'ın lütfunun tecellisine ulaşırsa,

499. Anda yoktur zîr u bâlâ sağ u sol
Tâ mülâkâtın makâmı işte ol

Orada aşağı, yukarı, sağ, sol yoktur. İşte o (Allah'la) görüşmenin makamıdır.

500. Zâhir oldu anda sırr-ı üstüvâ
Vasfı mümkin olmayan sun'u Hudâ
Orda Huda'nın tarifi mümkün olmayan kudreti, istivanın sırrı ortaya çıktı.

501. Arz-ı dîdâr etti Mevlâ Ahmed'e
Pür-hayâ etti o vardı secdeye

Mevlâ Ahmed'e (s.a.v.) yüzünü güzelliğini gösterdi. O, oldukça hayâlî davranıp secdeye vardı.

502. Hak buyurdu secde etti bir dahi
Bir de şükründen üç etti secdeyi

Hak bir daha secde etmesini buyurdu, bir de şükür etmek için üç kere secde etti.

503. Gördü Allâh'ı bilâ keyfin ve ayn
Şâh-ı âlem fahr-i âdem nûr-ı ayn

Âlemin şahı, insanların üstünü, göz nuru, Allah'ı direkt olarak gördü.

504. Bî-hurûf u lafz u savt ol pâdişâh
Mustafâ'ya söyledi Hayy-i ilâh

Harften, sözden, sestten münezzeh o padişah, ebedi ilah, Mustafa'yla (s.a.v.) konuştu.

505. Âhir âyât-i kerîme ez-“Bakar”²¹⁴

Taltîf olundu anınla hoş haber

Bakara suresinin son ayeti kerimesiyle güzel bir haber ihsan edildi.

506. Dedi Mevlâ her ne kâmin var ise

Hâsıl edem ey habîbim isite

Mevlâ, “Ey habibim! Her ne dileğin varsa iste, gerçekleştireyim.” dedi.

507. Ola fermânında hep ins ü peri

Sana tefvîz eyleyim bahr u beri

“İnsanları, perileri, denizleri, yeryüzünü senin emrine vereyim.”

508. Çün senin için yarattım âlemi

Hep melâ’ik arş u kürsi âdemi

“Çünkü bütün âlemi, melekleri, arşı, kürsüyü, insanları senin için yarattım.”

509. Sana müştâkım habîbim Ahmedim

Şimdiye dek gerçi da‘vet etmedim

“Ahmed’im, habibim! Şimdiye kadar seni davet etmedim ama sen benim için çok değerlisin.”

510. Tâ esâs-ı aşkın ola üstüvâr

Kim hâlel vermeye her ağyâr u yâr

Aşkın temeli sağlam olsun ki, dostlar ve yabancılar ona zarar vermesin.

511. Her ne dilerse habîb-i muhterem

Verdi Mevlâ cümlesini ber-temâm

²¹⁴ Kur’an-ı Kerîm’in 2. suresi.

Kıymetli sevgili her ne dilediyse, Mevlâ hepsini tamamıyla verdi.

512. Hem dahi Mevlâ'ya arz-ı hâceti
Ümmet idi her zemân gör himmeti

Onun himmetini gör ki, Mevlâ'ya sunduğu dileği her zaman ümmetiydi.

513. Halvet-i hâss u harâm-ı Bârîye Nâ'il-i vuslatta ol serverine

Özel halvete, kutsal yaratıcıya ve sevdiğine ulaştığı zaman efendisinden,

514. Ümmetini diledi anda dahi
Verdi ana ümmetini ol Ganî

Orada dahi ümmetini diledi. O zengin yaratıcı Allah ona ümmetini verdi.

515. Kim hakâyık ilmini Bârî Hudâ
Kıldı ilhâm Mustafâ'ya anda tâ

Yaratıcı Huda, hakikatler ilmini orda Mustafa'nın (s.a.v.) kalbine yerleştirdi.

516. Ol gece keşf oldu esrâr-ı ulûm
Bunda neşr etti alâ kadri'l-fuhûm

O gece ilimlerin sırları keşfedildi. O vakitte, idrakların dereceleri üzerine açıklama yapıldı.

32

517. İşbu üslûb üzre doksan bin kelâm
Ol gece vahy eyledi Rabbü'l-enâm

İnsanların Rabbi o gece doksan bin kelamı bu yolla vahy etti.

518. Pes ki günde Hak Te'âlâ hazreti

Ümmete elli nemâz farz eyledi

Sonra Hak Teâlâ, ümmete günde elli rekât namazı farz kıldı.

519. Hakk'ın emriyle o şâh-ı dü cihân

Nezd-i Mûsâ'ya eriştiler hemân

Allah'ın emriyle iki dünyanın şâhı, birden Hz. Musa'nın yanına ulaştı.

520. Dedi Mûsâ ana ey âlî neseb

Eyle tahfifin Hudâ'dan sen taleb

Hz. Musa ona "Ey yüce soylu olan, Huda'dan (namazın) hafifletilmesini iste." dedi.

521. Arz edip Mevlâsına mâ fi'z-zamîr

Pencini bağışladı Hayyun Kadîr

İçindekileri Mevlasına bildirince, o yüce ve sonsuz diri olan Allah beş rekâtı azalttı.

522. Her gelince ana Mûsâ dön dedi

Döndüğünce Hak beşin bağışladı

Her geldiğinde Hz. Musa ona dön dedi ve her döndüğünde Hak beşini azalttı.

523. Tâ ki ol hamsîn nemâz indi beşe

Dön dedi Mûsâ yine tahfif dile

Elli rekât namaz beş rekâta inince Hz. Musa "Yine dönüp hafifletme iste." dedi.

524. Hazret-i Hakk'ın habîb-i Ekrem'i

Dedi utanıram artık ey ahî

Allah'ın cömert habibi "Ey kardeşim! Artık utanıyorum." dedi.

525. Bana her kim ümmet ola beş nemâz
Farz kılındı kılsın anı kış u yaz

“Bana ümmet olan herkese beş rekât namaz farz kılındı. Yaz, kış onu kılsın.” dedi.

526. Pes rücû‘ etti hemân şâh-ı cihân
İndi beytû’l-makdese oldu revân

Sonra cihanın şahı hızlıca geri döndü ve birdenbire kutsal eve, Kudüs’e, indi.

527. Tarfetü’l-ayn içre geldi Mekke’ye
Ümmehânı evine girdi yine

Göz açıp kapatıncaya kadar geçen sürede Mekke’ye geldi ve yine Ümmehan’ın evine girdi.

528. Müddet-i mi‘râc o şebden cüz hemân
Ana tayy oldu mekân u hem zemân

Miraç olayının süresi o geceden küçük bir parça; onun için mekân ve zaman sınırlaması ortadan kalktı.

529. Mâcerâyı etti ashâba beyân
Anı tasdik eyledi Sıddîk hemân

Bu olayı ashabına anlattı. Hz. Ebubekir hemen onu doğruladı.

530. Ehl-i buğz ile hased oldu hazîn
Bâ-husûs kavm-i rezîl-i müşrikîn

Gizli düşmanlık besleyenler, hasetçiler ve özellikle müşriklerin rezil kavmi mutsuz oldu.

531. Bâkî ashâb-ı güzînden her biri
Tasdik edip dedi dîde rûşeni

Geriye kalan meşhur sahabelerden her biri onu onayladı, göz aydınlığı verdi.

532. Ede mi'râcın mübârek zü'l-Celâl Bulmadı hîçbir nebî böyle kemâl

“Celal sahibi miracını mübarek kılsın. Hiçbir peygamber böyle yüce bir dereceye ulaşamadı.” dediler.

533. Kıldılar tebrîkini tefhîm ile

Resm-i âdâb ile pek tekrîm ile

Saygı gösterip adaplı davranışlarla (onu) yücelterek tebrik ettiler.

534. Himmet-i âsâridir bu intizâm

Bitti mi'râc-ı şerîfi ve's-selâm

Bu düzen (Allah'ın) manevi yardımlarının eseridir. Kutsal miraç (hadisesi anlatımı) selamla sonlandı.

535. Yâ ilâhî nûr-ı Ahmed hürmeti

Hem cemî'-i enbiyânın hürmeti

Ya İlahi! Ahmed'in (s.a.v.) nurunun hürmetine! Tüm peygamberlerin hürmetine!

33

536. Nûr-ı Furkân arş-ı a'lâ hürmeti

Beyt-i ma'mûr-ı münevver hürmeti

Furkan'ın nurunun, göğün en yüksek katının hürmetine! Parlak yıldızlanmış şenlikli evinin (Kâbe) hürmetine!

537. Ka'be-i beytü'l-mukaddes hürmeti

Çâh-ı zezem ile Bathâ hürmeti

Kutsal ev Kâbe'nin hürmetine, zezem kuyusu ile Mekke'nin hürmetine!

538. Hem cihâr-ı yâr-ı Ahmed hürmeti
Âl u ashâb u tevâbi‘ hürmeti

Ahmed’in (s.a.v.) dört halifesi hürmetine! Onun soyu, ashâbı ve ona tabi olanlar hürmetine!

539. Yâ İlâhi İsm-i A‘zam hürmeti
Hem cemî‘-i evliyâlar hürmeti

Ya İlâhi, İsmi Azam hürmetine! Hem de tüm evliyalar hürmetine!

540. Sevdğin her cân u cismin hürmeti
Biz günâhkâr kullara et şefkati

Sevdğin her ruhun ve varlığın hürmetine! Biz günahkâr kullarına şefkat göster.

541. Nefs ile Şeytân elinden sen bizi
Kıl halâs ey cümle âlem hâfızı

Ey bütün âlemin koruyucusu! Nefisle şeytanın elinden bizi kurtar.

542. Son dem ikrâm eyle hüsn-i hâtime
Kıl refik imân u Kur’ân’ı bize

Son anımızda güzel sonu bize nasip et. İmanı ve Kur’ân’ı bize arkadaş kıl.

543. Et müyesser rü’yet-i didârını
Keşfi kıl ol vech-i pür-envârını

Yüzünü görmeyi bize kolaylaştır. Nurunla dolu yüzünü açığa çıkar.

544. Ey inâyet sâhibi ve’y Rabbenâ

Etme rüsvây bizleri rûz-ı cezâ

Ey lütuf sahibi, ey Rabbimiz! Bizleri ceza gününde rezil etme.

545. Afv edip kılma bizi zâll u zelîl

Ey Kerîm u ey Rahîm u ey Celîl

Ey iyilik sahibi, merhamet eden, celal sahibi! Bizi affet, alçak ve aşağılık kılma.

546. Hem bu câyı yâ ilâhu yâ Hudâ

Ser-te-ser eyle mesâ'ibden rehâ

Ey ilahımız, ey Huda! Bu mekânı baştanbaşa musibetlerden uzak tut.

547. Hürmeti çün Hazret-i Rûhu'l-Emîn

Bu du'âmı eyle makbûle karîn

Hz. Cebrail hürmeti için, bu duamı kabul et.

548. Bulmak istersen dü âlemde necât

Rûh-ı fahrü'l-mürselîne ver salât

İki âlemde kurtuluşa ermek istersen peygamberlerin övünç kaynağının ruhuna salat ver.

FASLUN FÎ BA'Zİ SÎRETİ RESÛLULLÂH SALLÂLLÂHU TE'ÂLÂ ALEYHİ VE SELLEM

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

549. Dinle imdi hulk-ı pâk-i Ahmedî

Bula cânın o nesîmden lezzeti

Şimdi Ahmed'in (s.a.v.) temiz ahlakını dinle. Ruhun o hoş rüzgârdan lezzet alsın.

550. Ya'nî ol âlî cenâbu Ahmed'in

Sîretinden söylerim ol emcedin

Yani o yüce, şerefli Ahmed'in (s.a.v.), o şanı çok üstün olanın ahlakından bahsederim.

551. Hak Te'âlâ'nın habîb-i Ekrem'i Her dü dârın olmuş iken serveri

Hak Teâlâ'nın şerefli habibi, her iki dünyanın da efendisi olmuşken,

552. Kendisinde ol Resûl-i kibriyâ

Fakrı kıldı ihtiyâr ey hûb safâ

Ey güzel, hoş kişi! O yüce Peygamber kendisi için fakirliği tercih etti. **34**

553. Fânîde fakrı ederdi i'tibâr

Fakrını izhâr eder kılmazdı âr

Geçici dünyada, fakirliğe değer verirdi. Fakirliğini açıkça gösterirdi, çekinmezdi.

554. Der idi "el-fakru fahrî" ol habîb

O merâhim-kâr o deryâ-yı edîb

O sevgili, o merhametli, o edep denizi, "Fakirlik övünç kaynağım." derdi.

555. Hak buyurdu ey Resûl-i a'zamım

Dağ u taşı sana altûn eyleyim

Hak "Ey en yüce resulüm! Dağı ve taşı sana altın yapayım." dedi.

556. Ni'met-i dünyâ ile edem ganî

Olasın her mihnet ü gamdan beri

"Dünya nimetiyle (seni) zengin edeyim. Her sıkıntıdan ve üzüntüden uzak olasın."

557. Ol Habîbullâh dedi yâ zü'n-ni'am
Ümmet için ben bu hâle râzıyam

O Allah'ın habibi, "Ey tüm nimetlerin sahibi! Ümmet için ben bu hâle razıyım." dedi.

558. Katlanırım anlar için zahmete
Ümmetimi lâıık eyle rahmete

"Onlar için zahmete katlanırım. Sen ümmetime merhamet et."

559. Yâ ilâhî hazretinden hâcetim
Bu her ân kim ola makbûl ümmetim
Ya İlahi! Zatından isteğim, ümmetimin her zaman kabul görmesidir.

560. Bana bâğışla usât-ı ümmetî
Ben za'ıfe eyle rahm u şefkati

Ümmetimin günahkârlarını bana bağışla. Benim güçsüzlüğüme merhamet ve şefkat göster.

561. Hâsılı Hak'tan niyâz u minneti
Dâ'im ümmet idi derdi ümmetî

Kısaca Hak'tan isteğı, dileğı her zaman ümmetti. "Ümmetim!" derdi.

562. Hil'ati Hak'tan anın "lev-lâk" idi
Kalb-i pâki mâsivâdan pâk idi

Ona Allah tarafından giydirilen kaftan "Sen olmasaydın!" (sözüydü). Temiz kalbi dünya hayatından uzaktı.

563. Sâhib-i hulk-ı azîm bir pâdişâh
Sâhib-i kavl-i kerîmdir hem o şâh

O Şah en yüce ahlakın sahibi olan bir padişaktır ve yüce sözün sahibidir.

564. Yüzü suyu nûr u ni‘met âdeme
Cism-i pâki mahz-ı rahmet âleme

Yüzünün suyu insanlara nur ve nimet; temiz bedeni âlem için rahmetin ta kendisi.

565. İşleri her dem anın cûd u sehâ
Sözleri her derde kânûnu’ş-şifâ

Onun davranışları her zaman eliaçıklık, sözleri her dert için şifa kanunudur.

566. Âdeti hep hürmet ü şefkat idi
Hayr işe aslâ Resûl lâ demedi

Saygı gösterme ve şefkat her zaman âdetiydi. Hayırlı işe asla hayır demedi.

567. Tâ ki a‘dâsına hayr ederdi ol
Bâtıla vermezdi yol aslâ Resûl

Düşmanlarına bile iyilik yapardı. Resul, kötülüğe asla yol vermezdi.

568. Kendi nefsi çün o şâh-ı pâk neseb
Etmedi hîç ferde ömründe gazab

O temiz soylu şah, kendi nefsi için hiçkimseye eziyet etmedi.

569. Hastegânı sormak idi âdeti
Eder idi her yetîme hürmeti

Hastaları sormak âdetiydi. Her yetime ikramda bulunurdu.

570. Gecelerde az uyurdu ol hümâm
İştigâli tâ‘at idi subh u şâm

O himmetli, geceleri az uyurdu. Meşguliyeti sabah, akşam ibaadetti.

571. Allâh adın zıkr ederdi dâ'imâ

Hem Hudâ'ya şükr ederdi dâ'imâ

Sürekli Allah'ın adını anardı ve devamlı Huda'ya şükür ederdi.

35

572. Gönlü alcak sözleri şîrîn idi

Hem tevâzu' hem kanâ'atti işi

Gönlü alacak sözleri çok hoştu. Alçakgönüllü ve kanaatkârdı.

573. Ekserî evkâtta ol şâh-ı güzîn

Aç durup tok gösterirdi kendisin

O seçilmiş şah çoğu zaman aç durup kendisini tok gösterirdi.

574. Hiç ta'âmı yermez idi yer idi

Arpa etmaki kabâğı serîdi

Yemeği hiç eleştirmede, yerdi. Arpa ekmeğini, kabağı, tiriti

575. Bâl u helvâyı severdi tîb da hem

Yerdi üç parmağıyla bahru'l-kerem

Balı, helvayı ve güzel kokuyu severdi. O cömertlik denizi, üç parmağıyla yerdi.

576. Zâtını mestûr edip hilm ü hayâ

Bulmuş emn ü hem emânette bekâ

Kendisini yumuşak huyluluk ve edep sarmış (tı); her zaman güvenilir ve emindi.

577. Efzal-i eşyâdır ol şânı azîm
Ümmeti de cümle ümmetten kerîm

O şanı yüce olan en üstün varlıktır. Ümmeti de bütün ümmetlerden yücedir.

578. Ümmetine Hak Te‘âlâ hazreti
Her ümemden artık eder rahmeti

Hak Teâlâ onun ümmetine bütün ümmetlerden fazla rahmet eder.

579. Çünkü kul Mevlâ’sına nisbet olur
Ednâsı a‘lâsına göre olur

Çünkü kul Mevlâ’sına göre olur. Alt makamdaki, üstündekinden belli olur.

580. Evvelinin âhîrinin ilmini
Bâtınının zâhîrinin ilmini

Mevla, Öncesinin ve sonrasının ilmini, gizlisinin ve açık olanının ilmini,

581. Bildirip Mevlâ mu‘allâ eyledi
Çünkü a‘lem kıldı a‘lâ eyledi

Bildirip üstün kıldı. Çünkü (onu) daha iyi bilen eyleyip yüceltti.

582. Anda ol gün kim kıyâmet kopısar
Evvel âhîr cümle nâs haşr olısar

Kıyametin kopacağı ve gelmiş geçmiş tüm insanların toplanacağı gün,

583. Nefsî nefsî diye cümle enbiyâ
Ol zemân illâ Muhammed Mustafâ

Tüm peygamberler “Nefsim, nefsim!” diyecek. O zaman yalnız Muhammed Mustafa (s.a.v.):

584. Diye yâ Rab istemem ben nefsimi
Dilerim ancak usât-i ümmetî

“Ya Rab! Ben nefsimi istemem, yalnız günahkâr ümmetimi dilerim.” diyecek.

585. Dest-gîr üftâdeye ancak odur
Hem penâh u melce’ her yerde odur

Düşmüşe arka çıkan yalnız odur. Sığınılacak ve kurtuluşa erilecek mekân da her yerde odur.

586. Zikr edemez cümle ahvâlin beşer
Hiç şümâr olur mu evrâk-ı şecer

İnsan (onun) bütün hallerini anlatamaz. Ağacın yaprakları hiç sayılabilir mi?

587. İşbu hâlini Resûl’ün biliniz
Pende kâfi var ise irfânınız

Nasihatı anlayacak yeterli bilginiz varsa işte Resul’ün bu halini biliniz.

588. Ya İlâhî Ahmed’in olsun mu‘în
Hem şefî‘miz olsun ol rûz şâh-ı dîn

Ya İlahi! Ahmed’in (s.a.v.) (bize) yardımcı olsun. Hem de dinin şahı o gün şefaatçimiz olsun.

589. Mustafâ’ya hem civâr et ey Kerîm
Cennet-i Firdevs içinde yâ Rahîm

Ey kerim ve rahim olan Allah! Firdevs cenneti içinde, (bizi) Mustafa’ya (s.a.v.) komşu et.

590. Nûr-ı Ahmed hürmetine ey Hudâ
Eyleme bizi Muhammed’den cüdâ

Ey Huda! Ahmed'in (s.a.v.) nuru hürmetine, bizi Muhammed'den (s.a.v.) ayrı düşürme.

36

591. Bulmak istersen dü âlemde necât

Seyyidü'l-kevneyne olsun çok salât

İki âlemde kurtuluşa ermek istersen iki dünyanın efendisine çokça salat eyle.

FASLUN FÎ ZİKRI BA'Zİ EVSÂF U HASÂİSİ RESÛLULLÂH

SALLÂLLÂHU TE'ÂLÂ ALEYHİ VE SELLEM

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

592. Ahmed-i Muhtâr-ı Rabbü'l-âlemîn

Müstegâs-ı enbiyâ vü mürselîn

Âlemlerin Rabbi'nin seçilmişî Ahmed (s.a.v.), peygamberlerin ve elçilerin kendisinden yardım istediği (kişi),

593. Hâce-i kevneyn fahr-i kâ'inât

Mihnet-i dünyâya idi sâbirât

Dünyanın ve ahiretin efendisi, kâinatın ulusu, dünyanın zorluklarına sabırlıydı.

594. Kim gide bu râh-ı şâha bî-gümân

Dü cihânda bula ol emn ü emân

Kim bu şahın yolunda giderse, şüphesiz iki dünyada da emniyet ve koruma bulur.

595. Orta boylu ne beyâz ne esmerî

Ne kıvrıcık ne uzundu eş'arı

Orta boylu, ne beyaz ne esmer; saçları ne kıvrıcık ne uzundu.

596. Lihye-i pâki siyâh hem sık idi

Sadrı vâsi‘ şa‘r ile mestûr idi

Temiz sakalı siyah ve gürdü. Göğsü geniş ve tüylerle kaplıydı.

597. Sâhib-i dîn enbiyânın hâtemi

Vardı bağrında risâlet hâtemi

Dinin sahibi, peygamberlerin sonuncusu; göğsünde peygamberlik mührü vardı.

598. Dîdeler hayrân olurdu vechine

Hem sinek konmazdı rûy-ı pâkine

Gözler yüzüne hayran olurdu. Hem de mukaddes yüzüne sinek konmazdı.

599. Meclisinde ref‘-i savt olmaz idi

Sohbetine hîç doyulmaz idi

Meclisinde yüksek ses olmazdı. Sohbetine hiç doyulmazdı.

600. Der idi Sıddîk-ı a‘zâm yâ Resûl

Dîdeden gitmez hayâlin her dem ol

Hiz. Ebubekir, “Ey Resûl, gözden hayalin gitmez, o her zaman (durur).” derdi.

601. Uyusa abdesti bozulmaz idi

Arkasından hem dahi görür idi

Uyusa abdesti bozulmazdı. Ayrıca arkasını da görürdü.

602. Hem nübüvvet kuvvetile ol Resûl Gayet-i fart-ı mehâbetlidi ol

Hem o Resûl peygamberlik kuvvetiyle, yüce haşmetin son noktasıydı.

603. Hak anı mansûr muzaffer eyledi

Düşmenin hep hûr u makhûr eyledi

Hak ona hep yardım etti ve (onu) muzaffer kıldı. Düşmanlarının hepsini kahredip, bozguna uğrattı.

604. Tâ bir aylık yola anın heybeti
Erişirdi düşmene hem dehşeti

Ta bir aylık yola onun heybeti ulaşırdı, dehşeti düşmanlarına ulaşırdı.

605. Cism-i pâki ser-te-ser hem nûr idi
Yüzü nûr-ı afütâb u mâh idi

Mukaddes bedeni baştanbaşa nurdu. Yüzü güneşin ve ayın ışığıydı.

606. Gölgesi olmazdı çünkü gövdesi
Nûr idi bu nûrun olmaz gölgesi

Gölgesi olmazdı. Çünkü bedeni nurdu ve nurun gölgesi olmaz.

607. Ol mübârek başı üzre her zemân
Bir bölük bulut olurdu sâye-bân

Bir bölük bulut her zaman mübarek başı üzerinde gölgelik olurdu.

37

608. Her nere gitse bile giderdi ol
Başı üzre her zemân dururdu ol

Nereye giderse gitsin, (bulut) onunla giderdi ve her zaman başının üstünde dururdu.

609. Debredicek dudağın ol şems-veş
Debrenirdi gökte hem ay u güneş

O güneş benzeri dudağını kıpırdatınca, gökte hem ay hem güneş hareket ederdi.

610. İncü dişleri şu‘â‘ından gece
İğne düşse bulunurdu ey hâce

Ey efendi! Gece iğne düşse, inci dişlerinden saçılan ışıkla bulunurdu.

611. Dokunacak saçına bâd-ı sabâ
Misk ü anberle dolar idi hevâ

Sabah rüzgârı saçına değdiğinde hava misk ve anber kokusuyla dolardı.

612. Terlese güller olurdu terleri
Devşirirdi her kesân bu gülleri
Terlerse, terleri güllere dönüşürdü. Herkes bu gülleri toplardı.

613. Sadrı nûrundan karanlık geceler
Yolda yürürdü yiğitler kocalar

Karanlık gecelerde, göğsünün nurundan yiğitler ve yaşlılar yolda yürürdü.

614. Pâye-i âl-i Kureyş âlî neseb
Dâver-i dîn o şehi zâtı’l-haseb

Yüce zürriyeti, Kureyş kabilesinin soylularından (dır). Dinin adaletli hükümdarı, o şah, baba tarafından yüce soylu (dur).

615. Gûşe-i şemm ile ettikçe nigâh
Gaş[y]²¹⁵ olurlardı sürûş-ı bârigâh

Allah katındaki melekler (onun olduğu) köşeyi koklasalar kendilerinden geçerlerdi.

616. Dahi iki dîde-i sürme siyâh

²¹⁵ Metinde “gaş” şeklinde yazılmıştır.

Dâ'im olmuştu nazargâh-ı İlâh

İki siyah sürmeli gözü de her zaman Allah'ın baktığı yer olmuştu.

617. Dönüp etrâfına ettikçe nazar
Secde eylerdi cemâdât u şecer

Dönüp etrafına baktıkça ağaçlar ve cansız varlıklar secde ederdi.

618. Hâssa-i pâkin temâm yazmak gümân
Sayılır mı hiç nücûm-ı âsumân

Mukaddes özelliklerinin tamamının yazılabileceği şüphelidir. Göğün yıldızları hiç sayılabilir mi?

619. Geldi Kur'ân u ehâdisle dahi
Nîce elkâb u simâtu Ahmedî

Kur'ân ve hadislerle de Ahmed'in (s.a.v.) birçok vasıfları ve işaretleri geldi.

620. Nûr u Hak u "rahmeten li'l-âlemîn"²¹⁶

"Urvetü'l-vüskâ"²³⁸ imâmü'l-müttakîn

Hakk'ın nuru, âlemlerin rahmeti, kurtuluşa erenlerin imamı tutunulacak sağlam ip.

621. Şâhid u meşhûd u hâdî hem beşîr
Sâdık u masdûk u muslîh u nezîr

Hem gören, görülen, yol gösteren ve müjdeleyen; hem de doğru olan, doğruluğu kabul edilen, terbiye eden ve korkutan.

622. Ni'metullâh hem sırât-ı müstakîm

²¹⁶ Enbiyâ: 21/107.

²³⁸ Bakara: 2/56.

“Ve’n-necimü’s-sâkib”²¹⁷ u hem de kerîm

Hem Allah’ın nimeti, yolu doğru olan, karanlığı delip geçen parlak yıldız hem de kerem sahibi.

623. Dahi sirâc-ı münîr u Mustafâ

Hem şehîd u hem Emîn u Müctebâ

Ayrıca Mustafa (s.a.v.), ışık saçan nur; hem Allah yoluna canını feda eden, hem de güvenilir ve seçilmiş.

624. Hem habîr u zü-nasîr u tâhirâ

Hem azîm u hâtem u hem dâ’iyâ

Hem haber getiren, yardım eden, temiz hem de çok yüce, (peygamberlerin) sonuncusu ve dua edendir.

625. Sâhibü’l-havz u nebiyyü’t-tevbedir

Sâhibü’t-tâc u nebiyyü’r-rahmedir

(Kevser) havuzunun sahibi ve tevbenin peygamberi; tacın sahibi ve rahmetin peygamberi.

626. Hem şekûr u hem nebiyyü’l-merhame

Hem ra’uf u hem nebiyyü’l-melhame

Hem çok şükür eder hem merhametin peygamberi; hem merhamet sahibi hem büyük savaşın peygamberi.

38

627. Ol Resûl’ün ba‘zı evsâfı hemân

Zikr olundu bu mahalde bi’l-ayân

²¹⁷ Târık: 86/3.

O Resûl'ün bazı özelliklerinden burada açıkça bahsedildi.

628. Bî-şümârdır vasf-ı pâki zi'l-kerem

Zikrine tâkat getirmez bu kalem

Kerem sahibinin temiz vasıfları sayısızdır; bu kalem anlatmaya güç yetiremez.

629. Çün anı vasf etti Kur'ân'da Hudâ

Verdi nâm esmâ'-i hüsnâdan ana

Çünkü Huda onu Kur'ân'da methetti. Güzel isimlerinden ona verdi.

630. Zâtına mir'ât edip dedi habîb

Kıldı âlî âleme oldu tabîb

Allah (onu) kendisine ayna yapıp, "Sevgili!" dedi. Âleme üstün kıldı ve şifa veren eyledi.

631. (Lî-ma'allâh) nutku cân-ı perverâ

Keşf olur anınla şân-ı Mustafâ

Allah'la beraber olma (Lî-ma'allâh) zikri ruhun besleyicisi; Mustafa'nın (s.a.v.) şanı onunla ortaya çıkar.

632. Şâh-ı kevneyn ol nebiyyü'l-muhterem

Hâsılı bir nush u pend etmek merâm

O kıymetli Peygamber iki dünyanın şahı; maksat, kısaca nasihat ve öğüt vermek.

633. Edelim peyveste tesbîh-i Hudâ

Hazret-i Hak bizlere kılsın atâ

Her zaman Huda'yı tespih edelim. Hazret-i Hak bizleri bağışlasın.

634. Emr ü fermân-ı Hudâ-yı lâ-Yenâm

Bizedir kulluk edelim ve's-selâm

Asla uyumayan Huda'nın emri ve fermanı bizedir, kulluğumuzu artık yapalım.

635. Dergeh-i Hak'ta Süleymân ile mûr

Biledir aslâ ana ermez şu'ûr

Hakk'ın dergâhında Hz. Süleyman ile karınca birliktedir. Asla ona akıl erdirilmez.

636. Dîdelerden kân döküp her rûz u şeb

Lutfunu isteyelim fevka'l-edeb

Her gece gündüz gözlerden kan döküp edeple (Allah'ın) bağışlamasını isteyelim.

637. Ancak oldur ki Hudâ-yı müste'ân Âlimü'l-gayb u şehâdet bî-gümân Şüphesiz

yalnızca yardımı istenen Huda şehadet ve gaybın bilgisine sahiptir.

638. İşlerimiz cürm ü isyân u günâh

Nefse uyup eyledik rûyı siyâh

Amellerimiz suç, isyan ve günah. Nefse uyup yüzü kararttık.

639. Olmuşuz bahr-ı zünûba biz garîk

Olmuşuz nâr-ı cerâ'imle harîk

Günahlar denizine gark olmuşuz. Günahların ateşiyle yanmışız.

640. Gel yerâmaz fi'li tebdîl edelim

Âhiret emrinde tedbîr edelim

Gel işe yaramayan davranışlarımızı değiştirelim. Ahiret için Allah'ın istediği gibi davranalım.

641. Ol Hudâ'nın emrini sınımayalım

Tâ ana her dem ibâdet edelim

O Huda'nın emrini sınımayalım. Her an ona ibadet edelim.

642. Olmayalım ragbet-i nefse dûcâr

Kalmayalım Hak huzurunda nâcâr

Nefsin arzularına müptela olmayalım. Hakk'ın huzurunda çaresiz kalmayalım.

643. Hem hayâ edip olalım pâk-i dest

Perde-i nâmus edilmeye şikest

Hayâ edip inançlı kişi olalım. Namus perdesi yırtılmasın.

644. Dîn için ey sâlih-i merd-i Hudâ

Kâle-i dünyâ edilmezse fedâ

Ey Huda'nın salih kulu! Din için dünya kumaşı feda edilmezse,

645. Ana dost etmez nazar işi ziyân

Bu velîler sözüdür dinle her ân

Ona dost itibar etmez, işi boşa gider. Bu Allah dostlarının sözüdür. Her an dinle.

39

646. Ümmetin şânına şâyeste olan

Ol Resûl'ün sünnetin tutmak hemân

Ümmetin şânına uygun olan, o Peygamber'in sünnetini derhal uygulamaktır.

647. Ümmet isen sünneti eyle edâ

Tâ hezâr u sad-hezâr eyle edâ

Ümmetsen sünneti binlerce ve yüz binlerce kez yerine getir.

648. Ol Resûl'ün rûhuna her subh u şâm
Bî-hisâb eyle tahıyyât ve's-selâm

Her sabah ve akşam o Peygamber'in ruhuna hesapsızca dua edip selam ver.

649. Şûrîde-kâr u tehî-dest kimseye
Hem sebük-pây meşreb-i âvâreye

Perişan, eliboş ve ayağına çabuk olan, avare meşreplilerle

650. Olma yâr anlar cezâyâ müstehak
Saptırırlar tâ seni ez-râh-ı Hak

Yakın olma; onlar cezayı hakediyor. Seni Hakk'ın yolundan saptırırlar.

651. Her dem etvârı musaffâ ehl-i dil
Etmez elbet anlar insânı zelîl

Her zaman amelleri hâlislerle ve gönül ehliyle (ol). Onlar insanı alçaltmaz.

652. Evc-i irfânın hümâsı bu ricâl
Râh-ı dînde olmuş anlar ber-kemâl

Bu yüce kişiler irfan zirvesinin kuşu; onlar din yolunda mükemmelliğe ulaşmışlardır.

653. Ger olasın dü cihânda kâmurân
Anların yolunda sen ol kârubân

Eğer iki dünyada bahtiyarlığı istersen kendini onların yolunda feda et.

654. Fitnedir dünyâyâ meftûn olmagıl
Aldanıp rengine magbûn olmagıl

Fitnedir, dünyaya bağlanma. Hilesine aldanıp şaşkın olma.

655. Ger dilerse bulasın fevz ü necât
Subh u şâm ol Ahmed’e eyle salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen sabah akşam o Ahmed’e (s.a.v.) salat eyle.

FASLUN FÎ ZEVCÂTI MUTAHHARÂT ÜMMÜ’L-MÜ’MİNÎN
RAZİALLÂHU TE‘ÂLÂ AN-HÛNNE
(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

656. Ehl-i beyt-i şâfi‘-i rûz-ı cezâ
Ya‘nî zevcâtı Muhammed Mustafâ

Ceza gününün şefaathçisinin Ehl-i Beyt’i, Muhammed Mustafa’nın (s.a.v.) eşleridir.

657. On iki olup Kureyş’ten altısı
Penci A‘râbî biri İsrâ‘ilî

On iki tane olup altısı Kureyş’ten, beşi Arap, biri İsrailî’dir.

658. Hazret-i Peygamber’in ilk zevcesi
Ol Hadîce bint Huveyled idi

Hazret-i Peygamber’in ilk eşi Huveyled kızı Hatice’ydi.

659. Sevde bint Zem‘adır ikincisi
Âyişe Sıddîkadır üçüncüsü

İkincisi Zem‘a’nın kızı Sevde’dir. Üçüncüsü Aişe Sıddîka’dır.

660. Hem dahi hâtûnların dördüncüsü
Hafza bint Fârûk-ı A‘zam idi

Eşlerinin dördüncüsü, Faruk-ı Azam'ın (Hz. Ömer) kızı Hafsa'ydı.

661. Zeyneb-i bint Huzeyme bi'l-ayân

Bu beşinci hâtûn idi bî-gümân

Huzeyme kızı Zeynep açıkça ve şüphesiz beşinci eşiydi.

662. Hem dahi altıncı Ümmü Seleme

İsmi Hind o bint Ebî Ümmiye

Ayrıca altıncı eşi Ümmü Seleme; İsmi Hind'dir ve Ebi Ümmiye'nin kızıdır.

40

663. Zeyneb-i bint Cahış yedincisi

Ahmed'in halası Emîne kızı

Yedincisi Cahş'ın kızı Zeynep; Ahmed'in (s.a.v.) halası Emine'nin kızıdır.

664. Emr-i Hakk'a olmuş idi râzıya

Mükrimeydi hem ziyâde sâdika

Hakk'ın emrine boyun eğmişti. Misafirperverdi ve gerçek dosttu.

665. Hem dahi Ümmü Habîbe Sâbire

Sekizinci idi işbu sâliha

Ayrıca Ümmü Habibe Sabire, bu iyi ahlaklı kadın, sekizinci eşiydi.

666. Anın atası Ebû Süfyân idi

Hilm-i Osmân her dem ana kâr idi

Onun babası Ebu Süfyan'dı. Hz. Osman'ın yumuşak huyluluğu her zaman onun için kârdı.

667. Hem Cüveyriyye dokuzuncusudur
Hem onuncusu dahi Reyhâne'dir

Cüveyriyye dokuzuncusudur ve onuncusu da Reyhane'dir.

668. On birinci Meymûne Hâtûn idi
Tâ Safiyye on ikincisi idi

On birinci Meymune Hatun'du. On ikincisi de Safiyye'ydi.

669. Hem Hadîce ile Reyhâne dahi
Zeyneb-i bint Huzeyme ey ahî

Ey kardeşim! Hatice, Reyhane ve Huzeyme kızı Zeynep,

670. Mustafâ'dan evvel ettiler vefât
Diğerânı sonra ettiler vefât

Mustafa'dan (s.a.v.) önce vefat ettiler; diğerleri sonra vefat ettiler.

671. Bunların menzillerini zü'l-Celâl
Dünyâ vü uhrâda kıldı ber-kemâl

Celal sahibi Allah bunların yollarını dünyada ve ahirette kemale ulaştırdı.

672. Şânları âlî mutahhar kâffesi
Müslimânın anasıdır cümlesi

Şanları yüce, hepsi mübarek; tümü müslümanların annesidir.

673. İsm ü zâtı tâhire vü pâkize
Vardı birkaç tâne hem de câriye

Ayrıca isimleri ve kendileri temiz ve mübarek birkaç tane de cariye vardı.

674. Var idi başka zenân-ı tâlibe

İdiler bunlar Resûl'e râgıba
İstekli başka kadınlar da vardı. Bunlar Resul'e talipti.

675. Lîk müyesser olmadılar Hazret'e
Dü cihânda bu kemâl u rif'ate

Ancak Hazret'e kolayca erişemediler, iki âlemde bu mükemmelliğe ve yüceliğe ulaşamadılar.

676. Çün sa'âdetle o fahrü'l-evvelîn
Şöyle dedi "rahmeten li'l-âlemîn"²¹⁸

Çünkü o gelmiş geçmiş insanların en yücesi, âlemlere rahmet olan saâdetle şöyle dedi:

677. Kim Resûl'üne Te'âlâ hazreti
Tezvîc etmez öyle her bir avreti

"(Hak) Teâlâ hazreti her kadını Peygamber'ine eş etmez." dedi.

678. Ancak ol hâtûnu tezvîc eyleye
Anın ile bile cennette ola

Ancak cennete dahi birlikte olacağı kadını eş eyler.

679. Üç idi ebnâ-yı mahbûb-ı Hudâ
Dört idi hem de benât-ı Mustafâ

Huda'nın habibinin oğulları üçtü. Mustafa'nın (s.a.v.) kızları da dörttü.

680. Biri Kâsım biri Abdullâh idi

²¹⁸ Enbiyâ: 21/107.

Hem de üçüncüsü İbrâhim idi

Biri Kasım, biri Abdullah ve üçüncüsü İbrahim'di.

681. Ol ki Abdullâh idi ey rûşinâ
Tayyib ü Tâhir dahi addır ana

Ey nurlu (kişi)! Tayyib ve Tahir'de Abdullah (ın) adıdır.

41

682. Ba'zılar bu Tayyib ü Tâhir dahi
Dediler ayrıca bir oğlan idi

Bazıları "Bu Tayyib ve Tahir başka oğullardı." dedi.

683. Duhter-i pâkizesinden ey emîr
Hem birinci Zeyneb-i mâh-ı münîr

Ey emir! Mübarek kızlarından birincisi parlak ay Zeynep'ti.

684. Hem Rukiyye pâkize ikincisi
Ümmü Gülsüm hûb-rûy üçüncüsü

Ve temiz Rukiyye ikincisi, güzel yüzlü Ümmü Gülsüm üçüncüsüdür.

685. Fâtımatü'z-Zehirâ hayru'l-bütûl
Tâ idi dördüncü bu hayru'l-usûl

Fatımatü'z-Zehra, erkeklerden uzak duran namuslu kadınların hayırlısı; bu soyun hayırlısı, dördüncüydü.

686. Fâtıma bint Resûl'ün hem dahi
Çehresi mehtâb gibi tâbân idi

Resul'ün kızı Fatıma'nın da yüzü mehtap gibi parlaktı.

687. Bu cihetle Fâtıma Zehrâ ile
Buldu şöhet ol ferîd bu vasf ile

Bu nedenle o eşsiz, Fatıma Zehra lâkabıyla şöhet buldu.

688. İşbu ebnâ vü benâtın cümlesi
Ol Hadîce vâlidemizden idi

İşte bu erkeklerin ve kızların hepsi Hatice annemizdendi.

689. Ancak İbrâhim-i pâk ü bedr-i mâh
Mâriye'den idi ol bî-iştibâh

Ancak mübarek ve dolunay İbrahim, şüphesiz Mariye'dendi.

690. Fâtıma'dan başkası dir râviyât
Fahr-i nâsdan evvel ettiler vefât

Rivayet "Fatıma'nın dışındakiler, insanların yücesinden önce vefat ettiler." der.

691. Tayyibe vü pâk-i gevher Zeyneb'in
Zevci Bû'l-Âs idi herhâlde anın

Güzel ve temiz inci Zeyneb'in eşi herhalde Ebu'l-As'tı.

692. Hem Resûlullâh dahi Rukiyye'yi
Hazret-i Osmân'a vermişti anı

Ve Resulullah Rukiyye'yi Hazret-i Osman'a vermişti.

693. Bû vefât ettikte Ümmü Gülsüm'ü

Verdi Osmân'a nebîmiz hazreti

(Hz. Rukiyye) vefat edince, Hazret-i Peygamberimiz Hz. Osman'a Ümmü Gülsüm'ü verdi.

694. Şîr-i Yezdân'a verildi Fâtıma

Altı evlâd geldi andan âleme

Fatıma Allah'ın aslanına (Hz. Ali) verildi. Ondan dünyaya altı evlat geldi.

695. Ehl-i Beyt ile Hudâımız hazreti

Vasf edip kıldı mutahhar anları

Hazret-i Huda onları Ehl-i Beyt diye vasıflandırıp, mübarek kıldı.

696. Hazret-i Peygamber'in zürriyyeti

Fâtıma'dan geldi nesl-i emcedi

Hazret-i Peygamber'in zürriyeti, şanı yüce nesli Hz. Fatıma'dan devam etti.

697. Nesl-i pâki tâ kıyâmet bulunur

Anlara hürmet eden me'cûr olur

Mübarek nesli kıyamete kadar devam eder. Onlara hürmet eden mükâfatlandırılır.

698. Ger dîlersen bulasın fevz ü necât

Rûh-ı pâk-i Mustafâ'ya es-salât

Eğer kurtuluş ve zafer istersen Mustafa'nın (s.a.v.) temiz ruhuna salat eyle.

FASL

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

699. Bihter-i pâkân u fahrü'l-âlemîn
Seyyid-i cânân u hatmü'l-mürselîn

Velilerin en yücesi ve âlemin ulusu; sevilenlerin önde geleni ve peygamberlerin sonuncusu.

42

700. Ana yâr oldu Ebû Bekr u Ömer
Dahi Osmân u Alî âlî güher

Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer, hem de kıymetli cevher Hiz. Ali'yle Hiz. Osman ona dost oldu.

701. Çâr-ı yâr-ı pür-kerâmet bâ-husûs Çektiler envâ'-ı zahmet bâ-hulûs

Keramet sahibinin özellikle dört halifesi, samimiyetle çeşitli zorluklar çektiler.

702. Râh-ı dînin muktedâsı şu'lesi

Evc-i irfânın Hümâsı cümlesi

Hepsi din yolunun rehberi, ışıĒı; irfanın en üst noktasının Hûma'sıdır.

703. Enbiyâdan sonra efzal Bû Bekir
Ba'de-zâ Fâruk-ı A'zâm ey emîr

Ey emir! Peygamberlerden sonra faziletli olan Hiz. Ebu Bekir, daha sonra yüce Faruk'tur (Hiz. Ömer).

704. Sonra Osmân bin Affân ba'de-zâ
Şîr-i Yezdân ol Alîyyü'l-Murtazâ

Sonra Osman bin Affan, daha sonra Allah'ın arslanı o seçilmiş Ali (dir).

705. Tâ hilâfette bu tertîb üzre hem

Râzı olsun cümlesinden lâ-Yenâm

Hilafet de bu düzen üzeredir. Daima uyanık olan Allah hepsinden razı olsun.

706. Hem Resûl-i Ekrem'in ammîleri

Hazret-i Hamza ile Abbâs dahi

Ayrıca Resul-i Ekremin amcaları Hazret-i Hamza ile Hz. Abbas

707. Ahmed'in yâr-ı sadîki bu zevât

Dîn-i Hakk'ın kahrumânı bu zevât

Ahmed'in (s.a.v.) sadık dostları bu kimseler; bu zatlar Allah'ın dininin kahramanları.

708. Gonçe-i gülşen serây-ı Mustafâ

Arsa-i mahşerde makbûlu'r-recâ

Gübahçesinin goncası, Mustafa'nın (s.a.v.) sarayı; mahşer yerinde istekleri makbul (dur).

709. Cüz'-i zât-ı pâdişâh-ı enbiyâ

Kurretü'l-ayn-ı habîb-i Kibriyâ

Peygamberlerin padişahının zatının cüzü; azametli olanın habibinin göznuru.

710. Nûr-ı çeşm-i şâh-ı merdân Murtazâ

Hem ciğer-pâr Fâtımatü'z-Zâhirâ

Yiğitlerin şahı Hz. Ali'nin gözünün nuru ve hem de Hz. Fatıma'nın ciğer paresidir.

711. Kim Hasen ile Hüseyindir bular

Seyyide's-şübbân-ı cennet oldular

Ayrıca Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin, bunlar cennet gençlerinin efendisi oldular.

712. Sâ'ir ashâb-ı kirâmın cümlesi
Âlîdir ağıyâra uymaz rütbesi

Peygamberimiz'in diğer sahabelerinin hepsi yücedir. Dereceleri başkalarıyla kıyaslanmaz.

713. Tuttu kuvvet bunlar ile şer'-i dîn
Aslı sâbit idi bitti fer'-i dîn

Dinin temelleri bunlarla kuvvetlendi; asıl kuralları ispat edildi, asılsız (kolları) bitti.

714. Şol imâmlar eylediler ictihâd
Rahmet-i Hak ber-revân-ı cümle dâd

Şu imamlar çok çalıştılar. Hakk'ın rahmeti adaletle hepsinin üzerine olsun.

715. Bû Hanîfe ki imâm-ı bâ-safâ
O sirâc-ı ümmetân-ı Mustafâ

Ebu Hanife ki temizliğin imamı, Mustafa'nın (s.a.v.) ümmetinin kandili.

716. Şâfi' u Mâlikî u Ahmed Hanbelî
Kasr-ı dînin aslıdır ol çâr velî

Şafii, Maliki ve Ahmed Hanbeli, o dört veli din sarayının temelidir.

717. Dîn-i İslâm şer'-i serdâru'l-enâm
Zîb ü zînet buldu bunlarla temâm

İslam dini, yaratılmışların efendisinin şeriatı, bunlarla süslenip tamamlandı.

718. Şâd u mesrûr olsun ervâhı hemân
Hem de etbâ'-ı telâmizi her-ân

Her zaman onların ve onlara tabii olan talebelerin ruhları şad ve rahat olsun. **43**

719. Bulmak istersen necât her iki dâr

Ver salât ile selâmı bî-şümâr

Her iki dünyada kurtuluşa ermek istersen sayısız salat ve selam getir.

**FASLUN FÎ NÂMI GÂZÎ SULTÂN ABDULHAMİD HÂN
EYYEDALLAHU SALTANATEHU İLÂ İNTİHÂİ'D-DEVRÂN**

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

720. Ol hudâvend-i Alîm-i Kibriyâ
Zü'l-Celâl ü Kâdir ü Rabb-i bînâ

O her şeyi bilen yüce padişah, celal sahibi, her şeye gücü yeten, her şeyi gören
Rab!

721. Dîne sultân eyledi mahbûbunu
Verdi nusret o dînin sultânına

Habibini dine sultan yaptı, o dinin sultanına yardımında bulundu.

722. Kıldı serdâr-ı mu'azzez Hak Te'âl
Rehber oldu âleme ol hûb cemâl

Hak Teâlâ (onu) izzet ve şeref sahibi kumandan kıldı. O güzel yüzlü âleme rehber
oldu.

723. Her mesâlih-i enâm buldu kemâl
Verdi hikmet dü cihân sedârına

İnsanların her işi kemal buldu. (Allah) iki cihan serdarına hikmet verdi.

724. Dîn ü dünyânın hemîşe ey emîr
İntizâmın diledi Hayyun Kadîr

Ey emir! Daima diri olan ve her şeye gücü yeten Allah, dinin ve dünyanın her
zaman nizamlı olmasını istedi.

725. Teslîm etti işbu dünyâ işini

Bir hükümdâr u şehinşâh destine

İşte bu dünya işini bir hükümdara, şahların şahının eline teslim etti.

726. Hazret-i Abdulhamîd Hân asrımız

Pâdişâhı sâyesinde yaşarız

Hazret-i Abdülhamit Han asrımızın padişahı, (onun) koruması altında yaşarız.

727. Hak Te‘âlâ hazretinden isteriz

İ‘tilâ versin anın her kârına

Hak Teâlâ hazretinden onun her işini başarılı kılmasını dileriz.

728. Âl-i Osmân’dan o şâh-ı nâmüdâr

Şehsüvâr heybetşi‘âr âlî tebâr

O şanlı padişahın soyu Osmanlı hanedanlığından(dır); (o) süvarilerin komutanı, heybetli, temiz ve yüce soyludur.

729. O gülistân-ı ulûma nevbahâr

Kıldı tenvîr her diyârı lutf ile

O ilimlerin gülbahçesine ilkbahar (oldu). Her diyarı lutfuyla nurlandırdı.

730. Ol akâlim-i ulûma âfitâb

Sîne-i o nüsha-i Ümmü’l-Kitâb

O ilimlerin iklimlerine güneş; Kur’ân-ı Kerîm’in nüshasının kalbidir.

731. Çıktı tahta doğdu devr-i müstetâb

Sâye saldı ilm ü fazlı mülküne

Tahta çıktı, güzel asır başladı. İlmi ve iyiliği ülkesine gölge oldu.

732. Her dem eşrefte sa‘âdet kevkebi

Münhezimdir her tarafta düşmeni

Her zaman şerefli kimselerin içinde saadet yıldızı; düşmanı her tafafta hezimete uğramıştır.

733. Buldu bu devr u asır her hoşluğu
Gıpta fermâ dem anın âsârına

Bu devir ve asır her türlü güzelliği yaşadı. Emirler onun eserlerine gıpta (ederler).

734. Mefhar-ı taht-ı hilâfet zi'l-himem
Menşe'-i ikbâl-i millet zi'l-kerem

Hilafet tahtının övüncü, gayret sahibi; milletin yükselişinin kaynağı ve kerem sahibi.

735. Rûh-ı pâk-i seyyid ü hayru'l-enâm
Her zemân olsun mu'în efkârına

Peygamber soyunun mukaddes ruhu ve yaratılmışların hayırlısı her zaman hedeflerine yardım etsin.

44

736. Mahz-ı ihsân o şeh-i rûy-ı zemîn
Hâmî-i dîn muhyi-i şer'-i metîn

İhsanın ta kendisi, o yeryüzünün şâhı, dinin koruyucusu, güçlü din kurallarının dirilticisidir.

737. Kâbil-i ta'dâd mıdır vasfı hemîn
Hadd ü gayet yok anın evsâfına

Özelliklerini birbir saymak mümkün müdür? Onun vasıflarının bir sınırı ve sonu yok.

738. Vâsıf u medhinden merâmım ey şehâ
Hazret-i hâkân-ı zî-şâna du‘â

Ey şahım! Özelliklerini anlatmamdan ve medhinden amacım hazret-i şanlı hakana dua.

739. Taht-ı âlîde Cenâb-ı Kibriyâ
Dâ'im etsin anı her dem zevk ile

Yüce Allah onu ulu tahtta, her zaman mutlulukla daim eylesin.

740. Mecma‘-ı hayr u kerem bir pâdişâh
Melce‘-i bî-çâregân ol nîk-hâh

O hayrın ve iyiliğin toplandığı yerin padişahı; çaresizlerin sığınağı, güzelliği isteyendir.

741. Dest-gîr-i âcizân her dem o şâh
Yüsr ü suhlet vere Hak her emrine

O şah acizlerin arkasında duran (dır). Allah her işine rahatlık ve kolaylık versin.

742. Ser-te-ser kıldı atâ-yı müste‘ân
Millet-i Osmâniyânı şâd-ı mân

Kendinden yardım istenenin bağışları, Osmanlı milletini baştan ayağa mutlu kıldı.

743. Erdi eflâke sadâ-yı şâkirân
Menşe‘-i feyz ü kemâldir asrına

Şükredenlerin sesleri göklere erdi. O, asrı için bolluğun ve mükemmelliğin kaynağıdır.

744. Nûr-ı adl ile serâpâ her cihet
Tenvîr edip geldi nûr-ı ma‘rifet

Adaletinin nuruyla her yer baştan ayağa aydınlandı. Marifetin nuru geldi.

745. Mülkünü etti garîku mes'adet

Bin yaşasın o ki ikrâmdır bize

Mülkünü mutluluğa boğdu. Bin yaşasın, o ki bize armağan olarak sunulmuştur.

746. Nusret-i Yezdân ile ol kâm-kâr

Düşmenin kılsın harâb u târumâr

O mesut kişi, Allah'ın yardımıyla düşmanını harap ve perişan eylesin.

747. Feth u hal etsin Cenâb-ı Kirdikâr

Her ne türlü müşkilâtı var ise

Kudret sahibi Allah yardım etsin, her ne sıkıntısı varsa halletsin.

748. Ömr ü ikbâlini müzdâd eylesin

Cismine zerrece gam kondurmasın

Ömrünü ve talihini ziyadeleştirsın. Bedenine zerrece keder vermesin.

749. Şevket ü şân ile binler yaşasın

Kibriyâ'dan o ki bahşâ âleme

Haşmetle ve şanla binlerce yaşasın. O, âleme yüce Allah'tan hediye dir.

750. Ol şehinşâh-ı mukaddes fitratı

Âsumân pâye melâ'ik hasleti

O şahların şahının fitratı mukaddes; (o) gök rütbeli ve melek tabiatlıdır.

751. Dü cihânda eyle mesrûr yâ İlâh

Eylerim arz-ı niyâz dergâhına

Ey İlâh! Senin kapında, (onu) iki cihanda sevinçli kılmanı dilerim.

**FASLUN FÎ ARZI HÂLÂTİN İLÂ ŞEHİ KEVNEYN U RESÛLÜ'S-
SAKALEYN SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM VE TARİHİ TE'LÎF-
İ RİSÂLE
(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)**

752. Düştü gönlüm ey şefâ'at ma'deni
Yâ Muhammed cânım [a]rzular²¹⁹ seni

Ey şefaatin kaynağı, gönlüm (sana) düştü. Ya Muhammed (s.a.v.)! Ruhum seni arzular.

45

753. İns ü cân peygamberisin yâ Resûl
Nâ-tüvân u derdimend u mücrimim

Ey Resul! İnsanların ve cinlerin peygamberisin. Çaresiz, dertli ve günahkârım.

754. “Rahmeten li'l-âlemîn”sin²⁸⁴ ey habîb
Derdimiz çok derde dermân ey tabîb

Ey sevgili! Âlemlerin rahmetisin. Derdimiz çok, derde derman ey tabip!

755. Kapına geldi bu Tevfik-i garîb
Reddedip kılma bizi hûr u lemem

Bu garibin yardım isteği (garip Tevfik) kapına geldi. Reddedip bizi eksik ve günaha yakın bırakma.

²¹⁹ Metinde “‘arzular” şeklinde yazılmıştır.

²⁸⁴ Enbiyâ: 21/107.

756. Âsitânında kulundur bu hakîr
Ey şerîf ü ve'y latîf u ve'y beşîr

Ey şeref sahibi ve ey latif ve müjdeleyici! Bu değersiz kişi, kapının eşğinde kölendir.

757. Hem şefâ'attir recâmız ey habîr
Kıl şefâ'at bize ey hayru'l-enâm

Dileğimiz şefaattir ey haber getiren! Bize şefaateyle ey insanların en hayırlısı!

758. Sen şefî'sin şânına düşen kabûl
"Rahmeten li'l-âlemîn"sin²²⁰ ey Resûl

Sen şefaate edersin, şânına kabul etmek yaraşır. Âlemler için rahmetsin ey Resul!

759. Reddedip kılma bizi hûr u melûl
Kıl inâyet bize ey şâh-ı Harem

Reddedip bizi eksik ve üzgün bırakma. Bize yardım et ey Kâbe'nin sultanı!

760. Fahr-i nâssın yâ Muhammed Mustafâ
Nûr-ı vechin âleme verdi safâ

İnsanların yücesisin ya Muhammed Mustafa (s.a.v.)! Yüzünün nuru âleme safâ verdi.

761. Dü cihân sermayesi ey Müctebâ
Rû siyâhu bir günâhkâr miskinim

Ey iki âlemin sermayesi ve seçilmiş olan! Kara yüzlü günahkâr bir zavallıyım.

762. Rûz u şeb arzu ederim yâ Resûl

²²⁰ Enbiyâ: 21/107.

Ol gubâr-ı hâkipâyeye yüz sürem

Ey Resul! Gece gündüz o ayağının toz ve toprağına yüz sürmeyi dilerim.

763. Tâ yolunda cân u imlâkim fedâ

Eyle makbûl ey Nebiyy-i muhterem

Yoluna canım ve malım feda; kabul eyle ey kıymetli Nebi!

764. Cân atıp cânâna uydum yâ Resûl

Âşık-ı hayrânı oldum dem-be-dem

Canımı bırakıp canana uydum ey Resul! An be an aşkının sarhoşu oldum.

765. Sensin ancak feyz-i evlâd-ı beşer

Ey şefî'î dâfî'-i hüzn ü sekâm

Nesillerin bereketi yalnız sensin. Ey şefaât eden ve üzüntüyü, hastalığı def eden!

766. Dü cihân şemsi habîb-i lâ-Yenâm

Sana ma'lûm sırr-ı levh u hem kalem

İki cihan güneşi, hep uyanık olanın Allah'ın habibi! Levhin ve kalemin sırrı sana ayan.

767. Pâdişâha dilerim bu sa'yimiz

Mebrûr olsun âdetin lutf u kerem

Padişah'tan bu çalışmamızın hayırlı olmasını dilerim. İyilik ve cömertlik senin âdetindir.

768. Tâ kıyâmet okuna dillerde bu

Mevlid-i pâk-i Resûl-i zi'l-himem

Bu himmetli Resul'ün mukaddes mevlidi, kıyamete kadar dillerde okunsun.

769. Ol Resûl'ün rûhuna her subh u şâm

Bî-şümâr olsun salât ile selâm

O Resul'ün ruhuna her sabah akşam sayısız salat ve selam olsun.

770. Olsun âline dahi ashâbına

Tâbi'în ensâr u hem a'vânına

Ailesine ve ashabına, tabiine, ensara ve yardımcılarına (hediye) olsun.

771. Bârekallâh târihi yazdı kalem

Hamdu bâyed bu eser oldu temâm

Allah mübarek etsin, kalem tarihi yazdı. Bu eser tamamlandı. Sene
1310

46

DU'Â-YI MEVLÛD-İ ŞERÎF

Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ resûlinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecma'în. Cenâb-ı Kibriyâ habîbi Muhammed Mustafâ hürmetine okunan *Mevlûd-i Şerîf*'i ve Kur'ân-ı Kerîm'i dergâh-ı izzetinde karînî kabûl eyleye. Hâsıl olan ecr ü mesûbatı rûh-ı seyyidü'l-enâma ihdâ eyledik, Mevlâ vâsıl eyleye. Ve sâ'ir enbiyâ-i izâm ve rûsûl-i kirâmın ervâh-ı şerîfelerine ikrâm eyleye. Ve âl-i mutahharât ve ashâb-ı güzîn rıdvânullâh-i te'âlâ aleyhim ecme'în hazarâtının ervâhına dahî ikrâm eyleye. Ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhına îsâl eyleye. Bâdî-i cem'iyet olan zâtı şerîfin sa'yini meşkûr zenbini mağfûr amelini makbûl eyleye ve dünyevî ve uhrevî her türlü metâlib ve mekâsıdına nâ'il eyleye. Sûrî ve ma'nevî müşkilâtını hall ü âsân eyleye. Usûl ve fûrû'undan irtihâl-i dâr-ı bekâ edenlerin taksîrâtını afv ve mağfûr ve ervâhını mesrûr eyleye. Ve ber-hayât olanlarını tûl-ı ömr ile mu'ammer eyleye. Evlâdını ulemâ-i âmilîn ve sulehâ-i sâlihîn ve ağniyâ-i şâkirinden eyleye. Dahî sebep-i hayat ve ba'is-i rahatımız olan halife-i rûy-ı zemin padişâh-ı ma'delet-âyîne es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han-ı

Sâni Hazretleri'nin ömr ü ikbâl ü şevket ü iclâl-i şâhânelerini efzûn ve vücûd-ı hümâyûnlarını ekdâr-ı kevnîyyeden masûn ve mahfûz eyleye. Ve asâkir-i şâhânelerini “eynemâ kânû ve haysümâ teveccehü” mansûr u muzaffer ve a‘dâsını makhûr eyleye.

Berde ve bahirde bulunan müsâfirîn ve hüccâc-ı müslimîn

47 ve cüyûş-i mü'minîne selâmetler ihsân eyleye. Ve âhir nefeste kelime-i tayyibei münici'e ile tekmîl-i kelâm ve hüsn-i hâtimler cümlemize nasîb eyleye. Allâhümmağfir zünûbenâ vestür uyûbenâ ve beyyiz vücûhenâ ve nevvir kulûbenâ ve şrah sudûrenâ vaslih ahvâlenâ ve rûfâ' derecâtinâ ve âfinâ mine'l-emrâz-ı ve'l-âlâm ve neccinâ mine'n-nîrân. Bi-hürmeti men erseltehu “rahmeten li'l-âlemîn” ²²¹ ve selâmün ale'l-mürselîn ve'lhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn temme'd-du'â-yı şerîf.

MEVLÛD-İ ŞERÎF'İN DUASI

Âlemlerin rabbine hamd olsun ve salat, selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.), ailesinin, ashabının üzerine olsun.

Yüce Allah, sevgilisi Muhammed Mustafa (s.a.v.) hürmetine, okunan mevlid-i şerifi ve Kur'an-ı Kerim'i yüce dergâhında kabule hak kazanmış eylesin.

Ortaya çıkan sevabı ve mükâfatları tüm mahlukâtın efendisinin ruhuna hediye ettik, Mevlâ ulaştırsın.

Diğer yüce nebilerin ve şerefli peygamberlerin kıymetli ruhlarına ikram etsin.

Allah Hz. Muhammed'in (s.a.v.) temizlenmiş soyundan, seçilmiş sahabelerinden razı olsun, tümünün üstün ruhlarına (okunanları) hediye etsin.

Ve tüm iman ehlinin ruhlarına ulaştırsın.

Toplanmaya vesile olan değerli kişinin çalışmasını teşekküre layık, günahını af, amelini kabul etsin ve dünyayla, ahiretle ilgili her türlü dileğini ve amacını gerçekleştirsin.

Maddi ve manevi zorluklarını halledip, (işini) kolaylaştırsın.

Anne, babasından ve çocuklarından, torunlarından sonsuz dünyaya göç edenlerin günahlarını affedip bağışlasın ve ruhlarını şâd etsin.

Ve hayatta olanlarını uzun ömürle hayat sürenlerden eylesin.

²²¹ Enbiyâ: 21/107.

Çocuklarını bilgili kimselerden, iyi salihlerden ve şükreden zenginlerden eylesin. Hayat sebebi, rahatımızın vesilesi olan yeryüzü halifesi, adalet aynası padişah Sultan Gazi Abdulhamid Han-ı Sani hazretlerinin ömür, baht, saltanat ve şahane azametini ziyade (eylesin), mübarek bedenini iki dünyanın sıkıntılarından emin kılıp muhafaza etsin.

Ve şahlara yaraşır askerlerini, yardımcılarını muzaffer (eylesin) ve düşmanlarını kahretsin.

Karada ve denizde bulunan yolculara, hac yolculuğu yapan müslümanlara, **47**

Müminlerin ordularına tehlikelerden eminlik sağlasın.

Ve son nefeste, kurtaran güzel kelimeyle sözü tamamlamayı ve güzel sonları hepimize nasip etsin.

Allah'ım, günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört, yüzlerimizi aydınlat, kalplerimizi nurlandır, kalplerimizi genişlet, durumlarımızı güzel kıl, derecelerimizi yükselt, elemelerden ve hastalıklardan koru. Bizi ateşlerden koru, kurtar.

Âlemlere rahmet olarak gönderdiğine hürmetle ve gönderilen (peygamberlere) selamla ve âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdla dua tamamlandı.

I. İşbu mevlûd-i ferah bahş-ı nesîm

Yazılıp ihvâna tuhfe eyledim

İşte bu ferahlık veren mevlidi, hoşluk veren tatlı rüzgârı yazıp kardeşlerime hediye ettim.

II. Serzeniş eylemesin nâzır eğer

Sehv ü noksan u hatâ görse meğer

Bakan kişi eğer yanlışlık, eksik, hata görürse şikâyet etmesin.

III. Dâmen-i lutf ile mestûr eylesin

Hâme-i himmetle tashîh eylesin

İyilik örtüsüyle örtün, himmet kalemiyle düzeltsin.

IV. Pes ne hoş özr eylemiş ehl-i kemâl

Tâ pesendîde gören ma‘kûle kâl

Olgun kişiler ne güzel özür dilemiş: “Tam beğenilmiş görenin sözü makuldur”.

V. İzâ ahseste fî lafz-ı kusûran Ve vehnen fî’t-tevessul lil-me‘ânî

Benim sözümde manaya ulaşmada bir kusur ve gevşeklik sezersen eksikimi dikkate alma.

VI. Felâ te’-huz binaksî inne raksî

Alâ mikdâr-ı tenşîti’z-zemânî

Çünkü benim raks etmem de zamanın neşelendirmesi ölçüsündedir.

SONUÇ

Türk edebiyatında temelleri 14. yy.da atılmaya başlayan mevlid türüne ait bilinen ilk örnek 15. yy.da Ahmedî tarafından verilmiş, daha sonra Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-Necât*’ıyla edebiyatımızda mevlid yazma geleneğinin yapı taşları oluşmuştur. Mehmed Tevfik Efendi’nin *Mevlûd-i Şerîf*’i de yüzyıllar boyunca devam eden, Türk İslam edebiyatının parçası haline gelmiş mevlid yazma geleneğinin bir sonucudur.

Çalışmada *Mevlûd-i Şerîf* Lâtin harflerine aktarılmış, günümüz Türkçesine uyarlanmış ve biçim, muhteva açısından incelenmiştir. Eser 19. yüzyıl sonlarına ait olmasına rağmen 15. ve 16. yy. Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini sıklıkla yansıtmakta ve bazı arkaik kelimeler içermektedir. Bu durumda Mehmet Tevfik Efendi’nin *Vesîletü’n-Necât*’ı örnek alması etkilidir. Eserde bazı bölümlerde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun kullanıldığı, bazı bölümlerde ise gayet sade ve anlaşılır bir dilin tercih edildiği görülmektedir.

Manzum mevlid geleneği çizgisinde verilen eser, geleneğe uyularak mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Belirli bir kafiye düzeni oluşturulmuş ve ahengi artırmak için redifler de kullanılmıştır. Beyitlerin %4’ü aruz vezninin “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün”; %4’ü “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün”; %92’si ise “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. İmâle-i maksûre, zihaf çokça kullanılmış; beyitler

vezne uydurulabilmek için bazı kelimeler metinde eksik yer almıştır. Arapça, Farsça tamlamalar oluşturulurken de hatalar yapılmıştır. Bazı beyitlerde ise anlamın net olarak ifade edilemediği görülmektedir. Aynı zamanda eserde imlâ ve harekeleme sorunları görülmektedir. Bu durumun sebebi eserin basımı sürecindeki hatalar da olabilir. Mehmet Tevfik Efendi tam olarak kendine has bir söyleyiş tarzı oluşturamamış; üslup alanında yer yer Süleyman Çelebi'nin ve Şemseddin Sivasî'nin etkisi altında kalmıştır. Tespit edilen şekil ve anlam hataları göz önüne alındığında müellifin çok başarılı bir üsluba sahip olduğu söylenemez.

Yirmi üç bölümden oluşan eserde Muhammedi nurun intikali; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu, peygamberliğinin alametleri, peygamber olması, mucizeleri, miracı, ahlaki özellikleri anlatılmış; Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sıkça yardım, şefaet istenilmiş ve samimi yakarışlarla Allah'a duada bulunulmuştur.

Eserde dini unsurlar incelenirken ana ve alt başlıklarla beraber 83 tane; tasavvufi unsurlarda ise 66 tane başlık kullanılmıştır. Eserde tespit edilen dini unsurların sayısı daha fazladır. Tasavvufi unsurlar ise azımsanmayacak ölçüdedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları Türk tasavvuf edebiyatının ürünlerinin unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemdir.²²² Eserin muhtevası dini-tasavvufi çizgide incelendiğinde metnin 19. yy. sonlarında yazılmış olmasına rağmen tasavvufi kültürden kopmayarak bu kültürün unsurlarını bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Mehmed Tevfik Efendi bilinçli olarak veya “bir sufi olan Süleyman Çelebi”²²³ etkisiyle tasavvufi unsurları metninde kullanmıştır.

Mehmed Tevfik Efendi'nin *Mevlûd-i Şerîf*'i 15. yy.dan beri süregelen mevlid geleneği çerçevesinde verilmiş eserlerimizden yalnızca bir tanesidir. Çok sayıda mevlid metnine sahip olan edebiyatımızda, bu alanda yapılan akademik çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Mevlid sahamız yapılacak yeni bilimsel çalışmalara yeterli zemin sağlayabilecek potansiyeldedir ve keşfedilmeye açık durumdadır.

²²² Azmi Bilgin, “Tekke Edebiyatı Adlandırması Üzerine”, *TUDED*, 40, 2009, 21-34.

²²³ Süleyman Uludağ, “Mevlid ve İslâmi İlimler” [Bildiri], B. Kemikli ve O. Çetin (Ed.), *Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi* (ss. 318), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

SÖZLÜK

a'dâ (a.s.): adû'ün çoğulu 1. Düşmanlar. 2. Rakipler. **a'lâ (a.s.):** Daha yüce, pek yüce, en yüce. **a'lem (a.s.):** 1. Daha iyi bilen 2. Bilgin. **a'vân (a.s.):** avn'ın çoğulu 1. Yardımcılar, yordakçılar 2. Şakşakçılar **a'zâm (a.s.):** Çok büyük, daha büyük, en büyük. **âbâ (a.i.):** eb'in çoğulu 1. Babalar, cedler. 2. İleri gelenler. 3. Gezegenler. **âbâd (f.s.):** 1. Şen. 2. Bayındır. 3. Bakımlı. **abâdân (f.s.):** 1. Şen. 2. İmar edilmiş. **adâvet (a.i.):** 1. Husumet, düşmanlık. 2. Diş bileme. **adem (a.i.):** Yokluk, bulunmama. **âgaz (f.i.):** Başlama. **agnâm (a.i.):** ganem'in çoğulu Koyunlar. **agniyâ (a.s.):** ganî'nin çoğulu Zenginler. **agyâr (a.i.):** gayr'in çoğulu 1. Yabancılar, başkaları. 2. Rakipler. **akdes (a.s.):** 1. En kutlu, en kutsal. 2. Çok mübarek. **âl (a.i.):** 1. Sülale. 2. Soy. 3. Aile. **âl (a.s.):** Yüce, yüksek. **âlâm (a.i.):** elem'in çoğulu Kederler, elemeler, acılar, sızılar. **alem (a.i.):** 1. Nişan, alamet. 2. Bayrak, sancak. **âli tebâr (a.f.b.s.):** Soyu temiz ve yüce olan. **âlî-şân (a.b.s.):** Şanı ve şerefi yüksek olan. **amm (a.i.):** Amca. **âmm (a.s.):** Herkese ait, umumi, genel. **anber (a.s.):** 1. Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde. 2. Güzel koku. **arz (a.i.):** 1. Bir büyüğe sunma, hürmetle verme, takdim etme. 2. Gösterme. **arz (a.i.):** 1. Dünya, yeryüzü. 2. Toprak. **asamm (a.s.):** 1. Sağır. 2. Söz işitmez. 3. Tahammül edilmez. **asfiyâ (a.s.):** safî'nin çoğulu 1. Samimi, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler. 2. i. Samimi dostlar, azizler. **ashâb (a.i.):** sahib'in çoğulu 1. Sahipler. 2. Arkadaşlar. 3. Halk. **ashâb-ı güzîn:** Hz. Muhammed'in yakınları. **ashâb-ı kirâm:** Hz. Muhammed'in sahabeleri. **asîr (a.s.):** Zor, güç. **âsitân (f.i.):** 1. Kapı eşiği. 2. Dergâh. **asnâm (a.i.):** sanem'in çoğulu 1. Putlar. 2. s. Sevgililer. **atâ' (a.i.):** 1. Bağışlama. 2. Lütuf, ihsan. 3. Bahşış. **âtîşe (a.s.):** Susamış, susuz. **atlas (a.i.):** 1. İpekten yapılmış kumaş. 2. s. Düz, tüysüz. **atşân (a.s.):** Susuz, susamış, susayan. **âyet (a.i.):** 1. Kur'an'ın herhangi bir cümlesi. 2. Alamet, nişan, işaret. **azîm (a.s.):** Büyük, ulu, iri. **azm (a.i.):** Kasıt, niyet, karar. **bâ/be (f.e.):** ile,

...li. **ba'dezâ (a.zf.):** Bundan sonra, ondan sonra. **ba'dezîn (a.e.):** Bundan sonra, bundan böyle. **bâdî (a.i. ve s.):** 1. Sebep. 2. Sebep olan. 3. İlk, başlangıç. **bahr (a.i.):** 1. Deniz. 2. Büyük göl veya nehir. 3. Arûz'da asli bir vezinle ondan doğan vezinler mecmuası. **bâ-husûs (f.a.b.zf.):** Hususiyetle, hele, en çok. **Bâis (a.h.i.):** Allah'ın, yeniden yaratan, ölüleri diriltiren anlamındaki ismi. **bâis (a.s.):** 1. Sebep olan 2. Gönderen. 3. İcâbettiren. **bâk(f.i.):** Korku, çekinme, kaygı. **bâlâ (f.s.):** Yüce, yüksek, yukarı. **bârekallah (a.n.):** Allah hayırlı etsin, mübarek ola. **bâr-gâh (f.b.i.):** İzinde girilen yer, Allah'ın huzuru, padişah huzuru, yüksek divan. **Bârî (a.h.i.):** Allah'ın, her şeyi kusursuz ve uyumlu yaratan anlamına gelen ismi. **bâ-safa (a.zf.):** Safalı, safâ ile. **bâsîr (a.s.):** Gören, görücü. **basît (a.s.):** 1. Düz, engelsiz, sade. 2. Açık, geniş. **bathâ' (a.i.):** 1. Mekke'nin bir ismi. 2. Mekke'de dağ arasında olan bir dere. 3. Çakıllı büyük dere, sazlı dere. **bay (f.s.):** Zengin, varlıklı, yüce, büyük. **bed' (a.i.):** Başlama, başlayış. **bedîd (f.s.):** Meşhur, görünür, açık. **bed-kâr (f.b.s.):** Hareketi fena, kötü iş yapan. **bedr (a.i.):** Dolunay. **bekâ (a.i.):** Devamlılık, ebedilik, bulunduğu durumda kalma. **belîğ-âne (a.f.zf.):** Beligcesine, fasih ve düzgün olarak. **be-nâm (f.b.s.):** Adı olan, adlı, şöhretli. **ber (f.e.):** Üzerine, üzere. **berîn (f.s.):** Pek yüksek, en yüce. **berk (a.i.):** Şimşek, yıldırım, parlama. **ber-kemâl (f.a.b.s.):** Mükemmel, tam. **berr (a.i.):** Kara, yeryüzü. **beşâret (a.i.):** 1. Müjde, iyi haber alma. 2. Güzellik. **beşîr (a.i.):** 1. Müjde getiren, müjdeleyen, haberci. **betûl (a.s.):** 1. Erkeklerden çekinen namuslu kadın. 2. Hz. Muhammed'in kızı Fatımat-üzZehrâ ile Hz. Meryem'in lâkapları. **beyân (a.i.):** Açıklama, öğretme, izah. **beyyinât (a.i.):** beyyine'nin çoğulu Deliller, şahitler. **bî- (f.e.):** Eklendiği kelimeye -sız, -maz anlamları katan olumsuzluk edatı. **bî'l- (a.e.):** -ile manasına gelip eklendiği kameriyye harfleriyle başlayan-kelimeleri zarf yapar. **bî'l-cümle (a.b.zf.):** Hepsi, bütün, herkes, toptan. **bî-adîl (f.a.s.):** Eşsiz, benzeri olmayan. **bî-çâregân (f.b.i.):** bî-çare'nin çoğulu Zavallılar, çaresizler. **bî-direng (f.b.s.):** Çabuk, acele, hızlı. **bî-gâye (f.a.b.s.):** 1. Sonsuz, gayesiz. 2. Çok. **bî-gümân (f.b.s.):** Şüphesiz. **bihter (f.s.):** Pek iyi olma, en üstün olma. **bihterîn**

(f.s.): Çok güzel, pek iyi, en iyi. **bî-iştibâh** (f.a.b.s.): 1.

Benzersiz. 2. Şüphesiz. **bî-kıyâs** (f.a.b.s.):

Ölçüsüz. **bilâ** (a.e.): Eklendiği kelimeye –sız/-siz anlamı veren olumsuzluk edatı. **bilâd** (a.i.): belde'nin çoğulu Beldeler, memleketler. **bîm** (f.i.): 1. Korku. 2. Tehlike.

bînâ (f.s.): 1. Gören, görücü 2. i. Göz. **bî-nazîr** (f.a.b.s.): Benzeri olmayan, eşsiz. **bî-şümâr** (f.s.): Sayısız, hesapsız, pek çok. **bî-taab** (f.b.s.): Zahmetsiz.

buğz (a.i.): Sevmeme, gizli düşmanlık, kin.

bûse-gâh (f.b.i.): Öpülecek yer. **bûy** (f.i.): 1.

Koku. 2. Ümit, umma. 3. Sevgi. **bûlbûlân**

(a.i.): bûlbûlün çoğulu Bûlbüller. **bûşra** (a.i.):

Müjde, sevinçli haber. **cân** (a.i.): Cin taifesi.

cân (f.i.): 1. Ruh. 2. Hayat. 3. Kuvvet. 4. Gönül.

5. Sevgili. **cârî** (a.s.): Akıcı,

akan, yürüten.

cây (f.i.): Yer, makam. **cây-gâh** (f.i.): 1. Oturulan yer, mekân. 2.

Mevki, rütbe.

cebhe (a.i.): 1. Alın, yüz. 2. Taraf, yön. **celâl** (a.i.): 1. Büyüklük, ululuk. 2. Hışım, kızgınlık. **cemâdât** (a.i.): cemâd'ın çoğulu Cansız şeyler, katı cisimler.

cemâl (a.i.): 1. Yüz güzelliği 2. Allah'ın lütuf ve ihsan ile tecellisi anlamındaki sıfatı. **cemî'** (a.e.): Cümle, bütün, hep. **cerâim** (a.i.): cerimenin çoğulu Suçlar, cinayetler.

cevher (a.i.): 1. Maya, öz. 2. Elmas, kıymetli taş. 3. Yaratılış. 4. Yetenek. **cibâl** (a.i.): cebel'in çoğulu Dağlar. **cihâr** (a.i.): Açık söyleme, okuma. **cihâr** (f.s.): Çihar, dört. **cilâ** (a.i.): Parlaklık, parlatma.

cinân (a.i.): cennet'in çoğulu Cennetler, güzel bahçeler. **cûd** (a.i.): Cömertlik, el açıklığı. **cûy** (f.i.): Irmak, çay. **cûdâ** (f.s.): Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış. **cünd** (a.i.): 1.

Asker, ordu. 2. Yardımcı. **cürm** (a.i.): Suç.

cüyûş (a.i.): ceys'in çoğulu

Askerler, ordular. **çâh** (f.i.): Kuyu, çukur. **çâk**

(f.i.): 1. Yarık, yırtık. 2. Kırık. **çâk-ı girîbân** (f.s.): 1. Yaka yırtmacı 2. Yakasını parçalama.

3. Yakınma. **çar**

(f.s.): Dört.

çar-yâr (f.b.s.): Dört dost, dört halife.

çend (f.s.): 1. Birkaç tane, bir miktar. 2. **zf.** gene

de. **çerâğ** (f.i.): 1. Fitil, mum. 2. Otlama, otlak.

dâd (f.i.): 1. Adalet, doğruluk. 2. İhsan, vergi.

dâfi' (a.s.): 1. Menedici, engeli kaldıran. 2.

Allah.

daiyân (a.s.): dâi'nin çoğulu Dua edenler. **dâme** (a.zf.): “daim ve bâki olsun!” manasında kullanılan bir iyi dilek sözü. **dâr** (a.i.): 1. Yer 2. Konak, ev. 3. Yurt. **dâver** (f.i.): 1. Adil ve doğru hükümdar. 2. Allah. **dâye** (f.i.): Dadi, mürebbiye, sütanne.

dehr (a.i.): 1. Dünya. 2. Devir. 3. Çok uzun zaman, ebedi. **denî** (a.s.): Alçak, zelil. **der** (f.e.): 1. –de, içinde. 2. i. Kapı. **derd-mend** (f.b.s.): Tasalı, dert sahibi. **derûn** (f.i.): 1. İç, içeri, dahil. 2. Gönül, kalp, yürek.

dest-gîr (f.b.s.): El tutan, yardımcı. **devr** (a.i.):

Dönme, etrafını dolaşma. **dîdâr** (f.i.): 1. Yüz, çehre. 2. Mülakat, görme. 3.

Görüş kuvveti. **dîde-bân** (f.b.i.):

Gözcü, bekçi, nöbetçi. **dîl-beste** (f.b.s.):

Gönlü bağlı, aşık. **dîl-dâr**

(f.b.s.): Gönül alan, sevgili, maşuk. **dûcâr** (f.s.): Çatmış, yakalanmış, müptela. **duhâ** (a.i.): Kuşluk vakti. **duhter** (f.i.): Kız çocuğu. **dûnân** (a.i.): dûn'un çoğulu Alçaklar, aşağılık kimseler. **dû** (f.s.): İki sayısı. **dürr** (a.i.): İnci. **dü-şenbih** (f.i.): Pazartesi günü. **düşvâr** (f.s.): Zor, müşkil.

eâlî (a.s.): a'lâ'nın çoğulu Pek yüksek olanlar, itibarlı kişiler. **ebnâ** (a.i.): ibn'in çoğulu Oğullar.

ebter (a.s.): 1. Kuyruğu kesik. 2. Çocuğu kalmayan, sonunda hatırlanmayan. 3. Eksik, kötü. **ebvâb** (a.i.): bâb'ın çoğulu 1. Kapılar. 2. Kısımlar, bölümler. **edâ'** (a.i.): 1. Geri verme, ödeme. 2. Tarz, üslup. 3. Naz, cilve.

edîb-âne (a.f.zf.): Edepli, terbiyeli, zarif, nazik olana veya edebiyatla uğraşana yaraşır surette. **ednâ** (a.s.): 1. Pek aşağı, alçak, bayağı. 2. Az, pek az. **ef'âl** (a.i.): fi'l'in çoğulu Ameller, davranışlar. **efdal** (a.s.): Daha faziletli, en üstün. **efdâl** (a.s.): fazl'ın çoğulu 1. Fazlalar, ziyadeler. 2. İhsanlar, iyilikler. **efkâr** (a.i.): fikr'in çoğulu 1. Düşünceler. 2. Düşünme, endişe, vesvese, kuruntu, niyet, maksat.

-efzâ (f.s.): Arttıran, fazlalaştıran. **efzûn** (f.s.): Fazla, çok, yukarı, aşkın. **ehâdîs** (a.i.): hadis'in çoğulu 1. Peygamberimiz'in sözleri, hadisler. 2. Haberler, sözler. **ekâlîm** (a.i.): iklim'in çoğulu İklimler, memleketler.

ekdâr (a.i.): keder'in çoğulu

Kederler, kasavetler, gamlar, tasalar, kaygılar.

ekrem (a.s.): Pek cömert, en kerim, şeref sahibi.

elkab (a.i.): lakab'ın çoğulu Unvanlar, hürmet belirten sözler. **eltâf** (a.s.): latîf'in çoğulu Lütüflar, iyilikler.

emân (a.i.): 1. Eminlik, korkusuzluk. 2. Yardım isteme. 3. Şikayet. 4. Rica. **emced** (a.s.): Çok şerefli, şerefi ve şanı çok olan. **emn** (a.i.):

Eminlik, korkusuzluk, rahatlık. **emrâz (a.i.):** maraz'ın çoğulu Hastalıklar.

enâm (a.i.): 1. Tüm yaratılmışlar, tüm insanlar. 2. Halk.

enver (a.s.): Daha (en, pek) nurlu, çok parlak, çok güzel. **ervâh (a.i.):** ruh'un çoğulu. Ruhlar, canlar. **erzân (f.s.):** 1. Ucuz. 2. Layık, uygun, yerinde. **esnâm (a.i.):** senem'in çoğulu Putlar, suretler. **eş'âr (a.i.):** şi'r'in çoğulu 1. Vezinli ve kafiyeli sözler, şiirler. 2. Kıllar, tüyler. **eşcâr (a.i.):** şecer'in çoğulu Ağaçlar. **eşrâf (a.s.):** şeref'in çoğulu Şerefli, ileri gelenler, itibar sahibi olanlar. **etbâ' (a.s.):** tâbi'nin çoğulu 1. Tabi olanlar, birinin emri altında bulunanlar. 2.

Hizmetçiler. **etvâr (a.i.):** tavr'ın çoğulu Haller, davranışlar, işler, tarzlar. **evc (f.i.):** Bir şeyin en yüksek derecesi, zirve.

evcâ' (a.i.): vecâ'nın çoğulu Acılar, sızılar, ağrılar. **evsâf (a.i.):** vasf'ın çoğulu Sıfatlar, vasıflar. **evtâd (a.i.):** veted'in çoğulu Kazıklar, direkler. **evtâd-ı zemîn:** Yeryüzünün direkleri, dağlar. **evvelîn (a.i.s.):** Evvelkiler, evvel gelen insanlar, eski zaman adamları. **eyvân (f.i.):** 1. Büyük sofa, salon. 2. Kemerli yüksek bina, köşk. **eyyâm (a.i.):** yevm'in çoğulu 1. Günler, gündüzler. 2. Zaman. **ez (f.e.):** -den, dan. **Ezîn:** Kefil, işitilen. **fahr (a.i.):** 1. Övünme, büyülenme, şeref. 2. Büyüklük, ululuk. 3. Şöhret, ün. 4. Fazilet, erdem. **fahûr-âne (a.f.zf.):** Kendini methederek, övünerek. **fânî (a.s.):** 1. Ölümlü. 2. Geçici. 3. Yaşlı. **fart (a.i.):** Aşırı, aşırılık, aşkın, aşkınlık, taşkın, taşkınlık, fevkalâdelik. **fâş (f.i.):** Meydana çıkma, duyulma, açığa vurma. **fazl (a.s.):** 1. Fazla, ziyade. 2. Cömertlik, ihsan. 3. Fazlalık, üstünlük.

fer' (a.i.): 1. Dal, budak. 2. Tomurcuk. 3. Bir aslın neticesi. 4. s.

İkinci derecede ehemmiyeti olan şey. 5. Şube. **ferah-nâk (a.f.b.s.):** Neşeli, sevinçli. **ferd (a.s.):** Tek, yalnız, eşi bulunmayan. **ferdâ (f.i.):** 1. Yarın, ertesi gün. 2. Gelecek zaman. 3. Ahiret. **ferîd (a.s.):** Tek, yekta, eşi olmayan, çok üstün.

-fermâ (f.s.): 1. Emredici, amir. 2. Süren.

fermûde (f.s.): 1. Emrolunmuş, buyrulmuş. 2. Buyruk, emir, kumanda. **fevz (a.i.):** Kurtuluş, selamet, zafer, üstünlük. **feyz (a.i.):** 1. Suyun taşıp akması. 2. Bolluk, çokluk, bereket. 3. İlim, irfan. **firâk (a.i.):** 1. Ayrılık, ayrılma. 2. Hüzün, keder, sıkıntı. **fürû' (a.i.):** fer'in çoğulu. **gânî (a.i.):** 1. Zengin, doymuş, varlıklı, bol. 2. Allah'ın, çok zengin; kimseye muhtaç olmayan anlamındaki ismidir. **gaşş:** Örtmek, hain. **gavvâs (a.i.):** Dalgıç, denizde inci arayan kimse. **gayet (a.i.):** 1. Pek çok,

fazla. 2. Nihayet, son. **gayr (a.s.):** 1. Ayrı, başka, diğer. 2. Yabancı. **gedâ (f.s.):** Fakir, dilenci, kimsesiz. **gerçi (f.e.):** Her ne kadar, ise de. **geşt (f.i.):** 1. Gezme, seyretme, dolaşma. 2. Geçme. **geşt ü güzâr:** Gezme, gezip tozma. **gevher (f.i.):** 1. Elmas, cevher. 2. İnci. 3.

Değerli taş. 4. Bir şeyin aslı, esası. **gulâf (a.i.):** Kılıf, kın, bir şeyin örtüsü.

gilmân (a.i.): gulâm'ın çoğulu 1. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2. Köleler, cariye, esirler.

gonce (f.i.): Gül tomurcuğu, gonca, açılmamış çiçek. **gubâr (a.i.):** Toz, ince toprak. **gûş (f.i.):** 1. Kulak 2. Dinleme, duyma.

gûyâ (f.zf.): 1. Sanki, diyelim ki. 2. s. Söyleyen, söyleyici. **gül-zâr (f.b.i.):** Gül bahçesi. **gümân (f.i.):** Sanma, şüphe, zan. **gümrah (f.b.s.):** 1. Yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış 2. Bol, gür. **güşâd (f.i.):** Açma, açılma, açılış. **güzîn (f.s.):** Seçilmiş, beğenilmiş, seçkin, seçen. **hâb (f.i.):** Uyku, rüya. **habîb (a.s.):** 1. Sevgili. 2. Seven, dost.

habîr (a.s.): 1. Haberdar, bilgili. 2. h.i. Allah'ın her şeyden haberdar olan anlamındaki ismidir.

hacil (a.s.): Utancından yüzü kızarmış, utanmış.

hadd (a.i.): 1. Sınır, kenar. 2. Derece. 3. Gerçek değer. 4. Bir şeyin nihayeti, sonu. **hâdî (a.s.):** 1.

Hidayet eden, doğru yolu gösteren. 2. Rehber, müşit. 3. Önde giden. **Hâdim (a.s.):** Yardımcı, hizmetkar, yarayan. **-hâh (f.s.):** İsteyen, ister manasında kelimelere takılır. **hâk (f.i.):** Toprak.

hâkim-âne (a.f.zf.): 1.

Hakimcesine, hükmederek, hakime yaraşır tavırda. 2. Hikmet sahibi. **halâs (a.i.):** Kurtuluş, kurtulma, selamete erme. **halâvet (a.i.):** 1. Tatlılık, şirinlik, yumuşaklık.

2. Zevk, zevk inceliği.

hâlet (a.i.): Hal, suret, keyfiyet, durum, nitelik.

hâlis (a.s.): Hilesiz, saf, katkısız.

hâliyâ (a.zf.): 1. Şimdiki zamanda, şimdiki halde, şimdilik. 2. Ne zaman ki.

halk (a.i.): Yaratma, yaratılma. 2. İcat. 3. İnsanlar. 4. Bir ülkede yaşayan insanlar. **hall (a.i.):** 1.

Çözme, çözülme, karışık meseleyi sonuçlandırma. 2. Tahlil, analiz. **halvet (a.i.):** 1. Sakin bir yere çekilme, yalnızlık. 2. Tenha yer. **hamd (a.i.):** Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme. **hâme (f.i.):** Kalem. **hâmil (a.s.):** 1.

Yüklü 2. Gebe. 3. Sahip, malik. 4. Taşıyan, götüren. **hamrâ' (a.s.):** (daha, en, pek, çok) Kırmızı, kızıl. **hannân (a.s.):** 1. Çok merhametli, çok acıyan. 2. i. Çok acıyan ve çok merhamet eden

Allah. **harî (f.i.)**: Layık, müstehak. **harîk (a.i.)**: Ateş, yangın. **harîr (a.i.)**:

1. İpek. 2. Harareti. **harr (a.i.)**: Hararet, sıcaklık, sıcak.

hasbe'l-îcâb (a.zf.): Durum dolayısıyla, durum icabı olarak. **hasen (a.s.)**: Güzel. **hâsıl (a.s.)**: Husule gelen, ortaya çıkan, meydana gelen.

haslet (a.i.): İnsanın yaratılışındaki huyu, tabiatı, mizacı. **hâss (a.s.)**: 1. Mahsus, özel. 2. Saf, halis, yabancı madde bulunmayan. **hass u âm**: Bütün herkes. **haste-gân (f.s.)**: hastenin çoğulu Hastalar, rahatsızlar.

haşr (a.i.): 1. Toplama. 2. Kıyametten sonra ölüleri diriltip toplama. **hâtır (a.i.)**: 1. Zihin, fikir. 2. Keyif, hal. 3. Gönül. **hatîr (a.s.)**: 1. Şan ve şeref sahibi kişi. 2. Yüce, ulu.

hayret (a.i.): şaşma, şaşırma, şaşakalma, ne yapacağını bilememe. **hayrû'l verâ**: yaratılmışların hayırlısı, halkın en hayırlısı, âlemin hayırlısı, Hz. Muhammed.

hayy (a.i.): 1. Allah'ın, diri ve daima hayat sahibi anlamındaki ismidir. 2. s. Diri, canlı. **hayyü la yenâm**: Daima diri ve uyanık olan,

Allah.

heft (f.s.): Yedi sayısı. **hefte**

(f.i.): Hafta, yedi gün.

hemân (f.zf.): 1. Hemen, derhal, o anda, çarçabuk. 2. Öylece, böylece.

hem-civar (f.a.b.i.): Komşu, aynı yerde bulunan. **hemîn (f.e.zf. ve s.)**: Bu bile, tıpkı bu, çok. **hemîşe (f.zf.)**: Daima, her zaman. **hengâm (f.i.)**: Zaman, çağ, vakit, mevsim.

hergiz (f.zf.): Asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir surette.

herze-gû (f.b.s.): Boş ve manasız konuşan, saçma sözler söyleyen. **hevâ (a.i.)**: Yerle gök arası, hava. **hey'et (a.i.)**: 1. Şekil, suret, kıyafet. 2. Görünüş. 3. Hal, durum. 4. Kurul.

heybet (a.i.): korku ile saygı duygularını birden uyandıran hâl veya gösteriş. **heybet-şiar (a.b.i.)**: Heybetli. **hezâr (f.i.)**: 1. Bülbül. 2. s. Bin. 3. s. pek çok. **hicâb (a.i.)**: 1. Utanma, sıkılma. 2. Perde. **hîc (f.zf.)**: 1. Yok denecek kadar az olan, yok olan. 2. s. Ehemmiyetsiz, değersiz. **hidâyet (a.i.)**: Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama. **hikem (a.i.)**: hikmet'in çoğulu Hikmetler. **hikmet (a.i.)**: 1. Hakîmlik. 2. Sebep.

hil'at (a.i.): Hükümdar veya vezir tarafından hürmetle mükafat için giydirilen elbise, kaftan. **hilâf (a.i.)**: 1. Karşı, zıt. 2. Muhalefet. 3. Yalan. **hilâfet (a.i.)**: 1. Birinin yerini tutma. 2. Halifelik, peygamber vekili olarak İslamlığı koruma

vazifesi. **hilâl (a.i.)**: Yeni ay. **hilkat (a.i.)**: 1. Yaratılma, yaradılış. 2. Tabiat. **himem (a.i.)**: himmetin çoğulu. 1. Gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek iradeler. 2. Ermiş olanların tesirleri. **hitâb (a.i.)**: 1. Bir veya birçok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme. 2. Kur'an-ı Kerim. **hûb (f.s.)**: Güzel, hoş, iyi.

Hubûr (a.i.): 1. Sevinç, gönül ferahlığı. 2. hibr'in çoğulu Alimler.

Hudâvend (f.h.i.): 1. Allah, Tanrı. 2. s. Efendi, sahip. 3. i. Hükümdar. **huffâz (a.i.)**: hafız'ın çoğulu Ezberleyiciler,

Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenler, hafızlar. **hulk (a.i.)**: Tabiat, huy, iyi veya kötü vasıflar.

hulle (a.i.): 1. Cennet elbisesi. 2. Belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise. **hulûs (a.i.)**: Halislik, saflık, gönül temizliği. **hûnâlûd(f.b.s.)**: Kana bulanmış. **hûr (a.i.)**: 1. Ahu gözlüler, gözlerinin akı

karasından çok olanlar. 2. Cennet kızları. **hur**:

Noksan, eksik. **hurşîd (f.i.)**: Güneş. **hüdâ (a.i.)**: 1. Doğru yol gösterme. 2. Kur'an-ı Kerim.

hümâ (f.i.): 1.Devlet kuşu. 2. Saadet, kutluluk.

hümâm (a.s.): Himmetli kişi, bir işe gayret eden kişi, bir işe sınıksız sarılıp o işi başarma.

hümâyûn (f.s.): 1. Mübarek, kutlu. 2. Padişaha ait. **hürmet (a.i.)**: 1. Saygı. 2. Şeref, haysiyet. 3. Riayet, itibar, ikram.

ıztırâr (a.i.): Çaresizlik, mecburiyet, ihtiyaç. **i'zâz (a.i.)**: 1. Aziz kılma, saygı gösterme. 2. İkrâm etme, ağırlama.

i'tikad (a.i.): G1. Dügümlenip kalma, bir şeye bağlanma. 2. İnanma, gönülden tasdik ederek inanma.

i'tizâr (a.i.): Kusurunu bilerek özür dileme.

i'zâm (a.i.): 1. Büyütme, büyültülme. 2. Lüzumundan fazla ehemmiyet verme. **i'zâm (a.s.)**: Büyükler, ulular. **ibtâl (a.i.)**: 1. Boş, hükümsüz bırakma, bırakılma, bozma; boşa çıkarma. 2. Lağvetme, çürütme. **ibtidâ'(hemze) (a.i.)**: 1. Başlama 2. Başlangınç. 3. zf. İlk, en önce, başta. **îcâd (a.i.)**: 1. Vücuda getirme, getirilme. 2. Yeniden bir şey çıkarma. **iclâl (a.i.)**: 1. Büyütme, saygı gösterme, ikram. 2. Büyüklük, azamet, kudret.

ictihâd (a.i.): 1. Gücü yettiği kadar çalışma. 2. Bir kimsenin, bir şeyden mânâ ve hüküm çıkararak, o iş hakkındaki fikri, görüşü. **idâd (a.i.)**: Sayı, hesap.

ihdâ'(hmz) (a.i.): 1. Hediye verme, hediye etme, hediye gönderme, armağan yollama. 2. Doğru yola getirme.

ihsân (a.i.): 1. İyilik etme. 2. Bağış, bağışlama. 3. Verilen, bağışlanan şey. 4. Lütuf, iyilik. **ihtimâm (a.i.):** Dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme. **ihtirâm (a.i.):** Hürmet, saygı. **ihtirâz (a.i.):** 1. Sakınma, çekinme. 2. Korkma. **ihtiyâr (a.i.):** 1. Seçme, seçilme. 2. Katlanma. 3. Kendi arzusuyla hareket etme. 4. Yaşlı. **ihzâr (a.i.):** 1. Hazırlama, hazır etme, edilme. 2. Huzura getirme.

ikbâl (a.i.): 1. Birine doğru dönme. 2. Baht, talih. 3. İşlerin yolunda gitmesi. 4. Arzu, istek.

ikrâm (a.i.): 1. Konuğu ağırlama, yedirip içirme. 2. Bir şeyi armağan olarak verme, sunma. 3. Sunulan şey, yiyecek, içecek. **illâ (a.e.):** 1. ...den başka, meğer. 2. Aksi halde. 3. İlle, mutlaka. 4. Yalnız. **ilm-i ledûn (a.b.i.):** Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi. **ilzâm (a.i.):** Delil göstererek muhalifi susturma. **imlâk (a.i.):** Mülk sahibi olma. **imsâk (a.i.):** 1. Bir şeyden el çekme, perhiz. 2. Zamanında oruca başlama, oruca başlama zamanı. 3. Cimrilik. **imtisâl (a.i.):** 1. Gerekeni yapma. Alınan emre boyun eğme. **in'am (a.i.):** 1. Nimet verme, iyilik etme. **inâyât (a.i.):** 1. Dikkat, gayret, özenme. 2. Lütuf, ihsan, iyilik. **incilâ' (hemze) (a.i.):** 1. Cilalanma, parlama. 2.

Aşıkâr, belli, meydanda olma. 3. Görünme. **inkıyâd (a.i.):** Boyun eğme, teslim olma. **inkisâr (a.i.):** 1. Kırılma. 2. Gücenme. 3. Beddua. **inşikak (a.i.):** İkiye ayrılma, yarıma, çatlama. **intihâ' (hemze) (a.i.):** 1. Nihayet bulma, sona erme. 2. Bitme, tükenme. 3. Nihayet, son. **intizâm (a.i.):** Nizamlı olma, düzgün olma, düzgünlük. **inzâr (a.i.):** ksonunun fena olacağını haber vererek korkutma, ihtarda bulunma.

irfân (a.i.): 1. Bilme, anlama. 2. İlâhi bir feyiz olarak kâinatın sırlarını bilme kudreti. **irticâc (a.i.):** Çalkalanma, taşıp kabarma. **irtihâl (a.i.):** 1. Göçme, göç etme. 2. Ölme. **irzâ' (a.i.):** Süt verme, emzirme, emzirilme.

îsâl (a.i.): Ulaştırma, ulaştırılma. **ismet (a.i.):** 1. Günahsızlık, masumluk. 2. Haramdan, namusa dokunur hallerden çekinme. **isneyn (a.s.):** 1. İki. 2. i. Pazartesi günü **îsr (a.i.):** 1. İz, eser, alamet, nişâne. 2. Meslek, gidiş. 3. Ayak yeri.

istimâ' (a.i.): 1. Dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme. 2. Dinleyip kabul etme. 3. Kulak verip dinleme. **istînâs (a.i.):** 1. Alışma. 2. Ürkekliğin kalkması. **istigâl (a.i.):** Meşgul olma, bir şeyle uğraşma. **istiyâk (a.i.):** Şevklenme, göreceği gelme, özleme. **i'tilâ' (hemze) (a.i.):** Yükselme, yüksek mertebeye çıkma.

itmâm (a.i.): Bitirme, tamamlama, tamam etme, edilme. **izhâr (a.i.):** Gösterme, açığa vurma, meydana çıkarma.

izz (a.i.): 1. Değer, kıymet. 2. Yücelik, ululuk. 3. Güçlülük.

izzet (a.i.): 1. Değer, kıymet; yücelik, ululuk. 2. Kuvvet, kudret. 3. Hürmet, saygı, ikram.

kâbe kavseyn: Hz. Muhammed'in göğes ağmasından sonra Allah'a iki yay boyu yaklaşması. **kâffe (a.i.):** Hep, bütün, cümle. **kal (a.i.):** Söz, laf. **kâlâ (f.i.):** 1. Kumaş. 2. Sermaye, anamal. 3. Ev eşyası. **kâm (f.i.):** 1. Arzu, istek. 2. Lezzet, zevk. **kâmkâr (f.b.s.):** İsteğine ulaşmış, mutlu. **kâm-rân (f.b.s.):** 1. Arzusuna nail olan, bahtiyar. **kân (f.i.):** 1. Maden ocağı, maden kuyusu. 2. Bir şeyin menbaı, kaynağı.

-kâr (f.e.): "-li, -ci, -eden, -edici" eklerinin karşılığıdır, isimleri sıfat yapar. **kâr (f.i.):** 1. İş güç, amel. 2. Kazanç.

kârbân (f.i.): Kervân. **karîb (a.s.):** Yakın, yakın olan, soyca yakın. **karîn (a.s.):** 1. Yakın. 2. Bir şeye sahip olan, ulaşan. 3. Hısım, komşu, arkadaş gibi yakın olanlardan her biri.

karîn-i kabul: razı olunmuş, kabule hak kazanılmış. **kasd (a.i.):** 1. Niyet, kurma. 2. Bilerek yapma.

3. Bir işe bilerek, isteyerek girişme. **kasd-i ziyan:** Bilerek zarar verme.

kavl (a.i.): 1. Lakırdı, söz. 2. Sözleşme, anlaşma.

kayd (a.i.): 1. Ayağa vurulan zincir, pranga, bukağı. 2. Bağlama, bağ, bağlayacak şey, bağlanma. **kefi:** Benzer, denk, misil, eş. **kemter (f.b.s.):** 1. Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 2. Eksik, noksan. **kemter (f.s.):** 1. Bayağı, sıradan, daha aşağı, hakir, itibarsız. 2. Eksik, noksan, yetersiz. **kerem (a.i.):** 1. Asalet, asillik, soyluluk. 2. Cömertlik, el açıklığı, lütuf, bağış, bahşış.

kerîm (a.s.): 1. Kerem sahibi, cömert, eli açık, soylu. 2. Yüce, ulu, büyük, saygın, onurlu. **kesb (a.i.):** 1. Çalışıp kazanma. 2. Edinme, peydahlama, kazanma. **kesb-i sürûr:** Sevinç kazanma.

kesr (a.i.): 1. Kırma, kırılma, paralama. 2. Bozma, halel getirme.

keşf (a.i.): 1. Açma, meydana çıkarma. 2. Gizli bir şeyi bulma. 3. Bir sırrı öğrenme. 4. Bir şeyin olacağını önceden anlama.

kevn (a.i.): 1. Olma. 2. Var olma, varlık, vücut. **kevn ü mekân:** Varlık, kâinat, âlem. **kevneyn (a.i.):** 1. Cismani ve ruhani âlem. 2. Dünya ve ahiret.

keyfiyyet (a.i.): 1. Nitelik. 2. Bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti.

ki (f.e.): 1. Bir sözü veya cümleyi diğer bir söze veya cümleye bağlayan kelime. 2. Amaç, niyet

ve netice anlatır. 3. Sebep olmayı anlatır. 4. Tefsir yoluyla kendinden önceki söz ile sonrasını açıklar veya yorumlar. **kibriyâ' (a.s.):** 1. Büyüklük, ululuk. 2. Allah. **kîn (f.i.):** Gizli düşmanlık, garaz. **kirâm (a.i.):** kerim'in çoğulu 1. Soydan gelenler, soyu temizler, ulular, şerefliiler. 2.

Cömertler, eliaçıklar.

kird-gâr (f.b.s.): Yaratıcı, kudret sahibi, Allah. **kişver (f.i.):** İklim, memleket, vilayet, ülke. **kubûr (a.i.):** kabr'in çoğulu Kabirler, mezarlar. **kuds (a.i.):** 1. Temizlik, paklık, arılık. 2. Kutsallık, mübareklik.

kudûm (a.i.): Uzak yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma. **kuhl (a.i.):** 1. Göze çekilen sürme. 2. Göz ilacı.

kul (a.i.): 1. Köle, esir, tutsak, savaşta sağ tutulup eski kurallara göre satılan kimse. 2. Hizmet için satın alınmış adam, köle, abd, bende. **kurre (a.i.):** 1. Soğuk. 2. Işık, tazelik, parlaklık. **kurretü'l-ayn:** Göz nuru. **kusûr (a.i.):** 1. Eksiklik. 2. Ayıp, sakatlık, özür, yersiz hareket. 3. Suç, kabahat. 4. İhmal, tedbirsizlik. 6. kasr'ın çoğulu Köşkler.

kutb (a.i.): 1. Bir tarikatın ulusu. 2. Bir mevzuda geniş bilgisi ve salahiyeti olan kimse. 3. Bir grubun, bir kavmin başı, ulusu, büyüğü. **kübrâ (a.s.):** 1. Daha(en, pek, çok) büyük olan.

2. Büyük.

lâ taknetu: Ümidinizi kesmeyiniz AYET lâcerem (a.s.zf.): Şüphesiz, besbelli, elbette. **lâ-yenâm (a.b.s.):** Allah'ın, asla uyumayan anlamındaki sıfatıdır. **lâ-yezâl (a.b.s.):** Zevalsiz, bitimsiz, sonu olmayan, sonsuz.

leîm (a.s.): Alçak, aşağılık, cimri. **lemem:** Günaha yakın olma. **levlâk-levlâke (a.i.):** "Sen olmasaydın felekleri yaraztmazdım." Kudsî hadisinde geçen bu söz Hz. Muhammed'e hitaptır. **levm (a.i.):** Zemmetme, çekiştirme, paylama, başa kakma. **leyk (f.e.):** Lâkin, ama, fakat, ancak. **lîk (f.e.):** Lâkin, fakat, amma, ancak. **lutf (a.i.):** 1. Hoşluk, güzellik. 2. İyi muamele, iyilik. **mâ- (a.e.):** 1. O şey ki, şu nesne, ...daki. 2. Nefi edatı. **mâ (f.zm.):** Biz. **ma'dûm (a.s.):** Yok olan, mevcut olmayan. **ma'mur (a.s.):**

Bayındır, şenlikli. **ma'siyet (a.i.):** Asilik, itaatsizlik, isyan, günah. **mâ-beyn (a.i.):** İki şeyin arası, aradaki şey, ara. **magbûn (a.s.):** 1. alışverişte aldanmış olan. 2.

Şaşkın, şaşırılmış. **mahall (a.i.):** Yer, mekân. **mahbûb (a.s.):** Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili.

mahsûs (a.s.): 1. Hususileşmiş, başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye ait olan. 2. Birine ayrılmış olan. 3. Layık. 4. Ayrı, müstakil, başlı başına. 5. zf. Hususi olarak, bilhassa. **mahz (a.i.):** Halis, katıksız, sade, tam, ta kendisi, aslı. **mahz-ı rahmet:** Rahmetin ta kendisi. **makal (a.i.):** 1. Söz, lakırdı. 2. Söyleme, söyleyiş. **makdem (a.i.):** Gelme, dönüp gelme. **makhûr (a.s.):** 1. Kahrolmuş, mağlup olmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış. **maksûd (a.s.):** Kastedilen, istenen şey, istek.

mansûr (a.s.): 1. Nasr olunmuş, Allah'ın yardımıyla galip, üstün gelmiş.

masduk (a.i.): Bir şeyin doğru olduğunu ispat eden şey, ölçüt. **masûn (a.s.):** 1. Saklanmış. 2. Sıyanet olunmuş, korunmuş, korunan. 3. Salim, sağlam. **matla' (a.i.):** Güneş veya yıldızların doğduğu yer. **matlûb (a.i.):** 1. Talep edilen, istenilen, aranan şey. 2. Alacaklar.

matrûd (a.s.): Kovulmuş, vazifesinden çıkarılmış, kovuntu. **me'mur (a.i.):** 1. Emir almış olan kimse. 2. Bir işle vazifelendirilen kimse. 3. Emredilen, emirle yaptırılmış olan iş. **me'yûs (a.s.):** Ümidi kesilmiş, ümitsiz.

meb'ûs (a.s.): 1. Gönderilmiş. 2. i. Peygamber olarak gönderilmiş kimse.

mebnî (a.s.): 1. Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş. 2. Bir şeye dayanan. 3. ...den dolayı, ...den ötürü. **mebrûr (a.s.):** Hayırlı, makbul, beğenilmiş. **mecl (a.i.):** Büyüklük, azamet, şeref, itibar. **mecma' (a.i.):** 1. Toplanılacak yer. 2. Kavuşulan yer, nokta.

mecrûh (a.s.): Yaralanmış. **me'cûr (a.s.):** 1. Yaptığı hayırlı işin karşılığı ve sevabı verilmiş olan.

medh (a.i.): Övme, birinin iyi şeylerini söyleme. **meffhar (a.i.):** 1. Övünme. 2. Övünmeye sebep olan, övünmeyi gerektiren. **meftûn (a.s.):** 1. Fitneye düşmüş, sihirilenmiş. 2. Gönül vermiş, tutkun, vurgun. 3. Hayran olmuş, şaşmış. **mehâbet (a.i.):** Heybet, azamet, hürmetle karışık korku.

mehâmm (a.s.): mühimm'in çoğulu 1. Kıymeti çok fazla olanlar, mühimler. 2. Düşündürücü şeyler. 3. Gerekli şeyler. **melce' (a.i.):** Sığınılacak yer. **melhame (a.i.):** Çok büyük savaş, kanlı savaş. **melûl (a.s.):** 1. Melalli, usanmış, bıkmış, bezmiş. 2. Mahzun. **menba' (a.i.):** 1. Kaynak. 2. Pınar. **menkûs (a.s.):** Tersine çevrilmiş, başaşağı edilmiş. **mennân (a.s.):** 1. İhsanı bol, çok nimet veren. 2. h.i. Allah'ın çok nimet veren, ihsan eden

anlamındaki esmasıdır. **menşe' (a.i.):** Bir şeyin çıkış yeri, esas, kök.

merâhim (a.i.): merhamet'in çoğulu

Merhametler, acımlar. **merâm (a.i.):** Maksat, istek, niyet. **merd (f.i.):** 1. Adam, insan. 2. Erkek. 3. Özü sözü doğru, kabadayı, yiğit.

merhûme (a.s.): 1. Allah'ın rahmetine kavuşmuş, Allah'ın rahmetiyle müjdelenmiş.

2. Ölmüş, ölü.

mes'adet (a.i.): Saadet, bahtiyarlık, kutluluk.

mesâib (a.i.): musibet'in çoğulu Musibetler, uğursuzluklar, felaketler. **mesâlih (a.i.):** maslahat'ın çoğulu Maslahatlar, işler.

mesken (a.i.): sakin olacak, oturulacak yer; oturulan ev. **mesrûr (a.s.):** Sürurlu, memnun, sevinmiş, meramına ermiş. **mestûr (a.s.):** Örtülü, kapalı, gizli. **mestûr (a.s.):** Satırılmış, yazılmış, çizilmiş.

mesûbât (a.i.): mesûbe'nin çoğulu. 1. İyiliğe karşı Allah tarafından verilen mükafatlar. 2. Edilen ibadetlerin kıyamette göreceği mükafatlar. **meş'al (a.i.):** 1. Aydınlatıcı alet, lamba, kandil. 2. Ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek, sopa. **meşâmm (a.i.):** Koku alacak yer, burun. **meşkûr (a.s.):** Teşekküre layık, beğenilmiş.

meşreb (a.i.): 1. İçecek yer. 2. Yaratılış, huy, ahlak, mizaç. **meşrûh (a.s.):** 1. Şerh olunmuş, açıklanmış. 2. Uzun uzadıya anlatılan. **mezbûr (a.s.):** Adı geçen, yukarıda bahsedilmiş olan. **mezîd (a.i.):** 1. Artma, arttırma, çoğalma. 2. s. artmış, arttırılmış, büyümüş, çoğaltılmış.

midhat (a.i.): Övme, methetme. **mißtâh (a.i.):** Anahtar. **mihr (f.i.):** Sevgi. **minhâc (a.i.):** Büyük, geniş, işlek yol. **mir'ât (a.i.):** 1.

Ayna. 2. Meşhur bir çeşit lale. **misâl (a.i.):** 1. Örnek. 2. s. Benzer, andırır.

mu'ciz (a.s.): insanı acze düşüren, hayrette bırakan. **muallâ (a.s.):** 1. Yüksek, yüce. 2. Makamı, rütbesi yüksek.

muammer (a.s.): Ömür süren,

yaşayan, yaşamış. **muânid (a.s.):** İnatçı, kimseye uymayan, dediği dedik.

muazzaz (a.s.): 1. İzzetlendirilmiş. 2. İzzet ve şeref sahibi 3. İkram ve izzat olunan, ağırlanan, hürmetle saygıyla kabul olunan. 4. Kıymetli, değerli, aziz. **mug (f.i.):** Mecusi, Zerdüşî dini mensubu, ateşe tapan. **muhâl (a.s.):** mümkün olmayan, olamaz, olmaz, imkansız. **muhdes (a.s.):** Kadim olmayan, sonradan meydana gelmiş. **muhibb-âne (a.zf.):** 1. Sevene, sevgi besleyene, dosta yaraşır surette. **muhtâr (a.s.):** 1. İhtiyar eden, seçilmiş, seçkin.

2. Hz. Muhammed için kullanılır. **muhterem (a.s.):** Hürmet görmüş, saygıdeğer. **muhyî (a.s.):** ihya eden, diriltten, canlandıran, hayat veren. 2. h.i. Allah'ın, hayat veren; can bağışlayan; sağlık veren anlamına gelen esmasıdır.

muîn (a.s.): Yardım eden, yardımcı. **muktedâ (a.s.):** Kendisine uyulan, önde bulunan, imam.

muktezâ (a.s.): Lazım gelen, icap eden.

muntazır (a.s.): İntizar eden, gözleyen, bekleyen.

mûr (f.i.): 1. Karınca. 2. Yoksulluk, fukaralık sembolü. **murassâ' (a.s.):** Kıymetli taşlarla süslenmiş. **murtazâ (a.s.):** 1.

Seçilmiş, beğenilmiş. 2. Hz. Ali'nin lakabı.

musaffâ (a.s.): Tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış.

muslih (a.s.): Düzeltten, terbiye eden, iyileştiren. **mutahhar (a.s.):** Temizlenmiş,

temiz, mübarek. **mutahhara (a.s.):** Temizlenmiş, temiz, mübarek. **muttasıl (a.s.):** 1. Ulaşan, kavuşan, bitişen. 2.

Aralıksız, hiç durmadan, biteviye. **mücrim (a.s.):** Cürüm işlemiş, suçlu. **müctebâ (a.s.):** Seçilmiş, seçkin, saygın. **müddâm (a.s.):** 1.

Devam eden, süren, sürekli. 2. Arası kesilmeyen. **müddeâ (a.s.):** 1. İddia olunmuş, iddia olunan şey. 2. Dava olunan şey. 3. Asılsız iddia edilen şey.

müferrih (a.s.): Ferahlık veren, ferahlatan, iç açan. **mükedder (a.s.):** 1. Kederli, üzüntülü, tasalı. 2. Bulandırılmış, bulanık. 3. Tekdîr edilmiş, azarlanmış.

mükemmel (a.s.): 1. Kemale erdirilmiş, kemal bulmuş, tekmlî, tam, olgun, kusursuz, eksiksiz. 2. Güzel, âlâ.

mükrim (a.s.): İkramcı, ikram eden, ağırlayan, ağırlayıcı, misafir sever. **mümtâz (a.s.):** Diğerinden ayrılmış, seçilmiş, üstün. **münci (a.s.):** Kurtaran.

münevver (a.s.): Nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı.

münhezim (a.s.): Hezimetle uğrayan, yenilen, bozgun. **münîr (a.s.):** Nurlandıran, ışık veren, parlak.

müntehâ (a.s.): 1. Nihayet bulmuş, bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, son kerte. 2. Son uç. **mürebbî (a.s. ve i.):** 1. Terbiye eden, çocuk terbiye eden. 2. Besleyen. **mürgan (f.i.):** mürğ'un çoğulu Kuşlar.

mürselîn (a.s.): mürsel'in çoğulu Peygamberler.

müsâfir (a.i.): 1. Misafir, yoldan gelen, seferde olan, yolcu.

müsteân (a.s.): 1. Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen. 2. Allah'ın sıfatlarından. **müstegas (a.s.):** Kendisinden yardım istenmiş, yardım istenen, Allah. **müstehabb (a.s.):** 1. Sevilen, beğenilen. 2. Farz ve vacipten başka olarak sevap kazanılan iş. **müstelzim (a.s.):** Zaruretle icap eden, gereken, gerektiren. **müstemirr (a.s.):** 1. Devam eden, sürekli. 2.

Sağlam, sabit.

müstenîr (a.s.): Işık alan, nurlanan, ışıldayan **müşg (f.i.):** Misk. **müşkil (a.s.):** 1. Güç, zor, çetin. 2. i. Engel, güçlük, zorluk, çetinlik. **müşkil-güşâ (a.f.b.s.):** Zor işleri halleden. **müşfâk (a.s.):** Arzu gösteren, özleyen. **müştemil (a.s.):** Kavrayan, saran, içine alan.

müttekün (a.s.): İyice bilen, hakikati tamamlayan.

müyesser (a.s.): Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, kolaylıkla olan. **müzdâd (a.s.):** Ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış. **müznib (a.s.):** Suç işleyen, günahkar, suçlu. **nâ-gehân (f.zf.):** Ansızın, birdenbire **naîm (a.i.):** 1. Cennetin sekiz kısmından dördüncü tabakası. 2. Bollukta yaşayış, refah. **nalın (a.i.):** Bir çift ayakkabı. **nâm (f.i.):** 1. İsim, ad. 2. Ün, lakap. **nâ-mahdûd (f.a.b.s.):** Hudutsuz, sınırsız. **nâm-dâr (f.b.s.):** Şöhretli, ünlü, namlı.

nâr (a.i.): 1. Ateş, od. 2. Cehennem. 3. Yakıcı şey. **nâsir (a.s.):** Yardımcı, yardım eden. **naşir (a.s.):** Nusret eden, yardımcı.

nâ-tüvan (f.b.s.): Zayıf, kudretsiz, çaresiz, güçsüz. **nazar (a.i.):** 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. İltifat. 5. İtibar. 6. Yan bakış. **nâzenîn (f.s.):** 1. Cilveli, oynak. 2. Çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık. 3. Narin, ince yapılı. **nâzil (a.s.):** 1. Yukarıdan aşağı inen, inici. 2. Bir yere konan, bir yerde konaklayan.

naẓîr (a.s.): Aynı, benzer, eş. **necât (a.i.):** Kurtulma, halâs, selâmet. **necm (a.i.):** 1. Yıldız. 2. Kur'an-ı Kerim. **necm-i sâkıb:** Karanlığı delen parlak yıldız, satürn. **nem-nâk (f.b.s.):** Nemli, yaş, ıslak. **neseb (a.i.):** Nesil, soy. **nesîm (a.i.):** 1. Hafif esen rüzgar. 2. Hoş, güzel, mülayim. **nev' (a.i.):** 1. Çeşit, türlü. 2. Cins. 3. Sınıf. **nev'an (a.zf.):** 1. Nevî, çeşit bakımından, cinsce. 2. Biraz. **nevm (a.i.):** 1. Uyku. 2. Rüya. **nezîr (a.i.):** Birini doğru yola sokmak için gözdağı vererek korkutma. **neẓr (a.i.):** Adak, adama. **ni'met (a.i.):** 1. İyilik, lütuf. 2. Azık, yiyeceğe dair şeyler, ekmek.

nice (zf.): 1. Kaç, ne kadar. 2. Nasıl. 3. Uzun süredir. 4. Oldukça fazla, pek çok.

nifâk (a.i.): 1. Münafıklık, ikiyüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk. 2. Müslüman görünüp kafir olma. **nigâh (f.i.):** 1. Bakış, bakma. 2. Göz. **nigâr (f.i.):**

1. Resim. 2. Güzel yüzlü sevgili. 3.

s. Resmedilmiş, resmi yapılmış. 4. Put. **nîk (f.s.):** İyi, hoş, güzel, beğenilen. **nisâr (a.i.):** 1. Saçma, serpmeye. 2. Saçı, düğünde saçılan para. **nisbet (a.i.):** 1. Bağlılık, ilgi. 2. Kıyaslama, ölçü. **nisyân (a.i.):** Unutma. **nişân (f.i.):** 1. Belirti, iz. 2. İşaret. **noksân (a.i.):** 1. Eksiklik, azalma, azlık. 2. s. Eksik, kusurlu. 3. Yokluk.

nusret (a.i.): 1. Yardım. 2. Allah'ın yardımı. 3. Başarı, üstünlük, zafer.

nutk (a.i.): 1. Söz, lakırdı, konuşma. 2. Bir kalabalığa karşı söylenilen söz. 3. Söyleyiş, söyleme kuvvet ve hassası. **nücûm (a.i.):** necm'in çoğulu Yıldızlar.

nüzûl (a.i.): 1. Aşağı inme. 2. Konağa inme, konaklama. **pâ (f.i.):** 1. Ayak. 2. Takat. **pâk (f.s.):** 1. Temiz, arık. 2. Saf, halis, hilesiz. 3. Kutsal, mübarek.

pak-ân (f.s.): pâk'ın çoğulu 1. Temizler. 2. Veliler, evliya.

pâk-dâmen (f.b.s.): Namuslu. **pâk-dâmenî (f.b.i.):** Namusluluk.

pâ-mâl (f.b.s.): Ayakaltında kalmış, çiğnenmiş.

pas-bân (f.b.i.): Gece bekçisi. **pây: (f.i.):** 1. Ayak. 2. Esas, kaide. 3. Kök, dip. **pây-dâr (f.b.s.):** İyice yerleşmiş, sağlam, devamlı, sürekli. **pâye (f.i.):** 1. Rütbe, derece. 2. Basamak, merdiven basamağı. **pâye-dâr (f.b.s.):**

Payeli, rütbeli, itibarlı.

-penâh (f.i.): Bir şeyin sığınağı, koruyucusu, dayanağı manalarıyla birleşik kelimeler yapar. **penâh (f.i.):** Sığınma, sığınacak yer. **penc (f.s.):** Beş sayısı.

pervâr (f.s.): Besili, beslenmiş. **pervâz (f.i.):** Uçma, uçuş.

-perver (f.s.): 1. "Yetiştiren, besleyen, koruyan, terbiye eden" manalarıyla birleşik kelimeler yapar. 2. Seçen, alan. 3. Seven.

perverd-gâr (f.b.s.): Besleyen, rızıklandıran, Allah.

pes (f.i.): 1. Arka, geri. 2. **zf.** Öyle ise, imdi. 3. **zf.** Sonuç olarak. **peyk (f.s.):** 1. Haber ve mektup getirip götür. 2. Bir şeyin etrafında ona tâbi olarak dönme.

peyveste (f.s.): 1. Ulaşmış, bitişik. 2. **zf.** Her zaman, daima.

pür- (f.s.): 1. Dolu. 2. Çok fazla. 3. Sahip, malik. **pür-keramet (f.a.b.s.):** Kerametli, keramet sahibi. **ra'y (a.i.):** 1. Otlama. 2. Otlatma, gütmek.

3. Teslim olma. **ragbet (a.i.)**: 1. İstekle karşılama. 2. İstek, arzu.

3. İyi kabul edilme. **râgıba (a.s.)**: İstekli, isteyen, râğbet eden. **râh (f.i.)**: 1. Yol. 2. Tutulan yol, meslek, usul. **rahîm (a.s.)**: 1. Merhametli, esirgeyen, koruyan, acıyan. 2. **h.i.** Allah'ın, fazlasıyla merhamet eden; özellikle mümin kullarına rahmet gösteren anlamındaki ismidir. **rahmân (a.i.)**: 1. Allah'ın "bütün canlılara merhamet eden" anlamına gelen ismidir. **rahmet (a.i.)**: 1. Acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama. 2. Hz. Muhammed. 3. Kur'ân-ı Kerîm. 4. Yağmur.

rakib (a.s. ve i.): 1. Herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her biri. 2. Bekçi. 3. **h.i.** Allah'ın, görüp gözeten anlamındaki ismidir.

raûf (a.s.): 1. Pek esirgeyen, çok merhamet eden. 2. Allah'ın "kullarını çok esirgeyen ve onlara çok merhamet eden" anlamındaki ismidir. **raûf (a.s.)**: 1. Çok merhamet eden, esirgeyen. 2.

h.i. Allah'ın, çok merhamet eden ve esirgeyen anlamındaki ismidir. **recâ' (hmz) (a.i.)**: 1. Ümit, umma. 2. Yalvarma. 3. İstek, dilek.

recm (a.i.): 1. Taşa tutma, taşlama. 2. Birine atılan taş. 4. Lanetleme, sövme. **ref' (a.i.)**: 1. Kalkındırma, yüceltme. 2. Yukarı kaldırma. 3. Lağvetme, hükümsüz bırakma. **reh (f.i.)**: Yol.

rehâ (a.i.): Kurtulma, kurtuluş. **reh-nümâ (f.b.s.)**: Kılavuz, yol gösteren. **reng (f.i.)**: 1. Renk. 2. Suret, şekil. 3. Hile, oyun. **resîd (f.fi.)**: Yetiştî, eriştî. **resm (a.i.)**: 1. Yazma, çizme, desen. 2. Eser, iz, nişan, alamet. 3. Suret. 4. Tertip, plan, taslak. **reşk (f.i.)**: Kıskanma, gıpta ile bakma. 2. s. kıskanılmış. **revâc (a.i.)**: Kıymet, değer, önem.

revân (f.s.): 1. Yürüyen, akıp giden. 2. i. Ruh. 3. Derhal.

revnak (a.i.): Güzellik, parlaklık, süs. **ridvân (a.i.)**: 1. Memnurluk, hoşnut olma. 2.

h.i. Cennetin kapıcısı olan büyük melek. **rıfk (a.i.)**: Yumuşaklık, tatlılık, nezaket. **rizvânullahi teâlâ**: Alah razı olsun!. **ri 'âyet (a.i.)**: 1. Gütme, gözetme, koruma, kollama. 2. Sayma, saygı. 3. Ağır lama. **ricâl (a.i.)**: recül'ün çoğulu 1. Erkekler. 2. Yayalar. 3. Mevki sahibi kimseler, devlet adamları. **rîh (a.i.)**: Rüzgar, esinti. **rişte (f.i.)**: 1. Tel, iplik. 2. Bağ, alaka. **rûşen (f.s.)**: 1. Parlak. 2. Açık, belli. **ruşenâ (f.s.)**: Rûşen. **rûy-ı zemîn**: Yeryüzü. **rûz (f.i.)**:

1. Gün. 2. Gündüz. **rûzgâr (f.i.)**: 1. Zaman, devir, vakit. 2. Dünya. 3. Yel. **rûzigâr (f.i.)**: 1. Zaman, devir, vakit. 2. Dünya. 3. Yel.

rû'yet (a.i.): 1. Görme, bakma, görülme. 2.

İdare etme, çevirme, yönetme. 3. Araştırma.

rûsûl (a.i.): resûl'ün çoğulu Peygamberler. **sa'dî (a.s.)**: Saadete, uğura mensup. **saâdet (a.i.)**: Mutluluk. **sad**

(f.s.): Yüz sayısı. **sadâret (a.i.)**: 1. Başta bulunma, öne geçme. 2. Sadrazamlık, vezirlik. **sade (a.i.)**: Sedef, deniz böceği kabuğu, inci kabuğu.

sad-hezâr (f.b.s.): Yüz bin. **sadr (a.i.)**:

1. Göğüs. 2. Yürek.

sâf (a.s.): Temiz, halis, katkısız, karışık olmayan.

safâ (a.i.): 1. Safılık, berraklık. 2. Gönül şenliği, kedersizlik, neşe, zevk, eğlence. **safzede**: Saf tutmuş kişi. **sâir (a.s.)**: 1. Harekette olan, yürüyen, yolcu. 2. Bir şeyden kalan başka şey. 3. Geçen, dolaşan. 4. Diğer, başka, gayri. **sakaleyn (a.i.)**:

İnsan ve cin. **sâkî (a.s.)**: 1. Su veren, su dağıtan.

2. Kadeh, içki sunan. 3. İnsan ruhuna Allah sevgisi, Allah nuru saçan kimse. **sâlâr (f.i.)**: Kafile reisi, başkan. **-sân (f.s.)**: "Benzer, andırır" manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar. **sanâdîd (a.i.)**: sindîd'in çoğulu Efendiler, reisler, ileri gelenler. **sârî (a.s.)**: Geçen, sirayet eden, bulaşan.

savt (a.i.): 1. Ses, seda. 2. Bağırma, haykırma, çığlık. **sa'y (a.i.)**: Çalışma, gayret etme. **sâye (f.i.)**: 1. Gölge. 2. Koruma, sahip çıkma. 3. Yardım.

sâye-bân (f.b.i.): 1. Gölgelek. 2. Büyük çadır. 3. s. koruyan.

sebük (f.s.): 1. Hafif, yeğni. 2. Çabuk. 3.

Ağırbaşlı olmayan. **sebük-pây (f.b.s.)**:

Ayağına çabuk olan. **sefâ' (a.i.)**: Safa. **sehâ (a.s.)**: Cömertlik, el açıklığı. **sehâb (a.i.)**: 1. Bulut. 2. Karanlık. **sehv (a.i.)**: 1. Hata, yanlış. 2. Yanılma.

sekam (a.i.): Hastalık, illet. **selsebîl (a.i.)**: 1. Tatlı ve hafif su. 2. Cennette bir çeşmenin adı. **semâ'(hmz) (a.i.)**: Gökyüzü. **Semî' (a.s.)**: 1. İşiten, işitme kuvveti olan. 2.

Allah'ın "her şeyi işiten" anlamındaki ismidir.

senâ (a.i.): Övme, methetme, övüş. **ser-dâr**

(f.b.i.): Kumandan, komutan. **serîd (a.i.)**: Yağla ıslanmış ekmek, tirit yemeği. **sermâye (f.b.i.)**:

1. Anamal. 2. Bilgi, ustalık. **ser-nigûn (f.b.s.)**: 1.

Baş aşağı olmuş, ters dönmüş. 2. Talihsiz, bahtsız.

ser-tâ-ser (f.zf.): Baştan başa, hep, bütün. **ser-te-**

ser (f.zf.): Ser-tâ-ser. **seyr (a.i.)**: 1.

Yürüme, yürüyüş, gitme, hareket. 2. Yolculuk. 3.

Gezme, gezinme. 4. Eğlenmek üzere bakma.

seyyid (a.i.): Efendi, bey, ağa, ileri gelen, baş, başkan.

sezâ-vâr (f.b.s.): Münâsip, uygun, layık. **sıdk (a.i.)**: 1. Doğruluk, gerçeklik. 2. İç, yürek

temizliği. **sidre (a.i.):** Yedinci kat gökte bir makam. **sîm (f.i.):** 1. Gümüş. 2. Gümüş para. **simât (a.i.):** Nişan, alamet, damga, iz. **sîmîn (f.s.):** Gümüşten, gümüş gibi, gümüşe benzer. **sinn (a.i.):** 1. Diş. 2. Yaş, ömrün derecesi. **sipeh-sâlâr (f.b.i.):** Askerlerin en büyüğü. **sirâc (a.i.):** Işık, lamba, nur saçan, kandil. **sirişt (f.i.):** Yaratılış, huy, hilkat. **sun' (a.i.):**

1. Yapış, yapma. 2. Tesir, kudret.

sûrî (a.s.): 1. Görünürde olan, hakiki ve içten olmayan. 2. Gösteriştten ibaret olan, gösterişlik.

sutu' (a.i.): 1. yükselme, yukarı çıkma. 2. Belli olma, yayılma. **suûd (a.i.):** Yükselme, yukarı çıkma. **sübûl (a.i.):** Sebiller, yollar, caddeler. **sühûlet (a.i.):** 1. Kolaylık. 2. Kolaylık vasıtası. 3. Yavaşlık, usul, nazik muamele.

sündüs (a.i.): Altın veya gümüş telli ipek kumaş. **sürûc (a.i.):** serc'in çoğulu Eyerler. **sürûş (f.i.):** 1. Melek. 2. Hz.Cebrail. **sürüş-ân (f.i.):** sürûş'un çoğulu Melekler.

şa'r (a.i.): Kıl. **şad-mân (f.s.):**

Mutlu, sevinçli. **şah-âne (f.zf.):** 1. Hükümdara ait, hükümdarla ilgili. 2. Hükümdara yakışacak şekilde olan, çok mükemmel.

şâkir (a.s.): Şükreden, gördüğü iyiliğe karşı dua eden. **şakk (a.i.):** 1. Yarma, yarıma, çatlama, yırtma. 2. Yarı, çatlak. **şârih (a.s.):** Bir kitabı şerh eden, bir kitaba açıklama yazan kimse. **şâyeste (f.s.):** Uygun, layık, yaraşır. **şeb (f.i.):** Gece. **şebân-gâh (f.b.i.):**

1. Gece vakti. 2.

Gecelenecek yer.

şebîh (f.s.): Benzeyen, benzeyici. **şeffî' (a.s.):** Şefaata eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden. **şeh (f.i.):** Hükümdar, padişah, şâh. **şehâ (f.n.):** Ey hükümdar!, ey şâh!. **şehîd (a.s.):** Din veya yüksek bir ülkü uğruna ölen kimse, savaşta ölen. **şeh-süvâr (f.b.s.):** Usta binici, ata çok iyi binen. **şeka'(a.i.):** 1. Bedbahtlık, talihsizlik. 2. Rezillik, alçaklık. **şekûr (a.s. ve i.):** 1. Çok şükreden. 2. h.i. Allah'ın, yapılan küçük iyiliklere kat kat fazlasıyla karşılık veren anlamındaki ismidir. **şer'(a.i.):** Allah'ın emri, ayet, hadis, icma-i ümmet ver kıyas-ı fukaha esasları üzerine kurulmuş olan din kaideleri. **şerer (a.i.):** şerere'nin çoğulu Kıvılcımlar.

şerîf (a.s.): 1. Şerefli, mübarek, kutsal. 2. Soylu, temiz. **şerîk (a.s. ve i.):** Ortak, paydaş. **şes (f.s.):** Altı sayısı. **şettâ (a.s.):** şetât'in çoğulu Değişik, farklı, çeşitli(şeyler). **şevk (a.i.):** Şiddetli arzu, keyif, neşe, sevinç.

şevket (a.i.): Büyüklük, azamet, kudretten doğma haşmet.

-şinâs (f.s.): "anlayan, tanıyan, bilen" manalarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir. **şîr (f.i.):** 1. Arslan. 2. Yiğit, yürekli. **şîr-i Yezdân:** Allah'ın aslanı, Hz. Ali. **şitâb (f.i.):** Acele, sürat, çabukluk.

şu'le-dâr (a.f.b.s.): Alevli, alevlenmiş, ışıklı.

şuâ' (a.i.): Güneşten veya başka bir ışık kaynağından saçılan ışığın telleri.

şûr (f.s.): 1. Tuzlu. 2. Kekremsi. 3. Şamata, gürültü. **şûrîde (f.s.):** 1. Karışık, perişan. 2. Aşık, tutkun. **şübbân (a.i.):** şâbb'ın çoğulu Gençler, delikanlılar, yiğitler.

şühûd (a.i.): şahid'in çoğulu 1. Şahitler, tanıklar. 2. Vücut bulma, var olma, görünme. 4.

Görme. **şükr (a.i.):** Görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnetarlık. **şümâr (f.i.):** Hesap, sayı. **tâ (f.e.):** Kadar, dek, değin. **ta'cîl (a.i.):** Acele ettirme, çabuklaştırma.

ta'zîm (a.i.): 1. Büyükleme, ululama, büyük sayma. 2. Saygı gösterme, ikram etme, hürmette bulunma. **ta'lîm (a.i.):** 1. Öğrenme, öğretme, öğretim, öğretilme. 2. Okutma, ders verme, verilme. 3. Meşk ile yetiştirme.

taab (a.i.): 1. Yorgunluk. 2. Sıkıntı, zahmet, meşakkat, eziyet. **taâm (a.i.):** Yemek, aş. **tâat (a.i.):** Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet.

tâbân (f.s.): Işıklı, parlak. **tâb-dâr (f.b.s.):** 1. Parlak, ışıklı. 2. Kıvrımlı, bükümlü. **ta'dâd (a.i.):** 1. Sayma, sayı. 2. Birer birer söyleme, sayıp dökme, sayım.

tagyîr (a.i.): Başkalaştırma, değiştirme, bozma. **tahfîf (a.i.):** 1. Hafifletilme. 2. Yükünü azaltma.

tahîyyât (a.i.): 1. "Allah ömürler versin!" demeler, selamlar, hayır dualar.

tahkik (a.i.): 1. Doğru olup olmadığını araştırmak. 2. Doğru olup olmadığını meydana çıkarma. 3.

s. Doğru, gerçek.

tahmîd (a.i.): Hamd etme, elhamdülillah deme, şükretme. **tahrîr (a.i.):** Yazma, yazılma, kaydetme.

tahsîn (a.i.): 1. Güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama. 2. Güzelleştirme, güzel kılma. **tahûr (a.s.):** Çok temiz, temizleyici. **tâir (a.s.):** 1.

Uçucu, ucan. 2. i. Kuş. **tâk (a.i.):** 1. Bina kemeri. 2. Kubbe, kümbet. **takrîn (a.i.):** Yaklaşturma, beraber bulundurma.

talât (a.i.): 1. Gönül okşama, gönlü hoş etme. 2. Yumuşatma. 3. Görevde yükseltme, rütbe ve nişan verme. **târ ü mâr (f.b.s.):** Karmakarışık, dağınık, perişan. **tarfetü'l-ayn:** Göz açıp

kapayınca geçiren zaman. **târî (a.s.)**: Ansızın çıkan, birdenbire görünen.

tasavvur (a.i.): 1. Zihinde şekillendirme, kurma. 2. Göz önüne getirme. 3. İsek, arzu.

tasrîh (a.i.): 1. Açık açık söyleme, söylenme, açıktan açığa bildirme, bildirilme, belirtme, belirtilme. **tayy (a.i.)**: 1. Dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama. 2. Atlama, üzerinden geçme. **tayyib (a.s.)**: 1. İyi, güzel, hoş. 2. Hz. Muhammed'in, annesi Amine'ye verdiği bir ad. **te'cîl (a.i.)**: Sonraya bırakma, geciktirme. **tebcil (a.i.)**: Ululama, yüceltme, ağırlama.

tebdîl (a.i.): Değiştirme, değiştirilme, başka bir hale getirme. **tebrîk (a.i.)**: "mübarek, kutlu olsun!" deme, kutlama, uğurlu olmasını dileme. **tebşîr (a.i.)**: Müjde verme, müjdeleme, müjdelenme.

tecellâ (a.i.): 1. Görünme, zahir olma. 2. Kudret ve ilâhi sırrın varlıklar üzerinde görünmesi. 3. Allah'ın lutfuna erme.

tedkik (a.i.): Hakikati anlamak için araştırma, inceleme. **teemmül (a.i.)**: Derin ve etraflı düşünme. **tefekkkür (a.i.)**: Düşünme, zihin yorma, düşünülme. **teferrüd (a.i.)**: 1. Herkesten ayrılıp tek, yalnız, تنها kalma. 2. Eşsiz, emsalsiz, benzersiz olma. 3. Kendi başına kalma, olma.

tefhîm (a.i.): Büyük sayma. **tefvîz (a.i.)**: 1. Birisine bırakma. 2. İşini Allah'a bırakma. **tehi (f.s.)**: 1. Boş. 2. zî. Boşuna. 3. Hünersiz, marifetsiz, bilgisiz. **tehi-dest (f.b.s.)**: Eliboş, züğürt. **tehlîl (a.i.)**: "Lailaheillallah" sözünü tekrar etme.

tekmîl (a.i.): 1. Kemale erdirmeye. 2. Bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma. 3. s. tam, eksiksiz, bütün, hep. **tekrîm (a.i.)**: Saygı gösterme, hürmet etme, ululama.

telâmîz (a.i.): tilmîz'in çoğulu Talebeler, öğrenciler. **temevvüc (a.i.)**: Dalgalanma, dalgalı olma, dalga dalga olma.

tensîkat (a.i.): tensik'in çoğulu Düzen vermeler, düzenlemeler. **tercîh (a.i.)**: Üstün tutma, daha çok beğenme.

terhîb (a.i.): Birine merhaba deme, hal ve hatır sorma. **tertîb (a.i.)**: 1. Dizme, sıralama, hazırlama, düzene koyma. 2. Sıra, dizi, düzen.

tesbîh (a.i.): "sübhanallah" diyerek Allah'ı övme. **teşne (f.s.)**: 1. Susamış. 2. Çok istekli.

teşrîf (a.i.): 1. Şereflendirme, şereflendirilme, şeref verme, verilme. 2. Gelmesiyle bir yere şeref verme. **tevâbi' (a.i.)**: tâbi'nin çoğulu 1. Bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin adamları. 2. Bir kimsenin mesleğini tutanlar, fikir

bakımından ona bağlı olanlar. 3. Uşaklar. **tevbîh (a.i.)**: Azarlama, levh etme, tekdir.

tevfîk (a.i.): 1. Uydurma, uydurulma, uygunlaştırma. 2. Allah'ın yardımına kavuşma.

tevkîr (a.i.): Güzel karşılama, ağırlama, ululama, saygı gösterme.

tezekkür (a.i.): 1. Hatıra getirme, zikretme. 2. Bir meseleyi konuşma.

tezvic (a.i.): Evlendirmeye, nikahlandırma, eş olma.

tezyîn (a.i.): Süsleme, süslenme.

tilâvet (a.i.): Kur'an-ı Kerimi güzel sesle ve usulüne göre okuma, okunma.

tugyân (a.i.): Taşma, taşkınlık,

azgınlık, coşkunculuk. **tuhfe (a.i.)**: 1. Hediye, armağan. 2. Yeni çıkma, hoş gider, güzel şey.

tûl (a.i.): 1. Uzunluk, boy. 2. Zaman çokluğu, uzun müddet. **tulû' (a.i.)**: Doğma, doğuş. **ûd (a.i.)**: 1. Ağaç, odun. 2. Öd ağacı. **ulâ (a.s.)**: Şanlı, şerefli kimse. **ulemâ-yi âmilîn**: İlim bilgisi gereğince hareket eden bilgili kimseler.

ulûm (a.i.): ilm'in çoğulu İlimler, bilgiler. **ulyâ (a.s.)**: Pek yüce, çok üstün. **umûr (a.i.)**: emr'in çoğulu İşler, hususlar, maddeler, şeyler.

unsur (a.i.): 1. Mürekkep cisimleri meydana getiren basit cisimlerin her biri, eleman. 2. Madde, esas, kök.

urûc (a.i.): Yukarı çıkma, yükselme. **urvetü'l-vuska**: Tutunacak sağlam kulp, Müslümanlık.

usât (a.s.): âsî'nin çoğulu 1. Asiler, itaatsizler, zorbalar. 2. Günahkarlar. **usûl (a.i.)**: asl'ın çoğulu 1. Asıllar, kökler. 2. Yol, yöntem, tertip, metot, nizam, kaide, düzen. 3. Birinin soyundan gelme kimseler, ana veya baba tarafından atalar.

uzemâ' (a.s.): Büyükler, şeref ve mevki bakımından büyükler. **uzmâ (a.s.)**: Daha(en, pek, çok) büyük. **üftâde (f.s.)**: 1. Düşmüş, düşkün, biçare. 2. Aşık. **ülfet (a.i.)**: 1. Alışma, kaynaşma. 2. Görüşme, konuşma. 3. Ahbaplık, dostluk.

ümem (a.i.): ümmet'in çoğulu Ümmetler, milletler. **üstüvâr (f.s.)**: 1. Sağlam, kuvvetli, dayanıklı. 2. Güvenilir.

vâ (a.n.): "vah, yazık!" manasına gelerek esef, hayıf, hasret gibi kelimelerle kullanılır. **va'd (a.i.)**: 1. Söz verme, üstüne alma. 2.

Yapılmasına söz verilen şey.

vâhib (a.s.): Hibe eden, bağışlayan, bağışlayıcı.

vahş (a.s.): 1. Yabani, ürkek, insanlardan kaçan hayvan. 2. İssiz, تنها yer. **vâlâ (f.s.)**: Yüksek, yüce.

vâsf (a.i.): 1. Nitelik, bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat. 2. Bir kimsenin veya şeyin

durumunu, anlatarak tarif etme. 3. Övme. **vasl (a.i.):** 1. Bir şeyi başka bir şeye ulaştırma, birleştirme, ulaşma, birleşme. 2. Kavuşma. **vaz'-ı haml:** Doğurma.

vech (a.i.): 1. Yüz, surat, çehre. 2. Üst, satır, düz, yüz. 3. Ön, alın. 4. Üslup, tarz. 5. Sebep, vesile. 6. Vasıta. **vedûd (a.i.):** 1. Çok muhabbetli, çok şefkatli. 2.

h.i. Allah'ın, kullarını çok seven; sevmeye gerçekten layık olan anlamındaki ismidir. **verâ (a.i.):** Halk, mahluk, alem, kainat. **verd (a.i.):**

Gül. **vuslat (a.i.):** 1. Bir şeye ulaşma, yetişme. 2. Sevgiliye kavuşma.

vusûl (a.i.): Ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

yakin (a.i.): Sağlam bilgi, iyi ve kati olarak bilme.

yek-tâ: (f.b.s.): Tek, eşsiz, benzersiz. **yesîr (a.s.):** 1. Kolay. 2. Az şey.

yezdân (f.h.i.): 1. Allah. 2. Zerdüştlere hayır ilahı. **yümn (a.i.):** Uğur, mut, bereket.

yüsr (a.i.): 1. Kolaylık, rahat. 2. Zenginlik. **zahm (a.s.):** İri, kalın, büyük. **zahm(f.i.):** Yara. **zâil (a.s.):** 1. Sona eren, devamlı olmayan. 2.

Geçen, geçmiş olan.

zalâl (a.s.): Gölge eden, gölgesi olan. **zât (a.i.):**

1. Kendi. 2. Asıl, öz, cevher. 3. Saygıya

değer kimse. **zât (a.s.):** Sahip, malik.

zebân (f.i.): Lisan, dil, lehçe. **zebûn (f.s.):**

Kuvvetsiz, zayıf, aciz, güçsüz.

zecz (a.i.): 1. Önleme, yasak etme. 2. Zorlama, zorla yaptırma. 3. Kovma. 4. Eziyet, sıkma. **zehî (ün.):** Ne hoş!, ne güzel!, ne garip!.

zehre (a.i.): Çiçek. **zehre (f.i.):** 1. Öd kesesi.

2. Yiğitlik, cesaret. **zenb (a.i.):** Günah, suç, kabahat.

zevât (a.i.): zât'ın çoğulu Zatlar, kimseler,

kişiler. **zî- (a.s.):** Kelimelerin başlarına getirilir ve kelimelere "sahip" manası katar.

zîb (a.i.): Süs, bezek.

zibâ (f.s.): 1. Süslü. 2. Yakışıklı, güzel.

zî-minen: Minnetler sahibi. **zîr (f.i.):**

Alt, aşağı. **zir ü zeber:** Altüst. **zî-şân**

(a.b.s.): Şanlı, şerefli, namlı. **ziver**

(f.i.): Süs, bezek. **ziyâd (a.i.):** Fazlalık,

çokluk. **zulem (a.i.):** Karanlık.

zü- (a.s.): Kelimelerin başlarına getirilir ve kelimelere "sahip" manası katar.

zü'l-celâl (a.h.i.): Celal, ululuk, azamet sahibi olan Allah. **zücâc (a.i.):** Sırça, cam, şişe. **zünûb**

(a.i.): zenb'in çoğulu Günahlar, suçlar

KAYNAKLAR

- Agitoğlu, Nurullah, “Kutsal Metinlerde ve Hadislerde Hz. Âdem - Tespit ve Değerlendirme”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 26, 2014, 269287.
- Aksoy, Hasan, “Türk Edebiyatında Mevlidler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9), 2007, 323-332.
- Aksoy, Hasan, *Mevlid*, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.
- Ata, Mehmet Mahfuz, “Zemzem Suyu ve Özellikleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, 1 (1), 2013, 375-398.
- Ateş, Süleyman, *İnsan ve İnsanüstü*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.
- Bakırcı, Selami, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi* (1. Baskı), Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul 2003.
- Bilgin, Azmi, “Tekke Edebiyatı Adlandırması Üzerine”, *TUDED*, 40, 2009, 21-34.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali* (1. Baskı), Bilmen Yayınevi, İstanbul 1990.
- Ceyhan, Semih, “Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî’nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25, 2011, 113-172.
- Çolak, Ali, “Melek İnancının Kur’an ve Hadis Temelleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 2012, 35-71.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (33. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Mevlid Külliyyatı-Süleyman Çelebi Vesiletü’n-Necât ve Tercümeleri-(I)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.
- Feyizli, Hasan Tahsin, “Kur’an Perspektifinden Put Edinme ve Putlaş(tır)ma Psikolojisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (21), 2015, 277302.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler* (1. Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

- Hüseyin Vassaf, (Haz., Mustafa Tatcı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner), *Mevlid Şerhi Gülzârı Aşk* (1. Baskı), H Yayınları, Ankara 2013.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (22. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- İz, Mahir, *Tasavvuf* (2. Baskı), Med Yayınları, İstanbul 1981.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *İslam Felsefesi Tarihi* (1. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (13. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Kılıç, Mahmud Erol, *Tasavvufa Giriş* (8. Baskı), Sufi Kitap, İstanbul 2017.
- Köksal, Fatih, *Mevlid-Nâme* (1. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (12. Baskı), Ankara 2011.
- Küçük, Osman Nuri, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de İnsan-ı Kâmil* (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Kütük, Rıfat, *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihi'nin Gül-Efşân İsimli Mevlidi* (1. Baskı), Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum 2018.
- Levend, Agâh Sırrı, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *TDAY Belleten*, 20, 1972, 3580.
- Mazıoğlu, Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji*, 6 (1), 1974, 31-62.
- Mehmed Zihni Efendi, Mehmed, *Büyük İslâm İlmihali Nimet-i İslâm* (1. Baskı), İslâm Mecmuası Yayınları, İstanbul 1986.
- Necmeddin Kübrâ, (Haz. Süleyman Gökbulut), *Tasavvufta On Esas -Usûlü'l-Aşere Şerhleri-* (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- Özel, Ahmet, "Adak", *İslam Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul 1988, C I, 337-340.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (2. Baskı), Yargı Yayınevi, Ankara 2009.
- Pekolcay, Necla, *Mevlid Süleyman Çelebi* (5. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Tatcı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı İnceleme*, 1 (1. Baskı), H Yayınları, İstanbul 2008.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Mevlid-Süleyman Çelebi* (3. Baskı), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.

Topaloğlu, Bekir, “Allah”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul 1989, C II, 471-498.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (10. Baskı), TDK Yayınları, Ankara 2005.

Türker, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi* (3. Baskı), Ataç Yayınları, İstanbul 2015.

Uludağ, Süleyman, “Nûr”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul 2007, C XXXIII, 244245.

Uludağ, S., “Mevlid ve İslâmi İlimler” [Bildiri], B. Kemikli ve O. Çetin (Ed.), *Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi* (ss. 315-318), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016.

Yıldız İlknur, *Mehmed Tevfik: Mevlîd-i Şerîf (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2018.

Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

Yücer, Hür Mahmut. “Tarîkat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde’nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adlı Eseri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 15, 2005, 253-288.

Yüksel, Emrullah, “İslam’da Şefaât Yetkisi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 2002, 22.